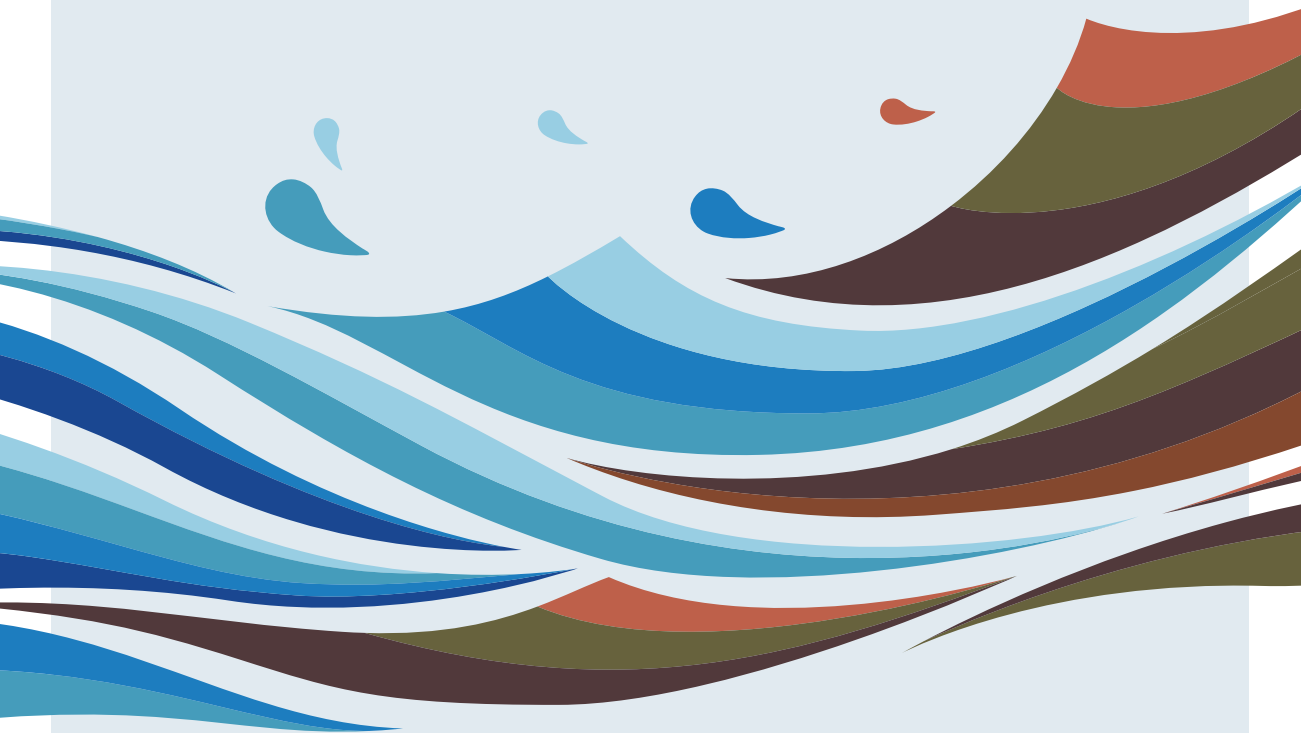

Sakari Möttönen | Esa Konttinen | Miikka Salo

Keskisuomalainen turveprotesti

PELASTETAAN REITTIVEDET -YHDISTYKSEN TARINA

Sakari Möttönen | Esa Konttinen | Miikka Salo

Keskisuomalainen turveprotesti

PELASTETAAN REITTIVEDET -YHDISTYKSEN TARINA

YFI julkaisu — YFI Publications 8
2020 © Jyväskylän yliopisto ja kirjoittajat
Ulkoasu ja taitto: Tiina Kemiläinen / Mainostoimisto M1
ISBN 978-951-39-8311-6 (verkkojulkaisu)

Alkusanat

Tämä tutkimus on jatkoa Keski-Suomen turvemaiden vesistöjen pilaantumisongelmaa kansalaisten näkökulmasta tarkastelevalle kahdelle tutkimuksellemme. Ensimmäinen *”Ei vettä rantaa rakkaampaa”* -tutkimus perustui Saarijärven reitin asukkaille tehtyyn kyselyyn. Siinä selvisi, miten tärkeänä paikalliset ihmiset pitävät arkielämässään luonnosta nauttimista ja virkistäytymistä puhtaissa vesissä. Asukkaiden mieltä painoi vesistöjen tilan jatkuva huononeminen. He nimesivät turvetuotannon vesien pilaantumisen pääsyylliseksi. Kyseinen tutkimus ilmestyi Keski-Suomen liiton julkaisusarjassa vuonna 2016. Toinen on tutkimusartikkeli *”Turvetuotannon toimiluvan menetys Saarijärven reitillä”*. Se perustui kyselytutkimusaineistoomme ja osoitti sen, että turvetuotannolla ei ole vesistön äärellä asuvien ihmisten hyväksyntää. Artikkelit ilmestyi Alue ja ympäristö -lehdessä vuonna 2018.

Nyt julkaistu tutkimus selvittää, miten turvemaiden vesistöjen asukkaat huolestuivat vesistöjen vähitellen tapahtuvasta saastumisesta ja miten he ryhtyivät kollektiivisesti protestoimaan vesistöjen pilaantumista vastaan. Tutkimuksemme pääkohteena on vesistöliikkeen organisoituminen Pelastetaan reittivedet -yhdistykseksi ja yhdistyksen ohjelmallinen toiminta. Paikallisen tarinan yhteydessä tuomme esille minkälaisia mahdollisuuksia ja esteitä kansalaistoiminnalla on yleisemminkin suomalaisessa ympäristöhallinnassa vaikuttaa lähiympäristönsä tilaan.

Tutkimus perustuu vesistöliikkeen aktiivien haastatteluihin, osallistuvaan havainnointiin ja vesistöongelmasta kertovaan kirjalliseen aineistoon. Kiitämme Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen johtohenkilöitä Jaakko Koppista ja Olavi Niemeä avusta ja ajatuksista tutkimuksen tekemiseen sekä tutkijoille luovutetusta aineistosta ja annetuista kommentteista. Myös vesistöliikkeen aktiivi Kalle Laitinen on antanut kiitoksen ansaitsevaa apua ja aineistoa tutkimukselle. Kiitämme myös muita Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen haastattelutilaisuuksiin osallistuneita jäseniä.

Tutkimuksemme kuuluu CORE-hankkeeseen (Yhteistoiminnallisia ratkaisuja sirpaloituvien yhteiskuntien ongelmiin - käänne yhteishallintaan ympäristöpäätöksenteossa), joka on osa Suomen Akatemian yhteydessä toimivan Strategisen tutkimuksen neuvoston (STN) Muuttuvat hallinnan tavat ja aktiivinen kansalaisuus -tutkimusohjelmaa (rahoituspäätösnumerot 313013, 313015). Kiitämme Jyväskylän yliopiston osahankkeen johtajaa professori Tapio Litmasta ja hankeryhmään kuuluvaa emeritusprofessori Martti Siisiäistä suuresta avusta.

Kiitämme myös hankeryhmän työhön osallistunutta tohtori Riikka Aroa, haastattelutilaisuuksien litteraatit tehnyttä opiskelija Sami Ahlqvistiä ja tutkimusjulkaisun viimeistelyssä avustanutta opiskelija Ronja Vauhkosta.

Tutkimusta kirjoittaessamme olemme pitäneet mielessä, että julkaisun voi lukea keskiuomalaisista vesistöongelmista kertovana historiikkina ja kansalaisaktiivisuuden merkityksen osoittavana kertomuksena. Olemme tehneet julkaisun ympäristöasioista ja yhteiskunnan toiminnasta kiinnostuneelle yleisölle.

Sakari Möttönen, Esa Konttinen ja Miikka Salo

Tiivistelmä

Ympäristökonfliktien hallinnassa käydään kauppaa taloudellisten hyötyjen ja ympäristöhaittojen välillä. Nykyinen hallinnan malli on edustuksellis-korporatiivinen. Turvetuotantoa, jolla paikallinen väestö näkee olevan vesiympäristöä pilaavia vaikutuksia, ohjataan ja päätösten valmistelua tehdään ryhmässä, johon osallistuu ministeriöiden alaisia viranhaltijoita sekä turvealan yritysten ja etupiirien toimijoita. Vain Suomen luonnonsuojeluliitto on edustanut kansalaisjärjestöjä. Luonnon pilaantumisesta kärsivät kansalaiset pidetään hallintajärjestelmän ulkopuolella varsinkin silloin, kun kansalaisten vaatimukset ovat ristiriidassa luontoa hyödyntävän tuotannollisen toiminnan kanssa.

Tällaiseen päätelmään tullaan tässä tutkimuksessa, jossa Keski-Suomessa turvemaiden vesistöjen pilaantumisena ilmenevää vesistöongelmaa selvitetään kansalaisten näkökulmasta. Tutkimuksen kohteena on turvemaiden vesien äärellä asuvien ihmisten huolestuminen vesistöjen pilaantumisesta, heidän mobilisoitumisensa pilaantumista vastustavaksi liikkeeksi sekä liikkeen perustaman Pelastetaan reittivedet (PRV) -yhdistyksen toiminta.

Asukkaiden havaintojen mukaan pilaantuminen aiheutuu etenkin turvetuotantoalueilta valuvasta humuksesta. Virallinen järjestelmä ei ole tunnistanut vesien pilaantumista, koska sitä ei pystytty osoittamaan järjestelmän mittareilla. Ihmisten havainnot eivät kelpaa näytöksi.

Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen perustivat paikalliset ihmiset, jotka kokivat, ettei julkinen järjestelmä eivätkä muutkaan toimijat huomioineet vesien pilaantumisesta kärsivän paikallisväestön huolia ja vaatimuksia. PRV-yhdistyksen mielestä luonnonsuojelijat puolustavat soiden luontoarvoja, mutta eivät riittävällä tavalla ihmisten oikeutta nauttia vesiympäristön virkistyskäytöstä.

PRV-yhdistys on kokenut, että paikalliset viranomaiset eivät korporatiivisen järjestelmän tiukassa ohjauksessa ole ottaneet sen vaatimuksia vakavasti esimerkiksi ympäristölupien myöntämis- ja valvontaprosessissa. Valtionhallintoon vaikuttaminen on ollut vielä hankalampaa, koska turvetuottajat ovat harjoittaneet tehokasta omaa edunvalvontaa ja poliittiset päättäjät ovat olleet ihmisten kokemuksista tietämättömiä. Pelastetaan reittivedet -yhdistys on kansalaistojen osoittanut kykyä edustaa vesien pilaantumisesta kärsiviä kansalaisia ja pystynyt saamaan aikaan vastustuksesta huolimatta vesiä suojaavia ratkaisuja.

Tutkimuksessa käytetyn ”julkisen oikeuttamisen analyysin” viitekehykseen perustuen voitiin tehdä tulkinta, että paikallinen väestö katsoo turvetuotannon vesistövaikutuksia omasta ”arjen ja tuttuuden” maailmasta, jossa keskeistä on

luonnon näkeminen kollektiivisena oikeutena. Julkinen järjestelmä on tukenut turvetuotantoa ”ekotaloudellisen” maailman näkökulmasta. Sen mukaan luontoa tulee suojella, mutta yhteiskuntaa hyödyttävälle taloudelliselle toiminnalle ei voi asettaa sellaisia rajoitteita, jotka tekevät toiminnasta kannattamatonta. Näiden kahden arvomaailman erilaisuus on tehnyt turvekonfliktien ratkaisemisen mahdottomaksi.

Kun suhtautumisessa luontoon alkavat yhä enemmän painaa arjen ja tuttuuden maailman arvot, ympäristökonfliktit alkavat muuttua yhä vaikeammin ratkaistavaksi, ellei ihmisten luontoarvoja ja syvää luontosuhdetta oteta vakavasti. Ylätason korporatiivisen järjestelmän tulisi muuttua alhaalta ylöspäin suuntautuvaksi, ihmisten luontoarvot huomioivaan ja heidän vaikutusmahdollisuutensa turvaavaan vuorovaikutteiseen hallintaan.

Avainsanat:

Vesiensuojelu, ympäristöliike, ympäristönhallinta, turvetuotanto, humus, arvojen yhteismitattomuus, toimijaverkot, korporatismi.

Kirjoittajat

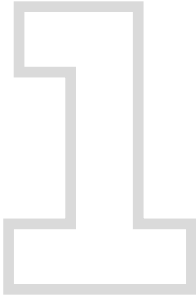
HTT, dosentti, sosiaalineuvos **Sakari Möttönen** (s. 1949) on tehnyt työuransa kunnallisissa johtamis-, kehittämis- ja hallintotehtävissä. Hän on toiminut mm. Jyväskylän kaupungin sosiaali- ja terveysjohtajana ja kehitysjohtajana. Möttönen on osallistunut valtakunnallisten ja paikallisten järjestöjen hallintoelimiin. Hänen tutkimus- ja julkaisutyönsä on kohdistunut kuntien tuloksellisuuteen ja strategioihin, kansalaisyhteiskunnan toimivuuteen sekä järjestötoimintaan.

YTT, dosentti **Esa Konttinen** (s. 1948) on tehnyt työuransa pääosin Jyväskylän yliopiston sosiologian yksikössä opetus- ja tutkimustehtävissä. Hän hoiti yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksessa kansalaisyhteiskunnan tutkimuksen määräaikaista professuuria vuosina 2007–2013. Konttisen keskeisiä tutkimusaloja ovat professioiden sosiologia ja ympäristökonfliktien ja -liikkeiden tutkimus. Näiltä alueilta julkaissut artikkeleita ja teoksia, joita myös on käytetty oppimateriaaleina useissa yliopistoissa.

YTT **Miikka Salo** (s. 1976) on tutkijatohtori Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksessa sekä Jyväskylän yliopiston School of Resource Wisdom -tutkijayhteisön jäsen. Salon keskeisiä tutkimusaloja ovat energiajärjestelmän rakenteet ja poliittinen päätöksenteko sekä kansalaisuus ja ympäristö.

Sisälllys

1	Johdanto – lähtökohtia tarinaamme	13
2	Turvekenttien päästöt vesistöihin – sitkeä erilainen ongelma.....	19
2.1	Tuntemattomat turvekonfliktit	19
2.2	Metsäteollisuuden jätevesikiistoja Keski-Suomessa.....	20
2.3	Humus – erilainen ongelma	26
3	Vaivalloinen polku huolesta liikkeeksi	33
3.1	Visainen vesikysymys.....	33
3.2	Huoli kypsyy toimiksi	38
3.3	Yhteistä toimintaa vesistöjen puolesta.....	42
3.4	Turve jäsentyy ydinkysymykseksi	44
3.5	Julkisuus vahvistaa konfliktia.....	48
4	Turvekaava avaa tulpan – yhdistys perustetaan	55
4.1	Kaava turvetuotannon lisäämisen turvaajaksi.....	55
4.2	”Ei tässä muu auta kuin perustaa tällöinen yhdistys”	60
4.3	Kansallisen mallin hillitty strategia.....	65
5.	Pelastetaan reittivedet ry:n toimintaa vesiluonnon puolesta.....	73
5.1	Yhteistyöverkoston rakentaminen	73
5.2	Ympäristölupaprosessin kipukohdat.....	81
5.3	Ei neuvotella – PRV:n suhde turvetuottajiin	96
6	Läpimurto – yhteistyöhön Keski- Suomen liiton kanssa	103
6.1	Tutkimushanke avaa väylän kumppanuuteen	103
6.2	Strategian laajennus	111
7	Pelastetaan reittivedet -yhdistys hallinnon ja politiikan kentillä	118
7.1	Turvekiistassa maakunnallinen vaikuttaminen tiensä päässä	118
7.2	Katse valtakunnan politiikkaan	122
8	Strateginen taitekohta	131
9	Yhteenvedo ja johtopäätöksiä: PRV turveprotestiliikkeenä ja vesistökiistan hallinta	134
	Lähdeluettelo.....	147

Johdanto – lähtökohtia tarinaamme

Tutkimuksen tarkoitus ja tehtävä

Tässä teoksessa kerromme, miten Keski-Suomen turvemaiden vesistöjen pilaantumishavainnoista lähtenyt huoli kasvoi laajemmaksi vesistöliikkeeksi, joka organisoitui Pelastetaan reittivedet (PRV) -yhdistykseksi, ja miten yhdistys aloitti kamppailunsa vesien pilaantumista vastustavana protestiliikkeenä ja muuntui sitten laajemmaksi yleishyödylliseksi vesien puhtautta ajavaksi toimijaksi.¹ Tarina on kertomisen arvoinen ensinnäkin siksi, että vesistöliikkeiden kehitys on oleellinen osa Keski-Suomen ja osin myös koko maan ympäristön- ja vesien-suojelun historiaa. Toiseksi kertomuksessa tulee esiin aktiivisten kansalaisten yhteistyön voima ja merkitys sellaisten maaseudun ihmisten etujen ajajana ja puolestapuhujana, joiden huolet ja haitat jäävät helposti taloudellista hyötyä tuottavan toiminnan jalkoihin. Kolmantena PRV:n tarinan mielenkiintoisuutta lisäävänä tekijänä on se, että liikkeen protestointi synnytti paikallisen turvekiistan, jota ei ole pystytty ratkaisemaan huolimatta kansalaisten, vesistöliikkeen ja PRV:n vaatimuksista sekä aktiivisista painostustoimista ja yhteydenpidosta julkiseen poliittis-hallinnolliseen järjestelmään.

Tarkastelumme kohteena on ongelma, jota yhteiskuntatieteellisissä tarkasteluissa on kutsuttu ilkeäksi (wicked) ongelmaksi (Rittel & Webber 1973; Roberts 2000). Ilkeiden (kinkkisten, pirullisten) ongelmien luonteeseen kuuluu, että kaikkia niitä ei pystytä ratkaisemaan tai ratkaisu syntyy jonkin toisen ongelman käsittelyn yhteydessä, ikään kuin sivutuotteena. On myös todettu, että ilkeiden ongelmien edessä ei tarvitse nostaa käsiä pystyyn, koska etukäteen ei voida tietää pystytäänkö ongelma ratkaisemaan vai ei. Ongelman vaikeusaste tulee esiin vasta, kun ongelman intressipiirit ryhmittyvät ja ratkaisuyritykseen ryhdytään (ks. Vartiainen ym. 2013).

Haemme vastausta siihen, miten ja minkälainen kiista syntyi, ja miksi kiistaa ei ole pystytty sovittamaan niin, että turvemaiden vesistöongelmaan olisi löytynyt ratkaisu. Kuvaamme sekä ongelman luonnetta että sen ympärillä olevia intressitahoja.

¹ Käytämme käsitteitä ”vesistöliike” ja ”protestiliike”. Käsitteissä on vain painotuseroja. Vesistöliike on neutraalimpi käsite ja kuvaa kansalaisten liikehdintää puhtaiden vesien puolesta. Protestiliike kuvaa vesistöliikkeen luonnetta eli sitä, että liike vastustaa vesiä pilaavaa toimintaa, erityisesti turpeen nostoa.

Tarkastelemme turpeennoston vesistöongelmien aikaansaamien konfliktitapausten historiallisia taustoja, asukkaiden järjestäytymistä ja kamppailua puhtaiden vesien puolesta, toiminnan asteittaista laajenemista, vaikuttamisessa tapahtuneita käännteitä sekä kohdattuja vastoinkäymisiä ja läpimurtoja. Selvitämme PRV-liikkeen tekemiä strategisia valintoja poliittis-hallinnollisessa toimintaympäristössään ja sitä, kuinka liike on käyttänyt hyväkseen ympäristössään avautuneita mahdollisuuksia. Liike on onnistunut uusien tilojen avauksillaan pääsemään varteenotettavaksi toimijaksi kentällä, jolla etsitään ratkaisuja maakunnan vesistöjen ongelmiin, vaikka vesistöliikkeen synnyttänyt ongelma ei olekaan poistunut.

Julkisuudessa ja poliittisissa prosesseissa käsitellään yleensä sellaisia ympäristö- ja vesistöongelmia, joiden syyt ja seuraukset ovat helposti havaittavissa. Kun tehdas päästää jätevetä vesistöön ja aiheuttaa kalakuolemia, tai jos kaatopaikan pahat hajut leviävät asuntoalueilla tai säiliöautosta valuu kolaripaikalle vaarallista ainetta, on helppo osoittaa syylinen ja ongelmaan ratkaisu. Tällaiset tapaukset saavat myös julkisuutta. Kertomassamme tarinassa on kyse toisenlaisesta ympäristöongelmasta. Se on syntynyt vähitellen, ongelma tuli esiin eri paikoissa eri tavoin ja sillä on ollut monenlaisia ilmentymiä. Ongelman olemassaolosta ja syystä on erilaisia käsityksiä.

Esitämme vesistöongelman sellaisena, miltä se on näyttänyt vesistöliikkeen ja sen pohjalta syntyneen yhdistyksen (PRV) näkökulmasta. Tarinamme ytimessä ovat ihmisten kokemukset ja havainnot. Yrittämällä ymmärtää ihmisten asenteita luontoa kohtaan ja motivaatiota toimia lähiluonnon puolesta etsimme vastauksia siihen, mikä on saanut ihmiset mobilisoitumaan ja miten he toimivat yhdessä vastustaessaan vesien saastumista.

PRV:n tarina kertoo kansalaistoiminnan ja julkisen järjestelmän suhteesta ja kuvaa siten myös suomalaisen kansalaisyhteiskunnan tilaa. Koetamme tunnistaa kansalaistoiminnan niitä puolia, joissa usein esitetyt näkökannat ja vaatimukset kansalaisten osallistumisesta ja vaikutusmahdollisuuksista itseään koskeviin päätöksiin törmäävät todellisuuden vaikeasti läpäistäviin puskureihin. Nuo puskurit ovat yhtäältä historian kuluessa sisäistettyjä jäykkiä kulttuurisia toimintamalleja, mutta myös tarkasteltavan toimintakentän vahvojen toimijoiden aikaansaamia sosiaalisia lukkoja, joita kansalaistoimijoiden on vaikea avata. Tarkastelumme tuo esille suomalaisen hallintojärjestelmän reagointikykyä kansalaisten huoliin. Kulkeutuuko harvaan asutuilla seuduilla ihmisten huoli päättäjille ja julkisuuteen? Miten järjestelmä toimii, kun vastakkain on yhtäältä kansalaisten tarve suojella lähiluontoaan ja toisaalta yhteiskunnan ja yrityselämän taloudelliset tavoitteet? Palaamme tähän tarkasteluun loppupäätelmissä.

Kansalaisten kokemusten kautta tarinassa tulee esiin ympäristöoikeudenmukaisuuden näkökulma. Ympäristöasioissa oikeudenmukaisuus tarkoittaa

ympäristöasioihin liittyvää tasa-arvoisuutta ja yhtäläisiä oikeuksia. Siinä on kyse ympäristöhyötyjen ja -haittojen tasa-arvoisesta jakautumisesta, mahdollisuuksista osallistua ympäristön käyttöä koskevaan päätöksentekoon sekä eri ihmisten ja ryhmien tarpeiden tunnustamisesta (Schlosberg 2007 ja 2013). Pohdimme loppupäätelmissä, minkälaiselta oikeudenmukaisuus näyttää niiden ihmisten kohdalla, jotka ovat joutuneet vesistöongelmassa haitankärsijöiksi.

Tarinamme etenee siten, että kuvaamme ensin Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen perustamisen taustaksi vesistöongelman luonnetta. Sitten palautamme mieliin, minkälaisia vesistöongelmia on Keski-Suomessa esiintynyt ja miten niitä on ratkaistu. Tarkoituksena on asemoida vesistöliikettä ja sen perustamaa yhdistystä suhteessa aikaisempiin vesistökonflikteihin ja turvetuotantoa koskeviin kiistoihin. Nimeämme Keski-Suomen turvemaiden vesistöjen saastumisen humusongelmaksi, koska kansalaisten yleinen käsitys on, että pilaantumisen pääsyy on humuksen valuminen vesistöihin. Kuvaamme, miten ihmisten huoli vesien pilaantumisesta alkoi yhdistää heitä niin, että voitiin puhua vesistöliikkeestä, joka kehityksensä kuluksa organisoitui Pelastetaan reittivedet -yhdistykseksi.

Pelastetaan reittivedet -yhdistys on sidoksissa omaan toimintaympäristöönsä. Kuvaamme yhteistyötapoja, joita yhdistys on kehittänyt suhteissaan muihin toimijoihin, kuten ympäristöliikkeisiin, paikallisiin yhteisöihin, viranomaisiin, poliittisiin päättäjiin ja elinkeinoelämään. Lopuksi pohdimme yhdistyksen tulevaisuuden suunnitelmia ja hankkeita. Johtopäätösosassa teemme yhteenvetoa siitä, mitä kuvaamamme PRV:n tarina kertoo kansalaisten mahdollisuuksista vaikuttaa oman lähiympäristönsä tilaan ja osallistua sitä koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon. Pohdimme myös edellytyksiä parantaa eri osapuolten yhteistoiminnalla ympäristön hallinnan toimivuutta.

Lyhyesti ilmaisten pyrimme vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten turvemaiden vesistöjen pilaantumishuolesta kasvoi turvetuotantoa vastustava protestiliike ja Pelastetaan reittivedet (PRV) -yhdistys?
2. Minkälaisilla strategisilla toimintatavoilla Pelastetaan reittivedet -yhdistys on pyrkinyt saavuttamaan tavoitteensa (voittamaan turvekiistan), sekä miksi ja miten strategia on toiminta-aikana muuttunut?
3. Minkälaisia ilmenemismuotoja ja taustatekijöitä on julkisessa turvekiistassa, miten kiistaa on poliittis-hallinnollisessa järjestelmässä käsitelty ja miksi kiistan sovittelussa ei ole onnistuttu?

Tutkimuksen ote ja luonne

Ymmärrämme, että kohteena olevaan ilmiöön vaikuttavat ja osallistuvat moninaiset tekijät yhteiskuntaelämän eri tasoilla. Laajin taso on yhteiskunta poliittisine ja hallinnollisine järjestelmineen, suhdanteineen ja kulttuureineen. Kaupin taso puolestaan koostuu yksilöistä, jotka toimivat näissä järjestelmissä ja sisällöissä kuitenkin itse päämääriä asettaen ja ratkaisuja tehden. Heillä on siis suhteellista itsenäisyyttä ympäristöihinsä nähden. He voivat halutessaan toimia sovinnaiskäsitusten vastaisesti, mikä ei ole harvinaista yhteiskunnallisissa protesteissa.

Otamme tehtäväksemme rakentaa moniaineksisesta kokonaisuudesta pätevä jäsentynyt kertomus, jossa PRV-liikkeen eri vaiheet ja kulloisetkin ratkaisut tulevat uskottavasti perustelluiksi. Ymmärrämme Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen kehityksen ja toiminnan sarjoina tapahtumia ja syy- ja seurausketjuja, missä jokainen kehitysvaihe ja muutos perustuu aiempaan kehitykseen. Kokonaisuus sisältää jatkuvuuksia ja katkoksia.

Moninaisten aineiden jäsentäminen tarkoittaa niiden keskinäisten suhteiden määrittelyä. Se taas on alisteista tarinan kokonaisvaltaisuudelle. Tämä tarkoittaa, että emme ennakkoon valitse mitään yksittäistä teoriarakennelmaa tai teorianäkökulmaa, jonka määrättyihin koordinaatteihin aineistoja sijoittaisimme kautta tutkimuksemme pyrkien sen mukaisiin selityksiin. Sen sijaan käytämme hyväksemme moniakin teoriakehitelmiä ja teoreettisia näkökulmia sen mukaan kuin katsomme sellaisten asianomaisessa kohdassa avaavan tutkimuskohdetamme eli rakentavan kertomustamme. Lähestymistapamme perustuu historialliseen sosiologiaan.²

Hyödynnämme pääosin kolmea teoreettista lähestymistapaa. Vesistöliikkeen mobilisaatiovaiheen kuvaamisessa katsomme, miten vesistöliikkeelle on muodostunut keskeiset tulkintakehykset, joita Benford & Snow (2000) pitävät kansanliikkeenä toimimisen perusedellytyksinä. Kun selvitämme, miten ja mik-

2 Historiallinen sosiologia ymmärtää kohteensa prosessinomaisena syiden ja seurausten (myös sattumusten kaltaisten tapahtumien) ketjuina. Tehtäväksi tulee rakentaa niistä kertomus (narratiivi). Se tapahtuu keskeisesti kontekstualisoimalla muutokset ja kehityskulut. Kontekstia ovat ne asiat, jotka ikään kuin taustatekijöinä liittyvät tai kutoutuvat yhteen tarkasteltavan asian kanssa. Sitä koskevaan tehtävään viittaamme kokonaisvaltaisella tarkastelutavalla (käyttämämme termi ilmaisee eri tasoinen kontekstualisoinnin tavan). Käytämme aineiston jäsentämisessä hyväksi myös teoreettisia käsitteitä niin sanotun historiallisen kontekstualisoinnin ohella ja apuna. Narratiivin rakentaminen nostaa eri vaiheissaan huomion kohteeksi ilmiöitä ja osaprosesseja, joita voimme jäsentää ja tehdä paremmin näkyväksi käyttämällä hyväksi kyseistä ilmiötä koskevia käsite- ja teoriakatsauksia. Historiallinen sosiologia hyödyntää monenlaisia aineistoja, kuten dokumentteja, haastatteluja (kun kysymys on lähihistoriasta) ja myös tilastoaineistoa. Tärkeitä lähdeaineistoja ovat aiemmin tehdyt tutkimukset ja selvitykset aihepiiristä. Käytämme hyväksemme sekä ulkokohtaista todellisuustietoa että toimivien yksilöiden toiminnalleen antamia merkityksiä. Merkityksenannot ovat keskeistä aineista tutkimamme kaltaisessa protestitoiminnassa, jossa yksilöt ja heidän muodostamansa kollektiivit itse asettavat tavoitteensa ja rakentavat siihen pyrkivän toiminnan. (Johdatus historialliseen sosiologiaan, ks. Ruonavaara 2005.)

si vesistökyseminen on konfliktointunut ja synnyttänyt vastakkainasetteluja, sovelamme julkisen oikeutuksen analyysin (JOA) tulkintakehystä (Boltanski & Thévenot 1999; Luhtakallio & Ylä-Anttila 2011). Katsomme JOA-lähestymistavan soveltuvan vesistökysemyksen analysointiin, koska JOA:ssa keskeisenä tarkastelukohteena on, miten kiistan osapuolet pyrkivät oikeuttamaan vaatimuksensa vetoamalla yleisen edun saavuttamiseen. Samaa lähestymistapaa sovelamme, kun pohdimme, miten turvekiistaa voidaan sovitella ja onko kiistan ratkaiseva kompromissi mahdollinen.

Ymmärrämme, että PRV pyrkii saavuttamaan tavoitteensa toimintakentässä, jossa on erilaisia toimijoita, intressejä sekä yhteistyö- ja riippuvuus-suhteita. Yhdistys itse ilmaisee olevansa verkostotoimija. Hahmotamme toimintakentän toimijoita, suhteita sekä ristiriitoja ja kamppailuja toimijaverkko-lähestymistavan (Actor Network Theory, ANT) avulla (Callon 1991; Law 1999; Latour 2005). Esittelemme käyttämämme teoreettiset lähestymistavat kussakin asiayhteydessä ja vain siinä laajuudessa kuin on tarpeen kuvattavan ilmiön tulkinnessa.

Teemme ilmiöitä kuvaavia lyhyitä katsauksia erillisissä ”laatikoissa”, joiden tarkoitus on tuottaa lisäinformaatiota niin, ettei se katkaise väkivaltaisesti itse kertomusta. Samasta syystä sijoitamme myös tukun muita mielestämme kiinnostavia yksityiskohtia ja jäsennyksiä tällaisiin laatikoihin.

Tutkimuksen aineisto

Tutkimuksen lähdeaineisto koostuu haastatteluista, kirjallisesta materiaalista sekä asukkaille tehdystä kyselytutkimuksesta. Perusaineistona on PRV-yhdistyksessä toimivien henkilöiden ryhmähaastattelut, jotka tehtiin CORE-hankkeen Jyväskylän yliopiston osatutkimuksen tarpeisiin. Haastattelut toteutettiin 22.8.2018 ja 1.4.2019. Ensimmäisessä haastattelussa oli läsnä 7 ja toisessa 6 yhdistyksen johtohenkilöä. Keskusteluina toteutettuihin haastatteluihin osallistui CORE-hankkeen 4 tutkijaa ja litteraatin tekijä. PRV-haastatteluja edelsi Keski-Suomen liiton suunnittelujohdon haastattelu 13.2.2018. Haastattelujen litteraatteja on hyödynnetty kuvattaessa vesistöliikkeen ja PRV-yhdistyksen näkemyksiä, toimintaa ja suhteita toisiin toimijoihin. Osuvia sitaatteja on otettu tekstiin kursivoituna. Ryhmähaastatteluja täydennetään osallistuvalla havainnoinnilla, jota on kirjoittajille kertynyt, kun on keskusteltu yhdistyksen johtohenkilöiden kanssa ja tehty huomioista yhdistyksen tilaisuuksista ja julkisesta keskustelusta.³

3 Kirjoittajille PRV:n toiminta on tullut tutuksi ”Ei vettä rantaa rakkaampaa” -tutkimuksen tekemisen yhteydessä ja CORE-hankkeessa tehdyn yhteistyön kautta. Sakari Möttönen on PRV-yhdistyksen jäsen ja osallistunut yhdistyksen sisäisiin keskusteluihin ja suunnittelutilaisuuksiin.

Kirjallisena lähdeaineistona olemme käyttäneet yhdistyksen omaa materiaalia, kuten esitteitä, pöytäkirjoja, julkilausumia, muita kirjoituksia ja internet-sivuja. Lisäksi olemme hyödyntäneet tiedotusvälineissä julkaistuja artikkeleita ja mielipidekirjoituksia. Tutkimukseen on antanut virikkeitä ja tuottanut lähdeaineistoa aiemmin ilmestynyt turvealueiden vesien tilaa koskevista kansalaisten havainnoista kertova kyselytutkimus ”*Ei vettä rantaa rakkaampaa*” (Möttönen, Konttinen & Salo 2016).

2

Turvekenttien päästöt vesistöihin – sitkeä erilainen ongelma

2.1 Tunteamattomat turvekonfliktit

Protesteja hajallaan

Turpeen tuotanto muodostui ongelmaksi alunperin vesistöpäästöjen vuoksi, mutta ei saanut vielä laajaa huomiota. Paljon vahvemmin siitä tuli poliittinen kysymys, kun havaittiin turpeen energiaksi polton suurten hiilidioksidipäästöjen nopeuttavan ilmastonmuutosta.

Turvetuotantoa arvostelevan kansalaistoiminnan näkyvin organisoitunut edustaja Keski-Suomessa on marraskuussa vuonna 2012 perustettu Pelastetaan reittivedet -yhdistys. Yhdistyksen perustivat joukko vakituisia ja vapaa-ajan asukkaita pohjoisen ja läntisen Keski-Suomen turvetuotantoalueilla koettuaan turpeennoston humuspäästöjen aiheuttavan vapaa-ajan vietolleen ja harrastuksilleen huomattavia haittoja. Saarijärven reitti sekä Keuruun ja Multian alueen vesistöt ovat yhdistyksen toiminnan ydinaluetta, mutta toiminta on laajentunut myös yli näiden alueiden. Yhdistyksen tavoitetta voi vallitsevan tilanteen näkökulmasta luonnehtia konfliktuaaliseksi. Liike vaatii turvetuotannon lopettamista toiminta-alueellaan.

Pelastetaan reittivedet -yhdistys ei ole ainoa turvekonfliktin osapuoli maassamme. Turpeennoston aiheuttamia vesistökonflikteja on esiintynyt vuosikymmenten aikana kymmeniä⁴ maan eri osissa, erityisesti suurimmilla turvetuotantoalueilla, minkä lisäksi yksittäiset kansalaiset ovat tehneet suuren määrän valituksia viranomaisille. Protestien kauan jatkunut toisistaan riippumaton esiintyminen viittaa laajalle levinneeseen ongelmaan. Pelastetaan reittivedet -liike edustaa organisoitunutta ja aktiivista kollektiivista toimijaa tällä rintamalla.

Nämä konfliktit ovat vain hetkittäin ylittäneet valtakunnallisen julkisuuskynnyksen. Ne ovat olleet pistemäisiä, paikallisia, toisistaan erillisiä ja lähim-

⁴ Turpeennoston konflikteista ei ole tehty kattavaa selvitystä, joten edes likimääräistä lukumäärää on mahdotonta ilmoittaa. On kuitenkin turvallista sanoa, että organisoituneita turveliikkeitä on esiintynyt kymmeniä. Itse asiassa systemaattisen kartoituksen puuttuminen ilmentää sekin näiden konfliktien erityislaatua, pisteittäistä esiintymistä vailla yhtä yhtenäistä organisaatiota. Ne ovat (olleet) toisistaan erillisiä ilmiöitä vuosikymmenten kuluessa ja sellaisina tunnettuja lähinnä vain omalla alueellaan.

milläänkin sijainneet suurten asutuskeskusten takapihalla ja yleensä kauempana niin kuin suot yleensä sijoittuvat. Niiden yhteenlaskettu vaikutusalue on laaja, mutta ongelmat ovat kehkeytyneet hitaasti ja yleensä jossakin laajan yleisön mielenkiinnon tuolla puolen. Kulunutta ilmaisuakin lainaten nämä konfliktit eivät ole olleet mediaseksikkäitä.

Turpeenkaivun koetut ongelmat ovat kuitenkin useinkin olleet varsin intensiivisiä tapahtumia turvekenttien välittömässä vaikutuspiirissä asuvien elämässä. Turpeennoston on koettu uhkaavan jotain, joka on paikallisten elämässä tärkeää. Muutoin tuskin olisi ryhdytty toimintaan ja kamppailuun, jonka vaikeus on ennalta helppo mieltää, ja jonka epäonnistuminen näyttytyy usein onnistumista todennäköisempänä.

Tutkimamme liike ja konflikti edustaa tällaista, helposti laajalta yleisöltä pimentoon tai ainakin jonnekin taustalle epämääräiseksi jäänyttä konfliktitapausta, mutta toimijoilleen ja monille vesistön käyttäjälle sangen tärkeää kysymystä. Sen vaiheet ovat moninaisia sisältäen niin vaikeuksia ja epäonnistumisia, mutta myös onnistumisia ja yllättäen avautuneita valoisampia näköaloja.

Turpeennoston vesistöongelmaan ja esimerkkitapauksemme taustoihin teemme katsauksen myöhemmin. Sitä ennen alustamme tarkastelua katsauksella suomalaisen vesiensuojeluun ja järjestäytyneeseen kansalaistoimintaan pyrkimyksenään saada päästöongelmia hallintaan. Kansalaistoiminta ja järjestäytyneet liikkeet ovat näet tällä kentällä olleet merkittäviä muutosvoimia. Esittelemme maakunnan alueella toteutuneita kahta metsäteollisuuden vesistökuormituksen ympärille syntyneitä konflikteja. Katsausten tarkoituksena on myös antaa vertailupohjaa turvekiistojen ja erityisen tapauskonfliktimme ymmärtämiseksi. Tapaukset herättävät pohtimaan ja antavat myös vastauksia siihen, miten turvekonfliktit ja -liikkeet ovat omantyyppisiä, erilaisia ilmiöitä.

2.2 Metsäteollisuuden jätevesikiistoja Keski-Suomessa

Lievestuoreen tapaus

Suomessa uskottiin pitkään 1900-luvulle, että vesistöt puhdistuvat itsestään, vaikka niihin lasketaan yhdyskuntien ja teollisuuden jätevesiä. Ajateltiin, että vesiin tulevat vieraat aineet pohjaan painuessaan tai huuhtoutuessaan eivät aiheuta ongelmia. Erityistä vesiensuojelua ei pidetty tarpeellisenä. Vasta 1900-luvun puolivälissä alettiin havaita vesien pilaantumisen seurauksia. Huoli puh-

taasta juomavedestä synnytti tarpeen saada yhdyskuntien jätevesipäästöjä vähennettyä. Myös teollisuuden jätevesien havaittiin tuottavan ongelmia vesistölle. Likaiset vedet haittasivat kalastusta, laivaliikennettä ja puun uittoa. Kansalaiset tunnistivat veden saastumisen kalakuolemina ja hygieniaoingelmina, jotka tuntuivat hajuhaittoina ja vesien käyttökieltoina. Ongelmien kasvaessa vesien tilan parantamiseksi laadittiin vesilaki, joka yhdessä täydentävän vesiasetuksen kanssa tuli voimaan vuonna 1962. Samalla otettiin käyttöön käsite vesien suojeleminen.⁵ (Vuori & Korjonen-Kuusipuro 2018.)

Jyväskylän kaupunki rakensi jätevedenpuhdistamon vuonna 1973 Nenäinniemen Pääjanteen pohjoiseen alkuun. Lahteen puhdistuslaitos oli saatu jo 1910. Jyväskylän hitaus perustui Kari Hokkasen (1998, 90) mukaan mainittuun ajattelutapaan ja käsitykseen, että virtavedet vievät jätteet mukanaan. Kesti pitkään havaita se olennainen seikka, että virtaama Jyväsjärvestä Pääjanteeseen Äijälänsalmen kautta on kuormitukseen nähden riittämätöntä. Niinpä Jyväsjärvi pilaantui pahoin ja vasta puhdistamon käyttöönotto käynnisti muutoksen parempaan. Toisenlaiseen ajattelutapaan perustui Laukaan Lievestuoreella sijaitsevan selluloosatehtaan jätevesikäytäntö. Tehdas sijaitsi järvioltaan reunalla, jolla ei ollut jätteitä tehokkaasti pois kuljettavaa virtaa. Jätteet laskettiin Lievestuoreenjärveen, josta vesi kulkeutuu Sahinjokea myöten Pääjanteeseen johtavaan valtavirtaan. Kun omat jätevedet alkoivat haitata tehtaan tarvitsemää puhtaan raakaveden saantia Lievestuoreenjärvestä, rakennettiin kuormituksen vähentämiseksi viemäriputki vuonna 1935 yhdeksän hehtaarin suuruiselle Koi-vusuolle. Näin muodostui Lipeälammeksi kutsuttu jäteallas. Pari vuotta myöhemmin rakennettiin puhtaan raakaveden saamiseksi vedenottotunneli Kynsi-veteen, minkä jälkeen Lievestuoreenjärvi voitiin jättää jätealtaaksi. (Granberg & Saukkonen 1998, 108.)

Järvi saastui perusteellisesti. Kalakannan hävikiksi on arvioitu lähes 100 prosenttia. Lievestuoreenjärven veden puhdistuminen saattoi alkaa vasta selluloosatehtaan lopetettua toimintansa vuonna 1985. Pari vuotta aiemmin oli käynyt ilmi, että tehdas oli viiden vuoden ajan väärentänyt asiakirjoihin päästömääränsä vähemmäksi kuin puoleen alle todellisen. Tapaus johti syytetoimiin ja ensimmäisiin ympäristörikosten vankeustuomioihin Suomessa. (Ylönen 2011, 215–229.) Yhtiö ei pystynyt selviytymään asetuista korvausvaatimuksista ja investointivelvoitteista. Mentyään konkurssiin yhtiön toiminta loppui.

Vesi alkoi hiljalleen puhdistua ja tulevina vuosikymmeninä se saavutti jälleen hyvän ja jopa erinomaisen tason. Sen sijaan pahanhajuinen ja myrkyllinen Lipeälampi säilyi vielä pitkään ongelmana. Lammesta vettä kulkeutui alapuoli-

⁵ Tämä on karkea yleiskuva kehityksestä. Varhaisen teollistumisen kaudella puunjalostusteollisuuden päästöt aiheuttivat enemmän huolta valtiollisten päättäjien keskuudessa kuin myöhemmin metsäteollisuuden nopean laajenemisen ja suuren vesistökuormituksen kaudella (ks. Ylönen 2011, 9–14).

seen Koivujärveen ja muihin järviin sekä Leppäveden Metsolahteen. Asukkaat tekivät valituksia viranomaisille ja vaativat toimia lammen puhdistamiseksi, joskin varsinaista järjestäytyntä kansalaistoimintaa esiintyi vähän. Keski-Suomen vesi- ja ympäristöpiirin ja myöhemmin Keski-Suomen ympäristökeskuksen toteuttamien monivaiheisten ja kalliiden kunnostustoimien tuloksena saatiin vihdoin parannusta. Lampi tyhjennettiin vuosina 1989-91 sitä varten rakennetun siirtoviemärin avulla, jota myöten vedet johdettiin Jyväskylän seudun jätevedenpuhdistamoon Nenänniemeen. Se ei yksin riittänyt, vaan myös lammen pilaantunut maa-aines vaati toimenpiteitä. Vielä täytön jälkeen alueelta tihkui myrkkypäästöjä alapuolisiin järviin. (Lipeälammen vaiheista Perälä 2011.) Nykyisin hajuton entinen Lipeälampi kääntää ohikulkevalla valtatiellä enää vain niiden uteliaiden päät, jotka tuntevat lammen historian.

Pahoin pilaantunut Lievestuoreenjärvi ja Lipeälampi olivat nousseet valtakunnallisen huomion kohteeksi jo 1970-luvun taitteessa. Elettiin ensimmäisen ympäristöherätyksen aikaa, joka länsimaissa oli käynnistynyt jo 1960-luvun alkuvuosina Rachel Carsonin teoksen *Silent Spring* (1962, suom. nimellä *Äänetön Kevät*, suomentaja Pertti Jotuni) aikaansaamana ympäristöshokkina. Carson kiinnitti huomion ympäristömyrkkyyhin ja niiden rikastumiseen eläinmaailman ravintoketjussa. Suomessa heräämisen keskeisinä aihepiireinä olivat suo- ja metsäluonnon muutos, metsäteollisuuden päästöt vesistöihin, suurten petolintujen häviäminen ympäristömyrkköjen seurauksena sekä elohopean kulkeutuminen luontoon.

Lievestuoreenjärvi tarjosi esimerkin selluteollisuuden saasteongelmista ja konkreettisen aiheen Vexi Salmen ja Irwin Goodmanin laululle Lievestuoreen Liisa (1971). Kappale muodostui eräänlaiseksi saastumisongelman symboliksi ja syöpyi ihmisten mieliin. Protestilaulut, pamfletit ja seminaarit olivat tuon kauden ympäristöherätyksen vaikutuskeinoja.

Järven huono kunto ei ympäristöherätyksestä huolimatta kuitenkaan synnyttänyt vastustusta itse paikkakunnalla. Huolta ja kipuilua paikallisen virkistyslähteen saastumisen on täytynyt herättää. Syy sen jäämiseen henkilökohtaisen pahan olon asteelle oli kuitenkin selvä: saastuttava tehdas antoi toimeentulon paikkakuntalaisille. Keskeisen toimeentulon lähteen säilyttäminen oli yhdyskunnan asukkaille tärkeintä.⁶

Lievestuoreenjärven saastuminen edusti aikakauden metsäteollisuuden jätevesipäästöjen ja niiden valvonnan yleistä tilaa. Metsäteollisuus oli ylivoimaisesti pahin vesistöjä pilaava teollisuudenala. Alan tuottamia jätevesiongelmia pahensi Suomen järvien ja vesistöreittien mataluus. Paperi- ja selluteollisuus sijoittui-

6 Haarlan Selluloosa Oy:n konkurssissa vuonna 1967 jäi 500 tehtaan työntekijää työttömäksi. Kun uuden yrittäjän Sivutuote Oy:n toiminta vuonna 1971 katkesi pian tehtaan käynnistyksen jälkeen, valtasivat työntekijät laitoksen ja käynnistivät sen omalla vastuullaan. Hieman myöhemmin Sivutuote Oy otti toiminnan uudelleen haltuunsa. (Wikipedia, avainsana Lipeälampi; Ylönen 2011, 216.)

vat yleensä tällaisten vesistöjen äärelle. Tuotannon kasvettua ilman tehokkaan puhdistusteknologian käyttöönottoa tilanne oli pahin 1960-luvun puolivälistä seuraavan vuosikymmenen puoliväliin. Vuosikymmen tunnetaankin selluteollisuuden päästöjen mustana vuosikymmenenä.

Kun asutuskeskusten päästöjä oli jo saatu kuriin rakentamalla tehokkaampia puhdistusjärjestelmiä, oli puunjalostuksen jätteiden puhdistus jäänyt pahasti jälkeen. Teollisuuden jätevesien sääntely perustui vuoden 1962 vesilakiin, joka teki päästöt luvanvaraisiksi. Lain mukaisia päätöksiä ei teollisuudelle kuitenkaan 1960-luvulla juuri annettu. Valvontaorganisaation puuttuminen on sanottu syyksi siihen. Seuraavan vuosikymmenen alussa siirryttiin niin sanottuun pikalupamenettelyyn, jonka mahdollisti organisaatiouudistuksen tuloksena rakennettu vesipiiriorganisaatio. Edelleenkin lupamenettely oli väljää ja ”konsensushenkistä” (Konttinen 1994, 16; valvonnan ideologiasta ks. Ylönen 2011, 73–101). Viranomaiset sallivat vallitsevan käytännön resurssieihin vedoten ja eräänlaisen tilanteen hyväksyvän ”näin on ollut tapana toimia” -asenteen vallassa.

Päijänne puhtaaksi -liike

Keski-Suomi on oivallista puun kasvualuetta, mikä on luonut perustan elinvoimaiselle metsätaloudelle ja -teollisuudelle⁷. Maakuntaan sijoittui useita metsäteollisuuskeskittymiä. Niiden toiminnasta koitui suuria ongelmia alapuolisten vesistöjen kunnolle.

Vanhoina laitoksina Metsäliiton Äänekosken tehtaat lukeutuivat metsäteollisuuden pahoihin saastuttajiin. Yhdessä Lievestuoreenjärven kanssa Äänekosken selluloosatehtaiden päästöt saivat aikaan maan laajimman pahasti pilaantuneen vesistöalueen reittivesistöön ja pohjoiseen Päijänteeseen (Meriläinen & Hamina 1993, 137). Vaahtolautat seilasivat reittiä myöten ja vesi haiisi. Suurjärven keski- ja eteläosatkin kärsivät kuormituksesta. Pohjoinen Päijänne oli siinä määrin huonossa kunnossa, että ammattimainen kalastus oli käynyt kannattamattomaksi siian ja muikun kaikottua etelämmäksi.

Tilanne oli edelleen huono 1980-luvun koittaessa. Sitten leimahti äkisti tahtumaketju, joka kasvoi merkittäväksi protestiliikkeeksi ja tuli muodostumaan metsäteollisuuden vesistö päästöjen vähenemisen huomattavaksi katalyytiksi paitsi Päijänteen alueella, myös laajemmin valtakunnassa. Alkuvuonna 1982 mobilisoitui päästöjen vähentämistä vaativa ympäristöliike, joka tunne-

⁷ Maakunnan kokonaistuotoksesta metsäbiotalouden osuus vuonna 2016 oli 14 prosenttia. Koko maan keskiarvo oli kuusi prosenttia (Keski-Suomen metsäbiotalous, 2016). Metsä Groupin uuden sellutehtaan valmistuminen Äänekoskelle vuonna 2018 on nostanut metsätalouden merkitystä maakunnassa entisestään.

taan Päijänne puhtaaksi -liikkeenä (tai lyhyemmin Päijänne-liikkeenä). Protesti seurasi Äänekosken teollisuuslaitosten uuden omistajan Metsä-Botnia Oy:n ilmoitusta. Yhtiö kertoi rakentavansa Äänekoskelle uuden sellutehtaan korvaamaan kaksi vanhaa tehdasta ja sen lisäksi kaksi muualla sijaitsevaa laitostaan. Samassa yhteydessä yhtiö ilmoitti biologisen hapenkulutuksen, jota tuolloin käytettiin yleisenä päästöjen mittana, vähenevän lähes puoleen verrattuna korvattaviin tehdaslaitoksiin.

Tehdaskompleksin johto yllättyi täydellisesti, kun vastoin arveluaan, että tehtaan vaikutusalueen asujaimisto ottaisi tyytyväisenä vastaan ilmoituksen päästöjen tuntuvasta vähenemisestä, he saivatkin vastaansa ennennäkemättömän vastalauseryöpyyn. Asialla olivat tehtaan alapuolisen vesistön varren asukkaat, jotka olivat tehneet aloitteen kysymystä käsittelevästä joukkotilaisuudesta Laukaan Peurunka-hallissa. Paikalle kutsuttiin tiedotusvälineiden edustajia valtakunnallista radiota ja televisiota myöten. Käynnistyi protestiliike ja lehtiotsikon nimeämä ”vuosisadan vesiasia”, joka hallitsi maakunnallista mediajulkisuutta ja työntyi myös valtakunnalliseen mediajulkisuuteen kuukausien, vuosienkin ajaksi.⁸

Protestin nimeäminen Päijänne puhtaaksi -liikkeeksi osoittautui tehokkaaksi kutsuksi liittyä kamppailuun. Vielä osittain erämaisena säilynyt suurjärvi Päijänne symboloi suomalaista järvimaisemaa. Nyt tuo kansallinen arvo oli vakavassa vaarassa, viestitti liikkeen nimi. Ydinaktivistien kutsuun vastattiin ja yhtiön vastainen mieliala vahvistui ja muokkautui nopeasti laajenevaksi toiminnaksi. Toimeenpantu vastalauseadressi sai kymmeniätuhansia allekirjoituksia. Yksityishenkilöiden, luontojärjestöjen, kalastuskuntien, opiskelijajärjestöjen ja työväenjärjestöjen lisäksi Päijänteen ympäristön kuntia ja seurakuntiaakin liittyi mukaan vaatimusliikkeeseen. Läänin maaherra antoi moraalisen tukensa. Eri tahoilta tulleiden samanaikaisten julkisten vaatimusten kohteena yhtiö joutui voimavaroistaan huolimatta altavastaajaksi, vaikka sillä oli myös voimakkaita tukijoita. Niihin kuului maakunnan päälehti ja sen tuolloinen päätoimittaja.

Myös paikalliset vesiviranomaiset olivat nyt myötämielisiä tiukille vaatimuksille katsoen, että nyt tarjoutui tilaisuus muutokseen ja se oli käytettävä hyväksi. Luonnonsuojeluliitossa toimivat paikalliset yliopiston vesistötutkijat olivat luoneet yhteyksiä vesiviranomaisiin ja saaneet heitä mukaan toimintaan. Jännityksellä odotettu vesiviranomaisen lupapäätös keväällä 1983 myötäili liikkeen vaatimuksia keskeisiltä osiltaan. Kiistettyään ensin liikkeen vaatimukset täysin ylimitoitettuina ja mahdottomina yhtiö taipui ja ilmoitti rakentavansa

8 Konfliktista ja liikkeestä ks. Konttinen 1994 ja 1998; Ylönen 1996 ja 2011, 206–214. Vesistönvarren ranta-asukas, maanviljelijä ja freelance-toimittaja Lauri Kolu yhdessä opettaja Martti Muurikaisen kanssa muodostivat protestin perussolun. Julkisuusvaikuttaminen, jonka liikkeen avainhenkilöt olivat asettaneet kaiken toiminnan lähtökohdaksi, oli Päijänne-liikkeen tärkein ase. Pääkaupunkiseudun kamppailuun liitti juuri valmistunut vedenottotunneli Päijänteen Asikkalanselältä Helsinkiin.

uudentyyppisen aktiivieläytöksen jätevesiensä puhdistamiseen. Niitä oli jo aikaisemmin rakennettu asutuskeskusten jätevesien puhdistukseen. Oikeuskäsittelyssä lupaehdot vielä tiukkenivat. Ehdot olivat maan sellutehtaille aiemmin myönnettyjä selvästi tiukemmat ja laajemmat (Konttinen 1994, 55–59). Uusi puhdistuslaitos osoitti pian tehonsa ja vesi alkoi puhdistua. Tuotantoprosessia kehitettiin siirtymällä ympäristöä säästävään jatkuvaan keittoon.

Äänekosken konflikti ja sen lopputulos muodostivat merkittävän katalyytin metsäteollisuuden jätevesiongelman hallintaan saamisessa koko maankin mitta-kaavassa. Päästöehdot kovenivat ja uusia ongelmalähteitä (mm. fosfori) otettiin nyt sääntelyn piiriin. Vesilain tulkinta muuttui aikaisempaa tiukemmaksi. Päästöksiä tekevät vesiviranomaiset tulivat tarkemmiksi (Konttinen 1994, 100–105; Ylönen 2011, 12–14, 86–91). Äänekosken luparatkaisuja käytettiin mittapuuna monien uusien tehtaiden jätevesiluvissa. Liike joudutti siten metsäteollisuuden pääsemistä eroon suuren vesistösaastuttajan maineestaan. Lopulta myös yhtiö itse hyötyi tiukoista päästöehdoista, kun Keski-Euroopan paperimarkkinat pian tulivat ympäristötietoisiksi ja vaativat tuotteiden ympäristöpuhtautta.

Vaatimusliikkeen synnyn – ja myös tämän tutkimuksen erittelemän turvepöytärotestin – kannalta on kiinnostavaa se, että vesien tila oli protestin puhjetessa vuonna 1982 jo jossain määrin parantunut päästöjen mustasta vuosikymmenestä, ja yhtiö lupasi happea kuluttavien päästöjen jopa lähes puolittuvan uuden tehtaan myötä. Mitään päästöihin vaikuttanutta konkreettista vaatimusliikettä ei kuitenkaan aiemmin ollut kehkeytynyt, vaikka tarvittavaa puhdistusteknologiaa oli jo olemassa. Miksi se tuli mahdolliseksi nyt?

Herättävä tekijä oli uuden tehtaan rakentaminen. Tehtaan alapuolisen vesistön ranta-asukkaiden kärsivällisyys oli jo pitkään ollut koetuksella. He olivat pelkkiä haitankärsijöitä. Päästöjen vaikutusalue oli laaja ja vesistön käyttäjiä paljon. Haitankärsijänä oli myös vaikutusvaltainen pääkaupunkiseutu. Haitankärsijyyteen perustuva mahdollisuustila oli kaiken kaikkiaan otollinen mobilisointiselle ja liikeverkostojen muodostumiselle.

Yksi olennainen ja aiempaan nähden muuttunut tekijä perustui yleiseen vahvistuneeseen ympäristönsuojelun mielialailmastoon. Teollistumisen kaikkivoipaisuutta ja ensisijaisuutta tähdentänyt pitkään vallinnut hegemoninen ajattelutapa koki lisääntyvää kritiikkiä ja huomio kohdistui teollistumisen mukanaan tuomiin kielteisiin sivuvaikutuksiin. Erityisesti paikallisten elinympäristöjen laatu nousi laajan huomion ja huolen kohteeksi 1970-luvun loppua kohden. Kritiikki kohdistui entistä kärkevämmin teollisuuden ongelmien aiheuttajana. (Konttinen 1994, 81–91 ja 1998.) Muutosta ilmentäen 1970-luvun lopussa ja vuosikymmenen taitteessa kehkeytyi kymmeniä paikallisia protesteja maan eri puolilla. Niistä tunnetuimpia ovat Koirjärvi-liike, Lappajärvi-liike, Pohjanmaan koskisodat ja Kemijoen vesistön karvalakkilähetystö oikeusministeriöön ja sen ”valtaus”.

Tähän protestiaaltoon sijoittuu myös Päijänne-liike. Suurenkin metsäyhtiön ja taloudellisen hyvinvoinnin tuojan kärjekäs arvostelu tuli mahdolliseksi kehkeytyneessä mielialailmastossa. Tietoisuus paikallisista liikkeistä levisi laajaksi ympäristöprotestin kulttuuriksi ja konfliktit vahvistivat esimerkiksi toinen toistaan. Latautuneissa tunnelmissa edes tehtaanjohdon lupaukset päästöjen merkittävästä vähenemisestä eivät enää riittäneet.

Turpeennostoa vastustavat vesistöliikkeet ovat toimineet toisenlaisessa ympäristössä. Niillä ei ole ollut tukenaan vastaavanlaista laajaa liikekannallepanoa. Myös monet muut tekijät erottavat turvekonfliktit Päijänne puhtaaksi -liikkeen kaltaisista protesteista.

2.3 Humus – erilainen ongelma

Puunjalostusteollisuuden vesien saastumisen ja puhdistumisen prosessille on ollut ominaista yhtäältä pitkät konsensusluonteiset kaudet ja sitten äkkiä leimahtaneet kamppailut. Keskeistä osaa haasteissa esitti haitankärsijöiden synnyttämä ympäristöliike. Liikkeen syntyyn ja voimaan vaikutti vesistöjen teollisen hyödyntämisen vaikutusten kokeminen (hyötyjät ja kärsijät -rakenne), yhteiskunnalliset olosuhteet (hegemonisessa asemassa olevat uskomukset ja näkemykset ja niiden haastaminen sekä kulttuurinen ja poliittinen tilanne), osapuolten voimasuhteet ja resurssit sekä lopulta toimintakykyiset yksilöt. Tässä eri tahoilta suuntautuvien näkemysten ja vaatimusten voimakentässä ovat toimineet myös viranomaiset. Tutkimus on paljastanut useita mekanismeja (ks. Ylönen 2011), joiden kautta vaikutusvaltaisen yritysmaailman näkökannat ovat olleet vahvoilla päästöjen valvonnassa erityisesti konsensusvaltaisina kausina. Kyseiset hienovaraiset vaikuttamismekanismit (ks. s. 91) selittävät osan siitä, miksi metsäteollisuuden vesistöihin laskemat jätekuormat saatiin hallintaan myöhemmin kuin yhdyskuntien jätevedet.

Asutuskeskusten ja metsäteollisuuden jätevesiongelmat on saatu yleisesti hallintaan. Vedet ovat puhdistuneet. Sen sijaan turvetuotantokentiltä alapuolisiin vesistöihin kulkeutuvat päästöt ovat säilyneet kipeänä ongelmana, ja paikoin vaikeutuneet 2000-luvulla. Tämä kävi havainnollisesti selville turvetuotannon vaikutusalueen vesistön käyttäjille tehdystä kyselystä (Möttönen, Konttinen & Salo 2016, 35). Saarijärven reitin varren asukkaat nimesivät turvepäästöt suurimmaksi ongelmaksi kahdeksan tekijän listasta. Toiseksi suurimmaksi syyksi nähtiin metsien ja soiden ojitus, sen jälkeen peltojen lannoitus. Näistä selvästi jälkeen jäivät teollisuuspäästöt, asutusten jätevedet, vesien säännöstelytyöt, ranta-asutuksen likavedet ja kalankasvatus. Kyselyn teko aikaan Saarijärven reitillä oli toiminnassa noin 50 turvetuotantoaluetta. Suurin turvetuottaja oli Vapo Oy.

Turvetta on nostettu soilta pitkään pienimuotoisesti energian lähteeksi, mutta nykyisten ongelmien pääjuuri on 1970-luvulta. Vuosikymmenen puolivälissä maa kohtasi öljykriisin, joka pakotti etsimään uusia energialähteitä. Osaksi uutta ohjelmallista energiapolitiikkaa (Salo 2015, 27–31, 35–40) otettiin myös turve. Soita Suomessa on runsaasti, 9,3 miljoonaa hehtaaria, mikä on maan pinta-alaan suhteutettuna ylivoimaisesti eniten Euroopassa. Turpeen nosto soilta energian tuottamiseen sai nopeasti siivet alleen, vaikka energiantuotannon suurtekijää siitä ei ole tullut. Vuonna 2018 turpeen osuus energian kokonaiskulutuksesta oli 4,5 prosenttia (Tilastokeskus 2020). Suuria turpeen tuotanto-maakuntia ovat Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaa ja keskisuuria Lappi, Satakunta, Keski-Suomi ja Pohjois-Savo.

Turveongelmat ovat paljolti 1970-luvun energiapoliittisten ratkaisujen seurausta. Keski-Suomessa turvesoiden käyttöä ovat lisänneet tuon yleisen energiapolitiikan paikalliset toteutukset. Jyväskylän kaupunki rakensi 1970-luvulla turvevoimalaitoksen Savelaan. Rauhalahdessa käynnistettiin 1980-luvulla Imatran Voiman rakentama, nykyisin kaupungin energiayhtiön omistama voimalaitos ja Päijänteen Keljonlahdella otettiin vuonna 2010 käyttöön kaupungin oma laitos. Voimalaitokset käyttävät pääpolttoaineinaan puuta ja turvetta sekä myös kivihiiltä. Voimalaitosten käytön myötä lukuisia uusia soita oli otettava turvetuotantoon. Niiden valitsemiseksi perustettiin suunnitteluohjelmia.

Turvetuotantoalueiden vesistöjä ja myös soita on perinteisesti käytetty mökeilyyn, kalastukseen, uimiseen, samoiluun ja marjastukseen sekä muuhun virkistytymiseen. Turve on paikalliselle asujaimistolle ongelma juuri tästä näkökulmasta. Tutkimuksemme (Möttönen, Konttinen & Salo 2016, 24–26) osoitti, että turpeen arvostelun motiivit nousevat virkistyskäytön perustalta.

Vesistöjen ongelmana on humus, jonka valuminen aiheuttaa erilaisen vesistöongelman kuin yhdyskuntien ja tehtaiden jätevesi.⁹ Humus ei näy millään yksittäisellä vedenlaadun mittarilla, koska humus on monimuotoinen ja monimutkainen aine ja sen täsmällinen mittaaminen on vaikeaa (ks. esim. Kurri 2011).

9 Tämän tutkimuksen aiheen kannalta ei ole oleellista tarkka määritelmä, mitä humus on. Kun kansalaiset puhuvat humuksesta, se on yleiskäsite sille aineelle, jota on turve- ja rapamaiden vesissä ja jota he ovat nähneet valuvan ennalta puhtaisiin vesistöihin. Humuksen olemus tulee esille Wikipediassa olevasta seuraavasta tekstistä: "Humus (lat. = maa, maaperä) eli mullas tai humusaineet on tummaa, eloperäistä eli orgaanista ainetta. Humuksen tärkein lähtöaine on ligniini ja muita lähtöaineita ovat tanniinit, kitiini ja suberiini sekä kasvien hiilihydraattirakenteet kuten selluloosa ja hemiselluloosa. Luonnossa esiintyvän humuksen rakenne vaihtelee erityisesti maan happipitoisuuden mukaan. Humuksen molekyyli rakenne muuttuu iän ja uuden kasvimateriaalin lisäyksen mukaan. Humusaineet esiintyvät vedessä liukoisena, kolloideina sekä kiinteässä muodossa. Humusaineet jaetaan yleensä kolmeen osaan: humushappoihin, fulvohappoihin ja humiineihin. Humuspitoisuuksia mitataan yksinkertaisilla hiilen määrää tai hapenkulutusta mittaavilla menetelmillä. Humus muodostuu eloperäisten aineiden maatumisesta ja kasvien muuttumisesta kangasturpeeksi. Humusta syntyy esimerkiksi kompostoinnista. Humusta esiintyy myös soiden läheisten järvien ja jokien vedessä, kun humus huuhtoutuu joen mukana järveen ja värjää veden tummanruskeaksi. Soilta tuleva humuksen värjäämä vesi on kuitenkin kirkasta, toisin kuin savialueiden järvien vesi, joka on sameaa ja vaaleamman ruskeaa. Suomen järvistä valtaosa on humuspitoisia." (Wikipedia, asiasana humus.)

Sen aiheuttaman vesien pilaantumisen näkevät kuitenkin vesien äärellä asuvat ja aikaansa viettävät ihmiset esimerkiksi veden samentumisena, rantojen lietymisenä ja kalastusvälineiden likaantumisenä. Toinen eroava piirre on se, että humuksen valumista ei pystytä estämään samoilla puhdistusmenetelmillä, joilla teollisuuslaitosten ja taajamien jätevesiongelmia ratkaistiin.

Vesistöliikkeen aktiivit tunnistivat humuksen ongelmaksi. He järjestivät 22.9.2012 Saarijärvellä tilaisuuden ”Tämänkö olemme menettämässä”, jossa käsiteltiin Keski-Suomessa laadinnassa ollutta 3. vaihemaakuntakaavaa eli ns. turvekaavaa. Tilaisuudessa Saarijärven ympäristönsuojelusihteri Kalle Laitinen piti esitelmän humuksesta. Laitinen on perehtynyt vesistöongelmaan tutkimalla humusta ja levittämällä tietoa humuksen haitallisista vaikutuksista vesistöihin. Hänen ansiostaan vesistöliikkeellä ja PRV:llä on ollut syvällisempää tietoa humuksesta kuin monilla vesiviranomaisilla.

Humus

Suomalaisten vesien tilaa kuvaavissa kokonaiskuormittuneisuutta ilmaisevissa käsitteissä ei tunneta humusta. Sen toteamiseksi ei ole kehitetty kunnollisia menetelmiä.

Luonnontilainen suo on noin 90 %:sti vettä. Yleensä veden aktiivinen kierto tapahtuu vain suon pintakerroksessa, noin 10–30 cm:n syvyyteen asti. Tästä kerroksesta tapahtuu haihduntaa, valuntaa vesistöön ja imeytymistä maaperään. Pintakerroksen alapuolella luonnontilaisella suolla on satoja vuosia vanhaa voimakkaasti pintavesistä poikkeavaa suovettä, joka on pääasiassa hapettomassa tilassa. Humusyhdisteet ovat näiden hapettomien kerrostumien säilömaa epätydellisesti hajonnutta orgaanista ainetta. Humusta on vesistöissä partikkelimaisessa muodossa ja liukoisena.

Suomen sekä valvonta- että lupaviranomaisten nykykäytäntö ei tunne eikä tunnusta humusta. Vesien tilaa ja jätevesipäästöjä kuvataan mittareilla, jotka sisältävät pääasiassa fosforin, typen ja kiintoaineen määriä. Turveteollisuuden ympäristöluissa määritellään kiintoaineen puhdistusprosentiksi esimerkiksi 50 % kiintoaineen painona. Oletus on, että humus on kiintoainetta ja tulee tällä tavoin otetuksi huomioon puhdistusvaatimuksessa. Ongelma on se, että hiukkasmuodossa oleva humus on kevyttä. Sitä on kiintoaineen painosta ehkä 5 % mutta tilavuudeltaan humus on kiintoaineen pääosa. Vedessä kuiva turve turpoaa moninkertaiseksi. Vaadittava 50 %:n reduktio on helppo saavuttaa, vaikka humusta ei poisteta lainkaan.

Humuksen vaikutukset vesistöissä ovat joko suoria tai välillisiä. Humus muuttaa veden väriä ja valaistusolosuhteita järvessä. Osa humuksesta laskeutuu järven pohjaan, sedimentoituu ja muuttaa täysin pohjaeliöstön elinympäristöä. Hajotessaan humus on voimakkaasti happea kuluttava. Humus pidättää ja luovuttaa metalleja, esim. rautaa, ja siihen sisältyy orgaanista typpeä. Humushiukkaset muodostavat kasvualustaa leville.

Humuksen lisääntyminen lisää myös riskiä haitallisten, ns. organohalogenisten yhdisteiden muodostumisesta vesistöön, koska lähes kaikkialla on myös yhdyskuntajätevesien kuormitusta. Tällä hetkellä ojituksen ja turpeenkaivuun suurimpia vesistökuormittajia, liukoista typpeä ja liukoista humusta, ei nykyisillä vesien käsittelyrakenteilla saada poistettua kuin nimeksi.

Lyhennelmä tekstistä:

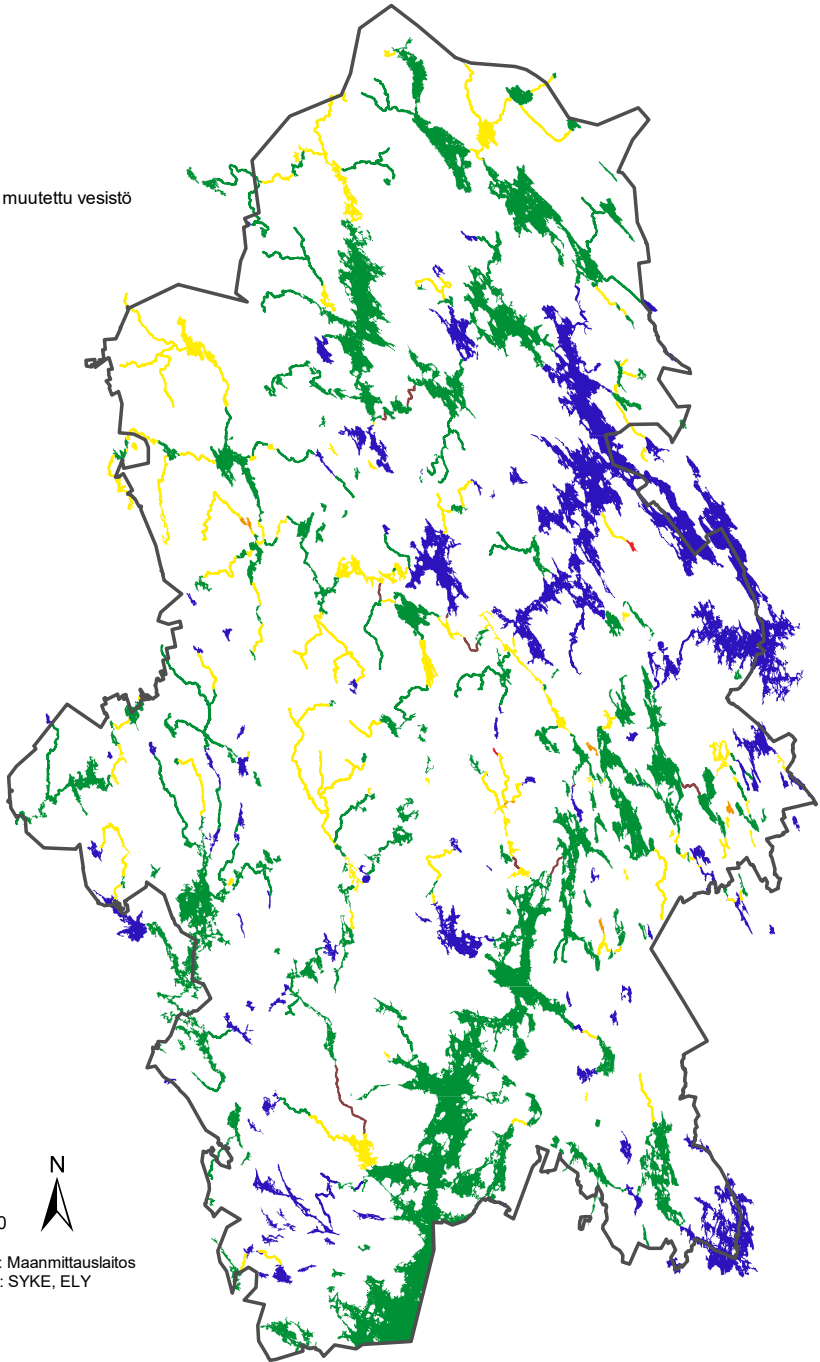
Laitinen (2012). Humus. Raportissa Niemi, O. (toim.): Tämähkö olemme menettämässä?

Humus ei katoa vesistä samoilla keinoin kuin esimerkiksi typpi tai fosfori häviää puhdistuslaitoksissa. Humus valuu vesistöihin laajalta alueelta ja monista maanmuokkauksen kohteena olevilta soilta, joten sellainen kertasuoritus, joka tehtiin esimerkiksi Äänekosken tehtaan puhdistamojärjestelmän rakentamisessa, ei poista humuksen aiheuttamaa vesistöongelmaa.

Veden laadun totutut mittaukset antavat puutteellisen kuvan humuksen aiheuttamasta vesien pilaantumisesta. Kuitenkin myös ympäristökeskuksen luokitustiedot antavat siitä viitteitä. Luokitukset paljastavat, että huonokuntoisia järviä ja jokia on vesistöalueilla, joilla pilaantuminen ei voi johtua teollisuuden ja taajamien jätevesipäästöistä tai muuten hyvin tunnistettavista saastumisen lähteistä. Keski-Suomessa tällaisia vesialueita on muun muassa Keuruun ja Saarijärven reiteillä. Kyyjärveltä lähtevällä Karstulan, Saarijärven ja Uuraisten kuntien alueiden läpi virtaavalla ja Päijänteeseen laskevalla Saarijärven reitillä vesistä ympäristökeskuksen luokituksen mukaan noin 40 prosenttia on korkeintaan tyydyttävässä tai sitäkin huonommassa kunnossa (Ympäristö.fi 2020). Vuosien 2013–2019 välillä oli veden laadussa tapahtunut hienoista parantumista. Kuuden vesistömuodostelman ekologinen tila oli kohentunut ja neljän huonontunut. Saarijärven reitin veden laatu on kokonaisuudessaan huonoimpien vesialueiden joukossa Keski-Suomessa. (Ympäristö.fi 2020.) Vastaavia humuksen aiheuttamia saastuneita järvi- ja jokialueita on monissa niissä maan osissa, joissa on turvevesiä liikkeelle saavia kaivuutoimia.

Ekologinen tila 2019, alustava luokittelu

- Erinomainen
- Hyvä
- Tyydyttävä
- Välttävä
- Huono
- Voimakkaasti muutettu vesistö
- Keski-Suomi

Hallinnolliset rajat: Maanmittauslaitos
Vesimuodostumat: SYKE, ELY

Kartta 1. Keski-Suomen pintavesien ekologinen tila (Lähde: Ympäristö.fi 2020)

Kun useat vesistöjen äärellä asuvat ihmiset tekivät kollektiivisesti samanlaisia havaintoja, vesien tila alkoi huolestuttaa heitä. Huoli synnytti liikehdintää, josta kasvoi yhteisesiintymisenä ja protestointina ilmennyt vesistöliike. Liike johti lopulta huolenkantajista koostuvan yhdistyksen perustamiseen. Samalla tavoin kuin humuksen aiheuttama vesien pilaantuminen on monimutkainen ongelma, myös vesistöliikkeen synnyssä ja kehittämisessä on ollut monia vaihteita, erilaisia pyrkimyksiä ja ongelmallisia tilanteita. Kehitysprosessi ei ole ollut selväpiirteinen ja loogisesti etenevä vaan polveileva prosessi, jossa on yleisesti ympäristöliikkeen kehityksestä poikkeavia piirteitä.

Turveprotestien luonne

1. Turveongelmien lähteet ovat pisteittäisesti hajautuneita. Vaikka turvesuoalueiden humuspäästöt voivat tummentaa vesiä kauanakin alapuolisissa vesistöissä, virkistyskäyttöä välittömästi ja suuresti haittaavat vaikutukset rajautuvat pienemmille vesistöalueille.
2. Haitankärsijöiden yhteisöt ovat siten pieniä ja hajanaisempia kuin suuren teollisuuslaitoksen haitankärsijäväestöt. Maaseutumainen sosiaalinen rakenne kontrolloi yleensä paljon vahvemmin asukkaitaan kuin kaupunkimainen ympäristö. Haastavaan toimintaan ryhtyvät aloitteentekijät tulevatkin usein kaupunkiympäristöstä.
3. Turvekenttien päästöt ovat kehittyneet hitaasti 1970-luvulta lähtien. Ongelmien vähittäinen lisääntyminen on ylläpitänyt epätietoisuutta ongelmien syistä. Suuret äkkinäiset laukaisevat tekijät ovat harvinaisempia.
4. Virkistyskäytölle ongelmallinen aines humus on luonnon oma aine, ei prosessiteollisuuden toiminnassa syntynyt luonnolle vieras saastumisen lähde. Kehitetyt prosessiteollisuuden (ja asutuksen) veden laadun mittarit eivät sovellu humusongelman mittaukseen. Ongelmaan soveltumaton mittaustapa on tuonut epäselvyyttä niin päättäjien kuin kansalaistenkin keskuuteen.
5. Vesireittien turvepäästöt tulevat useasta lähteestä. Ympäristöliikkeen kannalta tämä tarkoittaa, että yhden suuren kamppailun sijaan on käytävä lukuisia pienempiä kamppailuja. Olosuhteiden poiketessa myös ratkaisut eroavat.
6. Ei ole esiintynyt sen kaltaista laajalle levinnyttä emotionaalisesti latautunutta ympäristöprotestin kulttuuria, josta yksittäiset turvekamppailut olisivat saaneet vahvaa tukea. Verkostoituminen on vaatinut enemmän työtä kuin on tapahtunut yleisessä protestikulttuurin ilmapiirissä.
7. Valtiovallan suojeleuhjelmat eivät anna tukea virkistyskäyttöperustaiselle soidensuojelulle. Lakiin perustuva soidensuojelu tuntee lähinnä vain luonnonsuojelulliset kriteerit. Vaikka laajempi ekosysteemipalveluiden käsite on yleistynyt ja saanut jalansijaa myös virallisissa asiakirjoissa, periaatteen tosiasiallinen asema soidensuojelun päätöksenteossa on heikko sikäli kuin on kysymys soiden virkistyskäytöstä.

Myös samankaltaisuuksia esiintyy kamppailuissa eri toimintaympäristöissä. Yleisesti liikkeiden syntypotentiaalia määrittää suuresti hyötyjät/haitankärsijät-rakenne. Lievestuoreenjärven saastuminen ei synnyttänyt vastustavaa liikettä, koska tehdasyhteisön työntekijöiden toimeentulo oli suuresti riippuvaista tehtaasta. Myös turvekonflikteissa on hyötyjiä tuotantoyrityksen lisäksi. Turpeenosto tuo työtä työttömyydestä kärsiville syrjäseuduille, ja sen lisäksi verotuloja paikkakunnalle (ks. Storhammar & Tohmo 2018)¹⁰. Tällaiset hyödyt ovat voineet olla merkittäviä pienille syrjäisille kunnille. Niitä on myös liioiteltu haittoihin nähden. Tutkimassamme tapauksessa hyödyt jäivät paikallisten asukkaiden kokemuksessa kauas haittojen taakse (Konttinen, Salo & Möttönen 2018).

Paikallisissa ympäristöliikkeissä on usein samankaltainen ydinrakenne. Organisoidulla liikkeellä on yhtäältä harvalukuiset ydintoimijat, joiden ympärille muodostuu laajempi aktivistijoukko muodostaen liikeorganisaation, meillä usein yhdistysmuotoisen toimintaryhmän. Sen ohella ja aikaansaamana aktivoituu, etenkin voimakkaassa mobilisaatiovaiheessa, enemmän tai vähemmän löyhä laajempi verkostomainen toimijakehä. Ydintoimijat ovat aloitteentekijöitä, kysymykseen seikkaperäisesti perehtyjä, toiminnan organisaattoreita ja julkisuustoimijoita. He ovat liikkeen vastuunkantajia, joihin myös vastapuoli suuntaa arvostelun kärkensä syyttäen heitä vastuuntunnottomiksi ja asiantuntemattomiksi. Liike leimataan usein vain ydinaktivistien asiattomaksi aikaansaannokseksi.

10 Tutkimuksessa turvetuotannon aluetaloudellisista merkityksestä (Storhammar & Tohmo 2018) tarkasteltiin turvetuotantoa taloudellisesta näkökulmasta. Merkittävimmät turvetuotannon positiiviset vaikutukset ovat taloudellisia, kuten työpaikkojen tarjoaminen ja kuntien verotulojen lisääntyminen. Keski-Suomen osalta työllisyyden lisäys vuositasona tutkijoiden mukaan oli noin 170 työvuotta. Turvetuotannon rahallinen arvo oli noin 25 miljoonaa euroa. Kun tämä otetaan huomioon, työllisyysvaikutukseksi tutkijat laskivat 270 henkilöä. Keski-Suomessa tarkastelualueen turpeen tuotannon työllisyysvaikutus on samaa luokkaa alueen mökkeilyn tuoman työllisyysvaikutuksen kanssa ja noin 40 prosenttia alueen matkailun työllisyysvaikutuksista.

Tutkimuksessa arvioitiin myös minkälaisia taloudellisia vaikutuksia tulisi, jos turpeen poltto energialaitoksissa lopetettaisiin. Energiayhtiöt katsoivat, että turpeen tuotannon nopea alasajo johtaisi taloudellisiin rasitukseen, joita merkittävimmät ovat investointipaineet ja logistiikkaketjun uudistamiseen. Yhtiöt painottivat, että lyhyellä aikavälillä ei ole mahdollista luopua turvepolttoaineesta. Kuitenkin uskotaan, että pitemmällä aikavälillä turve tullaan korvaamaan muilla polttoaineilla. Yhtenä kehityssuuntana nähtiin, että turvetta tullaan nostamaan edelleen, mutta sitä käytetään muihin teollisuuden tarpeisiin.

3

Vaivalloinen polku huolesta liikkeeksi

3.1 Visainen vesikysymys

Huoli herää

Humuksen aiheuttama vesistöongelma alkoi Keski-Suomessa ensimmäisenä näkyä Saarijärven reitillä, jonka vedet ovat olleet tunnettuja kirkkaudestaan. Ruotsista asti kävi kalastajia reitin koskilla pyytämästä taimenta 1700-luvulla. Vielä 1900-luvun alussa kosket olivat suosittuja taimenen kalastuspaikkoja. Tiedossa on, että 1950-luvulla puhtaat hiekkarannat olivat yleisiä monilla reitin järvillä. Kerrotaan, että järvivesi oli juomakelpoista ja sitä käytettiin kahvivedenä. Monet muistavat, että uponneet tukit näkyvät veneestä järvien pohjissa niin, että niitä voitiin sieltä nostaa. (Laitinen & Honkanen 2020, 25–26.)

Turvemaiden vesistöongelman monimuotoisuus ilmenee siinä, että ei tiedetä kovinkaan tarkkaan, milloin ja missä saastumisen merkkejä alkoi näkyä ja miten saastumisprosessi on edennyt niin ajallisesti kuin alueellisesti. Reitin varren asukkaille tehdyssä kyselyssä (Möttönen, Konttinen & Salo 2016, 34–37) asukkaat sanoivat pilaantumisen alkaneen näkyä vesistöissä 1970- (n. 20 % vastaajista), 1980- (n. 30 % vastaajista) ja 1990-luvulla (25 % vastaajista). Kun kysyttiin, milloin veden kielteiset muutokset ovat olleet suurimmillaan, yli puolet ajoitti sen 2000-luvulle. Luvut ovat suuntaa-antavia. Niitä voi tulkita siten, että vesien pilaantuminen on ollut asukkaiden mielestä viime vuosisadan puolivälin jälkeen alkanut, pitkäaikainen ja edelleen jatkuva prosessi.

Havaittuaan vedessä sellaisia merkkejä, että mutaa kertyi kirkkaille uimarannoille, kalastusvälineet liettyivät ja vesi näytti ruskeammalta, asukkaat huolestuivat. Huolta kuvattiin niin, että ranta-asukkaat kyselivät, *mitä meidän vesillemme tapahtuu?* Kysymyksiä oli monia: mistä pilaantuminen johtuu, ketkä ovat vastuussa ja mitä pitäisi tehdä? Epätietoisuutta lisäsi se, että ei tiedetty, kenelle huolensa kertoa ja kuka asukkaita auttaisi?

Vesistöhuoli pysyi pitkään julkisuudelta piilossa. Paikalliset ihmiset puhuivat vesistöongelmasta, mutta puhe ei välittynyt julkisuuteen ja hallintokoneistolle, kuten kunnille ja maakunnallisille instituutioille. Vesistöliikkeen edustajien mielestä paikalliset eivät pitäneet asiasta suurempaa meteliä sen vuoksi, että he

olivat tottumattomia menemään huolineen viranomaisten ja päättäjien puheille tai kirjoittamaan niitä lehtiin. Asukkaat olivat tottuneet tyytymään vallitseviin oloihin.

Vaikka ihmiset alkoivat epäillä järvien ja jokien pilaantumisen syyksi metsäojista valuvia mutaisia vesiä, kynnyks vastustaa julkisesti ojituksia oli korkea. Haastatteluissa tuli esille, että paikalliset katsoivat, että metsänomistajilla oli oikeus ojituksiin, joita valtio tuki osallistumalla ojitusten kustannuksiin. Ihmiset eivät halunneet kohdistaa syytöstä mahdollisesti naapurina asuviin metsänomistajiin.

Ojittamisen lisäksi turvevesiä sai liikkeelle turpeen nosto soilta. Valtakunnan energiapolitiikassa turvetuotantoa alettiin öljykriisin jälkeen pitää tulevaisuuden energiatuotannon polttoaineena. Keski-Suomessa valmistui 1970-luvulla turvevoimalaitoksia. Turpeennoston vesistöongelmien esille tuomista hidasti se, että turpeenkaivu toi työtä ja helpotusta toimeentulo-ongelmiin syrjäseuduille. Solidaarisuudesta kyläyhteisöä kohtaan ei haluttu kuuluttaa julkisuuteen omia huolia. Ei liioin ollut tietoa ongelmista muuallakaan, vaikka monin paikoin oltiin samassa tilanteessa.

Viranomaisten torjuva asenne

Protestoinnin halua vähensi myös se, ettei ihmisten huolia otettu vakavasti. PRV:n nokkamiesten kertoman mukaan veden huonosta laadusta valittaneilta kysyttiin *“onko näyttöä”* ja sanottiin, että *“ei sitä (pilaantumista) oman laiturin nokasta voi ruveta arvioimaan”*. Ihmisten omat havainnot eivät myöskään vesinäytteet riittäneet näytöksi. Saarijärven kaupungin ympäristösihteeri Kalle Laitinen vei ruskean vesinäytteen analysoitavaksi vesien kunnosta vastuussa oleville viranomaisille ja kertoi, että *“meillä täällä on tällainen humusongelma, kun humusta liukenee ojista valuvasta mudasta vesiin”*. Kertomansa mukaan hänelle vastattiin, että *“ei semmoista liukenevaa humusta ole olemassakaan”*. Viranomaisten mielestä vesistöongelmaa ei ollut, koska veden pilaantuminen ei näkynyt heidän omissa veden laadun mittauksissaan.

On todettu, että ympäristöongelman tunnistamisessa ekologisessa ympäristössä luonnontieteellisellä tiedolla on ollut ylivalta (Willamo 2005, 14). Ongelma tulkitaan todelliseksi, jos se voidaan todentaa vakiintuneilla tieteellis-teknisillä mittareilla ja mittauksilla. Kuitenkin sellaisissa muutoksissa, jotka kytkeytyvät ihmisten arkielämään ja hyvinvointiin (kuten lähiympäristön vesistömuutokset), tunnistaminen voidaan perustaa paremmin ihmisten havainnoinnin ja kokemuksen pohjalle. Toisaalta ihmisten havainnot eivät kerro useinkaan koko totuutta ympäristöongelmasta. Ihmiset havainnoivat luontoa eri tavoin. On-

gelman havaitseminen ei paljasta aina ongelman syytä, joten voidaan helposti tehdä vääriä johtopäätöksiä. Joka tapauksessa ympäristömuutoksella on sekä objektiivinen että subjektiivinen puolensa. Subjektiiviset ja objektiiviset näkemykset ympäristöongelmasta voivat olla erilaisia, mutta ne voivat olla myös toisiaan täydentäviä. Monien ympäristöilmiöiden tutkimisessa tarvitaan molempia tietolajeja.

Ovatko kansalaishavainnot pätevää tietoa?

Ympäristökonfliktitilanteissa kansalaiskriitikoihin kohdistetaan usein syytöksiä asiantuntemattomuudesta heidän nostaessaan esiin havaitsemiaan epäkohtia ja vaatimuksia. Tehtyjen mittauksen sanotaan osoittavan muuta. Kuinka kysymykseen pätevistä asiantuntijuudesta tulisi vastata?

Selvää lienee, että varmin tie pätevään tietoon kulkee tieteen pelisääntöjä noudattamalla. Tähänhän tiede perustuu; se saa oikeutuksensa huolellisesti muotoiltujen pelisääntöjensä kautta. Kysymys kansalaishavainnoinnin kelpoisuudesta tai epäkelpoisuudesta ei kuitenkaan ole tällä lausumalla ratkaistu. Esimerkiksi luotettavaa tieteellistä tutkimusta ei ole aina mahdollista toteuttaa riittävien voimavarojen puuttuessa. Pari esimerkkiä tämän teoksen aihepiiristä. Jos veden laatututkimuksia tehdään vain selkävessillä, on sen perusteella jopa mahdotonta päätellä tilannetta rantavesissä asukkaille tärkeiden laatuominaisuuksien osalta. Tuuli ja virtaukset kuljettavat etenkin pinnalla kelluvaa humusta ja kiintoainesta seliltä rantavesiin. Tilanne voi lisäksi vaihdella suuresti järven eri osissa tuulten ja virtauksien vaikutuksesta. On vaikeaa löytää riittäviä resursseja edes yhden suurehkon järven eri vesialueiden tarkkaan tieteelliseen tutkimukseen (olettaen, että on kyetty kehittämään päteviä laatumittarit, mikä sekään ei ole itsestään selvää). Rantavesien käyttäjät sen sijaan omaavat järven tilasta paikallista kokemustietoa. Rannan ja veneen pohjan liettyminen näkyy ja veden kelpaamattomuuden pyykinpesuun tai saunavedeksi voi helposti aistein todentaa.

Toinen esimerkki: tunnetusti turvekenttien päästöt vesistöihin vaihtelevat suuresti sadannan mukaan. Niinpä suuri osa koko vuoden päästöistä voi toteutua muutamien päivien rankkasateiden tuloksena. Mittausajankohdasta tulee tällöin täysin ratkaiseva tekijä. Mahdollisuuden puuttumista päästöjen jatkuvaan seurantaan taas perustellaan sen vaivalloisuudella tai kalleudella. Kummassakin esimerkkitapauksessa virheellisin perustein (siis epätieteellisesti!) tehdyt mittaukset voivat antaa täysin harhaisen kuvan tilanteesta, joita vesistöjen virkistyskäyttäjät kohtaavat. Sen sijaan kansalaishavainnot voivat mainituissa tapauksissa olla olennaisesti käyttökelpoisempi ja pätevämpi, siis asiantuntevampi tietolähde.

Kansalaishavainnointiin perustuvaa tietoa ei siis pidä yksioikoisesti tuomita asiantuntemattomaksi tai johtopäätöksiin kelpaamattomaksi. Paitsi että kansalaisten havaintotietoa voidaan käyttää ongelmien selvittämiseen, tutkimukset (Vuori ja Korjonen-Kuusipuro 2018) ovat osoittaneet myös muistitiedon arvon tiettyjen vesistöominaisuuksien päte-

vänä tietolähteenä pitkän aikavälin muutosta selvittäessä. On lisäksi huomattava, että kansalaishavaintojen sisältöä ja johdonmukaisuutta voidaan tutkia tieteellisin menetelmin, niin kuin yhteiskuntatiede on tehnyt jo kauan. Oleellista on pohtia, mihin kysymykseen niin luonnontieteellinen mittaustieto kuin kansalaisten kokemustietokin voivat antaa luotettavia vastauksia.

Tutkimuksessamme kohteena on ympäristöongelma, jossa objektiivisen ja subjektiivisen tiedon suhde on ristiriitainen ja konfliktiherkkä. Vesistöistä luonnontieteellistä tutkimusta on tehty selvästi enemmän. Vasta viime aikoina on turvekiistoista alkanut ilmestyä kansalaisten näkemyksiä valaisevia tutkimuksia (esim. Syrjämäki 2013; Mustonen 2014; Albrecht & Ratamäki 2016; Möttönen, Konttinen & Salo 2016; Albrecht 2017; Pölönen ym. 2017; Konttinen, Salo & Möttönen 2018). On siis hyvä syy täyttää tutkimuksellista aukkoa tuomalla esille kansalaisten näkemyksiä kiistanalaisesta vesistöongelmasta.

Haastatteluissa kävi ilmi, että varhaisina merkkeinä vesien laadun muuttumisesta ympäristöongelmaksi olivat kalastajien puheet. He olivat havainneet veden samentumista, kalastusvälineiden limoittumista ja mutaisia veneen pohjia. Kalastuksen harrastajille vesien pilaantumisesta koitui käytännön haittaa: kalastus vaikeutui. Ihmisille alkoi muodostua käsityksiä pilaantumisen syistä. He huomasivat, että sen ohella, että mutaa valui vesistöihin metsäojien suista, vedet alkoivat pilaantua, kun lähisoilta alettiin nostaa turvetta. Havaittiin myös, että kun rinnepelloille tyhjennettiin lietelantaloiden säiliöitä, rannat alkoivat rehevöityä.

Paikallisesti jouduttiin pohtimaan vesistökysestä eri näkökannoilta. Varsinkin asukkaat, joita vesien pilaantuminen ei suoraan koskettanut, näkivät pilaantumista aiheuttaneista toiminnoista, kuten ojituksista ja turvetuotannosta olevan hyötyä ja myönteisiä vaikutuksia paikalliselle väestölle. He eivät katsooneet aiheelliseksi levittää tietoa, että kyläkunnan oman järven vesi on saastunutta. *”Kyllä siellä tavallisen kansalaisen piirissä on tietynlainen kuuliaisuus tai riidan välttämisen halu”*.

Kansalaisten yhteisesiintymistä hidasti myös se, että vesistöissä ei ollut sattunut mitään konkreettista tapausta, joka olisi pilannut äkillisesti järven tai joen ja nostattanut tunteita ja saanut ihmiset liikkeelle. Vesistöhuoli ei saanut voimaa äkillisistä paikallisista konflikteista. Ei ollut ns. laukaisevaa tekijää, joka olisi saanut ihmiset liikkeelle ja herättänyt julkiset toimijat.¹¹

11 Keski-Suomessa ei ilmennyt samanlaista äkillistä haittatapahtumaa kuin Pohjois-Karjalan Jukajoella, jossa turvealueilta valuneet päästöt aiheuttivat kalakuolemia. Ne herättivät paikallisen väestön ja saivat ihmiset aktiiviseen toimintaan veden saastuttajia sekä lupa- ja valvontaviranomaisia vastaan (Pölönen ym. 2017).

Vaikka ympäristötietoisuus alkoi yleisesti kasvaa ja konfliktiherkkyys kohota, hiljalleen etenevä turvemaiden vesien pilaantuminen, joka tapahtui harvaan asutuilla vesistöalueilla, ei aiheuttanut laajempaa liikehdintää. Syynä hiljaisuuteen oli myös sellaisten aktiivisten asukkaiden puuttuminen, joilla olisi ollut halua julkiseen protestointiin ja barrikadeille nousuun.

Saastumisprosessin monimuotoisuutta kuvaa sekin, että vesien pilaantuminen ei levinnyt tasaisesti kaikille järviolueille. Pilaantumisen lähteitä ei ole joka puolella. Saarijärven reitilläkin, joka oli mittausten mukaan pilaantuneinta vesialuetta Keski-Suomessa, on vieläkin veden laadultaan hyviksi tai erinomaisiksi luokiteltuja järvi- ja jokiseutuja (ks. kartta s. 30). Jos veden huono laatu ei näkynyt lähivesissä, koko reitin tila tuskin aiheutti huolestumista. Vesistöhuoli ei alussa noussut koko reittialueen huoleksi, eikä veden pilaantumista ollut aina helppo yhdistää kollektiivisena kokemuksena johonkin tiettyyn valumalähteeseen.

Paikallisyhteisöissä näkyi karkealla jaottelulla kolmenlaista suhtautumista vesien pilaantumisiin. Ensinnäkin oli ihmisiä, jotka kokivat huolestumista ja kärsivänsä haittaa veden saastumisesta. Toiseksi oli niitä, joille koitui hyötyä pilaantumista aiheuttaneista toiminnoista (metsien ojitus, turpeennosto ja peltojen lannoitus). Kolmantena ryhmänä olivat asukkaat, joita vesien pilaantuminen ei juurikaan koskettanut. He näkivät toiminnoilla, kuten ojituksilla ja turvetuotannolla, olevan pääasiassa myönteisiä vaikutuksia paikalliselle väestölle. Ryhmien jaot eivät ole jyrkkiä vaan jokaisessa ryhmässä on ymmärrystä erilaisille näkemyksille. (Möttönen, Konttinen & Salo 2016.)

Huoli ei välittynyt julkisuuteen ja hallintoon ongelmana, joka olisi herättänyt poliittis-hallinnollisessa järjestelmässä halua puuttua asiaan. Ongelma ei saanut viranomaisia ja poliittisia päättäjiä toimimaan. Yhtäältä kansalaisilla ei ollut yhteistä tahtoa eikä artikuloitukykyä, ja toisaalta ympäristöä koskevat huolet resonoivat huonosti poliittis-hallinnollisella järjestelmän kanssa, mikä on Luhmannin (2004, 169–176) mukaan tyypillistä. Hänen mukaansa julkisella järjestelmällä on ekologisissa kysymyksissä yleensä vähän resonanssia. Viranomaisten reagointiin vaaditaan totutusta tilasta suuresti poikkeava tapaus tai asiantila.

Kun vesien pilaantuminen huolestuttaa tarpeeksi paljon ja tarpeeksi monia ihmisiä, siitä kantautuu hälyä julkisuuteen ja hallintojärjestelmälle. Kuitenkin varsinaisesta vesistöliikkeestä voidaan puhua vasta sitten, kun ihmisille kasvaa yhteistä motivaatiota ryhtyä nostamaan havaitsemansa ongelma julkisuuteen kollektiivisen toiminnan avulla ja esittämään yhteisvoimin toimenpidevaatimuksia.

3.2 Huoli kypsyy toimiksi

Mökkiläiset protestoivat ensin

Halu kollektiiviseen toimintaan kasvoi erityisesti vapaa-ajan asukkaiden (mökkiläisten) keskuudessa. Sen alkamista on hankalaa ajoittaa tarkasti, koska se ei tapahtunut äkillisenä protestointi-ilmionä. Näkyvämpää aktivoitumista alkoi ilmetä 2000-luvun vaihteessa.

Ensin heräsivät mökkiläiset. Heillä oli protestointiin vahva intressi. Mökkiläiset viettävät runsaasti aikaa veden äärellä eli vesien pilaantumista tapahtui heidän silmiensä edessä. Heillä on omaan rantaan ja järveen vahva tunneside. Mökille mennään virkistäytymään ja nauttimaan luonnosta. Halutaan katkaista arki tai työelämän kiire luonnon keskellä. Mökkirannasta avautuva maisema rauhoittaa ja tuo henkistä hyvinvointia. Mökkielämän aktiviteeteista, kuten kalastuksesta, veneilystä, uimisesta ja saunomisesta voi nauttia vain, jos vedet ovat puhtaita.

Mökkiläisten toimintamotivaation taustalta voi tunnistaa vesien virkistyskäyttöintressin. Heitä ärsytti se, että ulkopuolinen taho harjoitti heidän lähiluontoaan pilaavaa toimintaa. Heitä ei myöskään puhutellut metsien ojituksen, turvetuotannon ja peltojen lannoituksen paikkakunnalle tuoma taloudellinen hyöty. Intressiristiriita oli suurimmillaan mökkiläisten ja vesiä pilaavan taloudellisen toiminnan välillä. Oli kokemuksia, että *“me mentiin sinne Keski-Suomeen, kun pelättiin sinilevää, niin ostettiin helmenkirkkaat vedet sieltä, ja saadaan tällöinen mätäpaise itsellemme”*.

Osalla vapaa-ajan asukkaista oli huoleissa myös taloudellinen ulottuvuus heidän kokiessaan, että pilaantuva vesi laskee kiinteistöjen arvoa ja vaikeuttaa siten mökin myymistä. Tämä näkökulma muodosti joillekin vapaa-ajan asukkaille pidäkkeitä. Kaikki eivät halunneet nostaa yleiseen tietoon, että heidän mökkijärvensä vesi on pilaantunut. Eräs vesistöliikkeen aktiivi kertoi, että *“meidän läheltä oleva mökki myytiin, niin mökin omistaja tuli sanomaan, että kymppitonni meni hintaa pois hänen mökkirahastaan näitten kaikkien julkaistujen juttujen tähden”*.

Mökkiläisten ja turvetuotannon etujen välillä oli syvä ristiriita. Turvetuotannosta ei heille koitunut mitään hyötyä, mutta se haittasi vesien virkistyskäyttöä ja laski mökin ja rantatontin arvoa. Mökkiläisten motivaatio kollektiiviseen toimintaan näkyi siten, että he perustivat yhdistyksiä, kuten järvaluekohtaisia mökkitoimikuntia, vesien hoito- ja suojeluyhdistyksiä ja kalastuskuntia. Yhteiset kokemukset levittivät protestimielialaa. Jotain on ryhdyttävä tekemään.

Vapaa-ajan asukkaiden protestiherkkyys synnytti joillakin paikkakunnilla jännitteitä paikallisen väestön kanssa. Osa kyläyhteisöjen vakituisista asukkaais-

ta koki ulkopuolisten mökkiläisten ajavan vain omaa etuaan eivätkä näe sitä, että heidän vastustamansa toiminta tuo paikkakunnalle työtä ja toimeentuloa. Helposti ajateltiin, että mökkiläiset, jotka kotipaikkakunnillaan elävät steriilissä ympäristössä, liioittelevat veden saastumista. Maaseutumaisissa yhteisöissä katsotaan helposti, että ulkopuoliset tulevat puuttumaan heidän asioihinsa.

Tuohtumista myös pysyvien asukkaiden keskuudessa

Myös paikallisessa väestössä oli mobilisaatioon potentiaalia, jonka takaa löytyvät ihmisten arvostamat asiat. Huomatessaan vesien saastumista heistä tuntui, että jotain heille arvokasta loukataan ja eettisiä periaatteita rikotaan. Monilla asukkailla oli mökki tai sauna järven rannalla. Heillä oli samanlaisia virkistystapoja kuin muualta tulleilla mökkiläisillä. Pilaantumisen haitat, jotka toivat harmeja kalastukseen, saunomiseen ja uimiseen, olivat yhteisiä. Paikalliset asukkaat kokivat omakohtaista intressiristiriitaa paikallisyhteisöille koituvien haittojen (veden pilaantuminen) ja hyötyjen (yhteisön säilyminen elinkelpoisena) välillä. Tämän vuoksi heillä oli vähemmän halua esiintyä vaatimuksineen julkisuudessa ja sitoutua mökkiläisten perustamiin yhdistyksiin.

Suhtautumista vesistöongelmaan ei sanele vain omaan hyötyyn kiinnittyvä virkistyskäyttönäkökulma. Ihmisille luontosuhteella on kokonaisvaltainen kulttuurillinen ja emotionaalinen sisältönsä. Monien lapsuudenmaisemaan ja muistoihin kiinnittyy puhtaat vedet ja puuhaaminen välkehtivien vesien äärellä. Puhutaan ajasta, jolloin järvien vettä juotiin ja käytettiin kahvivenä tehtäessä retkiä rantamaisemiin. Järvet, joet ja lammet elävät monien ihmisten muistossa. Kyselytutkimuksessa (ks. Möttönen, Konttinen & Salo 2016) asukkaat kertoivat monin sanoin, että järvet ja joet ovat hyvinvoinnin ja virkistäytymisen lähteitä. Sanottiin esimerkiksi, että ”*puhtaat vedet, luonto, leipä – siinä se on*” tai, että vesiluonto on ”*henki ja elämä*”. Puhtailla vesistöillä on ihmisten elämäntapaa ja -piiriä koskeva yleinen merkitys, joten vesistöjen pilaantumiseen suhtautuminen ei ole asia, jota voi tarkastella ja tulkita vain asukkaiden erityisintressiin (virkistyskäyttöön tai taloudelliseen hyötyyn) liittyvänä asiana. Luontosuhde ei ole välineellinen kysymys, vaan syvempi, ihmisten elämisen tapaan kuuluva asia.

Kollektiivinen tietoisuus vesien pilaantumisesta levisi ja myös sellaisia ihmisiä halusi tulla mukaan liikkeeseen, jotka eivät asuneet vesien äärellä, ja joilla ei ollut säännöllisiä virkistyskäyttökokemuksia. Vesistöistä kantoivat huolta ihmiset, joilla oli läheinen suhde luontoon. Vesimaisema oli monille omaan historiaan, puhtaiden järvien kotiseutuun ja keskisuomalaiseen kulttuuriin kiinnittyvä identiteettitekijä. Kun paikallisen väestön luontoasennetta tulkitaan

julkisen oikeuttamisen analyysin (JOA) lähestymistapaa hyödyntäen, voidaan tunnistaa, kyseessä on ”arjen ja tuttuuden” maailmasta nouseva luontosuhde (Boltanski & Thévenot 1999)¹²

Pilaantuminen ei luonnonsuojelukysymys vesistöliikkeelle

Luonnonsuojelijat ovat 1970-luvulta lähtien esittäneet kritiikkiä polttoturpeen nostamista kohtaan. Luonnonsuojelujärjestöt huolestuivat öljykriisin jälkeen tehdyistä suunnitelmista lisätä turpeennostoa energiakäyttöön. Katsottiin yhtäältä, että turvetuotanto hävittää alkuperäistä suoluontoa sekä tuhoaa soiden arvokasta kasvistoa ja eläimistöä. Toisaalta haluttiin säilyttää erityisesti asutuskeskusten lähellä olevia soita virkistyskäytössä. (Ruuskanen 2010, 117–125.)

Vesistöliikkeen edustajien näkemyksen mukaan soiden vesistövaikutukset eivät olleet kuitenkaan luonnonsuojelujärjestöjen ensisijaisia huolenaiheita. He olivat sitä mieltä, että luonnonsuojelijoita ei motivoinut vesien virkistyskäyttöön ja asukkaiden elämään liittyvät vesistöhaitat. Vaikka luonnonsuojelijat tunnistivat turvetuotannon vesistöongelman, sitä ei vesistöliikkeen mukaan pidetty niin suurena, että järjestöt olisivat ryhtyneet aktiivisesti toimimaan vesien puhtauden puolesta. Luonnonsuojelun kentällä hallitseva toimijuus on kehittynyt Suomen luonnonsuojeluliiton (SLL) ja sen piiri- ja paikallisyhdistysten ympärille. Turvemaiden vesistöongelman kohdalla vesistöliike ja sen pohjalle perustettu yhdistys (PRV) haastoi SLL:n mandaatin edustaa paikallista väestöä.

Luonnonsuojelujärjestöjen ja PRV:n suhde turvekenttien vesistöongelmiin poikkeaa tietyiltä osin toisistaan. Turpeennoston vesistöpäätöistä kärsineiden

12 Hyödynnämme väljästi julkisen oikeuttamisen teoriaa (Boltanski & Thévenot 1999). Teorian lähtökohta on näkemys, että ihmisten ja ryhmien vaatimukset perustuvat erilaisiin oikeuttamisen maailmoihin, jotka ilmenevät siinä, miten vaatimuksia oikeutetaan argumentoimalla yhteiseen (ja yleiseen) hyvään pyrkimystä. Erilaiset käsitykset yhteisestä hyvästä näkyvät yksilöiden välisinä ja yhteiskunnallisina kiistoina. Teorian mukaan ristiriitoja voidaan sovittaa ja yhteinen hyvä löytyy tunnistamalla kiistojen taustalla olevien maailmojen arvojen erilaisuus. Teoria tunnistaa sellaisia maailmoja kuten markkinoiden, teollisuuden, ekologian, kansalaisuuden, maineen, inspiraation ja kodin maailmat (Boltanski & Thévenot 1999). Maailmoja voi olla eri määrä ja niistä käytetään erilaisia käsitteitä (ks. Ylä-Anttila & Luhtakallio 2016). Tutkimuksemme tavoitteen vuoksi tässä yhteydessä emme ryhdy käymään teoreettista keskustelua käsitteistä. Olemme valinneet käsitteitä, jotka ovat mielestämme tarkoituksenmukaisia tutkimuksen tehtävän kannalta. Tällä perusteella luontoa taloudellisesta ja tuotannollisesta lähtökohdasta hyödyntävästä maailmasta käytämme käsitettä ”ekotaloudellinen” maailma. Selvitämme, miten turvetuotannon oikeuttaminen perustuu tähän maailmaan. Tulkitsemme luonnonsuojelullisen näkemyksen turvetuotannosta kuvastavan ”ekologista” maailmaa. Vesistöliikkeen ja PRV:n näkökulman katsomme kuuluvan ”arjen ja tuttuuden” maailmaan, joka on eräänlainen yhdistelmä kansalaisuuden ja kodin maailmasta. Tämä näkökulma on julkisen oikeuttamisen analyysissä (JOA) esillä siten, että siinä puhutaan tuttuuden regimistä, jossa toimijan näkökulman taustalla on hänelle tutuksi muovautunut ympäristö ja sen tuottama mielihyvä ja viihtyvyys (Boltanski ja Thévenot 1999; Lonkila & Lehtonen 2013).

etujärjestönä PRV:lle kysymys oli yksiselitteisesti haittojen lähteen poistamisesta. Yhdistys vaatii turpeennoston lopettamista eikä suostu tekemään tapauskohtaisia kompromisseja, koska se katsoo, ettei sillä ole mandaattia tehdä tästä yleisestä linjasta poikkeavia kannanmäärittäyksiä minkään yksittäisen turpeenkaivukentän haitoista kärsivien puolesta. PRV:lle poikkeaminen yleisestä linjasta merkitsisi luopumista omaksumastaan tehtävästä toimia asukkaiden puolestapuhujana.

Luonnonsuojelujärjestöjen kannanmäärittely puolestaan lähtee asukkaiden kokemien haittojen lisäksi erityisesti luonnonsuojelullisesti arvokkaiden soiden suojelusta. Jälkimmäinen näkökulma on yleisesti dominoivampi luontojärjestöjen alkuperäisen tehtävän mukaisesti. Tämä tarkoittaa näiden järjestöjen näkökulmasta, että ne eivät voi ottaa samanlaista poissulkevan jyrkkää asennetta kaikkiin turpeenkaivualueisiin. Turpeenkaivun täydellinen kieltö ei nykytilanteessa näytä realistiselta. Luontojärjestöjen on valmistauduttava kompromissiratkaisuun turvataksaan edes arvokkaimpien soiden suojele. Se ei sulje pois asettumista turpeenkaivun vesistöhaitoista kärsivien tueksi heidän käymissään kamppailuissa, niin kuin on yleisesti käynytkin. Suomen luonnonsuojeluliitto on piirijärjestöineen kyennyt antamaan asiantuntija-apua paikalliskamppailuille. Osapuolten intressit ovat luonnollisesti vahvimmin yhteneväisiä silloin, kun asianomainen suo omaa merkittäviä luonnonsuojelullisia arvoja. Luonnonsuojelijoiden suhtautuminen turvetuotantoon tukeutuu käyttämässämme JOA:n käsitteistössä ”ekologiseen” maailmaan (ks. alaviite 12, s. 40).

PRV:n ja luontojärjestöjen eri maailmoista kumpuavat suuntautumiseroavuudet ovat johtaneet jännitteisiin osapuolten välillä. Turpeenkaivun vesistö-päästöistä kärsivät asukkaat eivät suuntaudu luonnonsuojelullisten arvojen mukaisesti, vaan vapaa-ajan ja virkistytymisen perustalta. Kysymys on heille korostetun henkilökohtainen ja sellaisena vahvan antroposentrinen (ihmisen näkökulma). Heidän on usein vaikea orientoitua luonnonsuojelijoille ominaisen ekosentrisen (luonnon ja lajien näkökulma) maailmankuvan mukaisesti, mikä näyttäytyy heille useinkin vieraalta elitistisen joukon ajattelumallilta.

Asukkaiden mielestä vesistöhuoli ei välittynyt poliittis-hallinnolliseen järjestelmään tyydyttävästi luonnonsuojelujärjestöjen kautta. Luonnonsuojeluun vetoavat argumentit ja luonnon arvoihin liittyvät yleisen intressin perustalta nostetut vaatimukset, jotka koskivat esimerkiksi alkuperäisen suoluonnon ja sen eläin- ja kasvilajien suojelua, eivät vedonneet paikallisiin ihmisiin ja vapaa-ajan asukkaisiin, vaikka kaikilla ryhmillä oli yhteinen näkemys veden huonosta laadusta. Paikallisten asukkaiden tunteja kuvaa kannanotto, että *“olen tullut tähän (liikkeeseen) kalastajana, marjastajana ja luonnon hyödyntäjänä ja olen erittäin pahoillani siitä, että (vesiä pilaavilla) toimenpiteillä vaikeutetaan kalastamista ja kaikkea muuta luonnon hyödyntämistä”*. Vaikka vesistöliike katsoi, että puhtai-

den vesien puolesta ei pystytä toimimaan tehokkaasti luonnonsuojeluyhdistysten kautta, myös luonnonsuojeluintressin omaavia tuli mukaan liikkeeseen.¹³

Suomen luonnonsuojeluliiton (SLL) näkökulmasta vesien turmeltuminen on vain yksi turpeen aiheuttamista ympäristöongelmista. SLL:n näkemyksen mukaan turve on monihaitallinen energianlähde. Liitto painottaa turpeennoston haitallisia vaikutuksia ilmastoon ja luonnon monimuotoisuuteen vesistövaikutuksia enemmän. PRV:n agendan tärkeimmän kysymyksen, humuksen, SLL tunnistaa huomattavaksi, muttei kuitenkaan turpeennoston tärkeimmäksi ongelmaksi:

“Yhä useampia kansalaisten vesiliikkeitä on Keski-Suomessakin heräämässä, koska turpeenkaivuukenttien alapuolisissa vesistöissä etenkin humus ja kiintoaines aiheuttavat merkittäviä ongelmia. Vaikka näiden päästöjen ihmislajille tuomat ongelmat eivät olekaan kaikista turpeenkaivuun aiheuttamista kielteisistä vaikutuksista suurimpia, on nekin otettava vakavasti” (Suomen luonnonsuojeluliitto 2011).

Vesistöliike katsoo turvetuotantoa kapeammasta näkökulmasta ja painottaa turpeen paikallisia vesien pilaantumisaikutuksia. Vaikka PRV:n edustajilla ja luonnonsuojelijoilla on keskinäisiä jännitteitä, niillä on yhteinen intressi, vesiensuojelu. Sen pohjalta molemmat osapuolet pitävät yhteisesiintymisiä toivottavina.

Paikallisen tason mobilisoinnissa on monta ulottuvuutta. Sen lisäksi, että vesien pilaantuminen on tuottanut haittaa vesistöjen virkistyskäytölle, myös kulttuurillinen ja sosiaalinen ympäristö vaikuttavat siihen, miten ihmisten mobilisoituminen käynnistyi. Ristikkäiden paineiden seurauksena mobilisoituminen ei ollut suoraviivainen protestiaalto vaan hitaasti etenevä mutkikas prosessi.

3.3 Yhteistä toimintaa vesistöjen puolesta

Adressi ympäristöministerille: liike syntyy

Vesistöliikkeen ensimmäisenä laajana kollektiivisena protestiesiintymisenä voi pitää kansalaisten vetoomusta Saarijärven reitin puolesta vuonna 2009. Reitin varren kuntien, Saarijärvi, Karstula ja Kyyjärvi, alueella kerättiin kansalaisadressi. Saarijärven seudun luonnonsuojeluyhdistys ry:n alulle panemassa adressissa oli yli 3400 nimeä, kun se luovutettiin ympäristöministeri Paula Lehtomäelle 25.3.2009 eduskuntatalolla. Vetoimuksen allekirjoittajien määrä oli lähes 18 prosenttia kuntien yhteisestä asukasmäärästä.

¹³ Esimerkiksi emerituslehtori Veli Saari, yksi Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen perustajista, kertoi tulensa liikkeeseen luonnonsuojelijana.

Vetoomus Saarijärven reittivesistön puolesta

Saarijärven reittivesistön tila on huonontunut merkittävästi parin vuosikymmenen aikana, erityisesti viime vuosina. Rantojen asukkaat, kesävieraat ja vapaa-ajankalastajat ovat huomanneet vesistön pilaantumisen lisääntyvänä sinileväkukintona, rantojen umpeenkasvuna ja pyydysten limoittumisena. Uiminen on tullut lähes mahdottomaksi, uinnin jälkeen on peseydyttävä puhtaalla vedellä.

Me allekirjoittaneet, yli 3400 Saarijärven, Karstulan ja Kyyjärven asukasta, kesävierasta tai vierailijaa vaadimme, että Saarijärven reittivesistön tilaa ryhdytään välittömästi parantamaan.

Vesistön tilan huononeminen johtuu pääosin hajakuormituksesta: suo-ojituksista, turvetuotannosta sekä maa- ja metsätaloudesta. Valtion rooli rahoittajana ja toimijana kaikissa vesistöä kuormittavissa toimissa on merkittävä. Sen vuoksi valtiovallan pitää ottaa myös vastuu asioiden korjaamisesta.

Ympäristöministeriön on osoitettava määrärahoja vesistöalueen tutkimiseen, jotta ongelman syyt ja seuraukset voidaan tarkasti selvittää. Tutkimusten antamien tulosten ja suositusten perusteella on osoitettava varoja vesistön kunnostamiseen. Heikko taloudellinen tilanne ei voi olla syy vesiensuojelutoimien lykkäämiseen. Kunnostustyöt toimivat myös paikallisen talouden elvyttäjänä.

Vesistön kuntoa parantavina toimenpiteinä esitämme seuraavaa:

1. Keski-Suomen ympäristökeskukselle pitää osoittaa varoja ja ohjeita nykyistä tehokamman valvonnan hoitamiseen.
2. Ympäristölupaviranomaisia on ohjeistettava jätevesien käsittelyvaatimusten tiukentamisessa. Esimerkiksi turpeenkaivuussa tulee siirtyä kemialliseen jäteveden käsittelyyn.
3. Turpeenkaivuun tukeminen syöttötariffihinnoittelulla on lopetettava, koska turpeen polttaminen on Suomen ilmastotavoitteiden vastaista.
4. Suoluonnon monimuotoisuus on vakavasti vaarassa. Uudet turpeen kaivalueet sijaitsevat pääosin luonnontilaisilla tai luonnontilaisen kaltaisilla soilla. Näiden suoalueiden tuhoaminen on estettävä.
5. Soiden ennallistamiseen on osoitettava lisää varoja.
6. Suo- ja metsäojitukset on saatava ympäristövaikutusten arvioinnin piiriin. Ojitusalueita koskeviin ohjeisiin ja säännöksiin on lisättävä vaatimus valtaojien veden suodattamisesta suodatuspadoin tai pintavalutus kenttien avulla.
7. Maatalouden ei-tuotannollisten tukien tasoa pitää korottaa vesiensuojelutoimien osalta.

8. Lietelannan syyslevityksen sääntöjä on muutettava siten, että levittäminen sallitaan vain kasvukautena.

Saarijärvellä 23.3.2009

Adressi sisälsi kansalaisten kokemuksia ja havaintoja vesistön huonosta tilasta ja siinä vaadittiin toimenpiteitä saastuttamisen lopettamiseksi sekä puhdistamisen aloittamiseksi. Adressin tuloksena ympäristöministeri Lehtomäki vieraili reitin varrella samana keväänä. Kalle Laitinen osoitti vesinäyttein, minkälainen on puhtaan järviseden ja humuksen saastuttaman veden ero. Vetoamus sai julkisuutta maakunnallisissa ja paikallisissa tiedotusvälineissä.

Kansalaisadressi osoitti, että Saarijärven reitin varren asukkaat jakoivat laajalti vesistöhuolen. Havainnot veden saastumisesta ja kokemukset saastumisen aiheuttamista haitoista olivat niin ilmeisiä, että veden puhdistamisvaatimukseen oli helppo yhtyä, vaikka vesien tilaa katsottiin erilaisten intressien näkökulmista. Adressi kertoo myös vesistöliikkeen ja luonnonsuojelijoiden halusta asettautua yhteisen tavoitteen taakse. Yhteinen tahto ilmenee vetoamuksessa myös sillä tavoin, että siinä tuodaan esiin luonnonsuojelijoille tärkeät asiat kuten turpeenoston haitallinen ilmastovaikutus ja vaara suoluonnon monimuotoisuuden vähenemisestä. Luonnonsuojelujärjestö soveltui vetoamuksen alullepanijaksi ja kerääjäksi myös siitä syystä, että virkistyskäyttöintressiin perustuvaa toimijaa ei vielä ollut eikä pienillä paikallisyhdistyksillä (kalastuskunnat ja mökkitoimikunnat) ollut voimavaroja adressin keräämisen organisoimiseen.

Huolimatta ihmisten erilaisesta suhteesta ja suhtautumisesta veden muuttamiseen huoli kasvoi ja alkoi saada kollektiivisen toiminnan piirteitä. Kansalaisadressin keräämistä ympäristöministeriölle voi pitää merkinä siitä, että oli löytynyt yhteisen toiminnan tarve, jonka perustalta pystyttiin yhteisesiintymisellä tekemään poliittis-hallinnolliselle järjestelmälle sen toimintaa haastava aloite. Huolesta oli kasvanut ihmisiä yhdistävä liike.

3.4 Turve jäsentyy ydinkysymykseksi

Vesistöhuolen synnyttämä liikehdintä sai vielä tyypillisempiä liikkeen muotoja, kun kansalaiset alkoivat pitää turvetuotantoa vesien pilaantumisen suurimpana syyllisenä. Paikalliset huomasivat, että vesistöjen pilaantuminen lisääntyi, vaikka metsäojien kaivaminen ei jatkunut entiseen tahtiin, ja vaikka peltojen lannoitukseen oli tullut rajoitus- ja suojavyöhykemääräyksiä. Soiden ottaminen turvetuotantoalueiksi sen sijaan laajeni. Käynnit turpeennostosoilla paljastivat, miten sieltä

valuu likaista vettä. Aikaisemmin puhtaiden purojen havaittiin olevan mudan vallassa. Yhteys järvien ja jokien vesien pilaantumiseen oli helppo havaita.

Vesistöliikkeen protestointi kohdistui turvetuottajien lisäksi poliittis-hallinnolliseen järjestelmään sen vuoksi, että viranomaiset eivät heidän mielestään puuttuneet turvetuottajien vesiä pilaavaan toimintaan. Liikkeelle muodostui 2000-luvun alkupuolella jäsentynyt kehys, joka sisälsi todisteet vesien pilaantumisesta (paikallisten ihmiset havainnot), pilaantumisen haittavaikutusten osoittamisen (vesien virkistyskäytön haitat) ja ongelman ratkaisuvaatimukset (turpeen noston lopettaminen). Vesistöliikkeellä oli nyt yhteinen agenda ja sille oli muodostunut yhteiskunnalliselle liikkeelle ominaiset tehtävät.

Liikkeiden kehystehtävät

Kaikkien yhteiskunnallisten liikkeiden on luotava näkökantoja tai jäsenyyksiä siitä, mikä on vialla ja kuinka ongelmia tulee ratkoa. Liikkeiden tutkimus puhuu kehyksistä (frames) ja kehystämisestä (framing). Robert D. Benford ja David A. Snow sanovat, että yhteiskunnallisen liikkeen on ratkaistava kolmenlaisia kehystehtäviä. Diagnostinen kehys tarkoittaa enemmän tai vähemmän jäsentynyttä näkemystä siitä, mikä on vialla ja mitkä tekijät ja asiantilat aiheuttavat ongelman. Diagnostinen kehys koskee siis ongelman ja sen syiden määrittelyä. Prognostinen kehys puolestaan viittaa sen määrittelyyn, kuinka ongelma voidaan ratkaista. Se sisältää siis käsityksiä siitä, millaisiin tekijöihin ja asiantiloihin tulee vaikuttaa halutun muutoksen aikaansaamiseksi. Järjestäytyneessä yhteiskunnassa prognostiset kehystehtävät kohdistuvat ennen muuta yhteiskunnan päätöksentekomekanismeihin eri tasoilla. Kolmanneksi, liikkeen on etsittävä keinoja saadakseen riittävää kannatusvoimaa vaatimustensa taakse. Sen on siis koetettava motivoida potentiaalisia kannattajia tukitoimenpiteisiin ja tehokkaiksi katsomiinsa toimintamuotoihin. Benford ja Snow viittaavat tähän kehystehtävään termillään motiivointikehys (motivational frame).

Lähde:

Benford & Snow. (2000). Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment.

Vesistöliike oli tehnyt diagnoosin siitä, mikä turvemaiden vesistöjä vaivaa, ja esittänyt ongelmalle ratkaisun. Se oli myös löytänyt keinoja saada kannattajia mukaan toimintaan. Lisäksi liike suuntasi toimintansa poliittista päätöksentekojärjestelmää kohtaan.

Turvetuotannon esittäminen vesistöjen pilaajaksi sai aikaan sen, että poliittis-hallinnollinen järjestelmä ei voinut olla sivustakatsojana, vaan sen oli reagoitava kansalaisten vaatimuksiin. Vastakkain olivat kansalaisten protestit ja toisella puolella turvetuotantoon liittyvät elinkeinopoliittiset ja taloudelliset intressit. Julkinen järjestelmä joutui tekemään sitä, mikä sille demokraattisessa hallintatavassa kuuluu eli ottamaan kantaa ja sovittamaan intressiristiriitaa.

Kansalaisten vesistöhuolesta ja turvetuotantovastaisuudesta alkoi tulla myös tutkimustietoa. Johanna Jankkari (2012) tutki pro gradu -työssään Varsinais-Suomen ja Keski-Suomen alueilla vesienhoitosuunnitelmista annettuja palautteita. Maakuntien palautteet erosivat siten, että Keski-Suomessa palautteissa painottuivat vastaajien omat havainnot ja niissä oli kärkevää kritiikkiä turvetuotantoa kohtaan (vrt. diagnostinen kehys). Tutkija tunnisti palautteissa maaseudun asukkaiden turvetuotantovastaisen mielialan. Keski-Suomen palautteissa näkyi myös epäluottamus julkista järjestelmää kohtaan (vrt. prognostinen kehys). Ei uskottu, että viranomaiset yrittävät estää vesien pilaantumista. Väitettiin, että turpeen nostoon tarvittavia lupia ei noudateta eikä niitä valvota. Palautteesta näkyy myös käsitys, että viranomaiset ovat turvetuottajien puolella eivätkä aina huomioi kansalaisten havaintoja ja palautetta. (Jankkari 2012, 49–54).

Johanna Jankkarin tutkimuksessa esitettyjä kommentteja

- “Perustan väitteeni 30 vuoden seurantaan Pylkönmäen turvesoiden vaikutuksesta Kukonjoen ja Vehkoonjärven tilaan. Kukonjoki on paikoin kasvanut lähes umpeen ja Vehkoonjärvikin on mataloitunut huomattavasti. Tämän ovat huomanneet niin paikalliset asukkaat kuin myös mökkiläiset.” (asukas Pylkönmäeltä)
- “Nykyisten nostomenetelmien pöly ja varsinkin meluhaitat leviävät laajalle ympäristöön, pöly näkyy tyynen veden pinnalla, autokin on harjattava ennen ajoa, pyykkiä ei voi kuivata ulkona ym. Ympäri vuorokautinen melu koettelee psyykettä ja panee lomalaisenkin toivomaan noston keskeyttävää sadetta.” (toimintansa lopettanut matkailuyrittäjä)
- “Lupaehtojen määräyksiä ei valvota eikä noudateta!? Vesistöjen alajuoksun asukkaat ja matkailuyrittäjät ovat ihmeissään, kun turveteollisuus saa pilata vedet vuodesta toiseen kenenkään siihen puuttumatta. Vaadimme ympäristökeskuksilta välittömiä toimenpiteitä vesiensuojelussa. Valvokaa ja ohjeistakaa, sillä ainoastaan teidän sana painaa ja saadaan asiaan parannusta.” (Koskenkylän, Muittarin ja Lehtolan kyläyhteisöt)

Lähde:

Jankkari, J. (2012). Arjen ja byrokratian rajapinnalla: Tapaustutkimus kansalaisten kuulemismenettelyn vakiintumisen haasteista ja mahdollisuuksista vesienhoidon suunnittelussa Varsinais- ja Keski-Suomessa

Vesistöliike pyrki nostamaan turvetuotannon tuottamat haitat julkisuuteen. Liikkeen puuhaihimiset alkoivat laatia turvetuotantoa syyllistäviä kirjoituksia sekä paikallisiin että maakunnallisiin lehtiin. Aktiivisista kirjoittajista alkoi muodostua vesistöliikettä johtava ja sen toimintaa suuntaava resurssi. Kirjoitusten tarkoitus oli myös kannatuksen saaminen turvetuotantoa vastustavaan kamppailuun (vrt. motivointikehys).

Vesien virkistyskäyttöä koskeva intressi konkretisoitui turvetuotannon syyllistämässä niin, että se voitiin kommunikoida julkisuuteen poliittis-hallinnolliselle järjestelmälle entistä selvempinä toimenpidevaatimuksina. Vaadittiin ympäristölupien epäämistä ja valvonnan tiukentamista. Huoli ei enää ollut vain häly, joka välittyi satunnaisina valituksina veden laadusta. Vesistöliikkeen johto oli kääntänyt huolen vaatimuksiksi puuttua vesiä pilaavaan toimintaan. Viranomaiset kohtasivat huolen ymmärrettävissä olevana argumentaationa. Turvetuotannon syyllistämistä voidaan pitää vesistöliikkeen voimistumisen vaiheena.

Taktisistakin syistä turvetuotannon syyllistäminen tuntui järkevältä strategialta. Oli helpompi saada paikallisten ihmisen tuki, kun syyllisiksi ei tarvinnut osoittaa peltojaan lannoittavia ja metsää ojittavia paikallisia asukkaita. Syytöksiä voitiin esittää kasvottomalle isolle yritykselle eli Vapo Oy:lle¹⁴, joka on Jyväskylässä pääkonttoriaan pitävä valtakunnallisesti toimiva valtioenemmistöinen yritys. Vapo Oy on ollut suurin toimija reitin turvesoilla. Toinen tekijä oli, että turvetuotannon syyttäminen puri paremmin julkisuudessa kuin metsäojitusten haittojen esiintuominen.¹⁵ Kritiikki voitiin kohdistaa turpeennostoon tarvittaviin ympäristölupien myöntämiin, kun ojituksen vastustus piti kohdistaa suoraan maanomistajalle. Suurimpaan osaan ojituksista tarvitaan vain metsänomistajan ilmoitus. Julkisuuteen pystyttiin nostamaan uusia tapauksia, joissa turvesoilta valuu vesiä pilaavaa maa-ainesta.

14 Vapo Oy on perustettu vuonna 1940 turvaamaan valtion polttoaineen saantia. Nykyisten Kaupparekisteritietojen mukaan Vapo Oy:n toimiala on turpeennosto. Yhtiö harjoittaa turveteollisuutta, mekaanista metsäteollisuutta, energian ja kasvujalosteiden tuotantoa ja kauppaa sekä edellä mainittujen ja viherrakentamiseen ja ympäristön suojeluun liittyvää vuokraus-, leasing- ja muuta liiketoimintaa. Vapo Oy kuuluu Vapo-konserniin, jossa on 12 yhtiötä. Sen liikevaihto on noin 500 miljoonaa euroa ja henkilöstöä on suunnilleen 1000. Valtion omistus konsernista on 50.1 %.

15 Vapo Oy koki, että se joutui yksin kohtaamaan kansalaisten kärkevän kritiikin, koska se oli suurin turpeen nostamista harjoittava yritys. Sen sijaan metsien ojittajia ja peltoja lannoittavia toimijoita oli paljon eikä kritiikki suuntautunut yksittäiseen toimijaan samalla tapaa kuin Vapoon. Lisäksi Vapossa koettiin, että turpeennoston käynnistyessä 1970-luvulla, kun laajempi metsäojitus oli jo tehty, turvetuotanto ja Vapo joutuivat syyllisiksi metsäojitusten aiheuttamaan vesien saastumiseen. (Ruuskanen 2010, 130–136.)

3.5 Julkisuus vahvistaa konfliktia

Liikkeelle valikoituu johto

Vesistöliikkeelle alkoi kehittyä resursseja, kun aktiiviset ihmiset käyttivät aikaansa ja taitojaan kirjoittamalla julkisuudessa havainnoistaan ja vaatimuksistaan. Sen lisäksi, että toimijat pystyivät saamaan ihmisiä liikkeelle, he kykenivät esittämään vaatimuksia niin, että niillä oli julkisuudessa painoarvoa ja haittaa kärsivien hyväksyntä. Liikkeessä alkoi olla asiantuntijuutta ja strategista kapasiteettia pohtia, millä keinoilla vaikutetaan sekä yleiseen mielipiteeseen että poliittis-hallinnolliseen järjestelmään. Vaikutusmahdollisuuksia lisäsi se, että aktiivisten ihmisten joukossa oli henkilöitä, joilla oli koulutuksen ja työkokemuksen kautta tiedolliset edellytykset vuorovaikutukseen poliittis-hallinnollisen järjestelmän kanssa. Taloudellisia resursseja liikkeellä ei ollut.

Aikaisemmin mainittiin Saarijärven kaupungin ympäristönsuojelusihteeri Kalle Laitisen pioneerityö vesistöongelman esiintuojana. Hän oli tunnistanut vesien pilaantumisen paitsi virkansa puolesta myös tarkkailemalla Saarijärven Mahlunjärveä mökiltään. Uusina henkilöinä keskeisiksi vaikuttajiksi astuivat kolme eläkeläistä. He olivat sittemmin keskeisessä roolissa perustettaessa Pelastetaan reittivedet -yhdistystä.

1. Olavi Niemi, DI, eläkkeellä oleva Jyväskylän kaupungin tekninen johtaja, joka mökkiläisenä ja vapaa-ajan kalastajana oli havainnut järveden pilaantumislmiön. Koulutuksensa ja työkokemuksensa perusteella hänellä oli julkisen hallinnon hyvä tuntemus ja taitoa esiintyä julkisuudessa. Hänellä oli myös suhteita poliittisiin päättäjiin ja johtaviin viranhaltijoihin.
2. Jaakko Koppinen, DI, vapaa-ajan kalastaja ja eläkkeellä oleva tekniikan asiantuntija, oli työurallaan toiminut kansainvälisessä liiketoiminnassa ja ollut vuosia Kaakkois-Aasiassa ja Irakissa. Hän perehtyi erityisesti turvetuotannon vesistö päästöihin tutkimalla Keski-Suomen turvetuotantoalueiden 10 vuoden päästöraportit. Hän osaa siltä perustalta tulkita ja kritisoida veden laadun lupaehtoja ympäristöluvuissa.
3. Veli Saari, eläkkeellä oleva Jyväskylän yliopiston luonnontieteiden lehtori. Hän on suoluonnon asiantuntija ja osallistuu vesistöliikkeeseen luonnonsuojelijana. Saari on vesistöjen pilaantumisen ohella ollut huolissaan suoluonnon turmeltumisesta ja luonnon vesistötasapainon järkkymisestä.

Heidän lisäksi mukaan toimintaan mukaan toimintaan liittyi oman lähijärven saastumisesta huolestuneita, jotka toimivat paikallisissa yhteisöissä,

kuten kalastuskunnissa. He kertoivat järven huolestuttavasta tilasta ja esittivät käsityksensä, että turvetuotanto on syy järven pilaantumiseen.

Aktiivien kirjoituksia alkoi esiintyä maakunnan valtalehdeissä Keskisuomalaisessa. Ilmeisesti mitään avainhenkilöiden yhteistä sopimusta ei ollut, vaan kirjoitusten ilmestyminen lehtiin rohkaisi tekemään uusia kirjoituksia. Patoutunut tarve synnytti kirjoituskampanjan.

Kun kirjoituksissa alettiin syyllistää turvetuotantoa ja ennen muuta suurinta tuotantoyhtiötä Vapo Oy:tä vesien pilaantumisesta, vastapuoli aktivoitui. Vapo torjui väitteet turpeesta syyppäänä vesien pilaantumisesta.¹⁶ Kirjoittelu kärjistyi julkiseksi kiistaksi. Aktiivit kokivat vastapuolen toimet niin, että he eivät saaneet ääntään kuuluviin. Sanottiin, että *”Keskisuomalainen ei ole viime vuosina ottanut enää vastaan niitä kirjoituksia, joissa keskisuomalaisia järviä on moitittu ja sanottu, että niissä on jotain ongelmia”*. Kuitenkaan kaikilla ei ollut samanlaisia kokemuksia: *”minulta vain yhtä kirjoitusta ei ole julkaistu”*.

Vesistöliike aktivoitui muutenkin. Kirjoituskampanjan lisäksi ryhdyttiin järjestämään omia tilaisuuksia. Liikkeen johtohenkilöt menivät esittämään turvetuotannon vastaisen kantansa julkisiin tilaisuuksiin ja kertoivat esimerkkejä pilaantuneista vesistä eri reittivesien järviolueilla.

Kiistan tulolla julkiseksi on liikettä jäsentäviä vaikutuksia. Turvetuottajien esittäessä vastahaasteen liikkeen toimijoiden oli hankittava oikeutusta vaatimuksilleen keräämällä lisää tietoa ja ottamalla yhteyksiä potentiaalsiin tukijoihin ja tiedonlähteisiin. Toisin sanoen liikkeen oli pyrittävä vahvistamaan eri tavoin omaa kehkeytyvän liikkeen ydintä ja koko rintamaa. Myös tästä syystä julkisuus onkin usein tärkeä dynaaminen tekijä liikkeen synnyssä ja laajentumisessa.

Turvetuotannon maakunnallinen tukiverkko

Vesistöliike kohtasi julkisuudessa Vapo Oy:n lisäksi muitakin vastavoimia. Viimeistään tässä vaiheessa vesistöliike joutui kiistaan julkisuutta hyväksikäyttävän turvetuottajien tukiverkon kanssa. Vesistöliikkeen aktiivit saivat havaita, että maakunnan päälehti Keskisuomalainen antoi runsaasti tilaa Vapo Oy:lle, joka torjui väitteet turvetuotannon vesiä pilaavista vaikutuksista ja tähdensi turvetuotannon energiatuotantoon, työllisyyteen ja verotuloihin liittyviä hyötyjä. Vapo ja sen konsultit esittävät laskelmia, joiden mukaan turvesoilta ei valu juurikaan järviä ja jokia liikaavaa vettä.¹⁷

16 Esimerkiksi Vapon toimitusjohtaja Matti Hilli totesi mielipidepalstalla 5.3.2009: ”Turvetuotantoalueelta tulevat vedet ovat nykyään jopa puhtaampia kuin vesistöt mihin ne laskevat”.

17 Antti Kivimaa kirjoitti, että turvetuotannon huuhtouma maatalous- ja metsätalousmaihin verrattuna hukkuu virhemarkinaaliin ja on luonnontilaisten soiden huuhtoumasta vain noin kaksi prosenttia (HS 5.4.2012). Turvetuotannon vähäisen vesistövaikutuksen tuo esiin myös Tapio Salminen (HS 7.9.2014)

Vapoa syyttävät vesistöhuolen kantajat ovat tulkinneet tilannetta niin, että maakunnan päälehden Keski-suomalaisen linjana on ollut turvetuotannon puolustaminen aluepoliittisista ja imagollisista syistä. Lehden linjaan ei sopinut vesien huonosta kunnosta kertova kirjoittelu, koska puhdasta luontoa ja kirkkaita vesiä on pidetty markkinoinnissa maakunnan valttikortteina. Turvetuotannon epäkohtien esille tuominen ja Vapon osoittaminen syylliseksi ei ollut lehden linjan mukaista myöskään siksi, että turvevarantoa on sen noston aloittamisesta lähtien pidetty maakunnallisena voimavarana, joka tukee maakunnan energia-tuotannon omavaraisuutta ja paikallista työllisyyttä.¹⁸

Samanlainen asetelma oli todettu Päijänne-liikettä koskeneessa kirjoittelussa 1980-luvun alkupuolella. Kun Päijänne-liike vaati Äänekosken uuden sellutehtaan jätevesipäästöille huomattavasti tiukempia ehtoja kuin yhtiö oli suunnitellut, Keski-suomalainen-lehti asettui puolustamaan yhtiön väitettä, että sellun tekeminen muuttuu kannattamattomaksi, jos liikkeen vaatimuksiin suostutaan. Lehden kannanotoissa elinkeino- ja teollisuuspoliittiset perustelut painoivat enemmän kuin kansanliikkeen vaatimukset puhtaista vesistä (Konttinen 1994).

Keski-Suomi ei turvemyönteisyytensä vuoksi ollut otollinen alue vesistöliikkeen turvetuotantoa protestoivalle toiminnalle. Maakunnan laajat suoalueet mahdollistivat ja tukivat Jyväskylän pyrkimystä tehdä kaupungista turvealan keskus. Kaupungissa sijaitsi Vapo Oy:n pääkonttori, jonka olemassaolo haluttiin turvata. Kaupunki oli rakentanut 1970-luvulla Savelaan turvevoimalan. Imatran Voiman Rauhalahden voimalan valmistuminen 1980-luvulla lisäsi turpeen käyttöä energian lähteenä. Voimalaitoksen läheisyyteen rakennettiin 1980-luvun puolivälissä Suotietokeskus Kammi, jossa oli soihin liittyvää näyttelytoimintaa ja jota käytettiin kokousten ja seminaarien pitopaikkana. Kammin omistajiin kuuluivat Imatran Voima Oy:n lisäksi Jyväskylän kaupunki ja Vapo Oy, joka vetäytyi yhtiöstä 1990-luvun lopulla. Näyttelytoiminta loppui 1990-luvun puolivälissä. Turveyritysten etujärjestö Turveteollisuusliiton kotipaikka oli Jyväskylä. Valtion teknillisen tutkimuskeskuksen (nyk. Teknologian tutkimuskeskus VTT oy) kotimaisten polttoaineiden laboratorio toimi kaupungissa. Siellä tutkittiin myös turpeen käyttöä energiantuotannossa.

JOA:n lähestymistavasta katsoen luonnonvaroja hyödyntävän turvetuotannon ympärille kehitettiin ”ekotaloudelliseen” maailmaan nojaavaa keskittymää.

18 Esimerkkinä lehden linjasta on pääkirjoitus 26.1.2010: ”*Turve ja puu ovat Suomen suuri energiareservi*”. Siinä korostetaan Vapon työllisyys- ja aluepoliittista merkitystä ja sitä, että turve on tulevaisuuden merkittävä energian lähde. Kirjoituksessa kyllä vaaditaan turvetuotannon ympäristöhaittojen minimoimista. Toinen esimerkki on päätoimittaja Pekka Mervolan kolumni ”*Vapo jäi yksin*” (Ksml 29.8.2013), jossa tuodaan esille toimitusjohtaja Matti Hillin jäähyväispuheen sanoma turpeen merkityksestä ja käyttämättömistä mahdollisuuksista.

Julkisuudessa turpeen nostamiselle haettiin oikeutusta vetoamalla turvetuotannon alue- ja energiataloudellisiin hyötyihin ja torjumalla puheet luonnolle koi-
tuvista (ekologisista) haitoista ja esteistä vesien (”arjen ja tuttuuden” maailman)
virkistyskäytölle.

Vesistöliikkeen edustajista tuntui, että turvekiistassa vastassa ei ollut vain suuri turvetuotantoyhtiö Vapo Oy, vaan turvetuotannon ympärillä toimiva ja sitä suojeleva toimijaverkko. Sen piirissä levitettiin tietoa turveteollisuuden suurista mahdollisuuksista. Verkostotoimijat tekivät keskinäistä tiivistä yhteistyötä ja järjestivät vuosittaisia Keski-Suomen energiapäiviä. Tällaisen päivän järjestämiseen liittyy Jaakko Koppisen kertoma episodi, joka paljastaa PRV:n mielestä turvetuottajien huolestumisen voimistuvasta protestiliikkeestä.

Jaakko Koppisen kertomus Keski-Suomen energiapäivästä

”Ollihan on ollut perustamassa Keski-Suomen energiapäivää joskus kahdeksankymmenluvulla. Sitten muutama vuosi sitten Olli (Niemi) pyysi, että hän saisi pitää esitelmän niillä energiapäivillä. Ollille luvattiin kaksikymmentä minuuttia. Hän sanoi, että hän pitää tällaisen esitelmän, jonka nimi on ”Takinkääntäjän tarina” (tarina kerrotaan myöhemmin). Illalla kello kuusi hänelle tulee sähköposti, että anteeksi vaan, että voit puhua vain kymmenen minuuttia. Mitään syytä ei sanottu. Sitten kun mennään molemmat sinne paikalle, niin ilmenee, että Olli pitää sen kymmenen minuuttia ja sen pois otetun kymmenen minuuttia pitää Vapon ympäristöjohtaja. No sitten Olli pitää esitelmän. Siellä oli Vapon johtoon kuuluvia henkilöitä paikalla. Viimeinen kuva heidän esitelmässä oli kivihiiltä täynnä oleva lautta ja viesti, että tällä polttoaineellako turve halutaan korvata. Vapon henkilöillä oli esityksen päätyttyä puheenvuoropyynnöt valmiiksi mietittynä. Sitten seuraavana päivänä Olli rupesi kyselemään, että mistäs tämä oikein johtui. Hänelle kerrottiin, että kun saatiin tieto, että tulee tällainen esitelmä, niin esitettiin, että koko energiapäivät pitää perua tämän esitelmän takia, samoin esitettiin, että syntyy ongelmia energiapäivien rahoituksen suhteen.”

Liike oli kasvanut vaatimuksia esittäväksi toimijaksi, joka pakotti turvetuottajat puolustamaan julkisuudessa omia intressejään. Vesistöliike oli ottanut aloitteen turvekiistassa kohdistamalla syytöksiä turvetuotannolle. Liike sai vastaansa rintaman, jossa oli suurimman turvetuottajan eli Vapo Oy:n lisäksi energiatuotannon ja elinkeinotoiminnan edunajajia.

Turvekiista edisti vesistöliikkeen laajentumista. Vesien pilaantumisesta kärsivät huomasivat vastaavia tilanteita olevan eri puolilla vesistöjä. Vastavoimien ilmaantuminen julkisuuskentälle ei lannistanut vesistöongelman aktiivisia esiintuojia, vaan he alkoivat kehittää uusia toimintatapoja haluten kasvattaa turvetuotannon vastaista rintamaa. Turvekiistan yksi seuraus oli liikkeen johtohenkilöi-

den nouseminen julkisuudessa tunnetuiksi hahmoiksi. Vesistöliike oli saanut kasvot. Oli toteutunut yksi ehto vaikuttavalle toiminnalle. Liikkeen pitää jollain tavalla henkilöityä yhteen tai muutamaaan ihmiseen. Vaatimus liittyy julkisuuteen, journalistisiin käytänteisiin ja inhimilliseen tapaan hahmottaa asioita ja antaa niille merkityksiä.

Turvekiistan tasot

Turvekiistalla on kansallinen, alueellinen ja paikallinen taso. Kansallisella tasolla pääkysymys koskee turpeen asemaa suomalaisessa energiantuotannossa ja -politiikassa. Toinen kysymys on ollut turvetuotannon ja luonnonsuojelun suhde.

Turpeen asema kansallisessa energiapolitiikassa 2000-luvulla

Innostus turpeen käytön lisäämiseen 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä ei ollut vain maakunnallinen kysymys. Turpeen kulutuksessa on jonkin verran vuosittaista, lähinnä sääoloihin kytkeytyvää vaihtelua, mutta kokonaisuutena tarkastellen turpeen kulutuksen trendi on kasvava 1970-luvulta aina 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulle saakka. Turpeen osuus energian kokonaiskulutuksesta oli suurin vuonna 2007, 7,1 prosenttia. Samana vuonna aloitettiin myös Jyväskylän Keljonlahden voimalan rakentaminen. 2010-luvulla turpeen käytön trendi sen sijaan oli laskeva.

Turpeen energiakäytön tulevaisuusnäkymät olivat 2010-luvulla suotuisat. Esimerkiksi Teknologian tutkimuskeskus VTT arvioi vuonna 2009 turpeen energiakäytön olevan vuonna 2020 28–29 TWh (Leinonen 2010), joka on lähes kaksinkertainen määrä verrattuna vuonna 2017 toteutuneeseen kulutukseen. Vuonna 2017 turpeen kulutus oli alhaisimmalla tasolla sitten vuoden 1990. Nykyisessä (Rinteen-Marinin) hallitusohjelmassa esitetään turpeen energiakäytön vähintään puolittamista vuoteen 2030 mennessä, ja todetaan pääasiassa päästökaupan vaikutuksesta turpeen energiakäytön Suomessa loppuvan 2030-luvulla (VNK 2019).

Euroopan unionissa Suomi on pyrkinyt monissa kohdin parantamaan turpeen asemaa energiantuotannon polttoaineena erityisesti 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, mutta menestys on ollut hyvin vaatimatonta. Suomi pyrki erityisesti 2000-luvulla vaikuttamaan siihen, että turpeen luokittelua Euroopan unionissa ja sen myötä myös Hallitusten välisen ilmastopaneelin (IPCC) tilastoinnissa muutettaisiin. Kädenvääntöä on käyty siitä, onko turve fossiiliin polttoaineisiin, erityisesti kivihiileen, rinnastettava polttoaine vai uusiutuva biomassapolttoaine. Suomessa tehtiin 2000-luvun kuluessa runsaasti tutkimusta, jonka tarkoituksena oli turpeen kohtelun muuttaminen päästölaskennassa. Turpeen asema päästölaskennassa on nykypäivään tultaessa vakiintunut omaksi luokakseen kuitenkin siten, että turpeen päästökerroin on kivihiiltäkin suurempi.

Suomi pyrki vaikuttamaan 2000-luvun puolivälissä EU:ssa siihen, että turpeesta valmistetut polttoaineet voitaisiin laskea liikenteen (ns. toisen sukupolven) biopolttoaineiksi, joiden käytön vauhdittamista Euroopan unioni jo tuolloin ajoi (ks. biopolttoainedirektiivi, EU 2003). Euroopan unioni ei kuitenkaan hyväksynyt vuonna 2008 turvetta biomassaksi, eikä näin ollen turpeesta valmistetut polttoaineet täyttäneet EU:n biopolttoaineille asettamia kestävyyskriteerejä. Tämän turvepolttoaineita koskeneen kansallisen takaiskun jälkeen suurin turveinnostus alkoi Suomessa hiipua 2010-luvun kuluessa. (Salo 2014).

Turvetuotantoa koskevassa ristiriidassa on ollut kysymys turpeennoston ja luonnonsuojelun intressien yhteensovittamisesta ja virkistyskäyttöintressi on saanut kansallisessa turvepolitiikassa painoarvoa hitaammin 2000-luvun kuluessa. Luonnonsuojelun ja turpeennoston toimijoiden välinen ristiriita ulottuu aina 1970-luvulle saakka, jolloin turpeen suurimittainen käyttö Suomessa alkoi (1970-luvun aikana turpeen käyttö energiankulutuksessa kaksikymmenkertaistui 5 TWh:iin vuonna 1979). Aluksi luonnonsuojelijoiden taholta kritiikki koski vain soidensuojeluohjelman (vuosilta 1979 ja 1981) vaarantumista ja vasta myöhemmin vesistöjen pilaantumista ja polton kasvihuonekaasupäästöjä.

Turveteollisuus oli tottunut 1970- ja 1980-luvuilla siihen, että sitä tuettiin hallitustasolla alue-, talous- ja energiapoliittisista syistä, mutta 1990-luvulla tilanne muuttui EU-jäsenyyden ja kansainvälisten ilmastositoumusten vuoksi. Turpeella on 1970-luvulla alkaneen energiakäyttöä koskevan historian aikana ollut läheinen suhde Keskusta-puolueen kanssa, erityisesti aluepoliittisista syistä (Ruostetsaari 2010; Ruostetsaari 1998; Karjalainen 1989).

Monet etujärjestöt pyrkivät aktiivisesti vaikuttamaan Suomen turvepolitiikkaan. Näitä ovat esimerkiksi turvetoimialaa edustava Bioenergia ry, metsäteollisuuden etujärjestö Metsäteollisuus ry, Energiateollisuus ry, Teknologiateollisuus ry ja Elinkeinoelämän Keskusliitto (EK). Suomen luonnonsuojeluliitto on vuosikymmenten kuluessa ollut turvepolitiikassa luonnonsuojelujärjestöistä vaikuttavin. Näistä energiapolitiikan niin sanottuun sisäpiiriin (Ruostetsaari 1998; Ruostetsaari 2010) kuuluvat toimijat – Energiateollisuus ry, Metsäteollisuus ry ja EK – ovat kannanotoissaan pääosin puolustaneet turpeen energiakäyttöä. Energiapoliittisella agendalla turve ei kuitenkaan ole ollut ydinvoiman tapainen ydinkysymys. Turve on kuulunut pikemmin Keskustan, MTK:n, Vapon ja turvetta käyttävien (pääosin kuntien ja kaupunkien omistamien) energiayritysten muodostaman kotimaisia energiavaihtoehtoja ajaneen blokin erityisintresseihin (Salo 2014).

Metsäteollisuudelle turpeen energiakäyttö on sopinut ja se on tarvittaessa puolustanut turpeen käyttöä esimerkiksi kansallisista energian tukimuodoista päätettäessä. Tämä johtuu pääosin siitä, että turpeen energiakäyttö vähentää painetta puun energiakäyttöön, mikä puolestaan saattaisi vaikuttaa metsäteollisuuden tarvitsemaan puuraaka-aineen saatavuuteen ja hintaan.

Valtakunnallisen linjauksen mukainen turvetuotantoa suosiva energiapolitiikka on vaikuttanut voimakkaasti Keski-Suomessa, jossa on paljon turpeenostoon soveltuvia suoalueita ja valtioneemmistöinen suurin turveyhtiö Vapo Oy. Turvekiistassa on maakunnallisena kysymyksenä taitettu peistä sekä siitä, minkälainen asema turpeella on kaupunkien ja taajamien lämmön tuotannossa, että siitä, seuraako turpeenostosta vesistöjen pilaantumista. Turvekiistassa on syntynyt rintamalinjoja ja julkista keskustelua. Maan muillakin maakunnallisilla turvekiista-alueilla on käyty vastaavanlaista keskustelua.

Paikallisella tasolla turvekiista näkyy erillisinä konflikteina siitä, saako turvetta nostaa jonkin järvialueen läheisyydessä. Vesistöliike laajeni ja aktivoitui, kun kansalaiset saivat tietoa samanlaisten saastumisongelmien esiintymisestä eri puolilla Keski-Suomea. Yhteiset kokemukset ja samanlaiset käsitykset ongelman syystä yhdistivät. Oli helpompi puhua asiasta julkisesti, kun pystyi kertomaan esimerkkejä järvialueilta. Järvien ja jokien tilasta tuli yleinen puheenaihe kyläyhteisöissä ja kunnissa (ks. Möttönen, Konttinen & Salo 2016, 52).

Keski-Suomen turvekiistassa paljastuneet jännitteet ilmenevät ympäristökiistoja käsittelevissä kirjoituksissa yleisemminkin. Ongelmakenttää karvoittaneen tutkimuksen mukaan turvekiistojen intressikentässä on tavallisesti teollisuutta edustava puoli, vesistön virkistyskäyttäjät sekä luonnonsuojeluo-rientoituneet ryhmät (ks. Lilleberg 2015). Voidaan hyvällä syyllä sanoa, että Keski-Suomessa vesistöliike nosti turvekiistan julkisuuteen, mursi hiljaisuuden suojamuurin ja murtautui itse turvekiistan osapuoleksi.

Turvetuotanto aiheuttaa jatkuvasti paikallisia ympäristökiistoja valuma-alueilla. Niitä kärjistää kielteisten vaikutusten vähättely, joka on ristiriidassa paikallisten asukkaiden omakohtaisten havaintojen kanssa. Ojitusten vuoksi Keski-Suomessa oli ennestään veden laadun heikkenemistä aiheuttanutta vesistökuorimitusta. Turvekiistassa kysymys on myös siitä, voidaanko sallia vielä turvetuotannon tuottama lisäkuorimitus.

Vesistöliike toi keskusteluun myös eettisiä näkemyksiä. Vesistöliikkeen mielestä turvetuottajat eivät toimi reilusti vähätellessään kansalaisten havaintoja ja pyrkiessään peittämään jälkensä väittämällä, että vaikka veden laatu olisi huonontunut, se ei johdu turvetuotannosta. Liikkeen aktiivit syyttivät turvetuottajia tosiasioiden vääristelystä. Arveluttavalta heistä tuntui se, että Vapo Oy on pal-kannut konsultteja osoittamaan mittauslaskelmilla, että turvesoilta valuu vain puhdasta vettä. Keskustelussa jotkut kutsuivat heitä Vapon ”trolleiksi”. Vesistöliike on pyrkinyt eettisillä kannanotoilla aiheuttamaan säröjä turvetuottajien julkisuuskuvaan, jota oli rakennettu kotimaisuuteen, paikallisuuteen, työllisyyteen ja huoltovarmuuteen liittyvillä tekijöillä.

4

Turvekaava avaa tulpan – yhdistys perustetaan

4.1 Kaava turvetuotannon lisäämisen turvaajaksi

Jyväskylän kaupunki käynnisti 2000-luvun alkuvuosina keskustelun uudesta voimalaitoksesta. Energiayhtiö ja kaupungin johto perustelivat uuden voimalan tarvetta väkiluvun kasvun aiheuttamalla energiankulutuksen nousulla. Ensimmäisessä kyse oli asumisen laajentumisen aiheuttamasta kaukolämmön kysynnän lisääntymisestä. Keskustelu kohdistui energian tarpeen lisäksi polttoaineratkaisuun ja voimalan paikkaan. Voimalaa kutsuttiin biopolttolaitokseksi, koska siellä kotimainen turve ja puu korvaavat ulkomailta tuotavaa kivihiiltä ja öljyä. Myös ruokohelpi mainittiin mahdollisena polttoaineena.¹⁹

Valtuustokäsittelyssä esitettiin voimalaratkaisusta erilaisia näkemyksiä ja keskustelua käytiin myös julkisuudessa. Keski-suomalaisen mielipidepalstalla poliittiset päättäjät kiistelivät ratkaisusta.²⁰ Myös kansalaiset ottivat kantaa ja lehdessä julkaistiin turpeen käyttöä kritisoivia kirjoituksia.²¹ Valtuusto päätti enemmistöpäätöksellä rakentaa voimalan ja valitsi sijoituspaikaksi Päijänteen Keljonlahden.

Vuonna 2007 tehtyyn valtuuston voimalapäätökseen liitettiin Vihreiden valtuustoryhmän lausuma, jonka mukaan puun käyttöä tulee lisätä ainakin 70:een

19 Tässä yhteydessä ei ole tarpeen kuvata tarkemmin voimalan päätöksentekoprosessia vaan valaista sitä, miten voimalapäätöksen yhteydessä on käsitelty turvetta voimalan polttoaineena ja minkälaisia seurauksia voimalapäätöksellä oli turpeen nostamiselle.

20 Voimalasta käytyä keskustelua kuvaa Vasemmistoliiton Kalevi Tynkkysen sekä Vihreiden valtuustoryhmän edustajien (Risto Rönberg ja Anna-Kaarina Autere) Keski-suomalaisen palstoilla käymä keskustelu. Tynkkysen (18.1.2008 ja 4.2.2008) mielestä uutta voimalaa ei tarvita, koska energiansäästötoimet ja ilmaston lämpeneminen vähentävät kaukolämmön tarvetta. Hän totesi, että turve on ilmastollisesti haitallisempi polttoaine kuin kivihiili, ja että turvetta ei voi laskea biopolttoaineeksi, vaikka sitä yritetään lobata EU:ssa. Hän ennusti, että turvetta ei kohta pystytä käyttämään polttoaineena. Rönberg ja Autere vastasivat (28.1.2008), että valtuusto päätti rakentaa voimalaitoksen tuottamaan ”kaukolämpökapasiteettia, koska se on huomattavasti energiatehokkaampi tapa lämmitellä talot kuin sähkö”. Lisäksi he korostivat, että voimalaitoksessa tulee polttaa pääasiassa puuta, koska puu sitoo saman määrän hiilidioksidia kuin sitä poltettaessa häviää. Kirjoittajat pitivät voittona sitä, että he saivat valtuuston päätökseen lausuman, joka velvoittaa voimalan käyttämään puuta polttoaineena vähintään 70 prosenttia.

21 Esimerkkinä Timo Hämäläisen kirjoitus ”Turpeen haitat tutkittava” (Ksml 24.3.2008).

prosenttiin. Kaksi vihreiden valtuutettua äänesti voimalaratkaisua vastaan. Ennen voimalan käynnistymistä energiayhtiö ilmoitti, että asennetulla kattilalla ei voida polttaa takuuehtojen rajoissa kuin hieman puuta eikä ainakaan valtuuston vaatimaa 70 prosenttia (Ksml 24.3.2010).

Vesistöliikkeen johto muisti, että kaupunki markkinoi maakunnalle uutta voimalaa sillä, että puun keräys ja turpeen nosto tuovat työtä ja verotuloja Keski-Suomeen. Voimala ja sen kattilaratkaisu lisäävät turpeen käyttöä. Jyväskylän Energia Oy esitti Keski-Suomen liitolle, että turpeen saanti tulee turvata selvittämällä turvetuotannolle soveltuvat suot ja varaamalla ne kaavoituksella turpeennostoalueiksi. Tällä tavoin piti helpottaa ympäristölupien saantia turvetuottajille, pääasiassa Vapo Oy:lle.

Keski-Suomen liitossa vastattiin Jyväskylän pyyntöön. Siellä ryhdyttiin laatimaan 3. vaihemaakuntakaavaa, nimeltään ”*Turvetuotanto, suoluonto ja tuulivoima vaihemaakuntakaava*”. Kaavaa alettiin kutsua ”turvekaavaksi”. Kaavaluonnokseen merkittiin myös suojeltavia soita ja tuulivoiman rakentamiseen varattavia alueita. Kaavan valmistelussa turvetuotannon tarpeet nähtiin keskeisinä ohjaavina tekijöinä. Turvetta pidettiin puun ohella fossiilisia polttoaineita, öljyä ja kivihiiltä, korvaavana polttoaineena. Kaavan oli määrä edistää asetettua tavoitetta, että vuoden 2020 jälkeen Keski-Suomessa ei käytetä ulkomailta tuotavia fossiilisia polttoaineita lukuun ottamatta osaa liikenteen käyttämästä polttoaineesta. (Keski-Suomen liitto 2015.)

Luontoarvojen huomioiminen

Kaavan laadinnassa oli otettava huomioon luonnonsuojelutarpeet. Samaan aikaan turvekaavaprosessin kanssa maassa käytiin vilkasta keskustelua soiden suojelusta. Valtakunnan tasolla soiden ja turvemaiden käyttöä oli säännelty vesien suojelua koskevissa periaatteissa. Maa- ja metsätalousministeriössä valmisteltiin periaatepäätös soiden ja turvemaiden kestävästä käytöstä ja suojelusta (valtioneuvosto hyväksyi periaatepäätöksen 30.8.2012). Periaatepäätöksen taustalla oli ympäristöministeriössä valmisteltu soidensuojeluohjelman täydennys ja maa- ja metsätalousministeriön laatima suostrategia. Ohjelmien ja periaatepäätösten tavoitteena oli turvata sekä riittävä määrä suoluontoa alkuperäisessä kunnossaan että turpeen hyödyntämistarpeet. Turvetuotannon vesistövaikutukset eivät saaneet suurta huomiota. Asiakirjoissa vaadittiin, että ohjelmien periaatteet tulee ottaa huomioon maakuntakaavan laadinnassa. Turvetuottajien ja luonnonsuojelijoiden ristiriidat nousivat nyt esille. Ohjelmien ja periaatepäätösten valmisteluun osallistuneet luonnonsuojelijat (Suomen luonnonsuojeluliitto) ja turvetuottajat (Turveteollisuusliitto, myöh. Bioenergiayhdistys) eivät olleet lopputuloksiin tyy-

tyväisiä. Luonnonsuojelijat katsovat, että soita ei rauhoiteta riittävästi. Turvetuottajien mielestä ohjelma haittaa polttoturpeen saantia.

Kaavaselosteessa (Keski-Suomen liitto 2015) todetaan, että kaavan valmisteluperiaatteissa energiahuollon ja luonnonsuojelun intressit on huomioitu seuraavasti: ”3. vaihemaakuntakaavan tavoitteena on turvata Keski-Suomen maakunnassa energiahuollon tarvitseman turvetuotannon tarpeet ja turvata samalla suojelullisesti arvokkaita suoluonnon kohteita”.

Kaavoituksen yhteydessä tehtiin selvityksiä maakunnan soista ja luontoarvoiltaan arvokkaimmat suot esitettiin suojelualueiksi. Yleinen periaate oli, että jos suo oli ojitettu eikä siellä ollut suojeltavia kasvi- ja eläinlajeja, suurin osa niistä voitiin merkitä turpeennostoalueiksi. Kaavaluonnos oli nähtävillä 14.11.–30.12.2011.

Vesistövaikutuksia ei huomioida – protesti voimistuu

Keljonlahden voimalapäätöksen ajankohdan eli 2000-luvun ensi vuosikymmenen puolivälin ja turvekaavan nähtävillä asettamisen (2011) välinen aika oli vesistöliikkeen voimistumisen kautta. Keljonlahden voimalaitoksen rakentamisen käsittelyssä kaupungin elimissä eivät turpeen vesistövaikutukset olleet vielä keskeinen kiistan aihe. Tärkeänä pidettiin korvata kotimaisten polttoaineiden lisäämisellä ulkoa tuotavaa hiiltä ja öljyä. Ilmastovaikutukset olivat vesistöä enemmän esillä, mikä näkyy valtuuston päätökseen yhteydessä hyväksytyssä lausumassa, että voimalassa tulee pääasiallisesti polttaa puuta, koska se vähentää kivihiilen polttoa ja on ilmastoystävällisempää kuin turve.

Keskustelu kiihtyi, kun tuli julkisuuteen tieto, ettei voimalaitoksen tilatussa kattilassa puuta pystytä polttamaan vaadittua määrää, ja kun Keski-Suomen liitto aloitti turvekaavan laatimisen. Laajentuva kansanjoukko alkoi vastustaa turvealueiden varauksia sen vuoksi, että turvetuotannon katsottiin pilaavan vesistöjä. Kaavan ollessa nähtävillä Keski-Suomen liitto sai suuren määrän turve-merkintöjen poistamista vaativia muistutuksia. Turpeen vesistövaikutukset olivat kansalaisten kannanotoissa keskeisemmällä sijalla kuin ilmastovaikutukset.

Puolen vuosikymmen aikana oli turvetuotannon vastaisuus selvästi voimistunut. Aktiivien muistin mukaan turvetuottajia syyllistävä lehtikirjoittelu oli käynnistynyt vuosina 2007–2008. Saarijärven reitin tilasta kerättiin kansalaisadressi vuonna 2009. Turvekaavaprosessin edetessä julkinen turvekiista kärjistyi 2010-luvun vaihteessa.

Turvekaavan laatimisprosessissa, varsinkin sen alkuvaiheessa, kiistaa käytiin taloudellisen ja ekologisen argumentaation kielillä. Vastakkain olivat turpeen käytön kansalliset ja paikallistaloudelliset hyödyt sekä suoluonnon säilymiseen

kytkeytyvät ekologiset arvot. Tätä kiistaa pyrittiin sovittamaan valtakunnallisilla ohjeilla, jotka tuli ottaa huomioon kaava suunnittelussa²².

Kiistan varjossa oli voimistunut maaseudun ”hiljaisten” huoli lähivesistään, joiden puhtaus oli ihmisten hyvinvoinnille, tunne-elämälle ja virkistäytymiselle tärkeitä. ”Arjen ja tuttuuden” maailmasta nousevalla huolella ei ollut samanlaista vakiintunutta kieltä eikä samaa painoarvoa kuin ”ekologisesta” maailmasta nousevilla vaatimuksilla. Kiistan asetelma oli sellainen, että ”arjen ja tuttuuden” maailmasta nousevalla vastustusliikkeellä ei ollut neuvottelutilanteessa (kaupankäynnissä) halua ja mahdollisuutta asettaa mitään panoksia vaakakupin toiselle puolelle. Vesiä pilaavat toimijat eivät myöskään tarjonneet vastahyötyjä.

Turvekaavan laatimisen loppuvaiheessa huolen ilmaisemisen potentiaalia oli kasaantunut jo niin paljon, että paineita turvetuotantoa vastustavan yhdistyksen perustamiseksi alkoi esiintyä. Kaavaluonnosta oli esitelty eri paikkakunnilla, jolloin asukkaat näkivät, kuinka paljon turvetuotantoalueita oli maakuntaan tulossa. Eniten turvealuemerkintöjä oli niissä maakunnan osissa, joissa oli soita ja turvemaiden lähivesistöjä. Kaavan tultua nähtäville tilanne valkeni vesien tilasta huolestuneille asukkaille. Vesistöaktiivit levittivät tehokkaasti tietoja kaavan sisällöstä. Syntyi ryhmäpainetta käynnistää vastustus suoalueiden osoittamiselle turvetuotantoon.

Paine purkautui julkisena keskusteluna ja kaavamuistutuksina. Kaavasta jätettiin 213 muistutusta. Niistä turvetuotantoa vastustavia oli 163 (Tupala 2014)²³. Kun otetaan huomioon, että valittajien joukossa oli kansalaisyhdistyksiä ja -yhteisöjä (esimerkiksi kalastuskuntia sekä vesiensuojelu- ja kyläyhdistyksiä) sekä kansalaisadressien allekirjoittajia, kaava oli saanut suuren ihmisjoukon liikkeelle. Tilannetta voi kuvata siten, että turvekaavan kasvattama paine avasi tulpan ja protesti ryöpsähti liikkeelle. Ensimmäisten saastumismerkkien nostaman hälyn kehittyminen vaatimuksia esittäväksi laajaksi vesistöliikkeeksi oli kestänyt kolmisenkymmentä vuotta. Liikkeen aktiivit aistivat kaavan tavoitteleman turpeenkäytön turvaamisen ja kansalaisliikედhinnän välillä vallinneen syvän ristiriidan. He tunsivat velvollisuudekseen ryhtyä edistämään vesistöliikkeen tavoitteita uusin keinoin. Oli vaikuttamisen paikka.

Vesistöliike pyrki vaikuttamaan turvekaavan sisältöön esittämällä vaatimuk-

22 Esim. valtioneuvoston periaatepäätös soiden ja turvemaiden kestävästä ja vastuullisesta käytöstä ja suoje-
lusta (30.8.2012).

23 Anna-Kaisa Tupalan Jyväskylän yliopiston ympäristötieteen ja -teknologian pro gradu -tutkielmassa ”So-
siaalisten vaikutusten arvioinnin tehostaminen maakuntakaavoituksessa” (2014) aineistona käytettiin ”Tur-
vetuotanto, suojuento ja tuulivoima” -vaihemaakuntakaavan ehdotuksesta eri osapuolilta saatuja 213 muis-
tutusta sekä muistutusajan 159 lehtikirjoitusta Keski-Suomen paikallislehdissä. Turvetuotantoa vastustavia
muistutuksia oli 163, joista 66 prosenttia oli Tupalan luokittelun mukaan kärkeviä. Pääosin turvetuotantoa
vastustettiin sen vesistövaikutusten vuoksi.

siaan julkisuudessa ja käymällä suoria neuvotteluja kaavan laatijoiden ja Keski-Suomen liiton poliittisten päättäjien kanssa. Liikkeen vastustus ja vaatimukset perustuivat havaintoihin, miten turvetuotantoalueilta valuu vesiä pilaavaa humusta vaikeuttaen ihmisten arkipäivän elämää. Näitä argumentteja esittämällä Koppinen, Niemi ja Saari vakiinnuttivat paikkansa liikkeen neuvottelijoina.

Toinen turvekaavaa vastustava ryhmä muodostui luonnonsuojelijoista, jotka myös näkivät turvetuotannolla olevan kielteisiä vesistövaikutuksia. Heidän vastustuksensa pääargumenttina oli soiden luontoarvojen puolustaminen. Soidensuojeluun liittyvä luonnonsuojeluintressi oli jo saanut niin legitimiin aseman, että sitä kaavan laatijat eivät voineet sivuuttaa. Viranomaistaholla luonnonsuojeluintressiä edusti maakunnan ympäristökeskuksen lakkauttamisen yhteydessä muodostettu ELY-keskuksen ympäristönsuojelun toimiala. Kaavoittajat tiesivät, että ympäristöministeriö ei vahvista kaavaa, jos siinä eivät toteudu valtakunnalliset soidensuojelun periaatteet.

Sen sijaan maaseudulla hajallaan asuvien vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden virkistyskäyttöintressi, jota vesistöliike edusti, ei ollut saavuttanut samaa legitimitettä. Kaavan valmistelijoilla ei ollut ylhäältä tulevaa ohjetta ottaa vesistöliikkeen vaatimuksia neuvottelun kohteeksi. Turpeennoston vesistövaikutusten arvioinnista ei ollut valmista valtakunnallista normistoa. Neuvotteluhaluttomuuteen vaikutti myös se, että vesistöliike ei ollut tuolloin vielä organisoitunut eikä sillä ollut henkilöitä, joilla olisi ollut ”virallinen” valtuutus toimia liikkeen puolestapuhujina ja asianajajina. Kaavasta vastuussa olevat viranhaltijat olivat tottuneet käytäntöön, että kansalaisten kuulemiseksi riitti käynnit eri puolilla maakuntaa yleisötilaisuuksissa selostamassa kaavaluonnosta. Tällä tavoin täytettiin kaavoituslainsäädännön vaatimukset.

Vesistöliike vaati, että kaavalla ei saa helpottaa ympäristölupien myöntämistä turvetuotannolle, vaan tavoitteena tulee olla turvetuotannon alasajo ja turpeen korvaaminen puulla. Kaavan laatimisen lähtökohtana taas oli, että pääasiassa vain soiden luontoarvot voivat olla esteenä suon turvealueeksi merkitsemiselle.

Vesistöliikkeen ja luonnonsuojelijoiden suhtautumisessa turvekaavaan oli yhtäläisyyksiä, mutta myös eroja. Luonnonsuojelijoita edustanut Suomen luonnonsuojeluliitto (SLL) totesi kaavasta antamassaan lausunnossa, että ”*turpeenkaivuukenttien alapuolisissa vesistöissä etenkin humus ja kiintoaines aiheuttavat merkittäviä ongelmia. Turpeenkaivuu pilaaa ja estää ihmisten oikeutta käyttää vettä. Vesien käyttö on suomalaisten perusoikeuksia, toisin kuin pilaaminen*”. Kuitenkin SLL:n lausunnon (28.12.2011) mukaan turpeennostoalueiden kohdentaminen maakuntakaavan avulla oli lähtökohtaisesti hyvä asia, mutta kaavassa oli turpeennoston eri merkinnöin sallivia alueita merkittynä selvästi liian paljon. Kaavanneuvotteluissa luonnonsuojelijat eivät pyrkineet kaatamaan koko

kaavaa, vaan vaativat kaavan laatijoita vähentämään turvealuemerkintöjä ja lisäämään soita suojelukohteiksi. (Suomen luonnonsuojeluliitto 2011.)

Vesistöliikkeen edustajat kokivat olevansa vesien pilaantumisen haitankärsijöiden (asukkaiden) puolustajia ja etujen ajajia. Sen vuoksi intressiristiriita turvetuotannon kanssa oli niin syvä, että heillä ei ollut neuvotteluvalmiutta. He katsoivat, ettei heillä ole valtuuksia suostua siihen, että kaavamääräyksillä joillakin alueilla sallitaan haitan tuottaminen. Liike vaati turvetuotannon lopettamista toiminta-alueellaan eikä sen vuoksi uusia turvetuotantoalueita saa kaavassa osoittaa. Liikkeen edustajat eivät olleet valmiita kaupankäyntiin. He kritisoivat luonnonsuojelijoita halukkuudesta suostua siihen, että kaavassa ylipäätään osoitetaan turpeennostoalueita.

Liikkeen aktiivit toivat kantansa tiedoksi kaavan laatijoille ja päättäjille. Yhteisiä kokouksia pidettiin valmistelijoiden ja joidenkin päättäjien kanssa, mutta liikkeen edustajat eivät saaneet vastakaikua vaatimuksilleen. Oli käynyt ilmi, että liikkeen hajanaisuus ja kansalaisten valtuutuksen omaavan johdon puute vaikeuttivat vesien virkistyskäyttöintressin puolustamista. Heille oli myös varmistunut, että ei ole muita liikkeen tavoitetta eli turvemerkintöjen poistamista vaativia toimijoita. Ajatus oman yhdistyksen perustamisesta alkoi itää.

4.2 "Ei tässä muu auta kuin perustaa tämmöinen yhdistys"

Tavoite paremman aseman saamiseksi neuvotteluihin viranomaisten ja päättäjien kanssa sekä toimiminen vesien pilaantumista vastustavien yhteisöjen puolestapuhujana johti uuteen tilanearvioon. Koppinen, Niemi ja Saari tekivät päätelmän, että on perustettava oma yhdistys. Keski-Suomen liitossa käydyn neuvottelun jälkeisessä puhelinkeskustelussa Koppinen ja Niemi sopivat perustamistoimien aloittamisesta.

Yhdistysidealla oli laajaa kannatusta. Keuruun reittialueen aktiivit olivat perustaneet toimintaryhmän ”Läntisen Keski-Suomen soiden ja vesien puolesta”. Yhdistysten ja kansalaisten yhteistyöryhmä laati julkilausuman ”*Hätähuuto Multian soiden ja vesistöjen puolesta*”. Se julkaistiin Suur-Keuruu-lehdessä ja Keski-suomalaisessa. Julkilausumassa todetaan, että yhteinen toiminta jatkuu yhdistyksenä. Siinä pyydetään myös allekirjoituksia Keski-Suomen liitolle toimitettavaan adressiin. Jaakko Koppisen mukaan allekirjoituksia saatiin 1700–800. Koppinen itse osallistui allekirjoitusten keräämiseen.

Hätähuuto Multian soiden ja vesistöjen puolesta

JATKAMME TOIMINTAA 'PELASTETAAN REITTIVEDET RY:N' PUITTEISSA

Olkaa hyvä ja allekirjoittakaa kannatus vain yhdellä tapaa, siis joko tämän adressin kautta tai suoraan sähköpostilla/tekstiviestillä/puhelimitse/henkilökohtaisesti Jukka Pulkkiselle, Reijo Kinnuselle, Pasi Koppiselle, Jaakko Koppiselle tai allekirjoittamalla vetoamus. Laadimme lopuksi yhtenäisen adressin, jossa tulee olla vain yksi kannatus per henkilö!

Me kotiseutuhengen täyttämät, luontoa arvostavat multialaiset ja Multian ystävät olemme tyrmistyneinä seuranneet vuosituhantisten kauniiden soiden silmitöntä hävitystä ja edelleen jatkuvaa hävityssuunnitelmaa. Turpeennostoon käytettyjen ja anottujen Multian soiden (18 suota) kokonaispinta-ala on toistatuhatta hehtaaria. Suojeltuun suoalaan verrattuna turpeennostoon varattuja alueita on yli kaksinkertainen määrä. Valmisteilla oleva polttoturpeen riittävyttä turvaava vaihemaakuntakaava tulee huomattavasti lisäämään turpeennostoalueita.

Vapo Oy:n turvetyömaat ja lupahakemukset käsittävät lähes 400 ha. Karstulalaisten Martinsuon Turve Oy:n ja Autosen Urakointi Oy:n luvitetut ja hakuprosessissa olevat turvetyömaa-alat ovat samaa suuruusluokkaa. Muita turveyrittäjiä Multian soilla ovat Ristisuon Turve Oy, multialainen Linnari Oy sekä Pekka Purola ja hänen omistamansa K-S Ekoturve Oy ja Peat Bog Oy.

Osa turvekenttien kuivatusvesistä on jo pilannut mm. Petäjävedelle virtaavaa Pengerjoen vesistöä. Nyt hätähuutomme alkaa Uitamonjärvestä, johon tulisi laskemaan turpeennostoon suunniteltujen Marjosuon ja Tervasuon kuivatusvedet. Lauttasuon, Kurjussuon ja Pihtisuon kuivatusvedet ovat hiljalleen jo vuosia valuneet Uitamonjärveen. Pihtisuo ja Lauttasuo on kaiken lisäksi kaivettu ilman lupaprosessia. Uitamonjärven ranta-asukkaat ovat jo tuoneet julki hätähuutonsa uhkaavasta tilanteesta. Tähän valitukseen yhtyy Multia-Seuran lippulaivan Uitamonkosken myllyn haltijan ja siellä vierailevien lukuisten turistien hätähuuto kosken ja suvannon vesien puhtaudesta. Mylly on peräisin vuodelta 1864 ja on toiminut myllymuseona sen entisöintikorjauksen jälkeen vuodesta 1968 lähtien ja on lajissaan Keski-Suomen maakunnan ainoa virallinen myllymuseo.

Myllysuvaanosta turvesoiden kuormittamat vedet virtaavat edelleen Sinervään, jonka historialliset vaiheet näkyvät Hallinmäen muinaisrantojen pätkittäisinä huomiota herättävinä kivivöinä ja lukuisina hiekkarantapoukamina ja järven eteläpään jyrkkinäkin kalliorantoina. Sinervän syvyys parhaimmillaan on noin 40 metriä. Sinervään valuvat kuivatusvedet tulevat pilaamaan myös Kuivaniemessä sijaitsevan luonnonkauniin Sinervän leirintäalueen virkistys- ja kalastusmahdollisuudet sekä vastarannalla sijaitsevan seurakunnan leirikeskus Sinervän Ristin ja ranta-asukkaiden virkistysmahdollisuudet. Muinaislöytöjen perusteella Kuivaniemen hiekkarantapoukamassa on ollut asukkaita jo kivikaudella.

Turvetyömaiden vesiä tuhoava vaikutus siirtyy kanavan kautta myös kirkonkylän keskustassa sijaitsevaan kauniiseen Härkölampeen. Suovesien tuhoava vaikutus kohtaa edelleen Iso-Multian ja Vähä-Multian vedet, joiden ranta-asukkaiden kalastus- ja virkistysmahdollisuudet ovat vakavasti uhattuna. Sama kohtalo odottaa myös Vähä-Multiaan liittyvän Kirkkolahden ja Kissalahden rantojen asukkaita sekä Kissalahden hyppytornei-

neen varustettua uimalaitosta. Edelleen vedet virtaavat kuohuvan Kurenkorkean kosken kautta Soutujokea pitkin Tarhapäänjärveen, jota vuosien mittaan maatalous ja metsäojitus jo ovat kuormittaneet. Soutujokeen laskevat Olkitaipaleensuon kuivatusvedet ja Tarhapäänjärveen jo nyt laskevat tai luvan saatuaan tulevat laskemaan, Pötkösuon, Hirvisuon ja Heposuon turvetuotantoalueiden kuivatusvedet. Saarijärven puolelta laskevat Mahasuon ja Raateikkosuon turvetuotantoalueiden kuivatusvedet. Ähtärin puolelta ovat haussa mm. Saukko-, Riuku- ja Oravasuo ympäristöluvut. Tarhapäänjärvi ei missään tapauksessa kestä näin monien turvetyömaiden kuivatusvesiä. Soutujoen keskijuoksulla sijaitseva tunnettu urheilukalastusalue Palsankoski on uhan alla. Tarhapäänjärven vesi on jo nyt voimakkaasti ruskettunut ja järvi käy vähitellen kalastuskelvottomaksi. Turvesoilta tulevien vesien tuhoava vaikutus jatkuu edelleen kohti Keurusselkää, jossa tilanne on jo tiedostettu.

Soiden kärsimysnäytelmissä tuhotaan myös suon uhanalaisen kasvillisuuden ja eläimistön elinmahdollisuudet sekä vahingoitetaan järvien ravintoketjua.

Mielestämme koko maakunnan turvetyömaiden valvontaa on ehdottomasti lisättävä. Valvonnan tulokset tulee julkisesti tiedottaa. Muistutusten noudattamatta jättämisestä tulisi seurata työmaan sulkeminen.

Tässä mainittujen vesien ranta-asukkaat ja kalastuskunnat ja Keuruun ja Multian ympäristöjen vastuunkantajat: nouskaa barrikadeille puolustamaan rikkaan suomalaisen järvi- ja suoluonnon ainutlaatuisuutta!

Multia 14.6.2011

Kalevi Hakasalo, kotiseutuneuvos

Seuraava yhdistys kannattaa vetoamusta:

MULTIA-SEURA ry

Seuraavat henkilöt kannattavat vetoamusta:

Jaakko Koppinen, DI

Jukka Pulkkinen, Keuruun kalastusalue, isännöitsijä

Reijo Kinnunen, Multian kalastuskunta, esimies

Pasi Koppinen, Tarhapään kalastuskunta, esimies

MAAKUNTAKAAVA TEKEE LÄNTISESTÄ KESKI-SUOMESTA POLTTOTURVERESERVAATIN

Me läntisen Keski-Suomen soiden ja vesistöjen tuhoamisvimmaa kauhulla seuraavat haluamme yhtyä Multialta lähtöisin olevaan Häätähuutoon soiden ja vesireittien puolesta. Valmisteilla olevassa polttoturpeen riittävyttä turvaavassa vaihemaakuntakaavassa Multialle suunnitellaan neljäsosaa koko maakunnan uusista turvekentistä. Kun alueeseen lisätään Keuruu, Uurainen ja Saarijärvi on seudulla puolet koko kaavan turpeen-kaivuaalueista.

Yhdistyksen perustamisen taustalla oli tyypillinen kansalaistoiminnan kehityskulku. Joukko ihmisiä havaitsi ongelman. Siitä kehittyi ensin huoli ja sitten kansalaisaloite ongelmaan puuttumiseksi. Kun tarpeeksi suuri määrä ihmisiä koki tilanteen samalla tavalla, muodostui yhteisrintama, joka veti mukaansa uusia ihmisiä. Kun oli kollektiivisia paineita vaikuttavampaan toimintaan, syntyi tarve oman yhdistyksen perustamiseksi. Sitä edisti toimintakykyisen edunvalvontayhteisön puuttuminen.

Suomessa vapaaehtoistoiminnan organisoituminen on perinteisesti toteutunut juuri muodollisen yhdistyksen perustamisena. Sen yleistymisen taustat ovat moninaiset liittyen kansalliseen heräämiseen, yhteiskunnallisiin liikkeisiin ja kansalaisyhteiskunnan vapautumiseen 1800-luvulla. Paitsi että vapaaehtoinen kansalaistoiminta on Suomessa näin järjestäytynyt toiminnallisesti tehokkaaseen muotoonsa, muodollinen järjestäytyminen on tukenut kansalaistoiminnan hallintaa myös kulloisenkin esivallan suunnasta, mikä oli tämän järjestäytymismallin kehityksen yksi syy. Suomessa 1800-luvun lopun valtiota johtanut fenomaaninen yläluokka edisti kansalaisyhteiskunnan järjestäytymistä yhdistysmuotoon integroiden kansakuntaa (laillisuusperiaatteen mukaan) toimivaksi kokonaisuudeksi. (Alapuro 1988, 101–110.)

Yhdistyksen perustajat eivät halunneet olla osa laaja-alaista ympäristöliikettä, vaan suuntautuivat toimimaan kapea-alaisemmin turvemaiden vesistöjen pilaantumista vastustavana liikkeenä. Oman yhdistyksen perustamisen taustalla oli myös se seikka, että paikallinen väestö ei tuntenut vetoa luonnonsuojelujärjestöihin. Niitä pidettiin ideologisina eivätkä perustajat uskoneet, että ne tulisivat saamaan laajaa kannattajakuntaa liikkeelle humusongelmaa ratkaisemaan. Oman yhdistyksen perustamisen taustalla oli *”hyvin suuri valmius tämmöiseen yhdistystoimintaan, koska luonnonsuojelujärjestöt on niin leimautuneet, kun taas tämmöinen kansalaisjärjestö ei ole sillä tavalla aatteellinen”*.

Vesistöliike oli kokenut, ettei myöskään puolueiden kautta pystytty vaikuttamaan. Vesistöliike ei halunnut leimautua poliittisesti vaan pyrki kokoamaan piiriinsä ihmisiä puoluekannasta ja aatteellisesta taustasta riippumatta. Mikään puolue ei myöskään ollut ottanut tehtäväkseen toimia vesistöjen pilaantumisesta kärsivien ihmisten edustajana. Tämän arveltiin johtuvan siitä, että vesistöjen tilaan liittyi ristiriitaisia intressejä ja puolueet halusivat kannatuksensa turvaamiseksi pysyä intressiristiriitojen ulkopuolella. Puolueista ei sen vuoksi ollut vesistöongelmassa paikallisen väestön edustajiksi.

Keski-Suomen liiton valtuusto hyväksyi 3. vaihemaakuntakaavan 30.11.2012. Kaavan käsittely- ja päätöksentekoprosessissa turvealueita jonkin verran poistettiin lähinnä soidensuojelullisin perustein. Julkinen keskustelu ja muistutusten suuri määrä eivät saaneet kaavaan vesistöliikkeen ajamia muutoksia. Muistutusten perustelut nojasivat kansalaisten havaintoihin. Niillä ei ollut pe-

rusteluna samanlaista virallista hyväksyntää kuin soiden luontoarvojen luokitelulla. Vesistöjen pilaantumisvaikutusten perusteella tehtyihin muistutuksiin vastattiin pääasiassa toteamalla, että turpeennosto tulee tehdä siten, että valumavedet eivät pilaa vesistöjä.

Muistutuksissa vaadittu kansalaisten mielipiteiden huomioon ottaminen ei saanut riittävää vastakaikua myöskään poliittisilta päättäjiltä. Maakuntavaltuutetuista Keuruun kaupungin edustajat, yksi Saarijärven sekä vihreiden edustajat äänestivät hyväksyntää vastaan. Keuruun kaupunki laati valituksen kaavasta ministeriöön.

Yhdistys perustettiin 17.11.2012 eli kolme päivää turvekaavan hyväksymistä myöhemmin. Yhdistyksen nimeksi otettiin Pelastetaan reittivedet ry. Perustavassa kokouksessa yhdistyksen puheenjohtajaksi valittiin Jaakko Koppinen, sihteeriksi Olavi Niemi ja jäseneksi Veli Saari. Pelastetaan reittivedet -yhdistys merkittiin yhdistysrekisteriin 20.4.2013. Yhdistys perustettiin toimimaan puhaiden vesien puolesta ja paikallisten ihmisten edunajajaksi.

Puheenjohtaja Jaakko Koppisen avauspuheenvuoro yhdistyksen ensimmäisessä vuosikokouksessa 11.5.2013

Hyvää iltapäivää, tervetuloa Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen ensimmäiseen vuosikokoukseen tänne Keuruulle.

Hyvät ystävät, naiset ja miehet. Pelastetaan reittivedet, yhteinen projektimme ei tule olemaan helppo. Se vaatii pitkäjänteisyyttä, tavoitteellisuutta ja sisua. Meille tavoite on selvä ja meillä on luja tahtotila sen saavuttamiseksi.

Miksi Pelastetaan reittivedet ry (PRV) perustettiin? Miksi yhdistys, eikä enää jatkettu toimintaryhmän Häätähuuto läntisen Keski-Suomen soiden ja vesireittien puolesta puutteissa? Siitä muutama sana.

Perustamispäivä on kolme päivää myöhemmin kuin ns. turvekaava päätettiin ja hyväksyttiin 14.11.2012 Keski-Suomen maakuntavaltuustossa. Maakuntavaltuutetuista ainoastaan Keuruun kaupungin edustajat, yksi Saarijärven sekä vihreiden edustajat äänestivät hyväksyntää vastaan. Keuruun kaupunki laati joulukuussa valituksen kaavasta ministeriöön. Suuri kiitos Keuruun kaupungille ryhdikkästä toiminnasta.

Turvekaavan hyväksymisellä oli vaikutus PRV:n perustamiseen. PRV:n perustajat eli Olavi Niemi, Veli Saari ja allekirjoittanut ymmärsivät, että edessä on monivuotinen projekti. Totesimme, että viranomaistahoilta ei taida apua löytyvän. Itse on pärjättävä muiden samanmielisten kanssa. Tähän päiväänkään mennessä mikään viranomainen ei ole ilmaissut huolta läntisen Keski-Suomen reittivesien tilasta nyt eikä varsinkaan tulevaisuuden osalta.

Ymmärsimme, että ilman yhteistyötä kaikkien toimijoiden, kuten kalastuskunnat, -alueet, vesienhoitoyhdistykset, kyläyhdistykset, kesämökkeilijät, metsästäjät ja tavalliset metsissä ja vesillä liikkuvat suomalaiset, ilman yhteistyötä kaikkien näiden toimijoiden ja ihmisten kanssa emme voi saavuttaa tavoitettamme.

Ymmärsimme, että tarvitaan organisoitunutta, tehokasta ja määrätietoista toimintaa. Ymmärsimme, että toimintaan tarvitaan rahaa, joko jäsenmaksuina tai lahjoituksina. Tässä ovat ne perustekijät miksi PRV perustettiin.

PRV:n on ennen kaikkea yhteistyöelin jäsenille. Ainoastaan tehokkaalla ja luottamuksellisella yhteistyöllä voimme vaikuttaa siihen, että reittivetemme voidaan pelastaa. PRV on asiantuntijaorganisaatio. Meillä on esim. maarakennukseen, geologiaan ja geotekniikkaan, vesitalouteen, vesihuoltoon sekä biologiaan liittyvää asiantuntemusta. PRV on tiedon kerääjä. Olemme tutkineet tusinoittain asiaan liittyviä raportteja, tutkimuksia ja keräämme itse tietoa maastossa. Olemme laatineet päästöanalyyssejä ja olemme organisoineet jäseniä valvontaan

Puheenjohtaja Koppisen puheessa tulevat esiin syyt yhdistyksen perustamiseen: (1) ei ollut muita toimijoita, (2) viranomaisiin pitää pystyä vaikuttamaan ja (3) alueelliset toimijat ja tavalliset ihmiset tarvitsevat puolestapuhujan. Yhdistyksen tarkoitus määriteltiin seuraavasti:

”Yhdistys korostaa puhtaan vesiluonnon merkitystä suomalaisen maaseudun elinvoimaisuudelle ja katsoo, että turmeltumaton luonto on tärkeää ihmisten hyvinvoinnin kannalta ja pyrkii edistämään näihin aiheisiin liittyvää tutkimusta. Tarkoituksena on aktivoida kansalaisia ja yhteisöjä toimintaan lähiympäristönsä hyväksi ja edistää vesistöjen ja suoluonnon käyttökelpoisuutta asukkaiden, mökkiläisten, kalastajien, metsästäjien, marjastajien, sienestäjien ja yleensä luonnossa liikkuvien kansalaisten kannalta”

4.3 Kansallisen mallin hillitty strategia

Yhteistyötä ja julkisuusvaikuttamista

PRV perustettiin yhtäältä yhteistyöjärjestöksi ja toisaalta vaikuttaja- ja protestijärjestöksi. Yhteistyötehtävänsä vuoksi yhdistystä voi kutsua myös verkosto-toimijaksi. Toimintasuunnitelmassa todetaan: *”Teemme yhteistyötä paikallisten yhdistysten kanssa (kyläyhdistykset, kalastuskunnat, metsästysseurat, vesiensuojeluyhdistykset)”*. Paikalliset yhdistykset olivat kasvattaneet perustaa PRV:lle. Uusi yhdistys oli yhtäältä toimivien yhdistysten työn jatkaja ja toisaalta niiden työn koordinoija.

Liittolaisia etsittiin paikallista toimintaa laajemmalta alueelta. Luonnonsuojeluliiton kanssa haluttiin tehdä yhteistyötä. Jossain vaiheessa pohdittiin myös liiton jäsenyyttä. Siitä kuitenkin luovuttiin, koska katsottiin, ettei liitto yleisenä luonnon puolesta toimivana yhteisönä aja riittävästi vesien virkistyskäyttäjien etuja. Yhdistys halusi rakentaa yhteisrintamaa pitämällä yhteyttä samanlaisten vesistöongelmien parissa toimivien yhdistysten ja yhteisöjen kanssa Keski-Suomen ulkopuolella. Vuoden 2013 toimintakertomuksessa todetaan: *”Laajennettiin toimintaa läntisen Keski-Suomen ulkopuolelle Pirkanmaalle (Yhteinen Aurejärvi ry) sekä Etelä-Pohjanmaalle (Alavuden Saarijärvi toimikunta). Lisäksi aloitettiin yhteistyö Etelä-Pohjanmaan luonnonsuojelupiirin kanssa”*.

Vaikuttamistoiminnassa yhdistys on valinnut suunnakseen poliittis-hallinnollisen järjestelmän. Yhdistys pyrkii saavuttamaan tavoitteitaan vaatimalla julkista järjestelmää sääntelemään ja rajoittamaan vesistöjä pilaavaa toimintaa. PRV halusi käyttää demokratian tarjoamia vaikuttamiskeinoja. *”Yhdistys tekee esityksiä ja aloitteita vesistöihin ja suoluontoon liittyvien epäkohtien korjaamiseksi, ylläpitää yhteyttä viranomaisiin ja järjestöihin sekä harjoittaa muuta samantapaista toimintaa”*.

Toimintakertomuksissa kerrotaan esimerkkejä: *”On käyty viranomaisneuvottelut ELY-keskuksen ympäristövalvonnan, Keski-Suomen Liiton suunnittelujohtajan ja Metsäkeskuksen johtajan kanssa. Näistä erityisen onnistuneita olivat kontaktit ELY-keskukseen ja metsäkeskukseen”*. (Toimintakertomus 2013)

Toinen demokraattiseen vaikuttamiseen kuuluva keinovalikoima on julkisuustyö. Se sisältää median hyväksikäyttöä, lausuntojen ja julkilausumien tekemistä sekä muistutusten ja valitusten laatimista. PRV on yleensä antanut vuosikokouksessa julkilausuman, jossa tuodaan esiin vesien saastumistapauksia ja vaaditaan viranomaisia puuttumaan vesiä pilaavaan toimintaan. Kuten aiemmin tuli esille, vesistöliikkeen mobilisaatiovaiheen keskeinen toimintamuoto oli vesistöongelmista kertovien mielipidekirjoitusten tekeminen. PRV:n johtohenkilöt ovat jatkaneet tätä perinnettä.

PRV on perustettu etsimään mahdollisuuksia päästä vaikuttamaan poliittiseen järjestelmään. Liikkeiden ja poliittisen järjestelmän (sen mahdollisuusrakenteiden) suhde ei ole jäykkä ja yksioikoinen. Siinä on aina kysymys kiistanalaisuudesta ja alati tapahtuvasta rajankäynnistä ylläpitävien ja haastavien, uudistavien voimia välillä. Yhteiskunnalliset liikkeet syntyvät useissa tapauksissa juuri siellä, missä ei ole muita mahdollisuuksia saada ääntään kuuluviin. Liikkeet itse luovat ja muokkaavat mahdollisuusrakenteita (ks. Goodwin, Jasper & Polletta 2001, 3–30).

Pelastetaan reittivedet -yhdistystä ei perustettu vain vastustamaan turvekaavaa, vaan se on halunnut kehittyä laaja-alaiseksi vaikuttajayhteisöksi, jonka perustavoite on saada toiminta-alueelleen puhtaat luonnonvedet. Tehtävän vai-

keuden tunnusti puheenjohtaja Koppinen lausueessaan yhdistyksen perustamispuheessaan, että ”*edessä on pitkä tie*”.

Laaja-alaisen ja tavoitteellisen toiminnan tueksi yhdistys laati vuonna 2014 oman strategiansa. Siinä näkyy ajan hengen mukaisesti strategiamalli, joka oli yleisesti käytössä niin yksityisissä kuin julkisissa organisaatioissa (ns. rationaalinen malli).

Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen strategia

1. Yhdistyksen toiminta-ajatus (tarkoitus).
 - a) Hyvinvointia ja elämänlaatua parantava vesistöympäristö
 - b) Maaseudun kylissä säilyy viihtyisä kulttuuri- ja luonnonympäristö
2. Tavoitteet
 - a) Torjua vesistöjen pilaantumisen
 - b) Parantaa vesistöympäristön laatua
3. Keinot (Mitä teemme?)
 - a) Aktivoimme ihmisiä
 - b) Teemme yhteistyötä paikallisten yhdistysten kanssa
 - c) Valtakunnallisten järjestöjen kanssa teemme yhteistyötä tavoitteemme toteutumisen kannalta tärkeissä toiminnoissa
 - d) Seuraamme vesistöjen tilaa
 - e) Tuomme julkisuuteen havaintoja vesistöjen pilaantumisesta ja teemme vesistöjen tilaa koskevia parannusehdotuksia
 - f) Järjestämme seminaareja ja muita yleisötilaisuuksia
 - g) Vaikutamme viranomaisten ja yritysten toimintaan
 - h) Annamme tukea ihmisille heidän vesistöjen tilaa koskevissa ongelmissaan
 - i) Edistämme tutkimusta sekä tiedon keräämistä
4. Mitkä ovat toimintaperiaatteemme ja arvomme?
 - a) Toimimme niin, että saamme yleistä hyväksyntää ja tukea kansalaisilta
 - b) Arvomme:
 - i) Avoimuus
 - ii) Rehellisyys
 - iii) Toistemme kunnioitus
 - iv) Keskinäinen tuki

Strategia viestii ulospäin myönteistä ja aktiivista kuvaa yhdistyksestä ja sen toiminnasta. Yhdistyksen tarkoitus määritellään ihmisten hyvinvointia ja yhteisöjen viihtymistä turvaavasta näkökulmasta. Luonnon puhtautta ei pidetä itseisarvona, vaan sitä katsotaan ihmisten silmin.

Organisoituminen on liikkeiden keskeinen strateginen keino hyödyntää yhteiskunnallisten ja poliittisten tilanteiden tarjoamia mahdollisuuksia. Organi-

soituminen ei ole vain reagoitua tilanteisiin vaan liike itse luo mahdollisuuksia tehdessään aloitteita ja harjoittaessaan painostusta. Tehokas liike onkin olemukseltaan mahdollisuuksia tuottava toimija. Liikkeen on luotava itse tilanteita ja esitettävä vaatimuksia, jotka pakottavat muut reagoimaan. Liikkeiden on pystyttävä ottamaan tilanteita omiin käsiinsä. (Siisiäinen & Kankainen 2009.)

PRV-yhdistyksen voi asemoida niin, että se asettaa itsensä kansalaisten ja viranomaisten väliin toimijaksi, joka kääntää kansalaisten tahdon ja aktiviteetin viranomaisiin vaikuttavaksi voimaksi. Tässä tehtävässä yhdistys verkostoituu paikallisten yhdistysten kanssa ja pyrkii vahvistamaan kansalaisia edustavaa voimaa hankkimalla tutkimustietoa. PRV-yhdistyksen toimintaa viranomaisyhteistyössä kuvaavat vuoden 2015 toimintakertomuksessa lausutut kohdat:

”Jatkettiin kontaktointia ELY-keskuksen ympäristötoimialan vastuuhenkilöiden kanssa. Tärkeimpänä aiheena olivat turpeenottoalueiden ja kunnostusojitusten päästökysymykset ja näihin liittyvät viranomaismenettelyt.”

”Yhdistyksen edustajat tapasivat myös Keski-Suomen liiton ja Keski-Suomen kalatalousalueen edustajia ja näissä tapaamisissa keskusteltiin ja neuvoteltiin reittivesien tilanteesta ja näiden vesistöjen suojelemiseen liittyvistä asioista.”

Asiantuntijuuteen perustuvan kommunikaatiosuhteen tavoittelemineen on johtanut siihen, että PRV:llä on muodollisena yhdistyksenä jossain määrin paradoksaalinen suhde kansalaistoimintaan. Yhtäältä yhdistys haluaa tietoa levittämällä ja tilaisuuksia järjestämällä saada uusia jäseniä ja kannatusta ajamalleen asialle. Yhdistys arvostaa ja edistää kansalaisten aktiivista toimintaa oman alueensa puhtaiden vesien puolustamisessa.

Toisaalta yhdistys painottaa johdon luomaa toimintastrategiaa ja johtohenkilöidensä asiantuntijaresursseja. Mallia voidaan pitää samalla kertaa sekä yhdistyksen vahvuutena että rajoituksena. Se pienentää toimintasädettä, mutta tehostaa toimintaa valituilla kohdealueilla. Yhdistys haluaa käyttää joukkovoiman sijasta asiantuntijavaltaa. Yhdistyksen johto katsoo, että vaikuttaviin asemiin järjestelmän sisään ei päästä kansalaisten painostustoimilla, vaan keskustelujen ja neuvottelujen avulla sekä käyttämällä sellaista tutkittua tietoa, joka vakuuttaa julkisia toimijoita. Sitä kautta yhdistys tavoittelee tasavertaisen ja legitiimin toimijan asemaa myös viranhaltijoiden silmissä.

Järjestelmän mukaista protestointia

Suomalaiseen yhdistysperinteen mukaisesti Pelastetaan reittivedet -yhdistyksellä on uuskorporatiivisen yhdistyksen piirteitä. Se haluaa olla eturyhmä, joka pyrkii integroitumaan siihen suhteellisen suljettuun piiriin, jolla on vesien tilaan vaikuttavan toiminnan säätelymahdollisuus. Tällaista etupiirien suomalais-

selle yhteiskunnalle tyypillistä sääteilyjärjestelmää on luonnehdittu rutiinikorporatistiseksi (ks. Vesa ym. 2018).

Yhdistys kieltäytyy kuitenkin sellaisesta korporatiivisesta turvetuotannon säätelystä, jossa sovittaisiin, missä määrin, missä rajoissa ja millä alueilla turvetuotantoa voi harjoittaa, jos vastaavasti jotkut suoalueet jätetään rauhaan. PRV ei halua osallistua etujen jakopolitiikkaan, vaikka se haluaakin osallistua poliittisen järjestelmän sisäiseen valtakeskittymään.

Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen strategian keskeinen tavoite on tiivis yhteistyö julkisen poliittis-hallinnollisen järjestelmän kanssa. Ohjelmallisella työllä (neuvottelut, verkostoituminen, osallistuminen, julkiset vaatimukset) tavoitellaan legitiimiä asemaa neuvotteluissa ja keskusteluissa virallisen järjestelmän kanssa. Tällainen strategia on suomalaisessa järjestöelämässä ja myös mielenosoituksissa yleisesti käytössä kuvastaen kansalaisten uskoa poliittis-hallinnollisen järjestelmän valmiuteen kuunnella kansalaisten aloitteita ja vaatimuksia. Risto Alapuro (1997, 54) summaa, että Suomen poliittisessä elämässä on 1800-luvulta saakka ollut valmiutta alhaalta esitettyjen vaatimusten omaksuamiseen. Niitä on omaksuttu, mutta samalla ohjattu ja säädely. Tämä on merkinnyt suomalaisessa mielenosoituksessa järjestyksen korostusta ja rähinöinnin välttelyä. Kun valtio on mukana symbiosissa, viestin organisoitunut välittäminen alhaalta ylöspäin yleensä toimii. Tällaiseen asemaan pääsemisen PRV otti tavoitteekseen.

Pystyäkseen olemaan legitiimi ja huomioonotettava toimija suhteessa viranomaisiin, yhdistyksen on saatava hyväksytty asema myös kansalaiskentällä, jonka intressejä se ajaa, ja jonka puhehenkilönä se toimii. Yhdistyksen toimintamahdollisuudet perustuvat siihen, että se on saanut oikeutuksen omalla toimintakentällään. PRV on pystynyt kokoamaan toimijaverkoston, joka on valtuuttanut yhdistyksen etujensa ajajaksi. Verkostojen puhehenkilöillä on oltava sellainen vallan määrä, että he pystyvät pitämään verkoston koossa ja esiintymään kohtuullisesti yhtenä toimijana.

Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen avaintoimijoita ovat suuriin ikäluokkiin kuuluvat tai sitä vanhemmat miehet. He ovat nähneet, miten hyvinvointivaltiossa on ollut tapana käsitellä ja ratkaista ihmisten esille tuomia ongelmia. Heille nuorten toimintatavat ja vaikutuskeinot spontaaneissa liikkeissä ovat vieraita. Myös tästä syystä luonnonsuojelijoita ei ole pidetty kaikissa asioissa luotettavina kumppaneina. Toisaalta taas yhdistyksen kapealta näyttävä intressi, julkisuuskuva ja toimintatapa saattavat olla syynä sille, että luonnosta ja sen suojelusta kiinnostuneet nuoret eivät ole toimineet aktiivisesti vesistöliikkeessä eivätkä ole liittyneet mukaan yhdistyksen toimintaan.

Ei kansalaistottelemattomuudelle

Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen toimintatapa on jättänyt vähän tilaa vaihtoehtoisille toimintatavoille ja spontaanille toiminnalle. Tämä lienee osasy sille, että jäsenistö ei ole kasvanut eikä vesistöliikkeestä ole tullut laajaa joukkoliikettä. Jäsenmäärä, noin 60, on pysynyt pitkään samansuuruisena. Yhdistyksen tilaisuuksissa käy tuttu joukko. Ydinporukassa on kymmenkunta jäsentä ja suurimman vastuun toiminnasta kantavat puheenjohtaja Jaakko Koppinen ja varapuheenjohtaja Olavi Niemi. Johtohenkilöt tunnustavat, että kun yhdistys pyrkii asiantuntemustaan käyttäen vaikuttamaan poliittis-hallinnolliseen järjestelmään, toimintaan ei ole ulkopuolelta helppo tulla mukaan. Aktiivisuutta voi laskea sekin, että turvekaavan jälkeen ei ole ollut samanlaista ihmisiä yhdistävää protestoinnin kohdetta.

Huolimatta valtiosuuntautuneista piirteistään yhdistys pyrkii säilyttämään kansalaistoiminnallisen luonteensa. PRV on halunnut olla autonominen toimija ja korostaa riippumattomuutta julkisesta järjestelmästä. Se ei ole saanut perustoimintaansa rahoitusta julkisilta tai yksityisiltä toimijoilta eikä se ole ottanut tehtäviä vastaan muilta toimijoilta. Omien tavoitteiden saavuttamisen edistämiseksi kuitenkin tietynlainen kiinteämpi yhteistyö nähdään mahdolliseksi silloin, kun se lähtee yhdistyksen omien aloitteiden pohjalta.

PRV on perusstrategiansa määrittelyn jälkeen laajentanut toimintaansa yleishyödyllisempään suuntaan. Yhdistys on tarttunut julkisen sektorin tarjoamiin yhteistyömahdollisuuksiin, kun se niiden avulla on voinut toteuttaa vesiluonnon elpymistä koskevaa tavoitettaan. PRV on esimerkiksi ottanut tehtäväkseen järjestää järvien tilaa ja vesistöjen puhtautta käsitteleviä Järvipäivä-tapahtumia. Turvetuotannon vastustamiseen varautuneesti suhtautuvat toimijat ovat kokeneet tietyn osan PRV:n toiminnasta yleishyödyllisenä, niin että ovat tukeneet yhdistystä rahallisesti. Tästä vaiheesta kerrotaan tarkemmin tuonnempana.

Voidaan nähdä, että Pelastetaan reittivedet -yhdistys noudattaa tarkoin ja osin jopa tunnontarkasti suomalaiskansallisen protestoinnin perinteen tiettyjä tunnuspiirteitä. Tälle mallille on ominaista rauhanomaisuus, tietopohjainen rationaalisuus, kurinalaisuus, valistushenkisyys ja pyrkimys yhteistoimintaan valtiollisten toimijoiden kanssa (ks. Alapuro 1997). Toimintamallilla on pitkät historialliset juurensa (ks. Stenius 2010). Yksi tärkeä tausta on 1800-luvun lopun kansanliikkeissä, jotka tuolloin toimivat kiinteässä yhteistyössä fennomaanisen valtiojohdon kanssa. Valtiojohdosta käsin ohjattu hierarkkinen monitasoinen organisoitumismalli kunta- ja jopa kyläyhdistyksiin saakka tähdensi mainittuja piirteitä, ja niistä muodostui yleinen ja kestävä ideologis-ohjaava rakenne kansalaisyhteiskuntaan ja myös sen protestoinnille. Protestoinnissa havaittava ero

on suuri niihin yhteiskuntiin nähden, joissa kansalaisyhteiskunta on pikeminkin tottunut mieltämään valtion viholliseksi.

PRV-yhdistys ymmärtää tunteenomaiset mielenilmaukset vieraaksi omaksumalleen toimintatavalle. PRV näkee olennaisen tärkeänä rakentaa yhteyksiä viranomaisiin ja päästä osaksi viranomaistoimintaa ja siksi torjuu kaikenlaisen kansalaistottelemattomuuteen viittaavan toiminnan, jonka se kokee haittaavan tätä tavoitetta. Tässä se poikkeaa Suomessa toteutuneiden sotien jälkeisten ympäristöprotestin aaltojen aikaisista liikkeistä (Konttinen & Peltokoski 2004; Konttinen 2012).

Ympäristöprotestin aalloille on ollut ominaista tunneperustainen latautuneisuus, josta protesti ammentaa toiminnallista voimaansa. Yhteishenki, innostus ja toiminta sekä tietoisuus yleisestä liikekannallepanosta on olennaista jaettua sisältöä ja voimavaraa. Tällainen latautunut kollektiivitajunta ei juurikaan ole Suomessa silti tarkoittanut luopumista rationaalisuudesta, tiedosta ja kurinalaisuudesta, vaan on pikemminkin tuottanut tunnepitoisten mielenilmausten ja rationaalisten elementtien uusia yhdistelmiä (Konttinen & Peltokoski 2004, 177)²⁴. Tunteenomaisten mielenilmausten toimintamallilla on Suomessa kasvatettu rintamaa ja pyritty haastamaan tai ”pakottamaan” julkinen valta yhteistyöhön epäkohtien poistamiseksi.

PRV-liike sijoittuu ääripäähän siinä protestoinnin keinovalikoimajatkumossa, jossa vastakkaiseen kohtioon sijoittuu nuorten eläinoikeus- ja ympäristöradikalismi 1990-luvulla (ks. Konttinen & Peltokoski 2004). Sen radikaalit toimijat jakoivat alakulttuurinsa emotionaalisen kehyksen. Eläinten oikeudet olivat sen keskiössä jopa epätoivoisen uhan tuntemuksen suunnasta. Tämä nuorten protesti ei tähdännyt yhteistyöhön valtion kanssa ja irtautui siten kansallisesta perinteestä. Nuoret kokivat, että kukaan muu – myöskään valtio – ei välitä eläinten hyvinvoinnista, ja siksi radikaali suora toiminta on oikeutettua. Sen toimijat edustivat aiempaa paljon sallivampia asenteita turkistarhaiskujen kaltaisiin kansalaistottelemattomuustoimiin, vaikka vain harvat ryhtyivät tekoihin.

Vesistöliikkeen siirtymistä organisoituneeseen vaiheeseen voidaan kuvata Benfordin ja Snowin (2000) esittämien kehys- ja kehystämiskäsitteiden (frames, framing) avulla (ks. s. 45). Liike eli suhteellisen kauan diagnostista kehystämistä

24 Ympäristöliikkeiden laajoina mobilisaatiokausina (protestiaaltojen kausina) on esiintynyt erilaisia emotionaalisten ja rationaalisten toimintatapojen yhdistelmiä. 1970-luvun lopun ja 1980-luvun alun ympäristöprotestin aallossa otettiin käyttöön laajan yleisön huomiota herättäviä julkisuustempauksia (Lappajärven laskuojien täyttö, Kemijoen karvalakkilähetystö oikeusministeriöön, Kojjärvi-aktivistien kytkeytymiset kaivinkoneisiin), mutta samalla tähdenneittiin rauhanomaisuutta ja pidättäytymistä väkivallasta. Niinpä Päijänne-liike perusti toimintansa rationaaliseen tietoon ja tähdensi toiminnassaan kurinalaisuutta, mutta sen johto saattoi myös vihjata, että ”muualla oli jo alkanut tapahtua”. Näin se ilmaisi kuuluvansa ajankohtansa protestikulttuuriin ja mahdollisesti omaavansa valmiutta turvautua joidenkin protestien käyttämiin tavantomaista radikaalimpiin vaikutustapoihin. Minkäänlaisen poikkeavaan kansalaistottelemattomuuteen ei Päijänne-liikkeessä kuitenkaan ryhdytty.

vaihetta. Tässä vaiheessa keskityttiin osoittamaan vesien pilaantumisen aste ja nimeämään siihen syllisiä. Turvekaavan vastustaminen paljasti liikkeelle prognostisen kehystämisen tarpeen. Tehtäväksi tuli aloittaa ohjelmallinen toiminta turvemarkintöjä ja turvetuotantoa vastaan. Tähän tarvittiin oma yhdistys, joka luo ohjelmallisen strategian ja varmistaa sen mukaisen toiminnan. Ohjelmassa osoitetaan, miten toimitaan suhteessa poliittis-hallinnolliseen järjestelmään.

Yhdistys on myös tarjonnut välineen rakentaa vahvempaa motivaatiokehystä. PRV:n strategia sisältää tavoitteen koota yhteistyöverkosto, josta saadaan voimaa toteuttaa yhdistyksen ohjelmaa. Ohjelmaa tukemaan pyritään saamaan sekä kansalaisia että institutionaalisia toimijoita.

5

Pelastetaan reittivedet ry:n toimintaa vesiluonnon puolesta

5.1 Yhteistyöverkostojen rakentaminen

PRV toimijaverkko-lähestymistavan valossa

Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen toimintaa voidaan valaista toimijaverkko-lähestymistavan (Actor Network Theory, ANT) avulla (Latour 1988).²⁵ Tässä lähestymistavassa menestymiseen erilaisilla toimintakentillä katsotaan vaikuttavan se, miten toimijat pystyvät houkuttelemaan erilaisia toimijoita yhteistyöhön. Toimijaverkko-lähestymistapaa on pidetty hyödyllisenä juuri luontoon ja ympäristöön liittyvien prosessien ja kiistojen analyysissä (Palmroth 2004). Toimijaverkko-lähestymistavassa luonto nähdään itsenäisenä ”toimijana” eli myös subjektina eikä vain objektina, johon yhteiskunnalliset toimijat kohdistavat huomiota ja toimenpiteitä (ks. Callon 1998; Palmroth 2004).

ANT-lähestymistavassa toimijoista käytetään käsitettä aktantti. Lähestymistavassa laajennetaan toimijan käsitettä siten, että aktantit eivät ole vain inhimillisiä toimijoita (kuten muut yhdistykset sekä muut organisaatiot ja instituutiot), vaan ne voivat olla myös ei-inhimillisiä toimijoita (Latour 1988). Ympäristökiistoissa ei-inhimillisiä aktantteja voivat olla kasvit, eläimet, luontomuodostumat, rakennukset, rakenteet jne. Turvekiistassa tärkeitä ei-inhimillisiä aktantteja ja luonnonsuojelun näkökulmasta ovat olleet suoluonto, rauhoitetut eläimet ja kasvit. PRV:n toiminnassa humus on ollut tärkein ei-inhimillinen aktantti.

Turvetuottajien toimijaverkossa vastaavia aktantteja ovat turvevesien biologiset mittaukset ja turvevesien puhdistuslaitteet. Turveyritykset pyrkivät puhdistusmenetelmillä vaikuttamaan niin, että turvetuottajille ympäristölupia myöntävät ja niitä valvovat viranomaiset vakuuttuvat siitä, että humuksen kulkeutuminen vesistöihin pystytään estämään. PRV-yhdistys puolestaan pyrkii omilla havainnoillaan ja tiedoillaan kiistämään sen, että puhdistusmenetelmät pystyisivät irrottamaan humuksen valumavesistä ennen niiden pääymistä vesistöihin. Puhdistusme-

25 Tunnettuja toimijaverkko-lähestymistavan kehittäjiä ovat Michel Callon (1991) ja John Law (1999). Bruno Latourin Ranskan terveydenhoidosta tehtyä tutkimusta (1988), jossa hän tarkasteli inhimillisiä ja teknisiä aktantteja samanarvoisina tekijöinä, on pidetty klassisena esimerkkinä toimijaverkko-lähestymistavasta.

netelmien osuus turvekiistassa tulee esille tuonnempana, kun käsittelemme TASO-hanketta, jossa kehitettiin turvemaiden vesien puhdistuslaitteita.

Konfliktien yhteydessä toimijaverkkojen tehtäväksi on nähty kamppailujen kääntäminen itselle edulliseen maastoon käyttämällä potentiaalisten kumppaneiden voimaa. Kääntämisprosessissa voidaan erottaa kolme perusvaihetta: 1) roolien määrittely, jakaminen ja suunnitelman hahmottaminen, 'käsikirjoitus'; 2) strategiat, joilla toimijat tekevät itsensä välttämättömiksi toisille luomalla paikalliset kauttakulkukohdat ja 3) toisten toimijoiden houkutteleva toteuttamaan käsikirjoitusta (Palmroth 2004, 45)

Toimijaverkko-lähestymistapa antaa aineksia nähdä vesistöliike ja PRV-yhdistys, ei vain protestoijana vesien pilaantumista vastaan, vaan myös strategisena toimijana, joka pyrkii saamaan laajemmalla toimintakentällä aikaan hyödyllisiä kumppanuuksia ja omien tavoitteiden mukaisia käännteitä julkisen järjestelmän toiminnassa. Näin voidaan ymmärtää vesistöliikkeen organisoitumisen vaiheita, onnistumisia ja epäonnistumisia. PRV on yksittäisenä toimijana niin pieni, että sen strategian toteuttamisessa on ollut keskeistä kasvattaa resurssejaan liittoutumalla, miten se on kasvattanut resurssejaan ja voimaansa liittoutumalla toisten toimijoiden kanssa ja kanavoida ne omien tavoitteidensa tueksi.

Kun jatkossa tarkastellaan PRV:tä strategisena toimijana, toimijaverkko-lähestymistapaa käytetään kehikkona nähdä kamppailu vesiensuojelun kentällä monien toimijoiden välisistä suhteista muodostuneina verkostoina. Menestyminen kentällä edellyttää PRV:ltä taitoa onnistua oman verkostostrategian toteutuksessa

Toimijaverkon kokoaminen

Yhdistys otti tehtäväkseen toimia luonnossa liikkuvien ja luonnosta nauttivien ihmisten puolestapuhujana. Tätä työtä haluttiin tehdä yhdessä paikallisten yhteisöjen kanssa.

Yhdistys kertoo toimintansa tarkoituksen seuraavasti (toimintasuunnitelma 2013): *“Yhdistys korostaa puhtaan vesiluonnon merkitystä suomalaisen maaseudun elinvoimaisuudelle ja katsoo, että turmeltumaton luonto on tärkeää ihmisten hyvinvoinnin kannalta ja pyrkii edistämään näihin aiheisiin liittyvää tutkimusta. Yhdistys suuntaa toimintansa perinteisen suomalaisen luontoa hyödyntävän elämäntavan puolustamiseen. Yhdistyksen henkilöjäsenet ovat vapaa-ajan kalastajia, metsästäjiä, marjastajia, mökkiläisiä ja yleensä luonnossa liikkujia ja luonnon antamia hyödyntäviä aktiivisia kansalaisia. Yhdistys tavoittelee jäsenikseen kalastuskuntia, metsästyseuroja ja paikallisia vesienhoitoyhdistyksiä.”*

”Teemme yhteistyötä paikallisten yhdistysten kanssa (kyläyhdistykset, kalastuskunnat, metsästyseurat, vesiensuojeluyhdistykset).”

Näitä yhdistyksiä PRV haluaa saada jäsenikseen. Heti ensimmäisenä toimintavuonna yhdistyksen johtohenkilöt Koppinen ja Niemi kiersivät informoimassa paikallisyhdistyksiä uuden yhdistyksen toiminnasta. Vuoden 2013 toimintakatsauksessa mainitaan yhdeksän tilaisuutta, joissa PRV:n edustaja oli käynyt pitämässä esitelmän tai pyydetyn puheenvuoron. Luku kertoo johdon aktiivisuudesta.

Yhdistyksen perustajat Koppinen, Niemi ja Saari muodostivat myös sen ensimmäisen hallituksen. Sittenmin hallitusta on laajennettu ottamalla mukaan jäsenyhdistyksien edustus. Hallitus on laajentunut myös siten, että siihen on tullut jäseniä Keski-Suomen maakunnan ulkopuolelta.

Vuoden 2020 hallitus

Jaakko Koppinen, puheenjohtaja, Keuruu

Olavi Niemi, varapuheenjohtaja, Kynnämöisten vesienhoitoyhdistys, Uurainen

Pasi Koppinen, Tarhapään osakaskunta, Multia

Jukka Pulkkinen, Keuruun kalastusalue, Keuruu

Matti Peränen, Paajalan osakaskunta, Pylkönmäki

Jarkko Nisula, Martinjärven vesienhoitoyhdistys, Pihlajavesi

Arvo Kettunen, Jämsänjokilaakson kalastusalue, Petäjavesi

Jukka Nikkilä, Saarijärven osakaskunta, Saarijärvi

Matti Valli, Pelastetaan Savon Veet, Mikkeli

Martti Myllymäki, Alavuden Saarijärven järvi-toimikunta, Seinäjoki

Eino Kytölä, Vehkoon osakaskunta, Multia

Kalle Laitinen, Saarijärvi

Veijo Tarukannel, Jyväskylän Työväenyhdistys

Yhteisjäseniä PRV:llä on noin 30, joista suurin osa on kalastusalueita ja kalastuskuntia. Erityisesti puheenjohtaja Koppinen on aktiivisesti pyrkinyt samaan kalastusyhdistyksiä PRV:n jäseniksi. Kovin innokkaasti kalastusyhdistyksiä ei ole jäseneksi kuitenkaan tullut. Siihen on monia syitä. Monissa yhdistyksissä toiminta on muutenkin passiivista eikä halukkuutta liittyä uuteen yhdistykseen ole. Keski-Suomessa on myös puhtaita järvi-alueita eikä siellä ole motivoiduttu toimimaan vesien pilaantumista vastustavassa järjestössä. Puheenjohtaja on havainnut, että liittymishalukkuutta on vähentänyt myös vastapuolen toiminta. Joil-

lakin kalastuskunnan jäsenillä on kiinteitä yhteyksiä turvetuotantoon. Turvetuottajat ovat kalastuksen edistämistoimilla pyrkineet vaikuttamaan kalastuskuntiin ja ovat onnistuneetkin vähentämään niiden halua liittyä PRV:n jäseniksi.

Yhdistyksellä on yhteyksiä myös kalatalouskeskukseen ja kalatalouspiiriin. Niiden edustajia on käynyt PRV:n tilaisuuksissa, ja kalatalouspiirin kanssa toimittiin yhdessä vuoden 2018 Järvipäivissä kalamarkkinoilla. Myös Kalatalouden Keskusliiton kanssa PRV:llä on ollut tiivistä yhteistyötä.²⁶

Myös Suomen luonnonsuojeluliiton kanssa yhdistys on pyrkinyt tekemään yhteistyötä, vaikka siinä on ollutkin säröjä, esimerkiksi turvekaavaprosessissa. Yhdessä toimittiin paikallistasolla erityisesti Risto Sulkavan toimiessa liiton puheenjohtajana Keuruulla asuessaan. Sulkava tunsu hyvin vesistöjen tilan. Hänellä oli hyvät henkilökohtaiset suhteet PRV:n johtoon. Myös Järvipäivien 2019 järjestelyissä yhteistyö Luonnonsuojeluliiton kanssa oli tiivistä. Valtakunnan tasolla PRV ja Luonnonsuojeluliitto pyrkivät yhdessä vaikuttamaan uuden hallituksen ohjelmaan vuonna 2019.

Yhteistyön tarkoituksena on saada aikaan laajempi toimijaverkko, jolla on enemmän voimaa vaikuttaa vesiensuojelusta vastaaviin viranomaisiin. Tässä tarkoituksessa yhdistys on rakentanut yhteistyösuhteita kuntiin, joista osa oli antanut vesistöliikkeen kanssa samansuuntaisia turvemerkintöjä vastustavia lausuntoja turvekaavasta.

”Läntisen Keski-Suomen kunnat suhtautuvat kaikki hyvin varauksellisesti, kriittisesti ja jopa kielteisesti suoluonnon pilaamiseen ja vesistöjen turmelemiseen. Yhdistys jatkaa työtä sen puolesta, että alueemme kunnat voisivat näissä asioissa toimia mahdollisimman yhtenäisesti. Tällöin alueen vaikutusmahdollisuudet esimerkiksi maakunnalliseen suunnitteluun paranisivat selvästi”. (Toimintasuunnitelma 2015.)

Yhdistyksen vetäjät ovat kuitenkin havainneet kuntien olevan passiivisia suhteessa PRV:n toimintaan. Keskusteluja on käyty, mutta aktiiviseen yhteistyösuhteeseen kuntien poliittisen ja viranhaltijajohdon kanssa ei ole päästy. Syyksi nähdään se, että kunnat katsovat turvetuotantoa enemmän taloudellisesta ja elinkeinopoliittisesta kuin vesiensuojelullisesta näkökulmasta. Muutama kunta, joissa on alueellinen turvetta polttoaineena käyttävä lämpölaite, on suoraan riippuvainen turvetuotannosta.

Turpeen suurin käyttäjä on Jyväskylän kaupunki. Yhdistys on ollut aktiivisessa vuorovaikutuksessa sekä kaupungin johdon että Jyväskylän Energia Oy:n (nyk. ALVA) kanssa. Yhteydenpito on ollut tiivistä ja henkilösuhteet hyviä, mutta kaupunki ei ole osoittanut aktiivisuutta turpeen korvaavan polttoaineratkaisun suhteen. Energiayhtiön johto totesi Järvipäivien 2019 yhteydessä pidetyssä

26 Kalatalouden Keskusliitto on huomioinut yhteistyön myöntämällä puheenjohtaja Jaakko Koppiselle vuonna 2018 hopeisen ansiomerkin osoituksena menestyksellisestä toiminnasta maamme kalatalouden hyväksi.

paneelissa (Möttönen 2020), että yhtiö kantaa omaa vastuuta siten, että se ostaa turvetta vain tuottajilta, joilla ovat luvat kunnossa, ja joita viranomaiset valvovat, mutta ei ole valmis ajamaan alas turpeen käyttöä, jos yhtiön omistajana oleva kaupunki ei sitä vaadi.

Kansalaisrooleja toimijaverkossa

Yllä esitetyn perusteella voi sanoa, että yhdistys on kyennyt kokoamaan paikallisista toimijoista toimijaverkon, joka on antanut sille puhevallan suhteessa poliittis-hallinnolliseen järjestelmään. Tämän toimijaverkon avulla pystytään havainnoimaan, mitä maakuntien järvien tilassa tapahtuu ja minkälaisia vesiä pilaavia tilanteita ja tapauksia esiintyy. Yhdistys pitää ympäristöasioissa yllä kansalaisvalppautta. Aktiiviset kansalaiset käynnistävät prosesseja, joiden tarkoitus on suostutella ja jopa pakottaa julkiset organisaatiot toimimaan uudella tavalla. Kansalaisvalppauteen kuuluu kansalaisten omaehtoinen valvonta puutteen havaitsemiseksi ja korjaamiseksi. (Bendell 2000.)

PRV-toimijaverkolla on myös ”käsikirjoituksia” siitä, miten toimitaan, kun havaitaan ongelmia veden laadussa, ja miten vesistöongelmia tuodaan julkisuuteen ja viranomaisten tietoon. Sen sijaan PRV ei vielä ollut pystynyt houkuttelemaan poliittis-hallinnollisen järjestelmän sisältä henkilöitä ja muita toimijoita omaan toimijaverkkoonsa sillä tavoin, että se olisi tuottanut merkittäviä tuloksia turvetuotannon vastaisessa toiminnassa.

Osoituksena kansalaisvalppaudesta PRV:n kokoamalle toimijaverkolle on muodostunut työnjakoa siitä, miten havaintoja tehdään ja tietoa välitetään havaitusta ongelmista. Voidaan puhua rooleista. Perustasolla ovat vesistöjen *tarkkailijat* ja häiriöiden *raportoitajat*. Toisella, heitä ylemmällä organisaatiotasolla vaikuttavat toiminnan *koordinoijat ja yhteyshenkilöt*. Ylimmällä tasolla ovat *johtajat*.

Toimijaverkon toimijuutta voi kuvata seuraavasti. Kun luonnon ja veden tarkkailijat havaitsevat, että näkösyvyys pienenee, pölyä tai turvelauttoja on veden pinnalla tai avannoista nousee mutaa, tarkkailijat voivat kääntyä yhteyshenkilön puoleen. Samoin toimitaan, kun havaitaan turvesoiden ojissa ylivuotoja tai rikkinäisiä puhdistuslaitteita. Häiriön tullessa yhteyshenkilön tietoon hän huolehtii siitä, että tilanne dokumentoidaan ottamalla vesinäyte ja/tai valokuva ja videotallenne. Kolmannen, ylimmän tason johtajat käynnistävät toimenpiteet. He tietävät, miten häiriön kohdalla toimitaan, miten siitä raportoidaan viranomaisille ja vaaditaan korjaavia toimenpiteitä. Käytännössä samat henkilöt voivat toimia useassa roolissa.

Roolien lisäksi toimijaverkolla on toimintamalleja eli ”käsikirjoituksia” siitä, miten erilaisissa tilanteissa ja tapahtumissa toimitaan. Voidaan nostaa asia julkisuuteen, käsitellä asia yhdistyksen hallituksen kokouksessa, tehdä muistutus tai valitus, ilmoittaa asia kuntaan tai pyytää valvoja paikalle. Tällainen on tuttu toimintatapa ympäristöliikkeille. Pohjois-Karjalan Jukajoen kalakuolematapauksessa, josta kerrottiin aiemmin, kansalaisten aktiivisuus johti rikosilmoituksen tekemiseen turvetuottajasta (Pölönen ym. 2017). Kansalaisvalppaus toimii myös rajojen vetämisessä sallittujen ja ei-sallittujen keinojen välille.

Havainnot laiminlyönneistä

Toimijaverkon avulla yhdistys on saanut kansalaisia ja yhteisöjä mukaan tarkkailemaan sitä, miten ja missä vesien pilaantumista tapahtuu, ja vaikuttamaan siihen, että vesien pilaantumisiin puututtaisiin. PRV:n kokouksissa on sovittu, missä ja keiden tehtävänä on suorittaa turvetuotantoalueilla omavalvontaa. Vuoden 2013 toimintasuunnitelmassa todetaan, että omavalvontaa tehdään seuraavilla soilla:

- Keuruu: Kalmuneva
- Pylkönmäki: Ahvenlamminsuo, Raatteikonsuo, Saarekeneva, Löytösuo, Tohtaansuo
- Multia: Hirvisuo, Kummunsuo, Pökkösuo, Haukisuo, Peuru-Pirttisuo
- Petäjävesi: Pohjansuo
- Karstula: Tynnörsuo

Valvontaa olivat lupautuneet tekemään Pasi Koppinen, Matti Peränen, Juhani Alanko/Jarkko Nisula, Markku Möttönen, Arvo Kettunen, A. Blom ja Jaakko Koppinen. Omavalvonnan tuloksista on tehty juttuja ja videoita yhdistyksen sivuille www.reittivedet.fi.

Kansalaistoiminnan aktiivisuudesta kertovat myös seuraavat esimerkit:

”Olemme tutkineet tusinoittain asiaan liittyviä raportteja, tutkimuksia ja keräämme itse tietoa maastossa. Olemme laatineet päästöanalyysija ja olemme organisoineet jäseniä valvontaan.” (Toimintakertomus 2014)

”Mitattiin näkösyvyysjä Tarhialla, Kivilahdella, Tarhapäänjärvellä, Laajalammella, Vehkoonjärvellä, Multian Saarijärvellä, Karankajärvellä, Sahrajärvellä ja Mahlunjärvellä.” (Toimintakertomus 2015)

Jotkut turvetuotantoalueet, joissa on havaittu laiminlyönnejä, on otettu tiukemman tarkkailun alaiseksi.

Havainnot Kummunsuolta

Toiminnanharjoittaja on 28.4.2011 ilmoittanut mm. että lohkon A läntisimmällä saralla tuotanto on loppunut. Viime kesänä 9.7.2012 turvetuotantoalueen käynnin yhteydessä Keuruun ympäristösihteerin kanssa havaittiin, että tuotantoa kuitenkin harjoitetaan po. saralla. Tänä keväänä 24-26.5.2013 on havaittu (Pasi Koppinen, Erkki Nevala, Jaako Koppinen), että koko lohkolle A on turvetuotanto käynnissä, siis myös läntisimmällä saralla.

Läntisellä saralla on kuitenkin vain reuna-osa, mitä myöten vedet virtaavat suoraan alapuoliseen vesistöön mikä on virheellinen menettely. Lisäksi lohkon A läntisen osan reuna-osaan laskee kolme metsäojaa. Tämä on vastoin turvetuotannon suunnitteluohjeita eikä millään muotoa sovi BAT-vaatimuksiin. Turvetuotantoalan suunnittelumääräysten mukaan tuotannon loputtua pitää vedet johdattaa vesienkäsittelyrakenteiden kautta niin kauan kunnes tuotannosta poistetun alueen pinta on kasvittunut, kuitenkin vähintään kahden vuoden ajan.

Tarhapään osakaskunta on jatkuvasti muistuttanut ELY:ä Kummunsuon puutteellisuuksista ja virheellisyyksistä ja siitä että tuotantoalueella ei ole lain mukaista ympäristölupaa. Esitetään vaatimus, että ELY-keskus ryhtyy tarvittaviin toimiin, jotta Kummunsuon turvetuotantoalue saadaan ympäristölain mukaiseen olotilaan.

Multian ja Keuruun välissä sijaitsevalta Kummunsuon (n. 50 ha) turpeenkaivuaalueelta virtasi mittava päästö 9. heinäkuuta 2012. Ko. turvetuotantoalueella ei ole ympäristölupaa, siellä ei ole virtaaman mittausta eikä siellä oteta näytteitä, vaikka haitankärsijä Tarhapään osakaskunta on useita kertoja huomauttanut.

Lähde:

PRV:n toimintakertomus 2013

Vuoden 2013 tiedotteessa on mainittu seuraavia havainnot: ”*Saarekenevalla Saarijärven Pylkönmäellä on uusi vesienkäsittelytekniikka. Turvetuotannon vesi puhdistetaan kosteikon avulla, puhdistettu vesi virtaa avo-osaan tuotantoalueen läpi! Video näyttää selvästi miten tekninen ratkaisu on käytännössä onnistunut puhdistamaan vesiä. Likaaminen jatkuu! Pylkönmäki 27062013. Alueella satoi klo 16-17 ajoittain melko rankasti. Saarekenevan raportit kertovat merkittävistä virheistä.*”

Toimijaverkon avulla PRV on pystynyt kokoamaan kattavan kuvan Keski-Suomen vesialueiden tilasta ja niissä tapahtuvista veden laadun muutoksista. Yhdistyksellä on hallussaan perusaineisto, jonka pohjalta se pystyy rakentamaan toimintapolitiikkaansa puhtaiden vesien puolesta. Lehtikirjoitusten, julkisten esiintymisten ja julkilausumien avulla yhdistys levittää kuvaa vesien tilasta yleiseen tietoisuuteen.

Julkisuustyö ja kansalaisaktiivisuuden levittäminen

PRV:n perustason toimintastrategiaan on alusta lähtien kuulunut oman yhdistyksen tunnetuksi tekeminen. Sen tarkoituksena on yhtäältä vahvistaa omaa toimijaverkkoa ja toisaalta saada julkista näkyvyyttä. Yhdistys jakaa tietoa toiminnastaan ja informoi siitä, miten ihmiset voivat kääntyä sen puoleen havaitessaan vesien pilaantumislmiötä, tai mikäli haluavat apua vastustaessaan turvetuotantoa tai muuta vesiä pilaavaa toimintaa.

PRV:n kokousasiakirjoissa on runsaasti mainintoja siitä, millaisten tapahtumien yhteydessä yhdistys tapaa ihmisiä ja jakaa heille tietoa toiminnastaan.

”Osallistutaan toritapahtumiin, kesätapahtumiin, kulttuuritilaisuuksiin ja kunnallisiin tapahtumiin niin laajalti kuin mahdollista ja jaetaan yhdistyksen esitteitä ja tunnuksia ja pyritään keskusteluun.” (Toimintasuunnitelma 2016)

Vastaavasti on mainintoja, minkälaisia tilaisuuksia ja tapahtumia on pidetty.

”Kesäretki tehtiin Pylkönmäelle. Ohjelmaan kuului käynti Moksinojella ja Paajalan Isosuolla. Tilaisuuteen osallistui kolmisenkymmentä henkeä. Professori Saikku sekä Erälehdän toimituspäällikkö Anssi Uitti sekä yhdistyksen puheenjohtaja pitivät esitykset ja käytiin tutustumassa Moksinojokeen. Mentäessä Paajalan Isosuolle tehtiin havainto maakotkasta.” (Toimintakertomus 2015)

”Päätapahtuma oli Multiaista Satoa -kulttuuritapahtuman yhteydessä järjestettävä seminaari 21.7.2016. Seminaarin yhteydessä oli vesistöitä ja suoluontoa koskeva valokuvanäyttely. Edelleen kesäretki yhdessä Multiaista Satoa tapahtuvan luontoretken kansalaisten kanssa.” (Toimintakertomus 2016)

Yhdistys on järjestänyt kesäretkiä ja -tapahtumia. Vuonna 2015 yhdistys järjesti kesätapaamisen Karstulassa Kimmingin kylätalolla. Sen yhteydessä väki teki retken yksityisten maanomistajien rauhoittamalle Kilpisuolle. Vuosina 2016 ja 2017 järjestettiin kesätapahtuma Multialla Multiaista Satoa -kulttuuritapahtuman yhteydessä ja vuosina 2018 ja 2019 erilliset Järvipäivät Jyväskylässä.

Lisäksi PRV on tehnyt itseään tunnetuksi esitteiden ja julkaisujen avulla, vaikka pienen yhdistyksen resurssit eivät riitä laajempaan kampanjointiin. PRV-yhdistys on järjestänyt myös lukuisia omia seminaareja ja tapaamisia. Seminaareissa on ollut ulkopuolisia asiantuntijoita ja vesistöaktiiveja. Esiintyjinä ovat olleet useiden virastojen edustajien ohella muun muassa ministeri Iiro Viinanen ja Suomen luonnonsuojeluliiton puheenjohtaja Risto Sulkava.

Yhdistys on saanut tunnettavuutta aktiivisella PR-toiminnalla Keski-Suomen alueella ja osin muissakin maakunnissa. Johtajien aiemmin työssään hankkimat sosiaaliset taidot ovat edistäneet julkisuustyötä. Heidän lisäksi PRV:n piirissä on muitakin julkisuudessa esillä olleita henkilöitä. Heistä useat ovat toimineet myös yhdistyksen hallituksen jäseninä. Saarijärven kaupungin ympäristönsuojelusihteri Kalle Laitinen on tuonut julkisuuteen turvesoilta valuvan humuksen

vesiä pilaavia vaikutuksia esiintyen lehtien palstoilla. Muita Saarijärvellä toimivia vesistöaktiiveja ovat olleet Lauri Koskinen ja Jukka Nikkilä. Pylkönmäellä aktiivisesti on toiminut Matti Peränen.

Martinjärven vesiensuojeluyhdistyksen aktiivit Jarkko Nisula ja Juhani Alanko ovat julkisuutta hyväksi käyttäen vastustaneet turpeennostoa Kalmunevalta ja vaikuttivat siihen, että turpeennosto kiellettiin korkeimman hallinto-oikeuden päätöksellä. Jussi Alanko on filmituotannolla tuonut turpeennoston vesistövaikutuksia julkisuuteen. Hän on käsikirjoittanut TV-sarjan ”Pintaa syvemmältä”. Kalmunevan tapauksesta kerrotaan tuonnempana enemmän. PRV:n johto antoi myös aiheen Suomen Kuvalehdelle, mikä johti siihen, että toimittaja Petri Pöntinen teki lehteen (13.11.2017) ison jutun ”Tummissa vesissä” turvetuotannon vesistövaikutuksista käyttäen esimerkkinä Pylkönmäen suuria turvetuotantoalueita.

PRV:n kokoama toimijaverkko kertoo siitä, että yhdistys on pystynyt luomaan vahvan motivointikehyksen, joka yhtäältä vetää toimijoita puoleensa ja vahvistaa ohjelmallisten tavoitteiden toteuttamista. Toisaalta motivaatiotason säilyttäminen on vaativa tehtävä, koska toimijat odottavat ohjelmallisten tavoitteiden saavuttamista ja konkreettisia onnistumisia vesien pilaantumista ehkäisevissä toimissa.

5.2 Ympäristölupaprosessin kipukohtat

Mitä vähemmän lupia, sitä parempi

PRV:n taistelu turvetuotannon haitallisia vesistövaikutuksia vastaan on konkretisoitunut pyrkimyksessä estää ympäristölupien myöntäminen ja vaatimuksissa lupaehtojen noudattamisen tarkasta valvonnasta. PRV:n vaikuttamisen perustana on tavoite, että jos yhtään lupaa turvetuotannolle ei myönnetä, turpeennosto loppuu. Tähän ei yhdistys usko pääsevänsä, mutta näkee, että jokainen estetty ympäristölupa on voitto yhdistykselle ja niille ihmisille, jotka asuvat turpeennostosuon vaikutusalueella.

Kun turvetta ryhdyttiin nostamaan, soita kuivatettiin samalla tavalla kuin maa- ja metsätaloudessa eli johtamalla vedet ojituksilla mahdollisimman suoraan ja nopeasti vesistöihin. Turvetuottajan tarvitsi vielä 1970- ja 1980-luvuilla tehdä vain ilmoitus, jonka perusteella ympäristöviranomaiset antoivat toimintaan suostumuksensa. Maa-aineslaki, jolla säänneltiin soran ja hiekan ottoa, tuli voimaan 1980-luvun alussa. Turpeennosto oli alkuvaiheessa valmistelussa mukana, mutta hyväksytty versio ei sitä koskenut. Omaa turvelakia valmistettiin 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa, mutta se ei edennyt eduskuntaan. Vuonna

1991 voimaan tullut Ympäristönsuojelulaki sääti yli 10 hehtaarin turpeennosto-alueet ympäristöluvan varaisiksi. Vuoden 1994 ympäristövaikutusten arviointia koskeva laki (YVA) edellyttää, että yli 150 hehtaarin turpeennostoalueille on tehtävä YVA-menettely. Turvetuottajat pitävät lupamenettelyä tiukkana ja katsovat, että turpeen nostoa säädellään tarkemmin kuin soranottoa tai kaivostointia (Ruuskanen 2010, 126–129).

Ympäristönsuojelulain uudistuksessa (2014) myös alle 10 hehtaarin turpeennostoalueet tulivat siirtymäkauden jälkeen ympäristölupavelvollisiksi. Ympäristönsuojelulain (27.6.2014/527) mukaan turpeen nostoon tarvitaan ympäristölupa, jonka tulee estää ympäristön pilaantuminen. Laissa (määritelmäpykälä § 5, kohdat c ja d) todetaan, että ympäristön pilaantumisella tarkoitetaan ympäristön yleiseen viihtyvyyden tai erityisesti kulttuuriarvojen ja virkistyskäyttöön soveltuvuuden vähentymistä. Lain §13 koskee turvetuotantoa. Siinä painotetaan turvetuotannon harjoittamista niin, että soiden luontoarvoja säilytetään ja edellytetään, että turvetuotannon sijoittamisesta ei saa aiheutua valtakunnallisesti tai alueellisesti merkittävän luonnonarvon turmeltumista. Lain mukaan luonnonarvojen arvioinnissa on otettava huomioon sijoituspaikalla esiintyvien suolajien ja -luontotyyppien uhanalaisuus sekä esiintymän merkittävyys ja laajuus sekä suon luonnontilaisuus. Vastaavia määräyksiä siitä, mitkä ovat turvetuotannon mahdolliset vaikutukset ympäristön virkistyskäytön soveltuvuuden vähentymiseen ja miten niitä arvioidaan, ei laissa ole.

Ympäristöluvan käsittely on oikeudellinen prosessi. Siihen vaikuttaminen voi tapahtua eri vaiheissa. Hakemus jätetään Aluehallintovirastolle (AVI), joka on luvan käsittelijä. Luvasta pyydetään lausuntoja ja se asetetaan nähtäville, jolloin kansalaisille avautuu mahdollisuus tehdä muistutus. Jos lupa hakijalle myönnetään, siitä on mahdollisuus tehdä valitus, joka käsitellään Vaasan hallinto-oikeudessa. Jatkovalituksen voi tehdä korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Kun ympäristölupa tuli turpeennostossa pakolliseksi, kansalaiset alkoivat käyttää oikeuttaan tehdä muistutuksia ja valituksia. Aluksi asia jäi aktiivisten kansalaisten varaan ja valituksia tehtiin vain satunnaisesti. Vesistöliikkeen mobilisaatiovaiheessa valitusten teko yleistyi. Valitustielle lähteminen on yleinen kansanliikkeiden käyttämä demokraattiseen järjestelmään kuuluva keino puuttua epäkohtiin ja harjoittaa viranomaiskontrollia. Muistutukset ja valitukset ovat kansalaisten oikeusuoja byrokraattisessa päätöksentekojärjestelmässä.

Valitusten avulla vesistöliike pystyi nostamaan turvekiistan julkisuuteen ja kyseenalaistamaan myös virkakoneiston toiminnan. Paljon julkisuutta saanut oikeusprosessi oli Saarijärvellä sijaitsevan Suljetunnevan tapaus. Suolle myönnetystä turvetuotannon ympäristöluvasta valitettiin korkeimpaan hallinto-oikeuteen asti. Kun lupapäätös vahvistettiin, Saarijärven kaupungin ympäristösihteeri Kalle Laitinen teki vuonna 2011 kantelun EU:lle. Kantelu koski yleisesti

Suomen menettelyä ympäristölupien myöntämisessä ja erityisesti Suljetunnevalle myönnettyä turpeennostoon oikeuttavaa ympäristölupaa. Kantelussa vaadittiin komissiota esittämään EU:n tuomioistuimelle, että se ”a) kieltäisi väliaikais määräyksellä turvetuotannon ympäristölupien käsittelyn sekä b) kieltäisi Suljetunnevan turvetuotantoalueen toiminnan aloittamisen, ennen kuin asia on ratkaistu EU:n tuomioistuimessa”. Perusteluissa esitettiin, että Suomi rikkoo EU-direktiiviä erityisesti sillä tavoin, että humuksen vesiä pilaavaa vaikutusta ei oteta huomioon, kun ympäristölupia käsitellään. Kun tätä julkaisua viimeistellään syksyllä 2020, EU-tuomioistuimelta ei ole tullut ratkaisua.

PRV:n perustaminen teki muistutusten ja valitusten tekemisestä laajempaa, systemaattisempaa ja asiantuntevampaa. PRV:n tavoitteena on ollut, että jokaisesta myönteisestä ympäristölupapäätöksestä tehdään valitus. Yhdistys on ollut itse mukana valitusten tekemisessä ja avustanut kansalaisia oikeusprosessien viereillepanossa ja jatkokäsittelyissä.

PRV on pyrkinyt vaikuttamaan lupaprosesseihin myös suoraan. Johtohenkilöt havaitsivat, että ELY-keskuksen lausunto on ratkaisevassa asemassa luvan myöntämisessä. Niinpä he alkoivat käydä keskusteluja ELY-keskuksen viranhaltijoihin kanssa, jotta yhdistyksen esittämät luvan epäämistä puoltavat tekijät otettaisiin huomioon ELY-keskuksen omassa lausunnossa. Esimerkiksi yhdistys on omilla laskelmillaan pyrkinyt osoittamaan, että turvealueilta tulee valumaan enemmän päästöjä kuin hakija on anomuksessa esittänyt. Myös soiden ja lähiympäristöjen luontoarvoja tuodaan esille.

Yhdistyksen edustajat ovat henkilökohtaisia kontaktejaan käyttäen esittäneet näkemyksiä hakemuksesta. Heidän mukaansa keskustelu viranhaltijoiden kanssa on ollut avointa, mutta johdolle on syntynyt kuitenkin käsitys, että heidän kantaansa ei ole otettu vakavasti. Viranhaltijoiden asenteet ovat johtohenkilöiden käsityksen mukaan turvetuotantoa tukevia. Yhdistyksen edustajat pitivät yhtenä syynä tähän, että turvetuottajien edustajilla on niin kiinteät suhteet viranhaltijoihin, että he ovat pystyneet tehokkaampaan viranomaisvaikuttamiseen. On myös nähty, että valtionhallinnosta tuleva ohjaus vahvistaa turvetuottajien asemaa lupaprosessissa.

Kun lupaprosessiin yritetään vaikuttaa valituksilla, pitää pystyä todistamaan, että lupa ei ole lain mukainen. Todistustaakka on valittajalla, jolta vaaditaan resursseja ja tiedollista osaamista. Säännökset ovat sellaisia, että lupaprosessissa kansalaisten esittämiä näkökohtia ei ole mahdollista ottaa huomioon, jos niitä ei ole tuotu esille oikeassa muodossa ja oikeassa prosessin kohdassa. Muutoin viranomainen ei tutki aiheellisiakaan oikaisuvaatimuksia. (Pölonen ym. 2017.)

PRV:n osallistumisaktiivisuus lupaprosesseihin käy ilmi yhdistyksen asiakirjoista. Vuoden 2015 toimintakertomuksesta todetaan: ”Yhdistyksen toimesta

osallistuttiin ja annettiin asiantuntija-apua kymmenissä ympäristölupamenettelyissä eri puolilla Läntistä Keski-Suomea ja myös alueemme ulkopuolella”.

Lupaprosesseja seuraamalla ja niihin osallistumalla yhdistyksen johtohenkilöt lisäävät omaa asiantuntijuuttaan siihen, mihin asioihin muistutuksissa ja valituksissa pitäisi kiinnittää huomiota. Samalla he ovat havainneet, miten vaativaa on lupaprosessiin vaikuttaminen. Tarvitaan ammatillista osaamista eli faktatiedon keräämistä, oikeusnormien tuntemista sekä juridista taitoa ajaa asioita oikeusnormien mukaisella tavalla. Pitää osata vastata turvetuottajien taloudellisista intresseistä lähteviin anomuksiin, joissa perustelut esitetään ja niitä oikeutetaan mitattavilla suureilla kuten päästöarvoilla ja puhdistuslaitteiden teknisellä tehokkuudella. Oikeudessa kansalaisten havaintotiedot eivät ole relevantteja perusteluja.

Osallistuessaan oikeusprosesseihin PRV ajautui vieraalle maaperälle. Yhdistykselle paljastui, miten suuressa epäsuhteessa kansalaisliikkeen ja suuren yrityksen sekä sitä tukevan toimialan asiantuntijaresurssit ovat. PRV-yhdistyksellä oli oikeusasteissa vastassaan vastapuolen lakimiesten armeija, kuten yhdistyksen edustajat tilannetta kuvaavat. PRV:n oikeudelliset resurssit ovat pääasiassa yhdistyksen puheenjohtajan Koppisen varassa. Hän on kehittänyt omaehtoisesti ammattitaitoaan turvevesien päästölaskennassa niin, että kansalaiset ovat niiden avulla voittaneet joitain oikeustapauksia. Turvekiistan osapuolten resurssien epäsymmetrisyys on tullut esille aikaisemmissa tutkimuksissa (Lilleberg 2015).

Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen toiminta osoittaa, että yhdistystoiminnassa voidaan kehittää asiantuntemusta ja saada vapaaehtoisella sitkeällä työllä tuloksia aikaan. Liittämällä omia laskelmiaan valitukseen PRV on eräissä tapauksissa pystynyt osoittamaan luvanhakijan laskelmat sillä tavoin virheellisiksi, että ympäristölupia on oikeusasteissa kumottu.

Tarkkaa tietoa siitä ei ole, kuinka monessa ympäristölupaprosessissa PRV on ollut mukana ja kuinka monta sellaista valitusta on hyväksytty, jossa yhdistys on ollut tekijänä tai muuten mukana. Puheenjohtaja Koppisen arvion mukaan yhdistys on ollut mukana 50–60 valituksessa, joista noin 10 on päätynt valituksen hyväksymiseen.

Kalmuneva ja Martinjärvi -kiista oli poikkeuksellista huomiota saanut paikallinen ympäristökonflikti Keski-Suomessa 2000-luvulla. PRV oli aktiivisesti mukana tässä prosessissa, jossa päävastuun kantoi Martinjärven vesien suojeleuyhdistys. Prosessi päättyi siihen, että KHO:n päätöksellä turpeennosto lopetettiin 31.12.2015 Keuruun Kalmunevalta sillä perusteella, että turvetuotannon todettiin pilaavan alapuolisia vesistöjä.

PRV:n kansalaisvalvonta-aktiivisuutta osoittavat vuoden 2013 pöytäkirjoissa olevat huomiot siitä, että turvetuottaja on joko toiminut ilman lupaa tai luvan vastaisesti nostaessaan turvetta Kalmunevalla.

pk 26.3.2013:

“Kalmunevalla Keuruun Pihlajavedellä ei ole turvetuotantoon vaadittavaa ympäristölupaa. Ympäristölupahakemus on parhaillaan AVI:ssa käsittelyssä. Kalmunevalla on mittavat ongelmat kiintoainespäästöjen osalta. Toiminnanharjoittaja ja viranomainen (ELY) arvioivat lupahakemuksessa, että nettopäästö on n. 1400 kg vuodessa. Kuitenkin 2011-2012 päästön suuruusluokka oli n. 15000 kg vuodessa. Tänä keväänä Kalmuneva oli taas kevättulvan alla ja arviomme kevääsestä kiintoainespäästöstä on n. 10 000 kg.”

pk 26.5. 2013:

“Merkillepantavaa on, että kukaan ei näytä tietävän mikä on Kalmunevalta virranneen veden määrä! Mittakaivot olivat tulvan alla. ELY ei näytä puuttuvan asiaan, vaan antaa turvetuotannon jatkoa keskeytymättä, vaikka päästöt ovat moninkertaiset muihin tuotantoalueisiin verrattuna. Teknisesti Kalmunevalla on useita puutteita; mm. ojat on kaivettu mineraalimaahan, kosteikolla ei ole kasvistoa.”

Kalmunevan tapaus on sillä tavalla merkittävä, että se kuvaa sekä sitä, min-kälaisia turvetuotantoaluetta koskevat konfliktit ovat että sitä, miten vesistöliike on saanut tuloksia aikaan.

Tapaus Kalmuneva-Martinjärvi – miten turvejätti häädettiin Martinjärveltä

Vapo Oy alkoi nostaa turvetta Keuruulla sijaitsevalla Kalmunevalla (pinta-ala n. 80 ha) 1980-luvun alussa. Turpeen nostamiseen ei ollut lupaa. Veden laatu alkoi heikentyä nevaan yhteydessä olevissa vesissä. Kalmunevan valuma-alueeseen kuuluvan Martinjärven (pinta-ala n. 110 ha) rannoille alettiin 2000-luvun alussa rakentaa loma-asuntoja. Asukkaat huomasivat nopeasti veden laadun heikkenemistä. Se näkyi heille samanlaisina haittavaikutuksina kuin useilla muillakin turvesoiden viereisillä vesialueilla. Näkösyvyys väheni, järven pohjaan kertyi mutaa, uinnin jälkeen iho jäi ruskeaksi eikä vettä voinut käyttää löylyvetenä.

Joukko ranta-asukkaita perusti Martinjärven vesiensuojeluyhdistyksen. Yhdistyksen johdossa ovat olleet Jarkko Nisula ja Jussi Alanko. Yhdistys alkoi vastustaa turvetuotantoa. Toiminta jakaantui kahteen linjaan. Yhtäältä tuotiin julkisuudessa esille, miten huonossa tilassa järven vesi on. Toisaalta alettiin vaatia ELY-keskukselta turvetuotannon kieltämistä Kalmunevalta.

Puuhamiehet Nisula ja Alanko kirjoittivat lehtiin ja pyysivät tiedotusvälineiden edustajia vierailemaan alueella. Haastatteluja annettiin moneen suuntaan. Järven tilaa käsiteltiin Yleisradion MOT-ohjelmassa. Televisiossa näytettiin myös Jussi Alangon kirjoittama turvetuotannon vaikutuksia käsittelevä TV-sarja ”Pintaa syvemmältä”. Julkisuuskampanjassa onnistuttiin. Martinjärven tila nousi yleiseen keskusteluun.

Vesiensuojeluyhdistys oli tiiviissä yhteydessä ELY-keskukseen. Vesinäyttein ja katselmuksilla todistettiin, että järven pilaantumisen johtuu Kalmunevalta valuvasta turvevedestä. Yhdistyksen väki ihmetteli, miten Vapon sallitaan toimia ilman lupaa, ja miksi viranomaiset eivät puutu laittomaan tilanteeseen. Yhdistyksestä tuntui, että viranomaiset suojelevat Vapon toimintaa. Väestä näytti siltä, että ELY-keskus ei omaehtoisesti tee mitään, vaan sen todistaminen, että turvevesi pilaa vesistöjä, jää haitankärsijöille. Yhdistyksen mielestä kyse ei ollut pelkästään ELY-keskuksesta, vaan turvetuottajaa suojeli laajempi tukiverkko.

Yhdistyksen sitkeä työ vaikutti siihen, että ELY-keskus vaati Vapoa hakemaan ympäristölupaa.

Turpeennostolle myönnettiin kahden vuoden määräaikainen lupa vuonna 2013. Lupa sisältäyty vaatimuksia rakentaa turveveden puhdistusmenetelmiä. Yhdistyksen mielestä Vapo esitti lupahakemuksessaan väärää tietoa eikä aikonutkaan noudattaa luvan ehtoja.

Vapo puolusti omaa toimintaansa. Yhtiö kertoi, miten se on pystynyt estämään valumia ja esitteli puhdistusmenetelmiä. Vapo teki sille määrättyjä kosteikkoja. Yhtiön konsultti toi julkisuuteen vesinäytteistä otettuja laskelmia, joiden mukaan turvevedet ovat puhtaampia kuin järven oma vesi. Hänen mukaansa järven veden laatu on huono muista systistä kuin turvevesien valumista.

Vapo valitti väliaikaisesta lupapäätöksestä Vaasan hovioikeuteen ja esitti, että määräaikaisuuden perustana oli virheellisiä tulkintoja hakemuksessa esitetyistä päästöarvoista, joten lupa olisi tullut myöntää pysyvänä. Vapo vaati myös lupaehtoihin helpotuksia. Martinjärven vesiensuojeluyhdistys toimitti Vaasan hovioikeudelle omia laskelmiaan ja vastusti lupaehtojen helpottamista. Oikeudelle toimitettiin mm. Jaakko Koppisen tekemiä laskelmatietoja, joiden mukaan valumahaitat ovat paljon suuremmat kuin Vapon laskelmissa esitettiin. Yhdistyksen omien havaintojen mukaan puhdistusmenetelmät eivät toimineet. Martinjärven vesiensuojeluyhdistys ja PRV tekivät yhteistyötä turvetuotannon haittavaikutusten todistamisessa ja niiden tuomisessa julkisuuteen.

Vaasan hallinto-oikeus hylkäsi Vapon valituksen ympäristöluvasta. Se totesi päätöksessään, että ”ottaen huomioon (turvetuotannon) toiminnan pitkäaikaisuus ja alueen sijainti Suojärven läheisyydessä, on mahdollista, että päästöistä on aiheutunut Suojärven, Ryönänkosken ja Martinjärven veden ja pohjalietteen merkittävää pilaantumista ja siitä johtuvaa rantakiinteistöjen virkistyskäyttöarvon heikkenemistä”. Hallinto-oikeus piti myös voimassa lupamääräykset, joissa Vapo Oy veloitetaan selvittämään turvetuotannon päästöjen aiheuttamat liettymät Suojärven, Ryönänkoskessa ja Martinjärven sekä panemaan selvitysten perusteella vireille alueiden kunnostushakemuksen ja virkistyskäyttöhaitoista aiheutuneiden vahinkojen korvaamista koskevan hakemuksen. Vapo oli vaatinut näiden lupaehtojen kumoamista.

Vapo valitti korkeimpaan hallinto-oikeuteen todeten mm, että ”VAPO on esittänyt kattavat ja laadukkaat selvitykset Kalmunevan turvetuotannon vaikutuksista alapuolisiin

vesistöihin. Vesien tarkkailutietoja on pitkältä aikaväliltä ja turvetuotannon erilaiset vaikutukset vesistöihin on tutkittu huolellisesti". Vapo esitti, että sitä ei voida velvoittaa yksin tutkimaan nykyistä tarkemmin vesistöä, jota kuormittaa turvetuotannon lisäksi myös maa- ja metsätalous.

Korkein hallinto-oikeus hylkäsi Vapon valituksen ja piti voimassa Vaasan hallinto-oikeuden päätöksen muiltakin osin. Turpeennosto loppui Kalmunevalla 31.12.2015. Paikallisten asukkaiden ja yhdistysten aktiivinen toiminta on ollut ratkaiseva tekijä lakauttamiseen johtaneessa pitkään kestäneessä prosessissa. Merkille pantavaa on, että Kalmunevan 35 vuotta jatkuneesta tuotantohistoriasta on 33 vuotta tapahtunut viranomaisten tietien ilman vaadittavia vesi- ja ympäristölakien mukaisia lupia.

Martinjärven vesiensuojeluyhdistyksen ja PRV:n johtohenkilöt (Nisula, Alanko, Koppiainen ja Niemi) totesivat kannanotossaan, että Kalmunevan ympäristölupaprosessin yhteydessä on paljastunut kuinka kelvottomia ovat turvetuotannon ympäristöselvitykset, vesiensuojelumenetelmät, päästötarkkailu ja viranomaisvalvonta. Tästä aiheutuu jatkuvasti mittavaa, peruuttamatonta ja salakavalaa tuhoa vesistöissämme.

Vuoden 2019 kesällä PRV:n edustajat kävivät mittaamassa Martinjärven veden näkösyvyyttä ja totesivat sen lisääntyneen oleellisesti siitä ajasta, kun Kalmunevasta nostettiin turvetta. Järven veden näkösyvyys vaihteli turvetuotannon aikana vuosina 2004-2014 pääosin välillä 0,3–0,8 metriä. Sitä aiempina vuosina ei näkösyvyyttä ole systemaattisesti tarkkailtu, mutta sen arveltiin olevan n. 0,3 m. Elokuussa 2019 näkösyvyys mitattiin neljästä kohtaa ja se oli 1,2 ja 1,4 metrin välillä. Näkösyvyys, jota voidaan pitää hyvänä veden humuspitoisuuden havaintomittarina, oli parantunut n. 3,5 vuodessa 0,5–1,0 metriä. Kun muita oleellisia muutoksia järvellä ja sen ympäristössä ei ollut tapahtunut, PRV:n edustajat pystyivät sanomaan, että veden kirkastuminen oli turvetuotannon loppumisen ansiota. (Reittivedet.fi 2019.)

Kalmuneva-Martinjärvi-tapaus, jota tässä kuvattiin vain pääpiirteissään, on esimerkiksi kansalaistoiminnan avulla saavutetusta ympäristöteosta. Jarkko Nisula kuvasi sitä 7.7.2016 pidetyssä Puula-seminaarin esitelmässään osuvasti ottamalla esityksensä otsikoksi: "Kuinka turvejättiläinen häädettiin Martinjärveltä".

Kalmuneva-Martinjärvi-tapaus paljastaa turvemaiden vesistöongelman luonteen. PRV:n kaltainen yhdistys joutuu käymään kahden rintaman taistelua. Yhtäältä sen pitää käydä yleistä kamppailua humuksen aiheuttamaa vesien pilaantumista vastaan ja toisaalta sen on käytävä monta erillistä Martinjärven tapauksen kaltaista taistelua eri puolilla vesistöaluetta.

Tapaus kertoo myös yleisistä ympäristökonfliktien piirteistä ja esteistä, joita kansalaistoiminta kohtaa puolustaessaan puhdasta lähiympäristöään. Viranomaiset antoivat turveyrityksen nostaa turvetta ilman lupaa. He pysyivät passiivisina niin kauan, kunnes kansalaiset alkoivat vaatia heiltä toimia järvensä tilan parantamiseksi. Sen todistaminen, että turvetuotanto oli järveden huonon laadun syytä, pysyi koko ajan kansalaisten

tehtävänä. Saadakseen vaatimuksilleen pontta he perustivat oman yhdistyksen. Niin kuin yleensä yhdistyselämässä, myös Martinjärven kohdalla nostettiin yhdistyksen johtoon henkilöitä, joilla oli asukkaiden tuki ja jotka aikaansa ja vaivojaan säästämättä toimivat oman lähivetensä puolesta. Jarkko Nisula kertoi, että Martinjärveä koskeva asiakirja-aineisto, jonka yhden osan he olivat itse tuottaneet ja toisen osan olivat joutuneet läpikäymään, painoi 4,5 kg.

Tehokkaan kansalaisvaikuttamisen ehto on julkisuuden hyväksikäyttö. Johtohenkilöt Nisula ja Alanko olivat kyvykkäitä tuomaan Martinjärven tilanteen yleiseen tietoisuuteen ja käymään julkista keskustelua. Paine kohdistui sekä viranomaisiin että turvetuottajaan. Yhdistyksen toimet johtivat siihen, että Vapolta vaadittiin ympäristölupa, ja että se myönnettiin vain määräaikaisena. Martinjärven tapauksessa tulee esille lisäksi kolmas ympäristöliikkeille tärkeä ehto. Niiden pitää pystyä ajamaan asiaansa myös oikeusprosesseissa. Yhdistyksen vakuuttelut ja hankkimat laskelmat edesauttoivat sitä, että oikeusasteet eivät myöntäneet Vapolle pysyvää ympäristölupaa. Kalmuneva-Martinjärvi -tapaus on kertomus sekä kansalaistoiminnan voimasta että sen vastavoimista.

Lähde:

Jarkko Nisulan esitys Kangasniemellä Puula-seminaarissa 7.7.2016

Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen edustajilla on käsitys, että oikeudessa uskotaan luvan hakijan laskelmia turvevesien puhdistamiseksi, joiden mukaan turvevesi puhdistetaan niin, että sillä ei ole järviä ja jokia likaavia vaikutuksia. Yhdistyksen edustajilla on näkemys, että turvetuottajat voivat vaikuttaa suurella painoarvolla ympäristölupien käsittelyyn. PRV on kokenut, että turvetuottajien, lausunnonantajien ja lupien valvojen läheisten suhteiden vuoksi kansalaisilla ja heidän järjestöillään on prosessissa vähän vaikutusmahdollisuuksia.

Luontoargumentit painavat lupaprosessissa enemmän

Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen toimijoille on paljastunut, että oikeudessa painavat enemmän suoluontoon kuin vesistöjen virkistyskäyttöön liittyvät argumentit. Tiedossa on tapauksia, joissa lupaprosessien etenemistä ei ole pystytty estämään vesien likaantumisvaaran perusteella, vaikka suuri joukko kansalaisia on sitä vaatinut. Sen sijaan lupaprosessi on oikeusasteissa keskeytetty, kun suolta löytyy suojeltavia kasvi- tai eläinlajeja (Albrecht 2018). PRV pitää epäoikeudenmukaisena sitä, että luontoargumenteilla on vahvempi oikeudellinen merkitys kuin vesien puhtausargumenteilla. Soveltaen toimijaverkko-lähestymistapaa voi todeta, että suojeltavat kasvi- ja eläinlajit ovat ympäristölupa-

prosessissa vahvempia aktantteja kuin turpeennoston yhteydessä liikkeelle lähtevä humus, jonka haittavaikutuksia PRV painottaa.

Kuitenkaan luonnonsuojelullisten näkökohtien muotoiluun lupaprosessissa ei olla tyytyväisiä. Hakemuksiin liitettyihin luontoselvityksiin on kohdistunut kritiikkiä. Haastattelutilaisuudessa suoasiantuntija Veli Saari totesi, että luontoselvityksissä on puutteita ja niistä näkyy, että osa on tehty huonolla asiantunteumuksella.

On kuitenkin myös esimerkkejä siitä, miten laajaa julkisuutta saanut kamppailu on vaikuttanut lupaehtojen tiukempaan tulkintaan päätöksiä tehtäessä. Näin tapahtui Päijänne puhtaaksi -liikkeen tapauksessa. Lain tulkinnassa tapahtunut muutos ilmeni myös myöhemmissä teollisuuden jätevesipäätöksissä (Konttinen 1994; Ylönen 2011). Albrecht ja Ratamäki (2016) kuvaavat tapausta, jossa paikallisen turvekiistan ratkeamiseen vaikutti olennaisesti suon suojelun puolesta käyty poliittinen kamppailu. Sen tuloksena Vapo Oy päätti luopua hakemuksestaan ottaa suo turvetuotantoon.

Kansalaiset sivuosassa

Toinen PRV:n tekemä merkittävä havainto koskee sitä, että kansalaisilla ei ole juurikaan mahdollisuutta vaikuttaa ympäristölupien myöntämisprosessiin muuten kuin valitusoikeutta käyttämällä. Heidän lausuntojaan ei oteta huomioon, eivätkä ihmisten havainnot ole vaikuttavia tekijöitä lupien myöntämisessä. Ihmisiä, jotka joutuvat mahdollisesti kärsimään turvevesien valumisesta järviin ja jokiin, ei kuulla ja heitä kohdellaan niin kuin he eivät olisi osallisia omaan lähiympäristöönsä koskevassa prosessissa. PRV:n kokemusten valossa yhteiskunnan demokraattinen osallistumisjärjestelmä ei toimi vesiensuojelua koskevassa päätöksenteossa.

PRV:n edustajat ovat pyrkinet vaikuttamaan myös moraalisisilla argumenteilla. Turvetuottajat antavat vesistöliikkeen edustajien mukaan virheellisiä tietoja ympäristölupahakemuksissaan. Yhdistyksen edustajilla on myös käsitys, että turvetuottajat ovat haluttomia noudattamaan luvan ehtoja. Lisäksi PRV-yhdistys pitää kohtuuttomana sitä, että turvetuottajat ovat pyrkinet estämään valitusten tekemistä vaatimalla tuomioistuimelta, että se määrää Pelastetaan reittivedet -yhdistykselle maksettavaksi oikeudenkäyntikuluja sen vuoksi, että valitus siirtää turpeen nostamisen aloittamista tai jatkamista siinä tapauksessa, että valitus hylätään. Tällaisesta oikeustapauksesta on esimerkki vuoden 2015 toimintakertomuksessa:

”Vireillepano ja valitus hallinto-oikeuteen Ahvenlamminsuon, Raatteikon-suon ja Saarekenevan päästötarkkailusta. Hallinto-oikeus hylkäsi valituksemme minkä teimme yhdessä Paajalan osakaskunnan kanssa. HO määräsi meille yh-

teisesti EUR 1000,00 korvauksen VAPO:n oikeudenkäyntikuluja. Syynä on se, että pyrimme saamaan selvyyden, miksi näillä soilla ei oltu tehty ympäristöluvan nimenomaisten määräysten edellyttämiä tarkkailutoimia. ELY-keskus kertoi vastineessaan, että näillä soilla oli toimittu silloin vallinneen käytännön mukaisesti.”

Korvauksen määräämistä voi arvioida myös ympäristöoikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Väheneekö kansalaistoimijan halukkuus ja mahdollisuus kontrolloida ympäristöön vaikuttavia toimia, jos on vaara, että valitusoikeuden käytöstä voi seurata rahallisia korvauksia toiselle osapuolelle, jolla on taloudellisissa resursseissa valtava etu puolellaan?

Leväperäistä valvontaa

Ympäristölupaprosessien toinen kohta, johon viitaten PRV ajaa vesien likaantumisen karsivien asiaa, on lupien valvonta. Kun vesien pilaantumisesta alkoi ilmaantua merkkejä ja ihmiset huolestuivat vesien kunnosta, alettiin ihmetellä, miksi vesistö päästöjä ei valvota. Kansalaisten palautteessa valvonta on saanut kärkevää kritiikkiä osakseen (ks. Jankkari (2012), s. 46). Myös Lillebergin (2015) lehdistökirjoituksiin perustuvassa tutkimuksessa ilmenee, että kansalaiset eivät luota turvetuotannon valvontaan. Päästöraajat ovat ihmisten mielestä liian korkeita ja velvoitetarkastukset jäävät usein tekemättä tai ne tehdään aikana, jolloin kevättulvia ja rankkasateiden kuormitusta ei havaita. Samoin luonnonsuojelu liitto pitää valvontaa puutteellisenä.

PRV on ottanut lupaehdot ja niiden noudattamisen kansalaistarkkailun kohteeksi. Lupien noudattamisen valvonta kuuluu lähinnä ELY-keskukselle. Aiemmin kerrotun mukaisesti PRV:llä on esittää esimerkkejä siitä, miten yhdistys on välittänyt viranomaisten tietoon lukuisia tapauksia, joissa osoitetaan, miten turvetuottaja on rikkonut lupaehtoja. Sen mielestä viranomaiset eivät ole kuitenkaan puuttuneet riittävällä tarmolla laiminlyönnteihin.

PRV:n edustajat ovat havainneet, että jos toimenharjoittaja ei noudata päästörajoja, se pyytää rajoihin lievennyksiä, joihin viranomaiset suostuvat. He pitävät tätä lupaehtojen kiertämisenä. Lupaehtojen noudattamisen problematiikasta on keskusteltu Turvetuotannon ympäristön- ja luonnonsuojelun kansallisessa koordinoitiryhmässä. Siellä myös valvovat viranomaiset (ELY-keskukset) ovat tuoneet esille, että lupaehtoja muutetaan, jos turvetuottaja katsoo, että se ei pysty niitä noudattamaan (Selänne & Kalliokoski 2018).

Valvontaviranomaiset pitävät heihin kohdistuvaa kritiikkiä kohtuuttomana. Lupaehtojen noudattamisen valvonta on vaikeaa. Vielä vaikeampaa on osoittaa, mistä vesien pilaantuminen johtuu. Ongelman hankaluus tulee esille Länsi- ja Sisä-Suomen AVI:n Kalmunevaa koskevassa päätöksessä (11.3.2019), jossa Vapo Oy:lle ei anneta velvotetta maksaa korvauksia veden pilaantumisesta. Päätöksessä

todetaan, että. Päätöksessä todetaan, että vaikka saadaan yhteinen arvio siitä, että haittoja on tapahtunut, ei voida millään menetelmällä selvittää sitä, kuinka suuri osuus tulee mistäkin maankäyttömuodosta. Mitenkään ei pystytä varmistamaan, kuinka paljon historiallisia päästöjä on (ei ole aikanaan mitattu), eikä saada yhteistä näkemystä myöskään siitä, kuinka paljon päästöjä tulee nykyhetkellä (kun on mitattu).

PRV on pyrkinyt osoittamaan, että valvontajärjestelmä ei kokonaisuudessaan toimi. Valvonta suojelee yhdistyksen mielestä turvetuottajien etua, eikä valvonta pysty estämään turvetuotannon haitallisia vesistövaikutuksia. Erityinen kritiikin kohde on valvonnan siirtäminen yhä enemmän turvetuottajien vastuulle omatarkkailua lisäämällä. PRV:n edustajien mukaan turvetuottajat mittaavat turvevesiä, kun vedet ovat alimmillaan. Tulvien ja rankkasateiden aiheuttamat ylivuototilanteet jäävät huomaamatta.

PRV-yhdistyksen edustajien puheet kertovat siitä, että päästöjen raja-arvojen määrittäminen perustuu taloudellisiin näkökohtiin enemmän kuin ekologiin. Raja-arvot asetetaan yleisesti sen mukaan, mikä toimenharjoittajalle on teknisesti mahdollista ja taloudellisesti kannattavaa eikä sen mukaan, mikä on luonnolle kestävä (ks. Sairinen, 2000; Ylönen 2011). Voi kysyä, ohjaavatko turvepäästöjen valvontaa samanlaiset julkilausumattomat diskurssimuodot ja taustamekanismit, tietyt hienovaraiset käytännöt, joita paljastui Marja Ylösen (2011) tutkimuksessa teollisuuden jätevesipäästöjen valvonnasta.

Valvonnan hienovaraiset käytännöt

Yhteiskuntatieteellinen tutkimus on paljastanut lukuisia mekanismeja virallisten suunnittelu- ja päätöksentekoinstituutioiden käytännön toiminnasta, jotka ovat merkinneet niiden mukautumista ja suostumusta vaikutusvaltaisten taloudellisten toimijoiden intressien mukaisen luonnon saastuttamisen jatkumiseen. Sellaisia ovat esimerkiksi perheyhteyden diskurssi ja teknis-taloudellinen diskurssi.

Edellinen viittaa valvojien ja valvottavien välisiin läheisiin yhteistyösuhteisiin, joita yritykset pyrkivät hyödyntämään edukseen vahvistamalla konsensushenkistä luottamusta valvontaviranomaisissa monin hienovaraisin keinoin. Sellaisia ovat palkitsemiset lounailla ja päivällisillä sekä suosimalla muita luottamusta herättäviä vakiintuneita tapoja, seremonioita ja perinteitä. Palkitseminen johtaa viranomaisten vastavuoroiseen hienotunteisuuteen, kuten esimerkiksi ennakoilmoituksiin valvontakäynneistä. Teknis-taloudelliset diskurssit viittaavat valvonnan teknisiin ja taloudellisiin keinoihin, kuten käytettyihin veden laadun mittareihin ja yritysten omavalvontaan. Niinpä käytetyt mittarit voivat olla teknisessä mielessä päteviä selvittämään mitattavia ominaisuuksia, mutta voivat jättää samalla ulkopuolelleen sellaisia saastumisen näkökohtia, jotka ovat olennaisia esimerkiksi vesistöjen käyttäjien kannalta. Valvojien tekninen koulutus kyseisten

mittarien käyttöön lisää asiantuntijaperustaista luottamusta, vaikka se olisi kapea-alaista ja yksipuolisuudessaan yrityksiä suosivaa.

Molemmat diskurssimuodot tai mekanismit toimivat yhdessä ja vahvistavat luottamusta osapuolten kesken. Niillä tavoitellaan tilaa, jossa valvontaviranomaiset tuntevat tyytyväisyyttä valvonnan sujuvuudesta ja vaivattomuudesta yrityksille myönteisin vaikutuksin. Luottamukseen perustuva sisäistetty valta toimii kohteidensa itsesääntelyn kautta ja on sen vuoksi usein hyvin tehokasta.

Valvonnan hiljaiset mekanismit voidaan nähdä merkittävinä syinä siihen, että vain sangen pieni osa 1970-luvulla tapahtuneista ympäristörikkomuksista johti valvontaviranomaisten toimesta syytöksiin. Niinpä syyttäväviranomainen sai aiheen esittää huolensa siitä, että ympäristörikoslaki jää kuolleeksi kirjaimiksi, elleivät rikkomukset johda syytteisiin. (Ylönen 2011, 103.) Paljolti samojen mekanismien voimasta kertoo myös se, että metsäteollisuuden vesistö päästöt saatiin kuriin vasta parisen vuosikymmentä myöhemmin kuin asutuskeskusten jätevesipäästöt oli saatu hallintaan. Tuollaisille mekanismeille ei ollut tarvetta asutuskeskuksissa.

Lähde:

Ylönen, M. (2011). Saastumisen kontrollin ideologia.

Ilmentäen epäluottamusta viranomaisiin PRV korostaa käsikirjoituksensa mukaisesti kansalaisten oman valvonnan merkitystä. PRV ja paikalliset asukkaat ovat mielestään pystyneet osoittamaan, että turvetuottajat eivät noudata lupaehtoja. Päästöarvot ylittyvät ja esimerkiksi tulvatilanteissa vesistöön pääsee puhdistamatonta vettä. Jaakko Koppinen (2017) on tehnyt analyysin siitä, miten hyvin turvetuottajat ovat noudattaneet tai jättäneet noudattamatta ympäristöluvien päästörajoja.

Turvetuottajat rikkovat ympäristölupaehtoja

Turvetuotannolle myönnettyissä ympäristöluvuissa pitää lain mukaan olla raja-arvot, jotta turvetuotanto ei saa ylittää. Raja-arvoihin pääsemisessä käytetään seuraavia vesien puhdistusmenetelmiä: laskeutusaltaat, virtaamansäädöt, pintavalutuskentät, kosteikot ja kemikalointi.

Selvitys koskee sitä, miten hyvin turvetuotantoalueiden vedet ovat pysyneet luvan määräämissä rajoissa. Hänen analyysinsä perustuu Vapo Oy:n turvetuotantoalueiden kuormitusraportteihin Keski-Suomessa, Etelä-Pohjanmaalla, Pirkanmaalla ja Etelä-Savossa vuosilta 2015–2016. Raportteja ovat laatineet Vapon konsulttiyritykset (Pöyry Oy, Nablabs Oy).

Selvityksessä ensinnäkin yllätti se, että vuonna 2016 alueiden 327:sta vesienkäsittelyrakenteesta vain 86:lle on raja-arvoihin määritelty puhdistusvaatimus. Ainoastaan 14 turvetuotantoaluetta täytti luvan mukaiset ehdot. Vuonna 2015 tilanne oli samanlainen.

Vuosina 2015–2016 kaikista vesienkäsittelyrakenteista (muut kuin kemikalointi) 38 % ei saavuttanut vaatimusta kiintoaineen osalta, 47 % kokonaistypen osalta ja 75 % kokonaisfosforin osalta. 62 % vesienkäsittelyrakenteista lisäsi kemiallisena hapenkulutuksena (COD_{mn}) mitattua humuspitoisuutta. Ympäristöluvissa on normaalisti ehto, että mikäli kahteen vuoteen puhdistustehoja ei saavuteta, on laadittava suunnitelma puhdistustehojen parantamiseksi. Luvan saaneet turvetuottajat eivät ole pystyneet tekemään tehostamistoimia siinä määrin, että raja-arvoihin olisi päästy. Tämä tilanne on johtanut siihen, että luvan antaja on lieventänyt lupaehtoja.

Puhdistuksen teho on heikko. Kokonaistypen osalta vesienkäsittelyrakenteilta lähtevästä puhdistetusta vedestä kuului 82 % luokkiin huono ja tyydyttävä. Suoveden fosforipitoisuus on luontaisesti matala. Siitä huolimatta yli puolet kuului kokonaisfosforin osalta luokkaan tyydyttävä tai sitä heikompi. Kokonaistypen ja -fosforin hajonta on suuri, fosforin osalta erinomaisesta huonoon. Kiintoaineen osalta vain 36 %:lla pitoisuus on alle 3,5 mg/l.

Yhteenveto ja päätelmät

Koppinen arvio, että turvevesien puhdistusmenetelmät toimivat enintään välttävästi. Tosiasiassa tilanne on analyysissä esitettyjä lukuja huonompi, koska tulokset perustuvat Vapon itsevalvonnan aineistoon, joka ei tulva-aikojen ja rankkasateiden osalta ole edustava.

Selvitys kertoo myös sen, että Vapon esittämä väite, että turvesoilta tulevat vedet puhdistavat järvi- ja jokivesiä, ei voi pitää paikkaansa. Esimerkiksi Keski-Suomessa on pintavesien toimenpideohjelmassa asetettu tavoite, että vesiensuojelutoimilla pitäisi päästä siihen, että järviolueiden vesi täyttäisi hyvän tilan vaatimukset. Turvevesien valuma-alueilla sijaitsevien järvien kohdalla tämä ei tule käytetyillä menetelmillä onnistumaan.

Koppinen tähdentää, että osakaskuntien ja kalatalousalueiden edustajien tulee vesialueiden omistajina kiireellisesti ryhtyä tiukemmin seuraamaan turvemaiden vesistöjen tilaa ja vaatia ympäristölupiin selvempiä raja-arvoja ja viranomaisilta tiukempaa valvontaa. Ei voida hyväksyä sitä, että korkeinta hallinto-oikeutta myöten vahvistettuja puhdistustehomääräyksiä ei noudateta. Jos turvetuottajat eivät pysty noudattamaan lupaehtoja, tuotanto tulee lopettaa eikä tule suostua siihen, että tuottajan lupaehtoja muutetaan, vaikka turvetuottaja sitä vaatisi.

Perustuu tekstiin: Koppinen (2017). Turvetuotannon lupaehtojen noudattaminen.

PRV on käyttänyt myös järeämpiä aseita kiinnittäessään huomiota siihen, että ympäristölupia valvotaan turvetuotannon kohdalla puutteellisesti. Yhdistys on lähettänyt kirjelmiä ministeriöille ja tehnyt turvetuotannon lupavalvonnan

epäkohdista kantelun eduskunnan oikeusasiamiehelle. Kokouksen 16.11.2013 pöytäkirjasta:

“Vastaus yhdistyksen kirjeeseen viranomaisille koskien turvetuotantoalueiden päästöjä.

Kirje lähetettiin ELY-keskukselle, aluehallintovirastoon, maa- ja metsätalousministeriöön, kauppaja- ja teollisuusministeriöön ja ympäristöministeriöön. Vastaus saatiin MMM:ltä. Päätettiin tehdä asiasta kantelu eduskunnan oikeusasiamiehelle.”

PRV-yhdistyksen tekemää kantelua eduskunnan oikeusasiamiehelle ei tutkittu, koska se ei kohdistunut mihinkään konkreettiseen päätökseen tai toimenpiteisiin.

PRV on kokenut, että lupien valvontaan on ollut vaikea saada muutoksia aikaan. Jotain yhdistys on kuitenkin aktiivisella toiminnallaan saavuttanut. Kalmunevan/Martinjärven lisäksi esimerkiksi vuonna 2014 ELY-keskus määräsi toimintakiellon turpeenoston jatkamiselle Kummunsuolla Tarhapään osakunnan ja Pelastetaan reittivedet ry:n vaatimuksen perusteella (toimintakertomus 2015). Vuoden 2015 toimintasuunnitelmassa todetaan:

”Viime vuonna KHO antoi useissa ympäristölupapäätöksissä määräyksen, että toiminnan seuranta on järjestettävä siten, että myös ylivirtaamat ja niiden aiheuttama vesistökuormitus mitataan luotettavasti. Tämä määräys annettiin yhdistyksemme aktiivisten ponnistelujen tuloksena. Tulevana toimikautena tarkkailemme kaikkia lupapäätöksiä ja niiden seurannan järjestämistä ja edellytämme KHO:n päätöksen kirjaimellista noudattamista.”

PRV totesi toimintasuunnitelmassaan (2015), että vaikka 3. vaihemaakunta-kaavasta (turvekaavasta) ei poistettu turvealuemerkintöjä, ympäristöministeriö hyväksyi kaavan siinä muodossa, että kaavamääräykset kiristävät ympäristöluvan myöntämisen ehtoja. On hyvin mahdollista, että PRV:n ja vesistöliikkeen vaikuttamistyöllä oli tähän vaikutuksia. Uuden tulkinnan myötä PRV totesi mahdollisuuden vaatia sekä lupaehtojen kiristämistä että niiden tiukempaa valvontaa.

”Keski-Suomen 3. vaihemaakuntakaava eli turvekaava on viime vuoden lopulla hyväksytty ympäristöministeriössä. Valituksista huolimatta kaavan määräyksiä noudatetaan kuluvan vuoden alusta alkaen. Tämä tosiasia antaa toimikaudella yhdistykselle tärkeän tehtävän: pyrimme aktiivisesti vaikuttamaan siihen, että kaavan sinänsä hyvin määriteltäviä suunnittelumääräyksiä myös käytännössä noudatetaan. On vaikea ajatella, että toiminta-alueellemme voitaisiin myöntää uusia lupia turpeenottoon, kun uudet määräykset ovat voimassa.”

PRV on kiinnittänyt huomiota myös siihen, että kyse ei ole vain valvojien kyvystä tai halusta tehdä turvetuotannon valvontaa, vaan myös maakunnallisesta järjestelmästä, jossa ympäristöasiat yleensä ja myös turvetuotannon valvonta on hankalassa asemassa. Valvonnan resurssit ovat pienet ja ympäristöasioilla on vähäinen rooli ELY-keskusten toiminnassa.

Ympäristöasioiden hallinnollisen aseman ja tehtävien muutos oli kohteena Susanna Järven (2015) väitöstutkimuksessa, jossa hän selvitti ympäristöhallin-

non henkilöstön käsityksiä niin sanotusta ALKU-uudistuksesta, jossa alueelliset ympäristökeskukset lakkautettiin ja ympäristöasiat siirrettiin elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskuksiin (ELY-keskus). Ympäristöhallinnon henkilöstö koki, että ympäristöasioiden hoito vaikeutui uudistuksen seurauksena. Työ- ja elinkeinoministeriön ohjaus tiukkeni eikä ohjauksessa huomioitu ympäristöasioiden erityisluonnetta. Samalla ympäristöministeriön ohjausvalta väheni. Ympäristöasioista vastannut henkilöstö koki ristiriitaa, kun ammatillisen sitoutumisen sijasta vaadittiin sitoutumista elinkeinoasioita painottavan organisaation tavoitteisiin. Enemmistö henkilöstöstä oli sitä mieltä, että ympäristöhallinto pirstaloitui, kun ympäristökeskusten ympäristölupien myöntäminen sijoitettiin aluehallintovirastoihin (AVI), mutta lupien valvonta sijoitettiin ELY-keskuksiin. Uudistuksen voi katsoa vahvistaneen elinkeino- ja taloudellisen ohjauksen asemaa ympäristöasioissa.

PRV-yhdistys on pystynyt kokoamaan kansalaisten keskuudesta joukon toimijoita tekemään omavalvontaa turvetuotantoalueilla. Syntyneen toimijaverkon avulla ja valtuutuksella PRV on välittänyt valvonnassa havaittuja puutteita ja epäkohtia viranomaisten tietoon. PRV:n dokumenttiaineistosta selviää, että jotain sen tavoitteiden mukaisia tulkintoja on saatu aikaan, mutta ratkaisevaa käännettä ei ole tapahtunut.

Yhdistyksen mielestä se, että kansalaisten aktiivisesta toiminnasta huolimatta turvetuottajat ovat saaneet luvan nostaa turvetta ja ihmisille tärkeät lähivedet sen johdosta ovat osin pilaantuneet, on vaikuttanut yhdistyksen toimivien henkilöiden motivaatioon. Kansalaisten aktiivisuus oli suurinta turvekaavan vastustamisen aikaan. Yhdistyksen johto on sen jälkeen nähnyt merkkejä, että ihmiset passivoituvat ja heidän osallistumishalunsa laskee. Heille on tullut tunne, että vastassa on niin suuria voimia, että *”mikään ei auta”*. Yhdistyksen luomassa motivaatiokehityksessä on tapahtunut osittaista repeämistä.

PRV:n johto ei ole kuitenkaan menettänyt uskoaan. Osallistumalla lupaprosesseihin toimijat ovat saaneet kokemuksia ja osaamista sekä vahvistusta sille, että kovalla työllä kamppailua saadaan käännettyä itselle edullisempaan maastoon. Samalla kyetään laatimaan uusia ”käsikirjoituksia”, jotka palvelevat yhdistyksen tarkoituksia.

Yhdistyksen onnistumisena voidaan pitää sitä, että se on pystynyt tuomaan lupaprosessit valokeilaan niin, että sekä lupien hakijat että lausunnon antajat joutuvat entistä tarkemmin perustelemaan hakemuksiaan ja kiinnittämään huomiota lupien noudattamiseen. Tietyt lupaprosessin kohdat, kuten omavalvonnasta johtuvat puutteet, viranomaisten pienet resurssit ja kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien vähäisyys ovat nousseet keskusteluun. Turvetuottajat ja lupaviranomaiset ovat kansalaiskontrollin kohteena. Tästä näkökulmasta voi nähdä jonkinasteisen käänteen tapahtuneen vesistöliikkeen ja viranomaisten vuorovaikutuksessa.

Yksittäisissä tapauksissa Pelastetaan reittivedet -yhdistys on toisten verkosto-toimijoiden kanssa pystynyt estämään turpeennoston. Tätä yhdistys pitää edistys- askeleena, joka on parantanut ranta-asukkaiden elinympäristöä. PRV pitää saavu- tuksenaan myöskin sitä, että lupaprosesseissa on tapahtunut tulkintamuutoksia.

Kansalaistoiminnan näkökulmasta PRV-yhdistys on pystynyt kääntämään kansalaisten huolet ja havainnot sellaiselle kielelle, että ne ovat tulleet poliit- tis-hallinnollisessa järjestelmässä ymmärretyksi. Ne eivät ole kuitenkaan vai- kuttaneet viranomaisten tulkintoihin ja käytäntöihin yhdistyksen tarkoitta- malla tavalla. Turvetuotannon lupaprosessit ovat olleet turvekiistan keskeisenä areenana. Käydyssä taistelussa näkyy sekä viranomaisasenteen ja kansalaiskäsi- tysten syvä kuilu että kansalaisten osittainen voimattomuus kamppailussa byro- kraattista hallintokoneistoa vastaan.

5.3 Ei neuvotella – PRV:n suhde turvetuottajiin

PRV-yhdistyksessä on käyty keskustelua suhteesta turvetuottajiin. Yhtäältä on puhuttu ”turvemafiasta”, joka likaisia keinoja käyttämällä suojelee omaa revii- riään. Tämän näkemyksen mukaan turvetuottajilla on suojaverkko, jonka tur- vassa ne pystyvät likaamaan vesistöjä. Ajatellaan, että paljastamalla turvetuo- tajiin hämärät menettelytavat ja ”turvemafian” sisäiset suhteet saadaan yleinen mielipide kääntymään sillä tavoin turvetuottajia vastaan, että viranomaisten on puuttuva niiden toimintaan.

Yhdistyksen johto on kiistänyt käsityksen ”turvemafiasta” toteamalla, että tunnepitoisia ilmauksia tulee välttää ja korostamalla, että hyökkäämällä tur- vetuottajia vastaan ei turvekiistassa menestytä. Tätä näkemystä voidaan pitää yhdistyksen toimintastrategian linjana. Sen taustalta paljastuu käsitys vesien pi- laamisen syyllisyysportaikosta. Turpeennoston perustana on energiatuotanto, joka käyttää turvetta polttoaineena. Seuraava porras on julkinen poliittis-hal- linnollinen järjestelmä, joka lainsäädännöllä ja käytännön päätöksenteolla sallii turpeennoston. Vasta sitten tulevat turvetuottajat, jotka hallinnon määräämissä rajoissa nostavat turvetta energiayhtiöille eli harjoittavat laillista taloudellista ja tuotannollista toimintaa. Tällaisen linjan mukaista on yhtäältä pidättäytyä syyllistämistä yksin turpeennostajia ja toisaalta pitää turhana yhteistyön tekemistä turvetuottajien kanssa. Turvetuottajia voidaan arvostella niiden käyttämien yh- distyksen mielestä epäeettisten menettelytapojen perusteella ja silloin, kun ha- vaitaan, että ne eivät noudata lakeja ja viranomaismääräyksiä. Kuitenkaan tur- vetuottajia syyllistämällä turpeen nostoa ei saada loppumaan. Vaikuttaminen pitää suunnata järjestelmään, jossa turvetuotannon toimintaehdot määritellään.

PRV:n strategiassa painopiste halutaan pitää enemmän vesien pilaantumisesta kärsivien etujen ajamisessa kuin vastapuolen syyllistämässä. Kysymys on luontoa hyväksikäyttävän tuotannon ja luonnon virkistyskäyttöä puolustavan toiminnan välisestä kamppailusta.

Osuva kuvaus asetelmasta luontoa hyödyntävä energiapolitiikka vastaan vesien virkistyskäyttö on vesistöliikkeen pioneerin Olavi Niemen kertomus siitä, miten hänestä tuli turvetuotannon kannattajasta ja edistäjästä turvetuotannon vastustaja. Hän on esittänyt tarinansa useissa julkisissa tilaisuuksissa.

Takinkääntäjän tarina

Toimin 1980-luvulla silloisen Keski-Suomen läänin energijaoston puheenjohtajana. Jaoston toimesta ryhdyttiin järjestämään Keski-Suomen energiapäivää. Minun tehtäväni puheenjohtajana oli käyttää avauspuheenvuoro tilaisuudessa. Ajan hengen mukaisesti korostin turvetalouden myönteistä merkitystä maakuntamme nousevana elinkeinona. Silloin katsottiin, että polttoturpeella tulee olemaan ratkaiseva merkitys Suomen energiataloudessa kotimaisena polttoaineena ja myös tärkeä rooli maaseudun työllistäjänä. Silloin ei kannettu huolta ilmaston lämpenemisestä eikä humuksen merkitystä järvien ja jokien ongelmien aiheuttajana tunnettu. Myöskään turvemaiden ojitusten tuhoisista vesistövaikutuksista ei laajemmin keskusteltu.

Sitten 1990-luvun lopulla hankin kesäpaikan Uuraisten Kynämöinen-järven rannalta. Järvi ja koko seutu oli minulle ennestään tuttu, se oli tunnettu puhtaasta vedestään, valkeista hiekkarannoistaan ja hyvästä kalakannasta.

Melko nopeasti havaitsin, että Kynämöinen ei enää ollut entisensä. Suurin ongelma silloin 1990-luvun lopulla olivat rehevyyssilmiot: keväiset tulvat ja kesäiset alivedet, jolloin vesi karkasi rannasta. Ryhdyin tutkimaan asiaa ja pian selvisi, että ongelmien aiheuttaja oli järven yläpuolisten soiden, Heinäsuon ja Rokkasuon, ojitukset. Näiden suurten soiden järven virtaamavaihteluja tasaava merkitys oli menetetty. Tein vesiviranomaisille aloitteen pohjapadon rakentamisesta järven laskuojan suulle. Noin kymmenen vuoden kuluttua pohjapato tehtiin ja se oli hyvä asia. Mutta uudet ongelmat olivat edessä.

Asuimme vaimoni kanssa kesät mökillä ja kalastelimme ahkerasti. Kuhaa ja ahventa tuli mukavasti. Mutta järven vesi muuttui vuosi vuodelta tummemmaksi. Sitä ei enää voinut käyttää talousvetenä ja vaimoni tuli allergiseksi veden vaikutukselle. Uiminen järvessä loppui. Vähitellen myös kalastaminen vaikeutui: pyydykset, vaatteet ja vene likaantuivat tummaan mönjään. Humus vedessä lisääntyi koko ajan.

Sitten 2000-luvun alkupuolella Uuraisille perustettiin mökkiläistoimikunta ja minusta tuli sen puheenjohtaja. Toimikunnan mielenkiinto kohdistui lähinnä ympäristökysymyksiin. Pienessä kunnassa puheenjohtaja joutui paljolti itse perehtymään asioihin ja valmistelemaan toimikunnan kannanottoja. Kun mökkitoimikunta sitten lakkautettiin, perustimme suunnilleen samalla porukalla Kynämöisten vesienhoitoyhdistyksen. Se toimi ahkerasti

ja sai myös tuloksia aikaan. Suurin saavutus oli UPM:n luopuminen suuresta metsäojitus-hankkeesta värikkäiden vaiheiden jälkeen.

Sitten vuoden 2010 paikkeilla havaitsin, että Keski-Suomen liitto valmisteli uutta vaihekaavaa eli ns. turvekaavaa. Siinä oli esitetty kymmenkunta turpeenottoa paikkaa lähelle Kyyräjärven järveä ja Saarijärven reitin varrelle lukuisia uusia turvekaivoksia. Ymmärsin, että jos nuo kaikki toteutuvat, ei mökkeilyllä eikä kalastamisella ole enää sijaa näillä vesillä. Löysin läntisestä Keski-Suomesta pääasiassa kalastajista koostuvan eläkeläisten porukan, jonka kanssa ryhdyimme toimimaan vaikuttaaksemme turvekaavaan. Yhdessä Jaakko Koppisen ja Veli Saaren kanssa perustimme Pelastetaan reittivedet ry:n. Siihen ovat liittyneet seudun osakaskunnat ja toiminta on ajan kanssa laajentunut ja nyt vaikuttamme koko keskisen Suomen alueella. Olemme perehtyneet monipuolisesti humusongelmaan, joka pääasiassa aiheutuu turvemaiden muokkauksesta, suurimpina syyllisinä polttoturpeen nosto ja metsäojitukset.

Aluksi kirjoittelimme mielipidekirjoituksia ja lähettelimme eri viranomaisille laajoja kirjelmä, joissa kuvailimme havaitsemiamme ongelmia. Näillä oli melko vähän vaikutusta, mutta asiamme tuli tunnetuksi. Nyt olemme oppineet, että ainoa keino on laaja yhteistyö ja erilaisten tutkimusten toteuttaminen ja näiden tulosten julkistaminen. Tällä hetkellä valmistelemme Keski-Suomen Järvipäivää ja humusaiheista seminaaria eduskuntaan.

Sitten 1980-luvun ovat käsitykseni energiataloudesta ja luonnon, erityisesti vesiluonnon merkityksestä, perusteellisesti muuttuneet. Voi puhua täydellisestä takin kääntämisestä. Tänä päivänä haluan korostaa uusiutuvien energialähteiden tärkeyttä kaukolämpölaitosten polttoaineena, mutta ennen kaikkea järvi- ja suoluonnon merkitystä.

Yhdistyksemme, sekä Pelastetaan reittivedet ry että Kyyräjärven vesienhoitoyhdistys ry, haluavat nimensä mukaisesti koota ihmiset työhön reittivesien ja niihin liittyvien suoalueiden puolustamiseksi ja niiden tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntämiseksi.

Toiminta on työtä kotiseudun ja sen luonnon hyväksi. Se on työtä tavallisen luonnossa liikkuvan ja luonnon antimia hyödyntävän ihmisen mahdollisuuksien puolesta.

Lähde:

O. Niemi (2018): Takinkääntäjän tarina. reittivedet.fi 2018.

Niemen suhtautuminen turvetuotantoon muuttui, kun hän alkoi julkisen valtapaikan sijaan katsoa mökkijärvensä tilaa kansalaisen ja vapaa-aajan kalastajan näkökulmasta.

Tarinassa tulee ilmi, miten turvetuotantoon suhtautumiseen vaikuttaa asema, josta sitä katsoo. Kyse on myös hierarkkisesta valta-asetelmasta. Poliittis-hallinnollisessa järjestelmässä virallinen kanta määrittää järjestelmän ylätasolla. Siellä painottuvat taloudelliset hyödyt. Tämä kanta ilmenee hegemonisena valtapaheena turvetuotannon taloudellisista merkityksestä. Virkavas-

tuulla toimivan viranhaltijan tulee toimia valtapuheen osoittamalla tavalla. Sen joutuvat haastamaan ne piirit, jotka omien intressiensä näkökulmasta haluavat kiistää julkisessa järjestelmässä tuotetun virallisen totuuden ja esittää sille vastaargumentteja.

Yhteensovittamattomat arvot

Niemen takinkäännös saa valaistusta, kun sitä katsotaan kiistojen analyysissä käytetystä julkisen oikeuttamisen analyysin (JOA) viitekehuksesta (Boltanski ja Thévenot 1999). Turvekiistassa turvetuottajat ja energiayhtiöt näkevät turpeessa kannattavan tuotannollisen toiminnan tilaisuuden. Turve on energiayhtiölle kustannuksiltaan edullinen polttoaine ja turvetuottajille kannattava liiketoiminnan alue. Soissa oleva turve on niille taloudellinen hyödyke, josta kannattaa maksaa, koska siitä saadaan voittoa myytessä suosta nostettu ja kuivatettu turve energiayhtiöille. Kuten totesimme, sekä turpeennostajien että energiayhtiöiden suhde turpeennostoon määräytyy ”ekotaloudellisesta” maailmasta käsin. Virkamiehenä ja läänin energiajaooston puheenjohtajana Niemen suhde turvetuotantoon perustui samaan maailmaan. Hänen tehtävänään oli edistää turvetuotantoa edullisena energian lähteenä ja sen aluetaloudellisen merkityksen vuoksi. Turvetuotannosta haittaa kärsivien ”arjen ja tuttuuden” maailma oli hänelle vieras. Siihen tutustuminen eri kuulunut hänen toimenkuvaansa eikä ihmisten vesistöhuoli ollut vielä kulkeutunut virastoihin.

Kun Niemen virkatehtäviin eivät enää kuuluneet energia-asiat ja kun hän alkoi viettää aikaansa mökillä, hän havainnoi mökkijärveään omien ja naapureidensa ”arjen ja tuttuuden” maailmasta käsin. Hänelle oli merkityksellistä, mitä hänelle tärkeälle vesiluonnolle tapahtuu. Kun Niemi havaitsi vesissä pilaantumisen merkkejä, hänessä syntyi halu ryhtyä toimimaan veden saastumista vastaan puhtaiden vesien puolesta. Eläkkeelle siirryttyään vuonna 2005 hänellä ei enää ollut tarvetta katsoa turvetuotantoa siltä kannalta, mikä on taloudellisesti edullisinta hänen työnantajanaan toimineelle Jyväskylän kaupungille. Hän ei enää tarkastellut turvetuotantoa julkisesta valtapositiosta käsin.

”Arjen ja tuttuuden” maailmasta lähtevän toiminnan perusta on vastakkainen taloudellista hyötyä tavoittelevaan toimintaan nähden. Niemen mukaan se on työtä tavallisen luonnossa liikkuvan ja luonnon antimia hyödyntävän ihmisen mahdollisuuksien puolesta. Ihmisten mielestä energiayhtiöillä ja turvetuottajilla ei ole oikeutta käyttää soita taloudellisenä hyödykkeenä, koska siitä seuraa haittavaikutuksia luontoa arvostaville ihmisille, jotka viihtyvät tutussa arkielämän ympäristössä. Luonto ei ole paikallisille ihmisille taloudellinen hyödyke, vaikka kalasaaliilla ja marjasadolla voi pieni taloudellinen sivumerkitys

ollakin. Takinkääntäjän tarina on henkilökohtainen kertomus matkasta ”ekotalouden” maailmasta ”arjen ja tuttuuden” maailmaan.

Turvekiistan maailmoissa turvetuotannon erilaisten seurausten tunnistamisen taustalla on arvojen erilaisuus. Taloudellisen maailman arvot liittyvät taloudellisen hyödyn tavoitteluun. Sen arvot ovat taloudellisina suureina mitattavia ja objektiivisia arvoja. ”Arjen ja tuttuuden” maailman arvot ovat ihmisen luontosuhteeseen ja omaan identiteettiin liittyviä subjektiivisia arvoja.

Turvekiistan voi tulkita kuvastavan ympäristö- ja luontosuhteisiin liittyvää arvojen vastakkaisuuden ja yhteismitattomuuden (incommensurability) problematiikkaa (Centemeri 2014). Ympäristöhallinnan tausta-ajatuksena on nähty ekotaloudellinen malli, joka konkretisoituu puheessa voitoista ja tappioista, kustannuksista ja hyödyistä (ks. Luhmann 2004). Esimerkiksi puhdistusmenetelmät nähdään turvetuottajien kannalta taloudellisina kustannuksina ja luonnon kannalta ekologisina hyötyinä. Kokonaishyöty määräytyy sen mukaan, kuinka paljon puhdistusmenetelmät maksavat ja kuinka paljon ne parantavat turvevesien laatua virallisten mittaustulosten mukaan.

Ekotaloudelliseen malliin nähden kansalaisten luonnon arviointitapa on usein toisenlainen. Luontoa arvotetaan hyödykkeenä, johon liittyy kansalaisten kollektiivisia oikeuksia, jotka eivät ole aineellisia ja siten vailla hinnoittelumahdollisuutta. Ihmisten luontosuhteelle on vaikea määritellä hintaa. Vesistöliikkeen ja PRV-yhdistyksen esille nostama vesihuoli ja puhtausvaatimukset ovat turvetuottajien ja poliittis-hallinnollisen järjestelmän totuuspuheelle vastakkaisia, eivätkä siten tule ekotaloudellisia arvoja korostavassa järjestelmässä ymmärretyksi ja päätöksenteossa huomioon otetuksi (Centemeri 2012).²⁷

Julkisen hallinto hakee kompromissiratkaisua turvekiistaan ekotaloudellisella mallilla. Ensinnäkin luonnon hyödyntämisestä saatavan tuoton vastapainoksi

27 Kun kiistoja (tässä tapauksessa turvekiistaa) sovitellaan, on oleellista, voidaanko luoda sellainen argumentaatioperusta, jossa toteutuu niitä moraalisia periaatteita ja arvoja, jotka kiistan osapuolet hyväksyvät. Tämä taas edellyttää, että on yhteinen mittapuuh argumenttien taustalla oleville arvoille. Toisiaan lähellä olevia arvoja voidaan helpommin sovitella. Ristiriidan ratkaisu vaikeutuu, mitä suuremmaksi osapuolten kulttuurillinen välimatka kasvaa. Ympäristöalalla tällainen asetelma on todettu luonnonvarakamppailussa, jossa alkuperäiskansat oikeuttavat käsitystä ja vaatimusta luonnon koskemattomuudesta ikaikaisella oikeudella omaan maahan ja luontoympäristöön (Centemeri 2014).

Centemeri (2014) on tarkastellut JOA:n käyttöä ympäristökiistoissa. Hänen mukaansa kompromissiratkaisu, ”yhteinen etu”, on usein löydettävissä silloinkin, kun yhteisen mittapuun valinnasta ollaan erimielisiä. Vaikka ekologisten ja taloudellisten arvojen yhteensovittaminen on lähtökohtaisesti vaikeaa ja ilmeinen ristiriitojen lähde, sovittelu käytännössä kuitenkin onnistuu, jos löytyy hyväksyttävä periaate, miten luontoarvoja ja taloudellisia arvoja voidaan yhtäällä menettää, jos toisaalla saavutetaan muita hyötyjä. Sen sijaan sovittelu muuttuu paljon vaikeammaksi, kun vastakkain ovat taloudellisen ja usein myös ekologisen maailman sekä ympäristössään (arjen ja tuttuuden maailman) olemisen (dwelling) ”helppous” ja omaan viihtymiseen liittyvät arvot. Silloin vetoaminen yleisiin taloudellisiin ja ekologistiin arvoihin ei toimi, koska maailmojen arvot ovat yhteismitattomia (incommensurability). (Centemeri 2014.)

ekologisia hyötyjä tuotetaan jättämällä luontoarvoltaan rikkaimmat suot turvetuotannon ulkopuolelle. Toinen osa kompromissiesitystä on turvetuottajille esitetty investointivaatimus veden puhdistusmenetelmiin. Niiden pitäisi tuottaa turvevesien puhdistamisena ilmeneviä ekologisia ja vesien virkistyskäytön turvaavia hyötyjä. Ekotaloudellisesta näkökulmasta kompromissi on pätevä, jos investointikustannukset eivät ole niin korkeita, että turpeen nosto käy kannattamattomaksi.²⁸

Vesistöliike pitää turvetuottajilta vaadittujen puhdistusmenetelmien tehoa niin heikkona, että turvekiistan sovittelu on siltä perustalta mahdotonta. Toinen ekotaloudellinen kompromissivaihtoehto olisi velvoittaa turvetuottajia maksamaan rahallinen korvaus luontoarvojen vähenemisestä kärsiville. Tämä vaihtoehto liittyy vielä selvemmin arvojen yhteismitattomuuden problematiikkaan ja kysymykseen, voiko ihmisille tärkeitä henkilökohtaisia arvoja korvata rahalla ja voiko julkinen valta hyväksyä sen, että luonnon pilaamisoikeus on ostettavissa.

Yhteismitattomuusproblematiikka tulee esille PRV:n kannanotoissa. Yhdistyksen johto asettaa kysymyksen, mistä he yleensä voisivat neuvotella. Olisiko yhdistys valmis hyväksymään turpeennoston joiltakin järviolueiden läheisiltä soilta, jos turvetuottajat maksaisivat rahallisen korvauksen? Kansanliikkeen kaltaiselle toimijalle sellainen ratkaisu on heidän arvojensa vastainen eikä tule kuuloon. PRV on sitoutunut puolustamaan kaikkia vesien saastumisesta kärsiviä kansalaisia. PRV:n mukaan ei ole mahdollista, että yhdistys kieltäytyisi antamasta apua esimerkiksi turpeennostolupaa koskevien muistutusten tai valitusten tekemisessä joillakin seuduilla vastapainona sille, että jollakin toisella järviolueella turvetuottajat sitoutuisivat olemaan hakematta turpeennostolupia.

Jos sellainen tilanne syntyisi, että turvetuottajat lupaavat lopettaa turpeennoston johonkin määräaikaan mennessä, PRV on johtohenkilöidensä mukaan valmis antamaan apua päätöksenteossa, jossa sovitaan, missä järjestyksessä turpeennosto lakkautetaan. Yhdistys katsoo tietävänsä eri turvetuotantoalueiden tilanteen niin hyvin, että se pystyisi opastamaan myös siinä, miten valumien vaurioita pitäisi korjata.

Yhdistyksen johto kehystää neuvotteluhaluttomuutta myös moraalisisilla perusteilla. Heidän mielestään turvetuottajat ja heidän etujärjestönsä Bioenergia-yhdistys jakavat niin virheellistä tietoa turvetuotannon vaikutuksista, ettei se anna pohjaa yhteistyölle. Erityisen tuhtuneita PRV:n edustajat ovat turvetuot-

28 Esimerkki ekotaloudellisen mallin ohjaavuudesta löytyy Ruuskanen (2010) Vapo-historiikista. Hän kertoo, että 1990-luvulla kehitettiin tutkimuslaitosten yhteistyönä samanlaista turvealueiden laskuvesien kemiallista käsittelyä, jota käytettiin juomavesien puhdistuksessa. Vaikka menetelmä osoittautui tehokkaaksi, ongelmaksi tuli sen kalleus, minkä vuoksi sitä oli hankala sisällyttää BAT-järjestelmään eli parhaan käytettävissä olevan tekniikan käyttövaatimukseen (Ruuskanen 2010, 135). Turvetuotannon taloudellinen kannattavuus oli tärkeämpi arvo kuin luonnon ekologinen kestävyys.

tajien mainoskampanjasta, jossa Suomen kansalaiset leimataan tyhmiksi, koska ne eivät ymmärrä turpeen merkitystä. PRV:n vuosikokouksen vuonna 2017 hyväksymässä julkilausumassa todetaan:

”Viime aikoina on keskustelu polttoturpeen hättävistä vaikutuksista kiihtynyt. Tähän on vaikuttanut vallankin Vapon ja Bioenergiayhdistyksen ala-arvoinen, väärää tietoa sisältävä ja kansalaisten mielipiteitä halveksiva kampanja”.

Toisena esimerkkinä turvetuottajien kyseenalaisesta moraalista yhdistys pitää Vapon johtajan puhetta Kangasniemellä pidetyssä ns. Puula-seminaarissa, jossa käsiteltiin Puulaveden tilaa ja veden laadun parantamista. Tilaisuudessa olleiden yhdistyksen edustajien mukaan johtaja sanoi, että mökkiläisten pitäisi toivoa oman järvensä läheisyyteen turpeennostoaluetta, koska sieltä valuva vesi on puhtaampaa kuin järven oma vesi.²⁹ Tällaisen kannan todettiin loukkaavan vesien pilaantumisesta kärsivien ihmisten tunteita. Myös luonnonsuojelijat ovat suhtautuneet kriittisesti turvetuottajien kannanottoihin. Ympäristöliikkeiden edustajat ovat Ruuskasen (2010, 182) mukaan todenneet, että *”heidän on vaikea kuvitella, että Vapo Oy ja Turveteollisuusliitto puhuu totta”.*

Turvetuotantoa puoltavan ”ekotaloudellisen” maailman ja vesistöliikkeen ”arjen ja tuttuuden” maailman arvojen ja moraalisten periaatteiden välille on vaikea löytää yhteistä arviointiperustaa (mittapuuta), jonka pohjalta kompromissin voisi saada aikaan. Neuvotteluille ei ole yhteistä perustaa vesistöliikkeelle koituvien vastahyötyjen puutteen ja moraalisten arvojen yhteismitattomuuden vuoksi.

29 Saman asian oli esittänyt myös aikaisempi toimitusjohtaja Matti Hilli (ks. Ksml 5.3.2009)

Läpimurto – yhteistyöhön Keski-Suomen liiton kanssa

6.1 Tutkimushanke avaa väylän kumppanuuteen

Vesistöliike ja Keski-Suomen liitto olivat vastakkaisilla puolilla turvekaavaa laadittaessa ja käsiteltäessä. Liikkeen edustajien ja kaavasuunnittelijoiden henkilökohtaiset suhteet olivat kunnossa, mutta kaavan sisällöstä oltiin eri mieltä. Turvekaavan vastainen taistelu oli ratkaiseva tekijä Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen synnyssä, kuten aikaisemmin kerroimme. Uusi yhdistys jatkoi yhteydenpitoa liiton kanssa. Kun kaava oli hyväksytty, turpeesta oli turha keskustella. PRV:llä oli kuitenkin halu vaikuttaa liiton toimintaan vesiensuojelun edistämiseksi.

Pelastetaan reittivedet -yhdistys on toimintansa alusta pitäen vaatinut, että kansalaisia pitää kuulla heidän vesistöympäristöönsä vaikuttavassa suunnittelussa ja päätöksenteossa. Vaatimuksensa tueksi yhdistys on halunnut edistää tutkimusta asukkaiden vesistöjen tilaa ja muutoksia koskevista havainnoista, kokemuksista ja käsityksistä. Yhdistyksen johdolle oli kansalaisten liikehännän ja heidän kanssaan käydyn keskustelun sekä omien havaintojensa perusteella syntynyt vankka käsitys siitä, että turvemaiden vesistöjen lähellä asuvilla kansalaisilla on vesien tilasta erilainen käsitys kuin mitä viranomaisten ja toimenharjoittajien mittaustuloksilla saatu tieto kertoo vesien laadusta.

Yhdistys uskoi pystyvänsä tekemään tehokkaampaa vaikuttamistyötä, jos sen argumentit perustuvat tutkimustietoon. Tutkimustieto lisäisi yhdistyksen uskottavuutta vuorovaikutuksessa viranomaisten kanssa. Uskottiin myös, että esittämällä uutta tutkimustietoa voisi syntyä paremmat mahdollisuudet saada PRV:n kannalta hyödyllistä tietoa julkisuuteen ja samalla kohentaa yhdistyksen julkisuuskuvaa vakavasti otettavana toimijana. Yhdistys päätteli, että julkisuudessa käydyssä turvekiistassa kansalaisten havainnoista tuotetulla tutkimustiedolla voitaisiin haastaa turvetuottajien tuottama tieto, jolla on ollut ratkaiseva merkitys julkisessa päätöksenteossa.

Turvetuottajat ovat tuoneet esille, miten paljon Suomessa on suopinta-alaa ja miten vähän (noin prosentti) siitä käytetään turvetuotantoon. Turvetuottajien puolelta on todettu, että he eivät kokonaan kiellä ravinteiden ja kiintoainneiden huuhtoutumisriskejä joiltakin turpeen nostoalueilta. Kuitenkin korostetaan, että riskit ovat metsäojituksia pienemmät, ja että turvetuotannon typpi- ja

fosforipäästöt ovat vain alle yksi prosentti vesistöjen kokonaiskuormituksesta. Turvetuotantoa tukevana asiana pidetään myös sitä, että paikallisella tasolla turvetuotantoa arvioidaan esimerkiksi kuntien päätöksenteossa enemmän sen työllisyysvaikutusten kuin matkailuelinkeinon ja mökkeilyn kannalta. (Ruuskanen 2010, 130-136.)

Vapo Oy on tuonut julkisuuteen tietoa kansalaisten positiivisesta suhtautumisesta turvetuotantoon. Taloustutkimus Oy:n vuonna 2009 tekemässä tutkimuksessa todetaan, että noin 70 prosenttia vastaajista suhtautuu myönteisesti energiaturpeen lisäämiseen. Kysymykseen, pitäisikö kotimaisen polttoaineen käyttöä lisätä, vastasi myönteisesti 90 prosenttia. Polttoturpeella tuotettua sähköä piti 70 prosenttia vastaajista vihreänä sähköinä (Ruuskanen 2010, 183).

Suhtautuminen turpeen energiakäyttöön on viime vuosikymmenen aikana suuresti muuttunut. Turpeen suosio on laskenut.

Suomalaisten energia-asenteet

Suomalaisten energia-asenteita on tutkittu suhteellisen paljon. Energiategollisuus ry:n pitkittäistutkimuksessa näitä asenteita on tarkasteltu vuosittain vuodesta 1983 alkaen. Turpeeseen suhtautumisen osalta asenteissa on selvää aaltoilua 1980- ja 1990-lukujen ajan, mutta tuolloin joka vuosi selvästi useampi suomalainen halusi lisätä kuin vähentää turpeen käyttöä. Vielä vuonna 2000 suomalaisista 51 prosenttia halusi lisätä ja 18 prosenttia vähentää turpeen käyttöä. 2000-luvun alusta alkaen kannatuksen trendi on selkeän laskusuuntainen. Vuosi 2008 oli mittausjakson ensimmäinen vuosi, jolloin suomalaisista useampi halusi vähentää (35 %) kuin lisätä (30 %) turpeen käyttöä. Vuonna 2019 vastustajia oli jo 60 prosenttia ja kannattajia enää 11 prosenttia suomalaisista.

Lähde:

Energiategollisuus (2019). Suomalaisten energia-asenteet 2019.

Vapo Oy pitää ansionaan pioneerityötään turvetuotannon vesiensuojelumenetelmien kehittämisessä. Yhtiö kertoo turvemailta tulevien vesien puhdistamisessa käytettävän parasta käyttökelpoista puhdistustekniikkaa. Yhtiö vetoaa myös mittaustuloksiin, joiden mukaan turvesoilta valuu puhdasta vettä.

PRV on katsonut, että Vapo Oy:n ja turvetuottajien intressinä on ollut tuottaa sellaista tietoa, jolla voidaan vedota suureen yleisöön ja valtakunnan tason poliittikkoihin. Tiedolla haetaan yleistä hyväksyttävyyttä turpeennostolle. Yhdistyksen oma intressi on tuottaa tietoa niiden paikallisten ihmisten suhtautumisesta turvetuotantoon, jotka asuvat ja elävät turvetuotantoalueiden vaikutuspiirissä.

Tutkimustiedon merkityksen PRV ilmaisi vuoden 2015 yleiskokouksen julkilausumassa.

”Aiheellista on kysyä, antavatko veden laatua koskevat tutkimukset luotettavan kokonaiskuvan luonnonvesien tilasta ja ovatko vesistöjä koskevan toiminnan rajoitukset riittäviä ehkäisemään vesistöjen laadun huonontumista. Puutteena on pidettävä sitä, että paikallisten ihmisten havaintoja ja kokemuksia ei ole koottu eikä niitä näin ollen ole voitu käyttää hyväksi suunnittelussa ja päätöksenteossa.

Kunnat ja kuntien muodostamat yhteisöt joutuvat päätöksenteossa ottamaan entistä useammin huomioon päätösten vesistövaikutuksia, jotka kohdistuvat kuntalaisten elämään. Päätöksenteossa pitäisi ottaa huomioon toisaalta veden laatua koskeva mitattu tieto ja toisaalta kuntalaisten näkemykset. Tarvitaan tutkimuksellista tietoa, jotta kansalaisten näkemykset tulevat osaksi päätöksentekoa, jolla vaikutetaan ihmisten lähiympäristössä olevien vesien tilaan.”

PRV alkoi heti toimintansa alussa edistää tutkitun tiedon hankkimista. Yhdistys avusti Eija Syrjämäkeä hänen tehdessään pro gradu -tutkimustaan. Häntä autettiin haastateltavien löytämisessä ja matkoissa haastateltavien luokse. Syrjämäen tutkimustyö perustuu Keski-Suomen vesistöjen ranta-asukkaiden haastatteluihin veden mahdollisesta pilaantumisesta. Hänen diskurssianalyysiin tukeutuvan tutkimuksensa tavoitteena oli selvittää, minkälaista keskustelua veden laadun muutokset synnyttävät. (Syrjämäki 2013.)

Syrjämäki (2013) jakaa Keski-Suomen vesistöjen pilaantumista koskevassa tutkimuksessaan tiedon lajit tieteelliseen tietoon, asiantuntijatietoon ja paikalliseen tietoon. Paikallista tietoa hyväksikäyttäen hän pyrki tunnistamaan erilaisia käsityksiä veden laadusta ja pilaantumisen aiheuttajista. Vaikka turvetuotantoa syytettiin yleisesti vesien pilaantumisesta, haastatellut nimesivät muitakin vesistöihin vaikuttaneita tekijöitä. Puhuttiin soiden ja metsien ojituksista sekä vedenpinnan säännöstelystä ja maatalouden vaikutuksista. Yleiskäsitys oli, että vesistöjen muutokset syntyvät eri tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Haastateltavien joukossa oli turvetuotannon vastustajia, neutraalisti suhtautuvia ja turvetuotannon puolustajia. Tutkimus toi esille ristiriitaisia käsityksiä ja myös sen, että vesien tila on paikallisissa yhteisöissä keskustelua herättävä aihe.

Syrjämäki kävi PRV:n tilaisuuksissa kertomassa tutkimuksensa tuloksista, jotka tukivat yhdistyksen käsityksiä. Vaikka yhdistys sai tuloksista aineksia omille väitteilleen, tutkimuksessa käytetyn otoksen pienuudesta johtuen kovin vahvaa tukea ei tutkimuksesta yhdistyksen argumentaatiolle tullut. Syrjämäen vierailut yhdistyksen tilaisuuksissa lisäsivät yhdistyksen johtohenkilöiden kiinnostusta tutkimustiedon tuottamiseen.

PRV oli saanut turvekaavaneuvotteluissa turvekaavasta sellaisen dialogisen yhteistyösuhteen Keski-Suomen liiton suunnittelijoiden kanssa, että yhdistys katsoi sopivaksi esittää liitolle Saarijärven reitin tilaa koskevan kyselytutkimuksen tekemistä. PRV:n johtajien ja Keski-Suomen liiton välille syntyi yhteisymmärrys tutkimuksen tarpeesta ja toteuttamisesta. PRV ennakoiti tur-

vekaavapalautteen perusteella, että tutkimus ihmisten havainnoista vahvistaisi yhdistyksen omaa käsitystä, että Saarijärven reitin vesi on niin pilaantunutta, että se haittaa ihmisten harrastuksia ja virkistäytymistä. Ennakkoajatus oli, että myös reitin varren asukkaat pitävät turvetuotantoa veden saastumisen syynä.

Keski-Suomen liiton kaavoituksen vastuuhenkilöillä oli oma motivaationsa tutkimustiedon tuottamiselle. Myös he halusivat, että liiton toimet perustuvat tutkittuun tietoon. He olivat turvekaavan valmistelua varten teettäneet Jyväskylän yliopistolla selvityksiä soiden luontoarvoista ja turvekaavan saamista palautteista tutkimuksen, jonka teki pro gradu -työnä Anna-Kaisa Tupala (2014). Suhtautuminen PRV:n esitykseen oli positiivinen myös sen vuoksi, että suunnittelijoiden oman ammattietiikan ja hyvän kaavoituskäytännön mukaisena tavoitteena on edistää kansalaisten osallisuutta ja heidän mielipiteidensä huomiointia kaavoituksessa. He olivat kokeneet sekä omakohtaisesti että saamansa kansalaispalautteen perusteella, että vaihekaavaprosessissa kansalaisten kuuleminen ja osallistuminen ei ollut onnistunut. Heidän näkemyksensä mukaan ihmisiin kohdistuvia sosiaalisia vaikutuksia ei riittävästi arvioida yhdyskuntasuunnittelussa.³⁰

”Ei vettä rantaa rakkaampaa” -tutkimus avaa portin

Neuvottelut PRV:n edustajien kanssa johtivat tulokseen, että Keski-Suomen liitto teki päätöksen Saarijärven reitin asukkaita koskevan tutkimuksen tekemisestä. Päätös perustui Jyväskylän yliopiston tutkijoiden (dosentit Esa Konttinen ja Sakari Möttönen sekä tohtori Miikka Salo) tekemään suunnitelmaan ja kustannusarvioon. Liiton sääntöjen mukaan rahoitusta voitiin antaa 70 prosenttia tutkimuksen kustannuksista. Puuttuva rahoitusosuus kerättiin Saarijärven kaupungilta sekä Karstulan ja Uuraisten kunnilta. Kyyjärvi ei taloudelliseen tilanteeseen vedoten tullut mukaan rahoitukseen, mutta tutkimukseen otoksessa on mukana kunnan asukkaita.

Tutkimus toteutettiin lähettämällä kyselylomake reitin 2000:lle vakituiselle ja vapaa-ajan asukkaalle syksyllä 2015. Tutkimus *”Ei vettä rantaa rakkaampaa”* valmistui keväällä 2016.

³⁰ Keski-Suomen liiton kaavasunnittelua koskeva teksti perustuu viranhaltijoiden haastatteluun tammi-kuussa 2018.

EI VETTÄ RANTAA RAKKAAMPAA Asukkaiden arvioita Saarijärven reitin tilasta ja muutoksista

Vuoden 2015 syksyllä lähetettiin 2000:lle Kyyjärven, Karstulan, Saarijärven ja Uuraisten kuntien vakituksille ja vapaa-ajan asukkailla postitse kyselylomake, jonka avulla selvitetiin laaja-alaisesti ja myös yksityiskohtaisesti Saarijärven reitin varren asujaimiston käsityksiä reitin vesistön tilasta ja muutoksesta, niiden syistä sekä vesistön merkityksestä heille. Vastausprosentiksi muodostui 23,9. Aineiston perusteella kyettiin tekemään tilastollisesti yleistyskelpoisia johtopäätöksiä vesistön käyttäjien käsityksistä ja arvioista.

Noin 40 prosenttia vastanneista arvioi reitin vesistön tilan huonoksi tai välttäväksi, 28 prosenttia tyydyttäväksi, noin 8 prosenttia hyväksi ja yksi prosentti erinomaiseksi. 60 prosenttia arvioi veden tilan huonontuneen. 15 prosenttia vastasi jossain vaiheessa tapahtuneen parantumista. Kielteisten muutosten arvioitiin olleen suurimmillaan 2000-luvulla.

Turvekenttien päästöt katsottiin selvästi yleisimmäksi syyksi vesien tilan huonontumiseen reitillä. Seuraavaksi suurimmaksi ongelmanlähteeksi kahdeksasta vaihtoehdosta nimettiin metsien ja soiden ojitus ja sen jälkeen peltojen lannoitus. Niitä lievemmiksi ongelmien lähteiksi katsottiin asutusten jätevedet, kalankasvatus, ranta-asukkaiden laskemat likavedet, teollisuuden jätevedet sekä vesien säännöstelytyöt. Ongelmien kokeminen vaihteli. Reitillä on myös hyväkuntoisia ja erinomaisia vesialueita. Silloin kun veden laadun katsottiin parantuneen, suurimpina syinä siihen pidettiin rantapeltojen lannoituksesta luopumista, turpeenoston vähenemistä sekä lupaehtojen ja valvonnan tiukkenemistä.

Turvekentiltä valuvan humuksen katsottiin tummentavan vesiä, liettävän rantoja ja tarttuvan veneiden pohjiin. Verkkokalastuksen koettiin vaikeutuneen verkkojen liettymisen takia. Pahimmillaan humus oli aiheuttanut allergisia reaktioita ja tehnyt uimisen mahdottomaksi. Jopa saunomisesta saatettiin luopua humusongelman takia, koska järvesi ei kelpaa löylyvedeksi.

Reittivarren asukkaat arvioivat vesistön tilaa keskeisesti virkistyskäytön näkökulmasta. Vesi-, kuten suoluontokin, koetaan yleisesti tärkeäksi virkistyskäytön lähteeksi. Tästä kielivät myös monet tunteikkaat avoimet vastaukset. Asian koettu tärkeys selittääkin vesistön käyttäjien vahvoja kantoja turpeenostoa vastaan. 28 prosenttia oli täysin samaa mieltä väitteen kanssa, että turvetuotanto pitäisi lopettaa kokonaan ja lisäksi 20 prosenttia vastanneista oli väitteen kanssa joksikin samaa mieltä.

Lähteet

Möttönen, Konttinen & Salo (2016): Ei vettä rantaa rakkaampaa.

Konttinen, Salo & Möttönen (2018): Turvetuotannon sosiaalisen toimiluvan menetykset Saarijärven reitillä.

Tutkimus vahvisti ennakkokäsitystä, että kansalaisille vesistöt ovat tärkeitä virkistyksen lähteitä, veden laatu on huonontunut, pilaantunut vesi tuo haittoja ihmisten arkielämään ja turpeennostoa pidetään vesien pahimpana pilaa-jana. Reitin vesien kunnon osalta tulokset eivät ole ristiriidassa veden luoki-tusmittausten kanssa (Ympäristö.fi 2014), mutta ne osoittivat, että kansalaisten käsitykset ovat ristiriidassa turvetuottajien omien mittausten ja ympäristölu-papäätösten perustana olevan tiedon kanssa. Tutkimus valaisi veden pilaantu-misilmiöitä ja tuotti yleistävää tietoa veden laadun huononemisen haittavaiku-tuksista ihmisten elämään.³¹

Tutkimuksen tulos ei todista sitä, että viranomaisten ja turvetuottajien mit-taustiedot ovat virheellisiä, vaan tutkimus tuo esille toisen todellisuuden, jossa tulee esiin ”arjen ja tuttuuden” maailmasta nouseva kansalaiskäsitys. Biologisen maailman mittaustieto kertoo veden teknisen koostumuksen mittauspai-kalla. PRV sai todistusvoimaa vaatimuksilleen, että päätöksenteon perustana pitäisi käyttää teknisen mittaustiedon lisäksi ihmisten havaintoihin ja kokemuksiin perustuvaa tutkittua tietoa. PRV pystyi nyt vahvistamaan vaatimuksiaan, että demokraattisen poliittis-hallinnollisen järjestelmän pitäisi kuunnella parem-min ihmisten ääntä.

Tutkimus vahvisti, että viranomaisten mittaustulosten ja turvetuottajien tuottaman tiedon rinnalla on olemassa myös kansalaisten havaintoihin perus-tuva ”totuuspuhe”. Tutkimuksen tuottama tieto alkoi toimia aktanttina yhdis-tyksen toimijaverkossa. Tutkimus vahvisti näkemyksiä, että vesien laadun arvi-oinnissa tarvitaan kansalaisten havaintotietoa syistä, joista kerrottiin laatikossa sivuilla 35–36.

Vesistöliikkeen edustajat kokivat vielä turvekaavan laatimisen yhteydessä, että Keski-Suomen liitto oli turvetuotantoa suojelevassa tukiverkossa eikä kuun-nellut liikkeen vaatimuksia. Yhdistys yllättyi havaitessaan, että tutkimustulokset saivat muutoksen aikaan liiton suhtautumisessa sekä vesistökyseymykseen että yhdistykseen. Käännekohdaksi osoittautui tutkimuksen julkistamistilaisuus Multialla 21.7.2016. Tilaisuuden avasi liiton uusi maakuntajohtaja Tapani Mat-tila ja tutkimuksen tuloksia oli kommentoimassa suunnittelujohtaja Olli Ris-taniemi. He kertoivat tilaisuudessa, että tutkimuksen tulokset merkitsevät sitä, että liiton tulee ottaa kansalaistieto vakavasti ja miettiä, miten kansalaisten mie-lipiteet otetaan huomioon kaavan jatkosuunnittelussa.

Tutkimus sai huomiota tiedotusvälineissä ja siitä käytiin keskustelua Helsin-gin Sanomien mielipidesivuilla, jonne tutkijat laativat tutkimuksen tuloksista kirjoituksen. Siinä he totesivat, että turvetuotannolla ei ole paikallisten ihmisen

31 Tutkimuksen tuloksia vahvisti Pekka Riipisen asukaskyselyyn perustuva opinnäytetyö vuodelta 2018. Siinä todettiin muun muassa, että Saarijärven reitin vesien puhtaus oli asukkaille yhtä tärkeä kuin terveys- ja hoitopalvelujen kehittäminen ja tärkeämpi kuin valtateiden ja muiden liikenneväylien perusrparannus (Riipi-nen 2018).

hyväksyntää (HS 15.8.2016). Kirjoittelussa tuli esille tuttu asetelma. Johtaja Ahti Martikainen Vapo Oy:stä ja Tapio Salminen Insinööritoimisto Saloy Oy:stä kirjoittivat omat vastineensa (HS 21.8.2016). Molemmat korostivat, että turvetuotantoa koskevia päätöksiä ei voi perustaa kansalaisten mielipiteisiin vaan veden laadun mittaustuloksiin, jotka osoittavat, että turvetuotanto ei ole syyllinen vesien pilaantumiseen.

Keski-Suomen lehdissä ja radio Keski-Suomessa kerrottiin tietoja tutkimuksen tuloksista. Vesistöliikkeessä ihmeteltiin Keskisuomalainen-lehden uutisointia. Uutisartikkelissa korostui käsitys Saarijärven reitin vesien puhtaudesta. Tutkimuksellinen tieto vesien likaantumisesta ja niiden syistä jäi artikkelissa taka-alalle (Ksml 22.7.2016).

Keski-Suomen liiton uusi linjaus näkyi maakuntakaavan tarkistuksessa. Kaavasta poistettiin turvealue-merkinnät. Suunnittelujohtajan mukaan syynä oli kansalaismielipiteen lisäksi se, että KHO:n päätös kaavasta tarkoitti sitä, että kaavalla ei ollut oikeusvoimaa eli turvemerkinä ei taannut sitä, että alueelle kohdistuvalle hakemukselle pitää myöntää ympäristölupa, mutta ei myöskään sitä, että ilman turvemerkinä oleville soille ei ole mahdollista evätä ympäristölupaa. Lupien myöntämisen ja epäämisen täytyy perustua ympäristönsuojelulakiin.

PRV:stä hovikelpoinen

Liiton uusi linjaus oli PRV:lle merkittävä voitto. Yhdistyksen edustajia alettiin pitää hyödyllisinä yhteistyökumppaneina. Niin kuin yhdistyksen johto ilmaisi asian, Pelastetaan reittivedet ry oli nyt ”hovikelpoinen”.

Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen esittämä käsitys kansalaisten suhtautumisesta turvetuotannon vesiä pilaavaan vaikutukseen sai virallisuontaisen tunnustuksen, kun Keski-Suomen liiton maakuntaohjelman toimenpidesuunnitelmassa (Keski-Suomen liitto, Topsu 2018, 16–17) ja siihen liittyvässä Ristaniemen laatimassa valmistelumuistiossa todetaan, että *”kansalaisilta saatu palaute muun muassa 3. vaihemaakuntakaavasta ja Saarijärven reitin kyselytutkimus osoittavat, että viranomaisten tiedot ja luokitukset vesistöjen tilasta sekä kuormittajista eivät vastaa kansalaisten käsityksiä. Kansalaisilta saadun palautteen perusteella kiintoaine- ja ravinnekuormitusta tulee yhä vähentää vesistöjen monimuotoisuuden ja käyttökelpoisuuden parantamiseksi”*. Myös se miellytti yhdistystä, että maakuntaohjelmassa ja maakuntakaavassa vesistöjen tila on nostettu keskeiselle sijalle.

Viranomainen ilmoitti kannanotossaan ensimmäisen kerran, että ihmisten havaintoihin perustuvalla tiedolla on legitiimi asema vesiensuojelua koskevassa

kaava- ja yhdyskuntasuunnittelussa. Samalla siinä tunnustetaan ristiriita virallisen teknisiin veden laadun mittauksiin perustuvan tiedon ja kansalaisten havaintoihin ja kokemuksiin perustuvan tiedon välillä. Suunnittelujohtaja Ristaniemi painotti, että kansalaisten kokemusperäinen tieto tulee ottaa maakunnan ohjelmatyössä huomioon, mikä oli ollut PRV:n tavoitteena.

PRV-yhdistyksen näkökulmasta uusi suhtautuminen kansalaistietoon tarkoitti sitä, että yhdistyksen yritys päästä vaikuttamaan virallisen julkisen järjestelmän toimintaan oli tuottanut tulosta yhdessä osajärjestelmässä (Keski-Suomen liiton yhdyskuntasuunnittelussa). Yhdistys oli läpäissyt yhden suodattimen³². Vesistöhuoli oli muuttunut virallisessa järjestelmässä vaikuttavaksi tekijäksi. Toimijaverkko-lähestymistavan käsitteistöä käyttäen voi sanoa, että yhdistys oli saanut merkittävän käänteen aikaiseksi poliittis-hallinnollisessa järjestelmässä ja saanut julkisesta järjestelmästä yhden aktantin ainakin väljästi liittymään omaan toimijaverkkoonsa.

On syytä pohtia, mikä sai Keski-Suomen liiton muuttamaan linjaansa ja ikään kuin aukaisemaan suodattimen, jonka läpi PRV pystyi tulemaan sisään poliittis-hallinnolliseen järjestelmään. Yksi syy siihen on se, että maankäytön suunnittelussa päätöksentekoa on siirretty maakunnalliselle tasolle. Liitolla oli nyt toimivaltuuksia tehdä omaehtoista politiikkaa ja ottaa kansalaisten näkemykset huomioon. Liitossa katsottiin, ettei virallisten kuulemistilaisuuksien pitäminen ja mahdollisuuden varaaminen muistutusten tekemiselle ole riittävä keino huomioida kansalaisten käsityksiä. On myös syytä muistaa, että silloin meneillään olleen maakunta- ja sote-uudistuksen valmistelun periaatteissa ja asiakirjoissa korostui tarve lisätä kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia.

Maakuntaliiton toimenpidesuunnitelmassa (Topsu 2018) liiton suhtautuminen vesistöjä koskevaan kansalaistoimintaan ilmoitettiin seuraavasti: *“Aktivoimme tekemään konkreettisia toimenpiteitä vesistöjen arvostuksen kohottamiseksi muun muassa järjestämällä yleisö- ja informaatiotilaisuuksia. Kyse on uudenlaisesta lähestymistavasta, jossa kansalaisjärjestöille annetaan aktiivinen rooli perinteisen viranomaisvetoisuuden rinnalla. Aktivoimme maakunnan asukkaita, yhdistyksiä ja järjestöjä verkostoitumaan ja tekemään vesistöjä parantavia toimenpiteitä. Toimenpiteissä hyödynnetään kansalaisjärjestöjen tuottamaa tietoa vesistöjen tilasta ja kunnostuksista viranomaisten tietojärjestelmien ohella”*.

32 Siisiäinen (1986, 157) toteaa, että erilaisia resursseja ja vallan lähteitä hallitsevien luokkien ja ryhmien vastaisten intressien on läpäistävä neljä suodatinta tai estettä. Intressien eteneminen voi pysäyttää a) yhteiskunnan arvostukset, b) menettelytapasäännökset ja -käytännöt, c) päätöksenteon alueella tapahtuvat hylkäämiset ja muutokset ja d) päätettyjen kysymysten hallinnolliset tulokset.

Voidaan sanoa, että ajaessaan turpeen nostosta kärsivien ihmisten intressejä PRV tutkimustietoa hyväksikäyttäen a) sai (Keski-Suomen liitolta) arvostusta, b) ei törmännyt menettelytapasääntöihin, c) ei tullut hylätyksi (maakuntaohjelman toimenpidesuunnitelmaa koskeneessa) päätöksenteossa ja d) (K-S:n liiton ja PRV:n) hallinnolliset tulokset (kansalaisjärjestöjen asemasta) olivat samansuuntaisia.

Toinen merkittävä asia oli KHO:n kanta maakuntakaavan sitovuudesta. Sen mukaan liitolla ei ollut enää roolia turpeennostoa koskevassa ympäristölupaprosessissa. Kun maakuntakaavasta poistettiin turvamerkinnot, liitto lakkasi olemasta turvekiistan osapuoli. Tämä helpotti kanssakäymistä PRV:n edustajien kanssa.

Kun turvekiista ei enää vaikeuttanut liiton ja yhdistyksen vuorovaikutusta, liiton suunnittelujohto näki mahdollisuuden edetä yhteistyössä pidemmälle. Kaavasuunnittelijat kertoivat, että he halusivat uuden maakuntavaihekaavan valmistelussa ottaa kansalaiset tiiviimmin mukaan. Luovuttiin valmisteluryhmistä, joihin eri intressipiirien edustajat osallistuivat. Myös lausuntojen pyytämistä vähennettiin. Valmistelijat lähtivät maakuntaan pitämään epävirallisia tapaamisia, joissa valmistelukarttojen ja muun materiaalin esittely jäi vähemmälle. Tilaisuuksissa, joita järjestettiin kirkonkylien kahviloissa tai muissa vastaavissa paikoissa, käytiin keskustelua paikkakuntalaisia askarruttavista kysymyksistä. Näitä kansalaisille tärkeitä asioista valmistelijat halusivat ottaa huomioon kaavaehdotuksessa. Turvekaavan laatimisen pitkäkestoisesta ja raskaasta prosessista oli jäänyt se oppi, että uusi kaava on tehtävä kevyellä ja osallistavalla otteella.

PRV on pyrkinyt verkottumaan muidenkin toimijoiden kuin Keski-Suomen liiton kanssa. Yhdistyksen aloitteesta perustettiin turvemaiden vesistökysemyksiä käsittelevä yhteistyöryhmä. Ryhmään kuuluu PRV:n edustajien lisäksi ELY-keskuksen, Keski-Suomen liiton, Metsäkeskuksen ja Kalatalouskeskuksen edustus. Ryhmän puheenjohtajana toimii PRV:n puheenjohtaja ja PRV hoitaa asioiden valmistelun ja kirjauksen. Ryhmä kokoontuu 2–3 kertaa vuodessa. Ensimmäinen kokous oli 12.10.2017 (PRV:n päiväämätön muistio 2017). Ryhmässä välitetään tietoa osapuolten käynnistämistä hankkeista ja käydään keskustelua vesiensuojelua koskevista asioista. Energiapolitiikkaan ja turvekonfliktien ratkaisuihin sillä ei juuri ole ollut merkitystä. Joka tapauksessa ryhmän perustamista voi pitää osoituksena PRV:n hyväksytystä asemasta ja kyvystä verkostoitua.

6.2 Strategian laajennus

Yhteistyön tiivistyminen Keski-Suomen liiton kanssa

Seuraava käänne oli PRV:n johdolle vielä yllättävämpi. Suunnittelujohtaja Ristaniemi ja ympäristöjohtaja Väliavaara kutsuivat keväällä 2018 Koppisen ja Niemen tapaamiseen, jossa he tarjosivat yhdistykselle vastuuta Keski-Suomen maakuntaohjelman toimenpidesuunnitelman toteutuksessa. Lyhyen miettimi-

sen jälkeen yhdistyksen miehet lupasivat tarttua haasteeseen ja esittivät, että konkreettisenä toimenpiteenä olisi kansalaisia kokoavan Järvipäivä-tapahtuman järjestäminen keväällä 2019. Asia otettiin esille yhdistyksen hallituksessa, jossa päätettiin ottaa Keski-Suomen liiton tarjoama tehtävä vastaan.

Saatuaan tiedon PRV:n hyväksymispäätöksestä, ja kun asia oli selvä myös Keski-Suomen liitossa, Ristaniemi laati yhteisestä hankkeesta muistion, joka oli yhdistyksen edustajille miellyttävää luettavaa. Siinä Ristaniemi totesi aluksi, että Keski-Suomen vesistöön kuuluu puhtaiden vesien lisäksi myös huonokuntoisia järviolueita. Tämä tarkoitti sitä, että maakunnan ja kuntien strategioissa on epäuskottavaa vedota vesistöjen vetovoimamerkitykseen, jos ei ryhdytä tekemään vesien tilaa parantavia toimia. Tätä näkökulmaa Ristaniemi tuo esille:

“Suurin osa Keski-Suomen pintavesistä, järvistä ja joista, on tilaltaan erinomaisia tai hyviä. Tätä heikommassa tilassa on vajaa neljännes luokitelluista järvistä ja noin 40 % jokivesistä. Suuret järvet, kuten Keitele ja Päijänne, kuuluvat luokkaan hyvä, Konnevesi ja eteläinen Suontee kuuluvat puolestaan luokkaan erinomainen. Keskimäärin huonoimmassa tilassa olevat vedet ovat Keski-Suomessa Saarijärven reitillä. Humuspitoisimmat vedet löytyvät ja saavat alkunsa pääosin Suomenselän alueelta. Seurantatietojen perusteella Keski-Suomen vesistöjen fosfori- ja typpipäästöt ovat viime vuosina vähentyneet. Vesiensuojelulliset painopisteet metsätalouden ja maatalouden osalta on esitetty Keski-Suomen pintavesien toimenpideohjelmassa vuosille 2016–2021. Turvetuotannon vesiensuojelun painopiste on suunnilleen sama kuin metsätalouden.” (Muistio 2018.)

Toimintalinjasta Ristaniemi kertoi, että tarkoitus ei ole laatia uusia ohjelmia, vaan lähteä tekemään vesien tilaa parantavia toimenpiteitä yhdessä kansalaisten kanssa. Tätä tehtävää tekemään liitto valtuuttaa Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen. Edellä mainitussa muistiossa Ristaniemi antoi yhdistykselle tunnustusta vesien puhtauden puolesta toimimisesta.

“Toimenpiteenä valtuutetaan Pelastetaan reittivedet koordinoimaan ja tekemään konkreettisia toimenpiteitä vesistöjen tilan parantamiseksi. Pelastetaan reittivedet ry on ollut jo useiden vuosien ajan aktiivinen vesien hyvän tilan puolestapuhuja. Heidän toimestaan on järjestetty kansalaistilaisuuksia ja tehty selvityksiä. Yhdistyksestä on muodostunut sateenvarjo useille järvien hoitokunnille. Yhdistys on tehnyt aktiivista yhteistyötä myös kalastuskuntien kanssa. Toiminnallaan Pelastetaan reittivedet ry on saanut suuren joukon kansalaisia mukaan toimimaan puhtaiden vesien puolesta.” (Muistio 2018.)

Ristaniemi totesi vielä, että hanketta vahvistaa yhteistyö Jyväskylän yliopiston CORE-hankkeen kanssa.

“Kansainvälinen CORE-hanke (Yhteistoiminnallisia ratkaisuja sirpaloituvien yhteiskuntien ongelmiin – käänne yhteishallintaan ympäristöpäätöksenteossa) on kiinnostunut ajatuksesta, jossa kansalaisjärjestölle annetaan valtuutus perinte-

sen viranomaisvetoisuuden sijaan. Tässä toimenpiteessä CORE-hanke tutkii ja kehittää kansalaisten ja julkisen vallan välistä yhteistoimintaa.” (Muistio 2018)

Muistiossa mainitaan, että vesistöjen tilan parantamisessa keskeinen tehtävä on Keski-Suomen Järvipäivän pitäminen. Päivän tarkoitus on herättää keskustelua ja kiinnittää huomiota järviluonnon merkitykseen yleisesti sekä aktivoida ihmisiä toimimaan puhtaiden vesien puolesta. Pitempiaikaisena tavoitteena on Keski-Suomen Järvipäivän kehittäminen isoksi ja tunnetuksi tapahtumaksi.

Keski-Suomen liiton yhteistyötarjous on toteutuma maakuntaohjelman toimenpidesuunnitelmassa ilmaistusta uudesta suunnittelustrategiasta. Vielä turvekaavan laadinnassa yhteistyö kansalaisten kanssa oli muodollista. Kansalaisia informoitiin kaavan sisällöstä ja heidän vaikutusmahdollisuutensa rajattiin lain mukaisiin menettelyihin eli lausuntojen antamiseen sekä muistutusten ja valitusten tekemiseen. Joillakin kansalaisjärjestöjen edustajilla oli mahdollisuus osallistua kaavan valmisteluryhmiin. Turvekaavan jälkeisessä maakuntakaavavalmistelussa siirryttiin epämuodollisiin yhteistyötapaamisiin ja painotettiin kansalaisten suoraa vaikuttamista. Järvipäivävastuun antaminen PRV:lle kuvastaa siirtymistä yhteistoiminnallisten osallistumis- ja vaikuttamiskeinojen käyttöön. Tämän vuoksi Järvipäivä-projekti on ollut hyödyllisen tapaus myös CORE-tutkimustyön näkökulmasta (ks. Litmanen & Salo 2020).

Yhteistyötärjokseen tarttuminen merkitsi PRV-yhdistyksen strategisen linjan tarkistamista. Yhdistyksellä oli kyllä alusta pitäen ollut tavoitteena saada aikaan kehitys, jonka tuloksena Keski-Suomessa olisivat sellaiset puhtaat vesistöt, jotka vahvistavat maakunnan vetovoimaa, tukevat ihmisten virkistäytymistä ja hyvinvointia sekä tarjoavat miellyttäviä elämyksiä paikallisille asukkaille ja matkailijoille. Käytännön työ oli kuitenkin ollut ongelmakeskeisempää eli sellaisen toiminnan vastustamista, joka pilaava järvien ja jokien vesiä. Uudessa toimintalinjassa asia kääntyi niin päin, että tavoitteena on vesistöjen yleisen merkityksen ja arvostuksen lisääminen. Jotta vedet saadaan sellaiseen kuntoon, että niillä on yleistä hyvää tuottavaa merkitystä, vaaditaan myös vesien tilaa pilaavan toiminnan rajoittamista. Toisin sanoen, jos ihmisten ja eri toimijoiden arvostus vesiä kohtaan nousee, he antavat helpommin tukea pilaantumisen syytä poistaville toimille.

Järvipäivät 2019 – PRV:n voimanponnistus

Kun PRV lähti mukaan puhumaan puhtaiden vesien puolesta ja kokoamaan kansalaistoimijoita työhön vesistöjen hyväksi, se otti viranomaisiin vaikuttamiselle rinnakkaisen linjan. PRV reivasi suuntaansa kohti laajempaa yleishyödyllistä tavoitetta. Sinänsä monille vaatimusliikkeille on tyypillistä, että toiminta

lähtee rajatusta ongelmasta ja sitten toimintaa suunnataan uudelleen ja laajennetaan. Alkuperäinen kapea ikkuna paikalliseen ongelmakysymykseen kasvaa perspektiiviksi samankaltaisten ongelmien saamiseksi hallintaan laajemmalla yhteiskuntapoliittisella ja alueellisella tasolla. Uusi linjanveto tarkoitti samalla, että pienillä resursseilla toimiva yhdistys otti vastaan ison tehtävän.

Kun Järvipäivän valmisteluun ryhdyttiin, Olavi Niemi laati pohjajamuiston (21.10.2018). Siinä hän toi esille, miten Keski-Suomen liiton antama tehtävä toteuttaa PRV:n toiminta-ajatusta, ja että liitolla ja yhdistyksellä on nyt samansuuntainen tavoite:

“Aloite on suunnilleen sama kuin Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen toiminta-ajatatus. Keski-Suomen liiton nyt tarjoama mahdollisuus luo edellytykset merkittävästi tehostaa toimintaa. Viime kädessä sekä PRV:n että Keski-Suomen liiton tarkoituksena on vaikuttaa siten, että kaikki Keski-Suomen järvet ja joet olisivat puhtaita ja tarjoaisivat virkistystä ihmisille ja vahvistaisivat maakuntamme elinvoimaa.”

Järvipäivän osalta Niemi toteaa, että se voi *”oikeasti toimia alkusysäyksenä Keski-Suomen järvien arvostuksen ja valtakunnallisen tunnettuuden kasvuun ja kansalaisten ja päättäjien vesiluontoa kohtaan tuntevien arvostusten lisääntymiseen”* ja että Keski-Suomen liiton aloite *”antaa aihetta laajempaan toimintaan, jota on syytä levittää muuallekin maakuntaan kuin Jyväskylään”*.

Vaikka toimeksiannon painopiste on vesistön yleisen arvostuksen lisääminen ja kansalaisten osallisuuden korostaminen, Niemi toteaa, että se ei merkitse yhdistyksen aikaisemmin omaksumien tavoitteiden syrjäytymistä. Hän katsoo, että myös vesien likaantumisen syiden etsintä ja sellaisen toiminnan vastustaminen, mikä pilaa vesiä, on oleellinen osa vesiluonnon puhtautta korostavassa hankkeessa. Niemi kirjoittaa muistiossaan:

“Kansalaiset havaitsivat suureksi ongelmaksi humuksen, joka aiheuttaa ongelmia lähes kaikissa veden käyttömuodoissa kalastuksesta uintiin ja saunomiseen ja lisäksi liettää rannat. Virallinen luokitus kuvaa lähinnä ravinteita eikä tunne humusta. Esimerkiksi tästä aiheutuu näkemyseroa. Kansalaisten havaitsema humus on peräisin turvemaiden muokkauksesta, jota eniten aiheuttavat turvemaiden ojitus ja turvetuotanto. Toiminnanharjoittajat, siis lähinnä metsänhoitajat ja turvetuottajat, markkinoivat aktiivisesti omia näkemyksiään, jotka saattavat poiketa sekä kansalaisten että viranomaisten tiedoista ja ovat siten edelleen vaikeuttamassa kokonaiskuvan hahmottamista turvemaiden järvien tilanteista.”

PRV:lle Järvipäivän järjestäminen oli iso tehtävä. Yhdistys oli järjestänyt aikaisempina vuosina yhden päivän seminaariluonteisia tapahtumia. Vuonna 2018 päivä järjestettiin Jyväskylässä Järvipäivä-nimisenä tapahtumana Kalamarkkinoiden yhteydessä. PRV esitteli toimintaansa Kalamarkkinatorilla ja piti paneelikeskustelun turvetuotannon vesistövaikutuksista.

Vielä suuremmaksi ja vaativammaksi tehtäväksi vuoden 2019 tilaisuus kasvoi, kun suunnitteluryhmässä päätettiin, että tapahtuma pidetään kolmipäiväisenä Jyväskylän Paviljongissa ”*Metsämme*” ja *Retkelle*” -messujen yhteydessä huhtikuussa 2019. Tapahtuman nimeksi otettiin ”*Järvipäivät 2019*”.

PRV oli määritellyt itsensä yhteistyö- ja verkostotoimijaksi. Myös Järvipäivien järjestelyihin yhdistys haki yhteistyökumppaneita. Halukkuutta yhteistyöhön löytyi. Valtakunnallisista toimijoista se sai mukaan Suomen luonnonsuojeluliiton, jolla oli Keski-Suomessa meneillään ns. vesistölähettiläprojektin, jossa aktivoitiin ihmisiä toimintaan vesien puolesta ja osallistumaan vesien kunnostustyöhön. Paikallisista toimijoista mukaan tulivat Päijänteen suojelemiseen ja tunnetuksi tekemiseen keskittyvä Pro Päijänne -yhdistys, matkailualaa edustanut Jyväskylän Ammattikorkeakoulu ja Jyväskylän yliopiston CORE-hanke. Näiden yhteisöjen edustajista koottiin päivien suunnitteluryhmä. Tapahtumasuunnittelun lisäksi ryhmän tehtävänä oli Keski-Suomen liiton rahoituksen saamisen edellytyksenä olevan omarahoitusosuuden hankkiminen. Ulkopuolisista rahoitus koostui pääosin Luonnonsuojeluliiton ja Jyväskylän kaupungin avustuksista.

Järvipäivät pidettiin Jyväskylän messukeskuksessa 26–28.4.2019. Järvien tilaa ja merkitystä käsiteltiin eri näkökulmista, kuten päivien ohjelmassa mainitaan. Ohjelmassa oli puheita, seminaareja ja näyttelyjä. Lisäksi oli kutsuvierastilaisuus ja kulttuuriesityksiä. Päivistä on tehty julkaisu ”*Järvipäivät 2019. Järvet, joet ja suot – elämäniloa, terveyttä, virkistystä ja elinvoimaa*” (Möttönen & Niemi 2020).

Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen perustarkoituksessa vesistöt nähdään tavallisten ihmisten virkistyskäyttöintressin näkökulmasta eli siitä, minkälaista haittaa vesien pilaantuminen tuottaa ihmisten arkielämään kuuluville toimintoille. Toinen keskeinen näkökulma vesistökeskusteluissa on ollut vesiluonnon koskemattomuuden turvaaminen. Näiden rinnalla vesistöjä tarkasteltiin Järvipäivillä myös muista näkökulmista. Tuotiin esille, että Keski-Suomen maakunnan elinvoimaisuuden ja vetovoiman kannalta tärkeiden toimintojen, kuten järvimatkailun, lomapaikkayritysten ja koskikalastuksen elvyttäminen edellyttävät puhtaita vesiä. Vapaa-ajanviettoon liittyvien palvelujen tarjoaminen on paitsi ihmisten virkistykselle ja hyvinvoinnille tärkeää, myös aluetaloudellisesti merkittävää. Esillä olivat vesistöhankeet, joissa vesiympäristöä ennallistetaan ja muutetaan viihtyisäksi, kuten tehdään päivillä esillä olleessa Jyväskylän Tourojoen kunnostamishankkeessa Kankaan alueella. Päivillä oli esillä myös puhtaan vesiluonnon merkitys kulttuurin ja taiteen tekijöiden innoittajana.

Lähimpänä PRV:n perustavoitetta Järvipäivillä oli paneelikeskustelu ”*Humus. Turvemaiden vesistöjen ongelma*”. Paneelissa olivat mukana energiatuottajien (Tuomo Kantola, Jyväskylän Energia Oy), metsänomistajien (Pauli Rintala, MTK), Keski-Suomen vesistöliikkeen (Kalle Laitinen), ympäristöviranomaisten

(Anton Keto, Ympäristöministeriö) ja vesistötutkimuksen (Kari-Matti Vuori, Syke) edustajat (ks. Järvipäivät 2019 -julkaisu). Paneelia johtivat professori Tappio Litmanen ja dosentti Sakari Möttönen CORE-hankkeesta.

Keskustelu suuntasi ja terävöitti PRV:n toimintaa kahdella tavalla. Ensimmäkin siinä tuli esille, miten vesien pilaantumisen ja ilmastonmuutoksen kannalta kaikenlainen turvemaiden muokkaus on haitallista. Kun uudet biotuotetehtaat käyttävät sellua uusien tuotteiden raaka-aineina, ne hankkivat puuraaka-ainetta myös pehmeiltä heikkotuottoisilta turvemailta. Samalla lisääntyy vaara, että humusta valuu entistä enemmän vesistöihin, vaikka turvetuotannon määrä lähtisi laskuun.

Toinen keskeinen keskustelun anti koski vesien laadun mittausta. Sekä Keto että Vuori hyväksyivät väitteen, että biologiset veden laadun mittarit eivät riitä humusvalumista kärsivien vesien laadun määrittämiseen. Molempien mielestä veden laadun mittauksessa tarvitaan ihmisten havaintoihin perustuvaa veden arviointia. PRV:n kannalta ministeriön korkean viranhaltijan ja tunnetun ympäristötutkijan käsitykset olivat merkittäviä, koska ne vahvistivat PRV:n esittämiä vaatimuksia kansalaisten havaintotiedon liittämistä veden laadun mittausjärjestelmään.

Yleishyödyllinen suunta vahvistuu

Järvipäivillä oli suuri merkitys Pelastetaan reittivedet -yhdistykselle. Yhdistys sai kiitoksia hyvin järjestystä päivistä. Yliopiston rehtori Keijo Hämäläisen, maakuntajohtaja Tapani Mattilan ja Jyväskylän kaupunginjohtaja Timo Koi-viston, nuorisovaltuuston puheenjohtaja Olli-Pekka Lounialan sekä läänintaitelija Marko Hämäläisen pitämät puheet avajaistilaisuudessa toivat arvovaltaa ja tunnustusta yhdistykselle sekä päivien aiheen tärkeydelle. Päivien sanomaa vesiluonnon merkityksestä saatiin leviämään. Messuosastollaan yhdistys sai kerrottua toiminnastaan suurelle määrälle messukävijöitä.

PRV:n johto sai Järvipäivillä ideoita tulevalle toiminnalle. Yhdistys on päättänyt tarttua Humus-paneelissa Anton Kedon ja Kari-Matti Vuoren hyväksymään ajatukseen, että kansalaisten havainnot tulee ottaa osaksi veden laadun virallista mittausjärjestelmää. Yhdistyksen tavoitteena olleen uudenlaisen mittausjärjestelmän käyttöönotto on PRV:n vuosien 2020-2021 toiminnan painopiste. Tavoitteena hankkeessa on liittää mittausjärjestelmän uudistus laajempaan humus-tutkimukseen, jossa selvitetään humuksen vesistövaikutuksia, humuksen lähteitä ja humuksen koostumusta. Mittausjärjestelmän kehittämisessä ensimmäisiä askeleita on otettu. Kari-Matti Vuori on tekemässä kysely- ja myöhemmin haastattelututkimusta siitä, miten muistitietoa omaavat ihmiset ovat havainnoineet humuksen valumisen vesiin ja sen vaikutuksia. PRV on

luvannut apua haastateltavien etsimisessä. Yhdistys toivoo, että heti hankkeen alkuvaiheessa voidaan käynnistää systemaattinen kansalaisten havaintotiedon kerääminen. (PRV:n toimintasuunnitelma 2020.)

Yhdistys joutui miettimään myös Järvipäivien jatkoa. Todettiin, että vaikka päivät olivat onnistuneet, samanlaisen useamman päivän tilaisuuden pitämiseen pienellä yhdistyksellä ei ole voimavaroja. Toinen päätelmä oli, että Järvipäivät kannattaa järjestää rajatumman ja konkreettisemmän aiheen ympärille. Yhdistys tuli myös siihen tulokseen, että olisi hyvä järjestää päivät eri puolilla maakuntaa. Keskustelussa syntyi idea ottaa seuraavan tilaisuuden aiheeksi jo aiemmin pohdittu kysymys, voisiko Saarijärven reitin saada sellaiseen kuntoon, että taimen nousee reitin vesiin. Tavoitteen saavuttaminen lisäisi virkistyskalastuksen mahdollisuuksia sekä tukisi alueen matkailua ja elinvoimaa.

Taimen takaisin Saarijärven reitille

Saarijärven reitin pituus on 80 kilometriä. Reitillä on 22 koskea, joiden pudotuskorkeus on 42 metriä. Reitti on ollut suosittu taimenen kalastuskohde. Nyt järvitaimenta on enää joissakin paikoissa, kuten Kara-, Pelto-, Kontti- ja Moksinjoessa. Kalan nousua Päijänteestä estävät voimalaitospadot Leuhunkoskessa ja Hietamalla. Niihin on valmistumassa kalaportaat. Ongelmana ovat myös purojen ja jokien kuivuminen veden säännöstelyn vuoksi ja taimenelle sopivien kutupaikkojen puute. Humuksen samentamat vedet kaventavat taimenen elinmahdollisuuksia, sillä kala viihtyy sitä paremmin, mitä kirkkaampia vedet ovat. (Laitinen ja Honkanen 2020; ks. myös Ksml 8.5.2020.)

Taimen takaisin -hanketta ovat olleet suunnittelemassa Koppisen ja Niemen kanssa Saarijärven kaupungin eläkkeellä oleva ympäristösihteeri Kalle Laitinen ja Saarijärven reitin kalastusalueen puheenjohtaja Jukka Nikkilä. Keväällä 2020 PRV sai Keski-Suomen ELY-keskukselta 38 500 euron määrärahan sen selvittämiseen, mitä toimenpiteitä pitää tehdä, jotta taimen voisi elää koko reitillä. Selvityksen jälkeen tarvitaan paljon suurempi summa niihin töihin, joilla varsinaiset reitin kunnostustyöt tehdään. PRV on jo kartoittanut rahoitusmahdollisuuksia.

Hankkeella on laajemmat tavoitteet kuin vesien virkistyskäytön parantaminen. Reitistä halutaan tehdä haluttu kohde niin paikallisille asukkaille, koskikalastajille kuin matkailijoillekin. Puhtaat, kalarikkaat vedet ja luonnonkauniit rannat tarjoaisivat parempia vapaa-ajan asumisen paikkoja ja mahdollisuuksia matkailuelinkeinoille. Tavoitteena on, että hanke saisi sekä reitin varren asukkaiden että seudun elinkeinoelämän tuen. Puhdasvetisellä reitillä on myös maakunnan imagoa kohottavia vaikutuksia.

7

Pelastetaan reittivedet -yhdistys hallinnon ja politiikan kentillä

7.1 Turvekiistassa maakunnallinen vaikuttaminen tiensä päässä

Muutama vuosikymmen sitten Keski-Suomessa alettiin toimia puhtaiden vesien puolesta siinä uskossa, että kun vesien pilaantumista tuodaan tarpeeksi esille, viranomaiset ja poliitikot puuttuvat asiaan tekemällä päätöksiä, joilla vesien pilaantuminen estetään. Tällainen usko perustui yleiseen käsitykseen ympäristötietoisuuden noususta ja siihen asiantilaan, että julkiset toimijat (valtiovalta, maakunnalliset instituutiot ja kunnat) korostavat omissa ohjelmissaan ja johtohenkilöidensä puheissa puhtaan ympäristön merkitystä.

Aika nopeasti vesistöliike huomasi, että viranomaiset ovat passiivisia eivätkä ryhdy vesien pilaantumista ehkäiseviin toimiin, joten vaatimuksia oli voimistettava. Siihen tarvittiin vahvempaa toimijaa, minkä vuoksi liike organisoitui PRV-yhdistykseksi. Lehtikirjoittelun, julkisten esiintymisten ja julkilausumien ohella PRV otti toimintatavakseen henkilökohtaisen vaikuttamistyön poliittikkoihin ja viranomaisiin. Vaikuttaminen jakaantui maakuntatasolla 2010-luvun alussa kahteen haaraan. Ensinnäkin jatkettiin turvetuottajien tarvitsemien ympäristölupien vastustamista ja vaadittiin lupaehtojen valvonnan kiristämistä. Toisessa haarassa ryhdyttiin vastustamaan Keski-Suomen liiton valmistelemaa 3. maakuntavaihekaavaa (turvekaavaa). Vaikka siinä vesistöliike ei kaikilta osin onnistunut, sillä oli liikkeen kannalta myönteisiä seurauksia. Ensimmäinen se synnytti uuden organisaation, Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen. Sitten se avasi uudenlaisen yhteistyösuhteen Keski-Suomen liiton kanssa, kuten edellä kerrottiin.

Lupaprosessiin liittyvässä yhteistyössä on PRV:llä ollut hallintorakenteeseen liittyviä vaikeuksia. Toisin kuin kaavoituksessa, ympäristölupien myöntämisessä ja valvonnassa paikallisilla ja maakunnallisilla viranhaltijoilla on vähäinen harkintavaltta. Lupaprosessi on myös sillä tavoin erilainen, että paikallispoliitikojen kautta ei avaudu vaikutuskanavaa, koska lupaprosessin ohjaus tapahtuu valtion keskushallinnosta käsin. Sekä aluehallintovirasto (AVI) että elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY) ovat valtionhallinnon osia. Edellinen myöntää ympäristöluvat ja jälkimmäinen antaa ympäristöluvista lausuntoja ja valvoo

lupien noudattamista. Kun ollaan tekemisissä alueellisten viranomaisten kanssa, kohdataan valtion byrokraattinen hallintokoneisto.

Turvepolitiikan kompromissilinja

PRV:n johto tekikin päätelmän, että turpeennoston luvallisuus ja laajuus riippuvat valtakunnan tason politiikasta. Jos turvetuotantoon halutaan tiukempaa sääntelyä, vaikuttaminen pitää ulottaa valtakunnalliseen politiikkaan. Toki tätä oli yritetty jo ennen PRV:n perustamista, mistä Saarijärven reitin tilasta ympäristöministeri Lehtomäelle luovutettu kansalaisadressi on esimerkki.

Maakunnalliset turvekiistat havaittiin myös valtakunnan tasolla. Poliitikot ja viranhaltijat alkoivat etsiä sovitteluratkaisua, jolla konfliktoitumista turvetuotannon ympärillä voitaisiin hillitä. Sovittelulla haluttiin sekä turvata turpeen säilyminen merkittävänä energiantuotannon polttoaineena että huomioida soiden ja vesistöjen suojelutarpeet. Turvetuotannon ja soiden tilasta huolestuneiden luonnonsuojelijoiden väliseen kiistaan kehiteltiin ratkaisua niin, että soiden suojeleuhjelmalla rauhoitetaan luontoarvoiltaan arvokkaimmat suot, joille ei voida antaa lupaa turpeennostoon. Tällä kompromissilla rajataan jonkin verran turvetuotannon käyttöön käypää suoaluetta. Ratkaisu ohjasi 2010-luvun vaihteen Keski-Suomen turvekaavan laadintaa. Kun suojeltavien soiden määrää lisättiin ja turvemarkintöjä poistettiin joiltakin suoalueilta, kompromissiratkaisu kelpasi pitkän hampain luonnonsuojelijoille. Vesistöliike ei siihen sitoutunut, koska ratkaisu ei liikkeen mielestä turvannut vesien puhdistumista.

Toinen sovittelulinja koski turvetuotannon ja vesiensuojelun välistä kiistaa. Tähän esitettiin samankaltaista ratkaisua, jolla oli saatu kuriin taajamien ja tehtaiden jätevesipäästöjen aiheuttama vesien saastuminen (Ylönen 2011). Ryhdyttiin kehittämään turvevesien puhdistusmenetelmiä, joiden pitäisi poistaa epäpuhtaudet niin, että turvetuotantoalueilta lähtee vain puhdasta vettä. Turvetuottajilta alettiin vaatia tällaisten menetelmien käyttöönottoa ympäristöluvan ehtona. Suurin turvetuottaja Vapo Oy oli kehittämässä ja ottamassa käyttöön puhdistusmenetelmiä. Se tiedotti käyttävänsä turvevesien puhdistuksessa parasta käyttökelpoista tekniikkaa (BAT).³³

33 Vuoden 2008 Turvetuotannon ympäristönsuojeluoppaan mukaan turvetuotantoalueilla paras käyttökelpoinen tekniikka, BAT (Best Available Techniques), määritellään aina tapauskohtaisesti ottaen huomioon kunkin tuotantoalueen erityisolosuhteet ja jäljellä oleva käyttöaika. Vesien pintavalutus tai kemiallinen puhdistus on turvetuotannon parasta käyttökelpoista tekniikkaa. Mahdollisuudet ympärivuotisen pintavalutuksen toteuttamiseen on tutkittava tuotantoalueen koosta riippumatta. Uusilla tuotantoalueilla vesienkäsittely on oltava vähintään pintavalutuksen tasoa. Tuotannossa olevilla alueilla ei aina ole mahdollisuutta pintavalutuksen käyttöön, koska siihen sopivia alueita ei ole käytettävissä. Tällöin vesienkäsittelyä on tehostettava muilla menetelmillä, esimerkiksi kasvillisuuskentillä ja -altailla tai kemiallisella puhdistuksella. Näillä tuotantoalueilla paras käyttökelpoinen tekniikka voi myös koostua useiden eri menetelmien yhdistelmästä. (Väyrynen ym. 2008, 34.)

PRV ei ole luottanut BAT-tekniikan toimivuuteen. Yhdistyksessä ei ensinkään uskottu, että tällaisilla puhdistusmenetelmillä turvevesien pilaava vaikutus loppuisi. Yhdistys perusti näkemyksensä siihen, että teknisillä ratkaisuilla vesien pahinta pilaantumisen lähdettä eli humusta ei saada kuriin. Toinen yhdistystä vaivaava asia oli se, että vesistöliikkeen edustajia ei otettu mukaan Keski-Suomessa toteutettuun turvemaiden vesistöongelmaa käsittelevään niin sanottuun TASO-hankkeeseen. Hankkeessa kehitettiin turvevesien puhdistamiseen teknisiä ratkaisuja.

TASO-hanke PRV:n hampaissa

Keski-Suomen ELY-keskus käynnisti TASO-hankkeen (Turvetuotannon ja metsätalouden vesiensuojelun kehittäminen 2011–2013). Hankkeessa tuotettiin tietoa turvetuotannon ja metsätalouden vesistökuormituksesta sekä tehtiin vesiensuojeluun liittyviä suosituksia, kehitettiin turvetuotannon ja metsätalouden vesiensuojelun omavalvontaa sekä lisättiin tietoa toimialojen vesiensuojelusta. Hanke toteutettiin pääosin Saarijärven reitillä. (Högmander & Pehkonen 2014.)

Vesistöliike protestoi sitä vastaan, että hankkeen ohjausryhmässä ei ollut kansalaisedustusta. Vapo Oy:n ympäristöjohtaja sen sijaan oli ohjausryhmän jäsen ja yhtiö oli myös hankkeen yksi rahoittaja. Pääosin ohjausryhmä koostui viranhaltijoista ja asiantuntijoista. PRV-yhdistyksen, joka perustettiin hankkeen toiminta-aikana, johto koki olevansa turvekiistan osapuoli. Yhdistys katsoi, että sillä on havaintotietoa turvetuotannon ja metsäojitusten vaikutuksista, mutta se joutuu kuitenkin seuraamaan hanketta ulkoapäin. TASO-hankkeen toteutuksessa oltiin kaukana sellaisesta yhteistoiminnallisuudesta, johon PRV pääsi myöhemmin Keski-Suomen liiton kanssa. Olavi Niemi kertoi toimittaneensa hankkeen ohjausryhmälle tukun ehdotuksia, joita ei kuitenkaan otettu huomioon.

PRV oli sitä mieltä, että hanke oli perustettu suojelemaan turvetuottajia ja turvaamaan turpeennostamisen jatkamista.³⁴ Todettiin, että Vapon raporteissaan esittämät ja turvesoilla käyttämät menetelmät antavat turvetuottajille perusteluja väittää, että soilta tulee vain puhdasta vettä järviin ja jokiin. Toinen syy vastustaa TASO-hanketta oli se, että ELY-keskus sai siitä oikeutuksen siirtää päästöjen valvontaa tuottajien omavalvonnaksi. PRV:n mukaan lupien valvonta on sen jälkeen toteutettu niin, että valvojat käyvät katsomassa oikeastaan vain sitä, ovatko puhdistuslaitteet kunnossa.

34 Olavi Niemi toteaa mielipidekirjoituksessaan (Ksml 10.11.2013), että ”Taso-hanke on perustettu metsätaloudellisten ojitusten ja turveteollisuuden edistämiseksi tarkoituksena kehittää näiden elinkeinojen vesienkäsittelymenetelmiä” ja että ”hankkeen tavoitteena ei siis ole vesiensuojelu, vaikka se saattaa sitäkin edistää ja vaikka sitä tällä termillä on markkinoitu”

PRV:n edustajat kertovat esimerkin siitä, miten TASO-raportin sisältö on ris-tiriidassa kansalaisten havaintojen kanssa. Heidän tietojensa mukaan raporttiin piti Vapon edustajien vaatimuksesta kirjoittaa, että ”yksittäisten rankkasateiden vaikutus kokonaiskuormitukseen ei näiden tulosten perusteella vaikuta kovin merkittävältä” (TASO-hankkeen loppuraportti 2014, s. 27). Niemi ja Koppi-nen kertoivat, että heidän käydessään ELY-keskuksessa ilmeni, että hankkeessa rankkasateiden vaikutusten mittausta ei edes sisällytetty tutkimukseen. Kansalai-silla taas on lukuisia havaintoja, miten rankkasateilla valuu turvealueelta vettä puhdistuslaitteiden ohi.

Julkisen oikeuttamisen analyysia voidaan hyödyntää TASO-hankkeen tar-kastelussa. Hankkeen tavoitteissa näkyy ”ekotaloudellisen” maailman tukeutuva ajattelutapa. Sitä ohjasi ympäristöongelmien ratkaisumalli, jossa tavoitteena on turvata tuotannollinen toiminta teknisillä ratkaisuilla ja jättämällä päästöjen valvonta toimenharjoittajalle itselleen. Ekologinen tavoite näkyy siinä muodosa, että menetelmien tulee tuottaa mahdollisimman vähän haittaa vesistöille, mutta ne eivät saa tuottaa estettä turvetuotannon harjoittamiselle. Ohjaava nä-kemys on, että vesistöjä suojellaan taloudellisten ja teknisten mahdollisuuksien ehdoilla.

Hankkeessa pyrittiin ratkaisemaan ympäristöongelma asiantuntijatiedon avulla suljetussa piirissä. Kansalaisia, joilla ei ole asiantuntemusta teknisissä ongelmissa, ei ollut tarpeen ottaa mukaan ratkaisun suunnitteluun. Havain-totieto turvemaiden vesivalumiin vaikutuksista järvien ja jokien tilaan ei ole teknis-taloudellisessa orientaatiossa välttämätöntä tietoa. Toimijaverkkoteorian lähestymistavan viitekehuksesta voidaan sanoa, että vesistöongelmaan pyrittiin kehittämään ratkaisua turvetuotannon omassa toimijaryhmässä. Ratkaisun ai-kaansaaminen tulisi vahvistaa puhdistusmenetelmien aktanttiasemaa suhteessa humukseen, jota vesistöliikkeen toimijaverkossa pidetään vesistöongelman syynä.

TASO-hanketta voi tulkita niin, että ”ekotalouden” maailman näkökulmasta yleisen mielipiteen paine voi uhata teollisen turvetuotannon jatkuvuutta, joten vesistöliikkeen väitteille oli saatava vastakkaista näyttöä siitä, että turvetuotan-non vesiensuojeluongelma on menestyksellä pystytty saamaan hallintaan. Tämä näkökulma ei kuitenkaan tarkoita, että TASO-hankkeessa mukana olleet viran-haltijat ja muut toimijat suhtautuisivat välinpitämättömästi vesien saastu-misongelmaan, vaan sitä, että ongelmaa lähestytään turvetuotantoa turvaavasta näkökulmasta.

Vesistöliike on katsonut TASO-hanketta omasta ”arjen ja tuttuuden” maail-masta käsin, joten sen toiminnan perustana ovat kansalaisten omat kokemukset vesien tilan heikkenemisestä. Liike ja PRV vaativat, että päätöksenteon perus-taksi tulee ottaa turvetuotannon aiheuttamat vesistönpäästöjen vaikutukset ih-

misten luontokokemuksiin ja virkistysmahdollisuuksiin. Turvetuotannon vastustamiseen vaikuttaa se, mitä tapahtuu tutulle vesiympäristölle, jossa on totuttu nauttimaan uimisesta, saunomisesta ja kalastamisesta ja kulkemisesta puhtaiden vesien rannoilla. Vesistöliikkeen mielestä TASO-hankkeen lähtöasetelma oli väärä, kun siinä ei ollut niiden ihmisten edustusta, jotka kokevat vesien pilaantumisen haitat, mutta sen sijaan turvetuottajien edustus oli. Tämä lisäsi ärtymystä ja aiheutti tunnepitoisia reaktioita. Samalla se vähensi liikkeen aktiivien luottamusta puhdistuslaitteiden vaikutuksiin.

TASO-hankkeella on voinut olla vaikutuksia turvemailta valuvien vesien teknisillä mittareilla kuvattuun veden laatuun. Hankkeen toinen merkitys oli, että se konkretisoi turvetuotannon tukijärjestelmän tavoitteiden ja vesistöliikkeen arvomaailman erilaisuuden, ja syvensi siten turvetuottajien ja vesistöliikkeen välistä kuilua. Se näytti, miten etäisiä ja yhteismitattomia ovat ”ekotaloudellisen” sekä ”arjen ja tuttuuden” maailmojen arvot (ks. Centemeri 2014).

7.2 Katse valtakunnan politiikkaan

Muutaman toimintavuoden jälkeen PRV-yhdistyksen johdossa alkoi tuntua, että turvetuotannon vastustamisessa tuli maakunnallisen vaikuttamisen puitteissa seinä vastaan. Keski-Suomen liitolla ei ollut enää osaa eikä arpaa turvekiistassa ja ympäristölupaprosessiin vaikuttamisella voitiin saada aikaan vain osavoittoja. Yhdistyksen piirissä havaittiin, että keskeiset ratkaisut tehdään valtakunnallisessa politiikassa.

Yhdistyksen edustajat olivat jo rakentaneet yhteyksiä valtakunnallisiin poliitikkoihin. Turvemaiden vesistöjen tilanteesta ja vaadittavista toimista oli kerrottu Keski-Suomen kansanedustajille. Ympäristöministeri Lehtomäki oli vierailnut Saarijärven reitillä. Niemi ja Koppinen olivat käyneet kertomassa huolensa eduskunnan ympäristövaliokunnalle, kun jyväskyläläinen kansanedustaja Susanna Huovinen toimi valiokunnan puheenjohtajana.

Koppiselle ja Niemelle valkeni myös se, miten vaikeaa pienellä yhdistyksellä on vaikuttaa valtakunnalliseen poliittis-hallinnolliseen järjestelmään. Merkittäviä poliitikkoja on hankala tavoittaa, ja useamman poliitikon yhteistapaaminen tuntuu lähes mahdottomalta. Vieraillessaan erään kerran eduskunnassa heistä tuntui, että humuksen aiheuttaman vesistöongelman ymmärsivät vain edustajat Pertti Salolainen ja Emma Kari, jotka Niemen ja Koppisen mukaan itsekin pitivät toivottomana saada suurempaa edustajajoukkoa ymmärtämään tällaisia ympäristökysymyksiä.

Koppiselle ja Niemelle selvisi myös, miten tehokasta lobbausta turvetuottajat ja erityisesti niiden yhteistyöjärjestö Bioenergia-yhdistys harjoittavat. Ympäris-

tövaliokunnan vierailusta heille jäi muisto, että kun heitä oli kuulemassa viisi edustajaa, samaan aikaan eduskunnalle luovutettiin 20 edustajan allekirjoittama aloite, jossa vaadittiin turpeennoston helpottamista.³⁵

PRV on havainnut Bioenergia ry:n vaikuttamisessa kyseenalaisia keinoja. Esimerkkinä nostetaan esiin vuonna 2017 yhdistyksen ja turveyritysten valtakunnallinen mainoskampanja, jossa Suomen kansaa syyllistetään siitä, että turvetuotannon arvoa ei tunnusteta. Mainoskampanja sai kriittistä huomiota ja sen esittämät väitteet kyseenalaistettiin. Media & Viestintä -lehdessä ilmestyi analyysi kampanjasta.

Tutkittua tietoa turpeesta? Bioenergia ry:n turveinfo

Bioenergia ry:n ja 16 turveyrityksen lobbauskampanja ”Turveinfo – tutkittua tietoa turpeesta” näkyi laajasti eri medioissa alkuvuodesta 2017. Kampanjan tarkoituksena oli kiilottaa turpeen kolhiintunutta mainetta energialähteenä.

Kampanja pyrki vakuuttamaan kohteensa tietoisuilla, jotka otsikoitiin ”Tutkittua tietoa turpeesta”, ”Turve – suomalaisten energia-aarre” ja ”Turvetuotannon ympäristövaikutukset”. Tietoisuissa puhutaan kestävästä kulutuksesta ja luomutuotannosta. Niissä toistetaan, että turvetuotannon vesistövaikutukset tunnetaan, ja että niitä seurataan. Myönnetään, että haittoja voi esiintyä, mutta sanotaan, että niitä on liioiteltu. Kampanjassa esiintyy väite, että turve jopa puhdistaa vesistöjä päinvastaisista väitteistä huolimatta. Turvetta korostetaan energiantuotannon kotimaisuuden ja huoltovarmuuden takeena. Kampanjan mukaan soillamme on miljardien arvoinen raaka-ainerikkaus, joka vertautuu Norjan öljyomaisuuteen. Kuitenkin Suomi hankkii energiapolttoaineet ulkomailta, vaikka kotimaan turvevarat ovat miljardien arvoiset. ”Entäpä, jos naapuri ei myy?”

Kampanjan väitteitä tuettiin affektiivisilla ja vauhdikkailla iskulauseilla, kuten ”Suomessa asuu maailman hölmöin kansa”, joka ei ymmärrä parastaan, ja ”Mielipiteet ovat pinnalla, faktat löytyvät pohjasta”.

Kampanjan tukena viitattiin auktoriteetteihin, kuten OECD:hen ja valtiovarainministeriön taloudellisten seikkojen osalta. Geologian tutkimuskeskus ja Jyväskylän yliopisto nostettiin tiedollisiksi auktoriteeteiksi soihin liittyvissä kysymyksissä.

Helsingin Sanomat (16.3.2017) tarkasteli asiantuntijoiden kanssa kampanjassa esitettyjen keskeisten väitteiden todenperäisyyttä. Erittelyssä päädyttiin siihen, että yhdeksästä väitteestä kuusi on virheellistä tai osittain virheellistä. Pian kampanjan käynnistyttyä

35 Turvetuottajien ja poliitikkojen läheinen suhde tuli esille Vilhartin Hanhilahtien pro gradu -tutkimuksessa, jossa käsiteltiin Kataisen hallituksen ohjelmaan otettua tavoitetta nostaa turpeen energiaveroa. Lopulta valmista esitystä ei viety eduskuntaan. Hanhilahti pitää syynä Bioenergia-yhdistyksen tehokasta lobbaustointia. Hänen mukaansa erityisen läheiset suhteet turvetuottajilla on Keskustapuolueeseen. Ympäristönsuojelua edustaneelle Suomen luonnonsuojeluliitolle annettiin sivurooli asian käsittelyssä. Hanhilahti päätyy siihen, että tilanteessa, jossa turvetuottajat pystyvät suoraan vaikuttamiseen poliittiseen järjestelmään, luonnon- ja vesiensuojelijoiden ainoa keino on vaikuttaa yleisen mielipiteen kautta. (Hanhilahti 2016.)

Geologinen tutkimuslaitos ja Jyväskylän yliopiston tutkijaryhmä sanoutuivat irti kampanjan väitteistä harhaanjohtavina niiltä osin kuin kampanja viittasi heidän tutkimuksiinsa. Myös monet muut asiantuntijat esittivät kritiikkiä mainoskampanjan faktoina esittämiä väitteitä kohtaan. Pääsääntöisesti koettiin, että kampanja esittää väärää tietoa tietoisesti ja tarkoituksella.

Lähde

Arjoranta ym. (2017): Turvetta tupaan: faktat, valheet ja affektiivinen vastaanotto Turveinfo-mainoskampanjassa.

Turvetuottajien lobbaus vastavoimana

PRV:n johdon mukaan turvetuottajien jakama informaatio on vaikuttanut valtakunnan tasolla niin viranomaisten kuin poliitikkojen asenteisiin. Vieraillessaan ympäristöministeriön kansliapäällikkö Hannele Pokan luona Koppinen ja Niemi kertoivat turvetuotannon vaikutuksista Keski-Suomen vesistöihin. Miesten mukaan kansliapäällikkö oli hämmästyneenä sanonut, että hänelle on kerrottu, että turvetuotannon päästöongelmat on ratkaistu, mutta kun kuuntelee teidän selvitystä, niin asiahan taitaa olla ”*ihan vaiheessa*”. Pääministeri Juha Sipilältä kysyttiin hänen Keski-Suomen vierailunsa aikana turvevesien aiheuttamasta vesien pilaantumisesta. Hän vastasi uskovansa ”*Vapo Oy:n edustajilta saamiinsa vakuutuksiin, joiden mukaan toiminnan jätevedet pystytään nykytekniikalla puhdistamaan*” (Ksml 26.2.2017).

PRV:n edustajat ovat yhteydenpidolla valtakunnallisiin vaikuttajiin pyrkineet siihen, että turpeen noston lupaehtoja kiristetään ja valvontaa tehostetaan. Yhdistys vaatii lupaehtojen rikkojille tuntuvia sanktioita. Lisäksi se esittää turpeen käytön kannattavuutta parantavan verotuen poistamista. PRV:n mielestä uusille suoalueille ei enää saisi myöntää ympäristölupia. Omana asiana yhdistys on edellyttänyt, että lakiin tehtävällä muutoksella lisätään kansalaisten mahdollisuutta vaikuttaa ympäristölupien käsittelyyn. Laajempi kansalaiskuuleminen pitäisi tehdä pakolliseksi.

Hallitusohjelma avainasemassa

PRV tunnisti, että sen tavoitteiden saavuttaminen tai niiden suuntaan eteneminen on valtakunnan politiikan tasolla mahdollista vain siten, että tavoitteista saadaan kirjaus hallitusohjelmaan. Vuoden 2019 toimintasuunnitelmassa PRV otti tehtäväkseen vaikuttaa seuraavan hallituksen ohjelmaan niin, että hallitus sitoutuu muuttamaan turvetuotannon lainsäädännöllistä ja energiapoliittista sääntelyä siihen suuntaan, että turpeen nosto loppuu johonkin ajankohtaan mennessä.

Yhdistys näki hallitusohjelmaan vaikuttamisen merkityksen melkein pä koh-talonkysymyksenä. Tiedettiin kyllä, että kirjausten saaminen ohjelmaan on vai-keaa. Yhdistys näki kuitenkin sellaisia merkkejä joidenkin puolueiden kannan-otoissa, että kannattaa yrittää.

Turvetuotanto nousi poliittiselle areenalle ennen muuta kiihtyvän ilmas-tokeskustelun yhteydessä. PRV:ssä oli sen suhteen kahtalaista ilmaa. Yhtäältä haluttiin pysyä alkuperäisen toiminta-ajatuksen hengessä vesistöliikkeenä, joka puolustaa vesien puhtautta ja vaatii tästä lähtökohdasta turvetuotannon lopet-tamista. Epäiltiin pienen yhdistyksen kompetenssia käydä ilmastokeskustelua. Toisaalta pohdittiin sitä, että ilmastopolitiikkakäytännöllä yhdistyksen vaati-mus hallitusohjelmakirjauksesta voisi onnistua paremmin.

Yrityksessään vaikuttaa vuoden 2019 hallitusohjelmaan PRV ei kuitenkaan muuttanut strategiaansa. Kannanotossaan hallitusohjelmasta yhdistys korosti edelleen turpeennoston kielteisiä vaikutuksia vesistöihin. Ilmeisesti ajateltiin niin, että ilmastokysymys nousee esille muiden kansalaisjärjestöjen vaatimuk-sissa, joten yhdistyksen kannattaa tuoda esiin vesistöliikkeen näkökulmaa, ja omalta osaltaan vahvistaa turvetuotannon lopettamista vaativaa yhteisrintamaa.

PRV pyrki rakentamaan omaa toimijaverkkoaan, jonka avulla olisi mahdol-lista saada voimaa hallitusohjelmaan vaikuttamiseen. Yhdistys teki yhteistyötä muissa maakunnissa toimivien vastaavien yhdistysten ja yhteisöjen kanssa. Yh-teistyön koordinoijana ja suurimpana järjestönä PRV:llä oli tämän joukon tuki ja puhevalta. Tämä toimijaverkko on sillä tavoin hajanainen ja jopa passiivinen, ettei siitä ole ollut apua valtakunnallisen toimijaverkon rakentamisessa.

Valtakunnallisessa vaikuttamisessa PRV teki yhteistyötä Suomen luonnon-suojeluliiton kanssa. Toinen kollektiivinen toimija, jolla on samansuuntaisia tavoitteita ja yhteistyöhalua, oli Kalatalouden keskusliitto. PRV laati muistion nimeltä ”Pelastetaan reittivedet ry:n ehdotuksia tulevaan hallitusohjelmaan tur-peenpolton rajoittamiseksi ja turvemaiden vesistöjen tilanteen parantamiseksi”. Muistiossa ilmenee hyvin PRV:n turvetuotannon hillintää koskevat tavoitteet.

PRV:n ehdotukset hallitusohjelmaan 2019

1 Ympäristölupamenettely

Nykytila

Nykytilanteen kuvauksessa kiinnitetään huomiota siihen, että valtaosin (n. 80 %) luvis-sa ei ole määritetty puhdistustehoa tai pitoisuusrajoja. Valvova viranomainen tulkitsee, että koska päästörajoitusta ei ole, valvontakaan ei voi sitä vaatia. Siellä missä puhdistus-tehot on määrätty, toiminnan harjoittajat eivät noudata niitä. Lupamääräysten rikkomisesta ei seuraa mitään. Mikäli puhdistustehoja ei saavuteta, toiminnanharjoittaja anoo lupamääräysten höllentämistä ja sen anomukseen suostutaan.

Ehdotus

Lupamenettelyn osalta yhdistys ehdottaa, että Valtioneuvosto vahvistaa määräajoin vesienhoidon yleissuunnitelman. Esimerkiksi Keski-Suomen liiton vahvistetussa maakuntakaavassa on suunnittelumääräys, että turvetuotanto ei saa vaarantaa tässä vesienhoitosuunnitelmassa asetettuja vesienhoidon tavoitteita. Tuntuu loogiselta, että kaikilta turpeenottoalueilta voidaan vaatia vesienhoidon yleissuunnitelmassa vesistöltä vaadittavan hyvän tilan mukaisia päästörajoja. Tästä poikkeamisen tulee johtaa toiminnan keskeyttämiseen, kunnes tarpeelliset korjaustoimenpiteet on toteutettu.

2 Valvonta**Nykytila**

Viranomaisten valvonta kohdistuu lähinnä ympäristöluvista määriteltyihin tuotantoalueiden rakenteisiin, joita tarkastetaan noin kerran kolmessa vuodessa. Valvonta ei kata tärkeintä asiaa eli lähtevän veden laatua eikä sitä, poikkeako se lupahakemuksessa esitetyistä arvoista.

Vesistöihin kulkeutuvien päästöjen mittaus tapahtuu toiminnanharjoittajan omavalvontana. Valvontanäytteitä otetaan liian harvoin etenkin ylivirtaama-aikoina ja valvonnasta raportoidaan vuosittain jälkikäteen. Jos tulokset oleellisesti poikkeavat lupamääräyksestä, toiminnanharjoittajan on toimitettava tehostamissuunnitelma ELY:lle. Jos ne vielä toisena vuotena poikkeavat, on toimitettava tehostamissuunnitelma aluehallintoviranomaiselle. Käytännössä tämä on kuitenkin yleensä ehdotus lupamääräysten höllentämisestä, eli uusi lupamenettely, joka saattaa kestää vuosia eikä mitään korjauksia suoriteta.

Edellä kuvattua tilannetta pahentaa vielä se, että valvojilla on niin vähän resursseja, etteivät he ehdi paneutua koko päästöproblematiikkaan. Etenkin akuutit, välittömiä toimenpiteitä edellyttävät ongelmat jäävät havaitsematta ja käsittelemättä.

Ehdotus

Ympäristölupien omavalvontaan tulee liittää velvoite reaaliaikaisesta raportoinnista, joka nykyaikana on helppo toteuttaa. Koska viranomaisten resurssit ovat puutteelliset, tulokset tulee toimittaa myös vesialueen omistajia edustavalle osakaskunnalle tai sitä edustavalle yhteisölle. Tällöin saadaan mahdolliset ongelmat nopeasti tietoon ja käsittelyyn.

Vesialueiden omistajien ja ranta-alueiden asukkaiden ja omistajien mahdollisuudet ja oikeudet harjoittaa valvontaa, puolustaa etujaan ja raportoida havaitsemistaan ongelmista tulee nykyisestään oleellisesti parantaa.

Näytteenottoa sekä alueiden päästöistä että vesistövaikutuksista tulee lisätä etenkin ylivirtaama-aikoina.

3 Metsätaloudelliset kunnostusojitukset

Nykytilanne

Viime aikoina on julkistettu useita tutkimuksia, jotka osoittavat metsäojitusten haittavai-
kutusten vesistöihin olevan huomattavasti aiemmin oletettua pitkävaikutteisempia, eli
ulottuvan jopa puolen vuosisadan päähän. Toisaalta kunnostusojituksia suoritetaan edel-
leenkin turhaan. Tutkimukset ovat osoittaneet, että niillä alueilla, joissa ojitus on tuottanut
tuloksen, ei yleensä tarvitse suorittaa kunnostusta, koska metsä hoitaa itse vesitasapainon.
Niillä alueilla, joissa ojitus ei ole tuottanut toivottua tulosta, ei kunnostuskaan sitä tee.

Kunnostusojitus on ilmoituksenvaraista. Ilmoitus ei nykyisin saavuta vaikutusalueensa
asukkaita ja muita toimijoita, koska se menee vain metsäkeskukseen ja ELYyn.

Ehdotus

Metsäojitusilmoitukseen tulee vaatia liitettäväksi arvio kunnostuksen vaikutuksista ja sen
arviointissa on uusimmat tutkimukset otettava käyttöön.

Ilmoitusmenettelyyn on liitettävä todistus, että naapurit ovat nähneet suunnitelman.

4 Turpeenpolton verohelpotukset

Nykytilanne

Valtiovalta edistää turpeen polttoa huomattavilla verohelpotuksilla. Polttoturpe on kui-
tenkin fossiilinen polttoaine, jonka ilmastovaikutukset ovat ruskohiilen luokkaa ja sillä
on myös hankalia vesistövaikutuksia. Virallisesti valtiovalta on julistanut turpeenpolton
loppuvaksi muutaman vuosikymmenen kuluttua. Tämä vakuutus ei ole uskottava, jos
jatkuvasti tehdään uusia turvetta polttavia laitoksia.

Ehdotus

Ehdotetaan tehtäväksi päätös, että vuodesta 2020 alkaen ei uusille laitoksille myönnetä
verohelpotuksia turpeenpoltoon.

5 Tutkimuksen lisääminen

Nykytilanne

Turvemaiden vesistöjen humusongelmat ovat todellisia. Asiaa mutkistaa se tosiasia, että
vallankin polttoturpeen käyttäjät ja nostajat vakuuttavat syyttömyyttään. Vesistöjen var-
rella toimivien ihmisten näkemykset ja kokemukset ovat toiset.

Riippumatonta tutkimusta turpeenoston ja kunnostusojituksen humushaitoista tehdään
nykyisin aivan liian vähän.

Ehdotus

Julkisia varoja on suunnattava vesistöjen ja sitä kuormittavien toimintojen humusvaiku-
tusten toteamiseen.

Lähde

Pöytäkirja PRV:n vuosikokouksesta 2019

PRV-yhdistys ei hallitusohjelmaan vaikuttamisessaan menestynyt kovinkaan hyvin. Tietyvästi asiasta keskusteltiin hallitusneuvotteluissa, mutta selkeää mainintaa turvetuotannon lopettamisesta ei ohjelmaan saatu. Hallitusohjelmassa kyllä mainitaan, että turpeen energiakäyttö puolitetaan vuoteen 2030 mennessä ja turpeen verotusta käsitellään energiaverotuksen uudistamisen yhteydessä (VNK 2019). Hallitusohjelman turvetuotantoa koskevat PRV:n kannalta epämieliset linjaukset johtuvat hallituspuolueiden erilaisista näkemyksistä. Eriyisesti Vihreät vaativat turpeen nopeaa alasajoa etupäässä ilmastollisista syistä. Keskustapuolueessa kiirehditään kivihiilen tuonnin lopettamista ja turpeen säilyttämistä korvaavana energiatuotannon polttoaineena eikä siellä olla halukkaita ainakaan tuntuviin turpeen verottamista kiristäviin toimiin.

Mutkikas suhde poliitikkoihin

PRV:n vaikuttamisessa valtakunnalliseen politiikkaan on ongelmana ollut, että yhdistys ei ole saanut toimijaverkkoonsa näkyviä poliitikkoja. Yleensä poliitikot ovat olleet vaitonaisia ja vältäneet kiinteää yhteistyötä yhdistyksen kanssa. Yhdistys onkin pohtinut, miksi poliitikot eivät ole olleet kiinnostuneita vesistöliikkeen mukaantulosta eivätkä turpeennoston vastustamisesta. Vuoden 2013 toimintakertomuksessa todetaan syynä olevan poliitikkojen uskomukset, että *“1) (turvetuotannossa) kyseessä on pitkäaikainen ja vakiintunut toiminta, 2) turvetuotannosta luopuminen maksaa, 3) on harvoja haitankärsijöitä, 4) ympäristöarvoilla on matala status ja että 5) turvetuottajat (Vapo) ovat jo parantaneen tapansa”*.

Mainittakoon, että myös Päijänne puhtaaksi -liikkeen johtajat valittivat, että poliitikkoja oli aluksi vaikea saada liikkeen vaatimusten taakse. Eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta poliitikkoja tuli mukaan rintamaan vasta liikkeen voimakkaan nousun jo tapahduttua. Moniin heihin näyttävät vedonneen metsäyhtiön väitteet sellutuotannon käymisestä kannattamattomaksi, mikäli liikkeen vaatimuksiin suostutaan. Yhtiö uhkasi tuotantonsa siirtämistä muualle. Totuus osoittautui kuitenkin toisenlaiseksi. Yhtiö selvisi helposti puhdistusinvestointien lisäkustannuksista ja hyötyi suuresti jätevesiensä hyvästä puhdistustehosta myöhemmin markkinoiden alkaessa vaatia ympäristönäkökohtien huomioon ottamista tuotannossa (Konttinen 1994, 102–103).

Sen lisäksi, että turvetuotantoa vastustavan valtakunnallisen toimijaverkon rakentaminen on vaikeaa, vaikuttamisen ongelma tulee esille myös, kun sitä katsoo julkisen oikeuttamisen analyysin näkökulmasta. Paikallinen ”arjen ja tuttuuden” maailma, josta vesistöliike on ponnistanut, on vieras näkökulma ylätasoon poliittiselle järjestelmälle. Sen valtakunnallista mielipide-ilmastoa hal-

litsee taloudellisiin arvoihin nojaava turvekeskustelun totuuspuhe, jossa vedotaan yleistä etua korostaviin argumentteihin kuten huoltovarmuuteen, polttoaineen kottimaisuuteen, aluetalouteen ja työllisyysvaikutuksiin. Se syrjäyttää politiikassa herkästi paikallisten ihmisten vesistöjen virkistyskäyttöön liittyvät huolet ja intressit.

PRV:n kokemukset vahvistavat, että suomalaisessa hallintojärjestelmässä on tiiviitä suodattamia paikallisten ja valtakunnallisten hallintotasojen välillä. Sen ohella, että paikalliset viranomaiset ovat keskitetyn ohjauksen kohteena, järjestelmä toimii myös niin päin, että paikallinen virkakoneisto ei välitä järjestelmän ylätasolle kansalaisilta ja heitä edustavilta järjestöiltä tulevaa kriittistä tietoa turvetuotannon vesistöjä pilaavista vaikutuksista. Alhaalta ylöspäin suuntautuvan tiedon heikko välittyminen on yleisemminkin tekijä, jonka vuoksi suomalainen järjestelmä reagoi jäykästi kansalaisyhteiskunnan perustasolta nouseviin vaatimuksiin.

Toinen ominaisuus ja ongelma ympäristöhallinnan järjestelmässä on sen tietynlainen korporatiivinen toimintamalli. PRV:n edustajien puhe turvetuotannon turvaverkosta ei ole katteetonta.

Rutiinikorporatismi turvetuotannon sääntelyssä

Viranomaisten ja turvealan välinen yhteistoiminta alkoi tiivistyä 2000-luvun alussa, kun ympäristöministeriö asetti toimikaudelle 13.8.2001-31.5.2002 turvetuotannon ympäristönsuojeluohjeen valmistelutyöryhmän, jonka tehtävänä oli "ympäristösuojelulainsäädännön edellyttämien hallinnollisten tehtävien, kuten lupahakemusten käsittelyn, valvonnan, tarkkailun ja muiden näihin liittyvien asioiden hoidon yhtenäistäminen, tehostaminen ja selkiinntäminen" (Ympäristöministeriö 2001). Tähän työryhmään kuului jäseniä ympäristöministeriöstä (1 jäsen ja puheenjohtaja), Pohjanmaan työvoima- ja elinkeinokeskuksesta (1), eri ympäristökeskuksista (4), ympäristölupavirastoista (2) sekä Suomen turvetuottajat ry:stä (1) ja Turveteollisuusliitosta (1).

Vuonna 2003 ympäristöministeriö asetti hyvin pitkälle näistä samoista toimijoista koostuneen "Turvetuotannon ympäristönsuojelun kansallisen koordinoinnin yhteistyöryhmän", jonka tehtävänä oli tukea Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskukselle asetettua ympäristönsuojeluun liittyvää kansallista koordinointi- ja asiantuntijatehtävää. Tässä yhteistyöryhmässä turvealan edustusta oli kuitenkin vahvistettu. Yhteistyöryhmässä oli edustettuna Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskus (Pj ja 1 jäsen), ympäristöministeriö, Pohjois-Suomen ympäristölupavirasto, Lapin ympäristökeskus, Länsi-Suomen ympäristökeskus, Keski-Suomen ympäristökeskus, Kainuun ympäristökeskus, Itä-Suomen ympäristölupavirasto, Suomen ympäristökeskus, PSV Maa ja Vesi Oy, Suomen Turvetuottajat ry, Turveteollisuusliitto ry, Turveruukki Oy ja Vapo Oy.

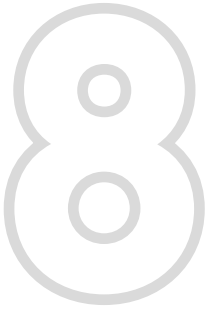
Sittemmin yhteistyöryhmän toimikautta on jatkettu useita kertoja ja viimeisin toimikausi alkoi vuoden 2019 alussa. Matkan varrella virastojen nimet muuttuivat aluehallinnon

uudistamishankkeen myötä ja yhteistyöryhmään uusiksi jäseniksi liittyi myöhemmin aluehallintovirastoja, työ- ja elinkeinoministeriö, Vaasan hallinto-oikeus, Pohjois-Pohjanmaan liitto sekä vuonna 2014 myös Suomen luonnonsuojeluliitto.

Yhteistyöryhmä on ollut koko olemassaolonsa ajan varsin vaikutusvaltainen. Se on ollut keskeisessä roolissa, kun suomalaista turvealan ympäristönsuojelua ja tarkkailua koskevaa sääntelyä valmisteltiin. Tässä yhteistyöryhmässä eri toimijat saattoivat sovittaa yhteen intressejään ja turveala saattoi osallistua toimialansa sääntelyn valmisteluun.

Turveteollisuuden vaikutusvalta oman toimialansa sääntelyyn on ollut paikoin poikkeuksellisen suurta. Esimerkiksi mainitun vuoden 2003 turvetuotannon ympäristönsuojeluohjeen päivitustyöhön yhteistyöryhmä nimitti vuonna 2006 työryhmän, jonka seitsenhenkisestä kokoonpanosta kolme jäsentä – mukaan lukien työryhmän puheenjohtaja – olivat turveteollisuuden edustajia ja neljä muuta ympäristökeskuksien ja ympäristölupaviraston virkamiehiä. Samoin vuonna 2006 julkaistiin turvetuotannon tarkkailuohje, jonka valmistelleessa kahdeksanhenkisessä työryhmässä oli kolme turvealan edustajaa. Sekä turvetuotannon ympäristö- että tarkkailuohjetta on sen jälkeen päivitetty kaksi kertaa ja turvetuotannon ympäristön- ja luonnonsuojelun kansallisen koordinaation yhteistyöryhmä on osallistunut erilaisissa rooleissa tähän päivitustyöhön. Vaikka nämä ohjeet eivät ole juridisesti velvoittavia, ne muodostavat tärkeän osan turpeenoston sääntely-ympäristöä.

Viranomaisten näkökulmasta läheinen yhteistyö turvetoimialan kanssa mahdollisti vahvemman tuen esimerkiksi turvealan ympäristövaikutuksia koskeneiden säädösten toimeenpanossa. Esimerkiksi Ympäristönsuojelulain uudistuksessa (527/2014) myös alle 10 hehtaarin turpeenostoalueet tulivat ympäristölupavelloiksi (§ 230). Viranomaisilla ei kuitenkaan ollut tietoa siitä, minkä verran missäkin päin Suomea näitä pieniä turpeenostoalueita oli, eikä resursseja asian selvittämiseen. Kuitenkin oli ilmeistä, että lupia haettiin ympäristönsuojelulain kahden vuoden siirtymäajan puitteissa arvioituun tuotantoalueiden määrään nähden varsin vähän. Siirtymäaikaa pidennettiin vuonna 2016 lainmuutoksella 1.9.2020 asti (327/2016), ja yhtenä perusteluna oli, että tavoite saada kaikki pienet turvetuotantoalueet hakemaan ympäristölupaa vaatii vahvaa toimeenpanon tukea (HE 147/2015 vp). Pidempi siirtymäaika ”mahdollistaa sen, että voidaan suunnitella tehokkaita ja valtakunnallisesti yhdenmukaisia keinoja lain toimeenpanon toteuttamiseksi, esimerkiksi turvetuotannon ympäristön- ja luonnonsuojelun yhteistyöryhmässä. Vahva toimeenpanon tuki on saadun kokemuksen valossa erittäin tärkeää” (Haavanlammi & Lohilahti 2016).

Strateginen taitekohta

Vuotta 2019 voi pitää taitekohtana PRV:n toiminnassa. Vaikka yritys saada yhdistyksen puumerkki hallitusohjelmaan ei onnistunut, turvetuotannon loppuminen voi toteutua uudenlaisen ilmastopolitiikan seurauksena.

Turvekiistan toimintaympäristö muuttui nopeasti. Turvetuotanto ei ole enää pelkästään paikallinen kysymys, vaan sillä on kiinteä kytkentä globaaliin ilmastomuutokseen. Vielä vuoden 2018 elokuussa pidetyssä PRV:n keskustelutilaisuudessa ilmastoasia tuli esille vain ikään kuin sivulauseessa ja vuoden 2019 hallitusohjelmaan vaikuttamisessa PRV pitäytyi vain turvetuotannon vesistövaikutuksien esille tuomiseen. Keväällä 2020 ilmastoargumentti on valtakunnallisessa turvekeskustelussa maan hallitusta ravisteleva julkisen kiistelyn ydinkohde. Energia- ja alueloudellisista lähtökohdista turvetuotantoa puoltavia poliittisia piirejä vastassa on poliittisten vastustajien lisäksi ilmastoasiantuntijoiden laaja verkosto. Esimerkiksi Suomen ilmastopaneeli, joka koostuu riippumattomien tutkimuslaitosten tutkijoista, on esittänyt voimakasta kritiikkiä turpeen käyttöä kohtaan. Vuoden 2020 valtionaloutta koskeneessa eduskunnan ympäristövaliokunnalle antamassaan lausunnossa (15.10.2019) *”Paneeli pitää erittäin valitettavana, että hallitus ei tehnyt päätöstä turpeen verokohtelun muuttamisesta. Se olisi ollut nopeimmin Suomen päästöihin vaikuttava keino ja välttämätön turpeen käytön puolittamiseen ja hiilineutraaliustavoitteen saavuttamiseen.”* (Suomen ilmastopaneeli 2019.)

Ilmastokysymys ei kuitenkaan tarkoita Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen tavoitteen täyttymistä tai ratkaisua turvekiistassa. Jos tehdään päätös turvetuotannon alasajosta, se tapahtuu vähitellen siirtymäajan kuluessa. Turvetuottajat voivat ottaa ikään kuin loppukirin pyrkien nostamaan turvetta niin paljon kuin mahdollista. Kansalaisvalvontaa kaipaa myös se, mitä entisille turvesoille tapahtuu. Jatkuuko humuksen irtoaminen soiden uusissa hyödyntämistavoissa vai ennallistetaanko entiset turvesuot niin, että niistä kehittyi hiilinieluja?

Humusta liikkeelle saava turvemaiden metsätaloudellinen muokkaus on laajentumassa, vaikka turvetuotanto vähenisi. Humus saa ilmastomuutoksen vuoksi uusia ulottuvuuksia. Metsätalouden vaikutus hiilinielujen pienentymiseen ja vesien pilaantumiseen pysyy akuuttina kysymyksenä. Vesistöjen suojele humukselta vaatii edelleen kansalaisten valvontaa siellä, missä erilaiset toimin-

not saavat aikaan humuksen valumista vesistöihin. Ilmastonmuutoksen torjunnassa on myös tärkeää, että ihmiset kokevat, että heidän havaintonsa otetaan huomioon. PRV-tyyppisen kansalaisyhteisön työ ei pääty mahdolliseen turvetuotannon alasajoon, vaikka sellainen valtakunnallinen linjaus poliittisella tasolla saataisiin aikaan. PRV ei ole vielä ottanut kantaa siihen kysymykseen, että turvetta mahdollisesti aletaan nostaa muihin tarkoituksiin polttoturpeen käytön vähentyessä ja loputtua.

PRV:n toinenkaan tehtäväalue eli kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien lisääminen heidän lähiympäristöönsä vaikuttavassa päätöksenteossa ei häviä. Ilmastonmuutoskeskustelussa ei kansalaisille saisi sälyttää vain heidän omaan toimintaansa koskevia vaatimuksia, vaan aitoon kansalaisyhteiskuntaan kuuluu, että vahvistetaan kansalaisten oikeutta valvoa ja vaikuttaa ylipäänsä sellaiseen toimintaan, jolla on merkitystä heidän arkiympäristöönsä.

Toisena käänteenä oli Keski-Suomen liiton valtuutuksen turvin huhtikuussa 2019 pidetyt Järvipäivät, jotka antoivat PRV:lle suuremman roolin Keski-Suomen puhtaiden vesien puolesta toimivana yhdistyksenä. Päivät osoittivat, että yhdistyksellä on kapasiteettia toimia, ei vain protestiliikkeenä, vaan myös positiivisia ympäristötekoja tuottavana yleishyödyllisenä toimijana.

Niemen ja Koppisen laatimassa kannanotossa kuvataan Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen strategiaajennusta.

PRV – jatkoa Päijänne-liikkeen työlle

Päijänne-liike toimi Keski-Suomessa 1980-luvun alkupuolella. Se otti tunnuslauseeksi: ”Päijänne puhtaaksi, reittivedet raikkaammiksi”. Päijänne puhdistui, mutta työtä raikkaiden reittivesien puolesta perustettiin vuonna 2012 jatkamaan Pelastetaan reittivedet ry eli PRV.

PRV perustettiin läntisen Keski-Suomen turvemailla sijaitsevien järvien, virtavesien ja suoluonnon puolustamiseksi. Se on luonnossa liikkuvien, luonnon antimia hyödyntävien, aktiivisten kansalaisten järjestö. Se on kalastuskuntien, mökkiläisten ja kyläyhdistysten yhteisö.

Ratkaiseva käänne PRV:n uskottavuudessa tapahtui vuonna 2016. Silloin julkistettiin Jyväskylän yliopiston tutkimus ”Ei vettä rantaa rakkaampaa”. Siinä osoitettiin tieteellisin menetelmin, että PRV:n julkituomat näkemykset ovat samat kuin reittivesien varrella asuvien ja toimivien tavallisten kansalaisten kokemukset.

”Ei vettä rantaa rakkaampaa” -tutkimuksen jälkeen PRV:n toiminta on laajentunut alueellisesti ja siihen on tullut ajankohtaisia yhteiskunnallisia ulottuvuuksia. Tämän on mahdollistanut se taloudellinen tuki, jota toiminta on saanut sekä julkishallinnon että elinkeinoelämän taholta.

Tänä päivänä PRV tekee yhdessä tutkijoiden kanssa työtä reittivesiä vaivaavan humusongelman virallistamiseksi ja vähentämiseksi. ”Taimen takaisin” -hankkeiden avulla PRV on mukana työssä järvien, virtavesien ja suoluonnon monipuolisen yhteiskunnallisen merkityksen kirkastamiseksi ja edelleen tunnuksella: ”Reittivedet raikkaiksi!”

Lähde

PRV:n vuosikokouksen julkilausuma 2020

Pelastetaan reittivedet -yhdistykselle avautuu laaja tehtäväkenttä vesistöjen yleisen arvostuksen lisäämisessä ja niiden sosiaalisen, kulttuurillisen, ekologisen ja taloudellisen merkityksen esille tuomisessa. Kansalaistoimijana yhdistyksellä on hyvät mahdollisuudet kannustaa ihmisiä omaehtoiseen vesien tilaa parantavaan toimintaan. ”Taimen takaisin Saarijärven reitille” -hanke osoittaa yhdistyksen kyvyn hakea yhteistyökumppaneita sekä kansalaisten, yritysten ja julkisen vallan tukea. Hanke osoittaa myös sen, että yhdistyksen aiheet eivät ole jäämässä puheeksi, vaan ne konkretisoituvat puhdasta ympäristöä tuottavina tekoina. ”Taimen takaisin” -hanke on saanut laajaa tukea ja myös elinkeinoelämän toimijoita on tullut hankkeeseen mukaan.

PRV on osoittanut taitoa toimia yhteistyösuhteiden luojana ja verkostojen kokoajana. Kun se ottaa yleishyödyllisiksi tunnustettuja ja ristiriidattomia tehtäviä, toimijaverkkoja on helpompi rakentaa. Kuitenkin turvekiistan vastakkainasettelut ovat tulleet PRV:n edustajille eteen uudessakin toimintalinjassa, tosin lievempinä. Jotkut kalastuskunnat ja yritykset ovat kieltäytyneet yhteistyöstä ”Taimen takaisin” -hankkeen kanssa. PRV:n johtohenkilöt arvelevat kieltäytymisen syynä olevan sen, että hankkeen katsotaan rajoittavan turvetuottajien toimintamahdollisuuksia.

Pelastetaan reittivedet ry pohtii tulevaisuuttaan siitä näkökulmasta, pystyykö pieni yhdistys johdon ikääntyessä vetämään ja koordinoimaan vaativia pitkäkestoisia yleishyödyllisiksi tunnustettuja vesistöhankeita. Tällaisille hankkeille pitäisi saada uusi vastuunkantaja, jonka kanssa yhdistys joko fuusioituu tai ottaa hoitaakseen kapeampia tehtäväalueita.

Yhteenvetoa ja johtopäätöksiä: PRV turveprotestiliikkeenä ja vesistökiistan hallinta

Turveprotestin pitkälinen mobilisoituminen ja strateginen muuntuminen

Tarkastelemamme turveprotesti eroaa äkillisesti leimahtavista ympäristökonflikteista. Tutkimuksemme osoittaa, miten sen mobilisoitumisen prosessille on ollut leimallista pitkäkestoinen vaihteisuus (ks. taulukko 1). Mobilisoitumista ei ole tapahtunut äkillisesti laajalle levinneenä protestirintamana ja kulttuurina. Tavoitteiden saavuttamiselle on avattu tietä pikemminkin strategisten siirtojen avulla kuin tunnepitoisella protestirintaman kasvattamisella. Mobilisaatio on kehittynyt lukuisten vaikutustoimien pitkälinenä sarjana. Tälle ominaislaadulle on paljastunut useita syitä.

Liikkeen kehittymisen pitkäkestoisuus perustui vesien pilaantumislmiön asteittaiseen muutokseen ja pisteittäiseen luonteeseen. Alun perin maaseudulla turvehankkeisiin suhtauduttiin pääosin myönteisesti niiden työllisyysvaikutusten vuoksi. Vaikka pilaantumista alkoi näkyä, hajallaan olevat turvetuotantoalueet pitivät vesien huononemisesta kärsineet erillään. Siellä täällä vähittäin kehkeytyneet yhtäläiset kokemukset eivät toisistaan erillisinä kyenneet tehokkaasti kasaantumaan ulospäin suuntautuvaksi vaatimusliikkeeksi. Mobilisoitumista hidasti vielä se, että viranomaiset ja turvetuottajat todistivat omilla mitaustuloksillaan, että vesien pilaantumista ei ole tapahtunut.

Myös maaseudun sosiaaliset sidokset toimivat intressikehityksen jarruina: haluttiin välttää ristiriitoja naapureiden ja virallisten instituutioiden suuntaan. Sidosten puskuroimana huoli kääntyi sisäänpäin ilmeten vain keskusteluina pienyhteisöjen sisällä. Ulospäin suuntautuvan organisoidun toiminnan aloitteentekijöitä olivatkin muualla asuvat mökkiläiset, joilla ei ollut vahvoja sidoksia maaseudun sosiaaliseen ympäristöön. Tämän ryhmän aloitteiden rohkaisemina protestitoimintaan tuli mukaan paikallista väestöä.

Taulukko 1. Turvemaiden vesistöjen pilaantumisen ja vesistöhuolen mobilisoitumisen vaiheet

Turvemaiden vesistöjen saastumisen eteneminen kansalaisten havaintoihin perustuen	Vesihuolen mobilisoituminen	Ajanjakso – toimintojen muutoksia
<ul style="list-style-type: none"> - Huono veden laatu alkoi näkyä veden tummentumisena ja kalastusvälineiden limoittumisena 	<ul style="list-style-type: none"> - Kalastajien huolestuminen - Keskustelua paikallisyhteisöissä 	<p>1970-luku</p> <ul style="list-style-type: none"> - Metsäojitusten lisääntyminen - Rinnepeltojen lannoituksen yleistymisen - Vapo Oy ostaa turvesoita - Turvetuotannon laajamittainen aloittaminen
<ul style="list-style-type: none"> - Rantojen liettyminen - Mudan kertyminen ojansuihin - Näkösyvyyden pieneneminen 	<ul style="list-style-type: none"> - Mökkiläisten huolen kasvu ja kalastuskuntien reagointi - Kyläyhteisöjen sisäiset suhteet hidastivat mobilisaatiota 	<p>1980-luku</p> <ul style="list-style-type: none"> - Turpeen nostamisen vähittäinen lisääminen - Turvevoimaloiden rakentamisia - Metsäojitusten jatkuminen, vaikka huippuaika oli ohi
<ul style="list-style-type: none"> - Turvelauttojen ja -pölyn ilmaantuminen vesien pinnoille - Järviveden käytössä ongelmia (uinti, saunominen, veneily) - Mutaisten uimarantojen lisääntyminen 	<ul style="list-style-type: none"> - Veden huono laatu huolestutti myös vakituisia ranta-asukkaita - Veden laadun nousu julkiseen keskusteluun - Turvetuotantoa vastustavia mielipidekirjoituksia alkaa ilmestyä - Paikallisia vesistökonflikteja 	<p>1990-luvun alku</p> <ul style="list-style-type: none"> - Alueellisia turvevoimalaitoksia - Paikallisten turveyrittäjien lisääntyminen - Metsäojien kunnostuksia
<ul style="list-style-type: none"> - Ranta-alueita muuttui käyttökelvottomiksi - Kalakannan muutoksia 	<ul style="list-style-type: none"> - Yhdistykset (kalastuskunnat, vesiensuojeluyhdistykset, mökkiläistoimikunnat) alkoivat toimia vesistöjensä puolesta - Paikalliset konfliktit lisääntyivät 	<p>1990-luvun loppu</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uusia turvealueita otetaan käyttöön - Alkaa ilmaantua turvealueita, joilta turpeen nosto loppuu
<ul style="list-style-type: none"> - Saastumisen eteneminen uusille vesialueille ja haittavaikutusten laajentuminen - Huono veden laatu karkotti melojia ja koskikalastajia - Matkailuyrityksiä lopetti toimintansa 	<ul style="list-style-type: none"> - Julkinen turvekiista aktivoi kansalaisia - Yleisönosastokirjoitusten lisääntyminen - Turveluvista valituksia - Huoli kasvoi vesistöliikkeeksi 	<p>2000-luvun alkuvuodet</p> <ul style="list-style-type: none"> - Turvetuotannon kasvu - Turvetuotannon puhdistusmenetelmien kehittäminen ja käyttöönotto - Metsäojitusten ohjeistus

Turvemaiden vesistöjen saastumisen eteneminen kansalaisten havaintoihin perustuen	Vesihuolen mobilisointuminen	Ajanjakso – toimintojen muutoksia
<ul style="list-style-type: none"> - Pysyviä vaurioita vesialueilla - Turmeltuneiden vesistöalueiden muuttuminen virkistyskäyttöön kelvottomiksi 	<ul style="list-style-type: none"> - Mobilisaation voimistuminen - Kansalaisadressin kerääminen ympäristöministerille - Kirjoitusten yleistyminen - Paikalliset turvekiistat lisääntyivät - Vesistöliikkeelle valikoitui johtohenkilöitä 	<p>2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppu</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uuden turvevoimalan rakentaminen Keljonlahteen alkaa - Turvekaavan valmistelu alkaa
<ul style="list-style-type: none"> - Turpeennoston lisääminen laajensi vesien saastumisalueita - Havaintoja ylivuodoista - Järvivettä ei voitu käyttää löylyvetenä - Kerrottiin terveyshaitoista 	<ul style="list-style-type: none"> - Turvekaavan vastustaminen johti Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen perustamiseen - PRV aktivoi kansalaisia - Kansalaisvalvonnan lisääntyminen - Muistutusten ja valitusten määrän kasvu - Liikehdintää myös valtakunnan tasolla 	<p>2010-luvun alku</p> <ul style="list-style-type: none"> - Turvetuotannon vesistö päästöjen puhdistusmenetelmien kehittäminen - Lukuisia oikeusprosesseja
<ul style="list-style-type: none"> - Mökkien ja rantatonttien hinnan laskeminen - Mökkeilyn väheneminen pahimmilla saastumisalueilla - Havaintoja joidenkin järvi alueiden tilan paranemisesta 	<ul style="list-style-type: none"> - Vesistöliike institutionalisoituu - PRV:stä strateginen toimija - Vesistöliikkeen toimijaverkon kokoaminen - Valtakunnallinen vaikuttaminen kasvaa - Liikkeessä väsymisen merkkejä - Uudelleenaktivoituminen viranomaisyhteistyön muodossa - PRV:n toiminnan laajentuminen yleishyödylliseen suuntaan 	<p>2010-luvun loppu</p> <ul style="list-style-type: none"> - Joidenkin ympäristölupien epääminen - Turpeennoston loppuminen joiltakin soilta - Keskustelu turvetuotannon ilmastovaikutuksista kiihtyy

Prognostiset ja motivointitehtävät liike ratkaisi perinteisen kansallisen mallin mukaisesti. Se on tähdentänyt toiminnan rationaalisuutta, rauhanomaisuutta ja tiukasti tosiasioihin pitäytymistä kaikessa toiminnassaan. Tavoitteena oli päästä yhteistyöhön viranomaisten kanssa. Myös motivointitehtävä on perustunut faktapohjaiseen julkisuuden käyttöön sekä verkostojen luomiseen potentiaalisten rintamakumppanien kesken.

Turpeennoston tuottaman vesistöongelman erityinen laatu merkitsi ongelmista kärsineille hankaluuksia diagnostisessa kehystämässä, mutta vielä enemmän sen uskottavuudessa viranomaisten suuntaan. Vastakkain olivat vesien virkistyskäyttäjien omat havainnot ja luonnontieteellisen vesitutkimuksen niihin nähden jyrkän ristiriitaiset väitteet. Vakiintuneen vesitutkimuksen auktoriteettiasema esti myös hallintoa näkemästä, että tulosten ristiriitaisuus olikin lopulta näennäistä: asukkaiden havainnot ja tutkimus mittasivat eri asioita. Tutkimuksen menetelmät eivät kyenneet tunnistamaan humuksen tuottamia ongelmia virkistyskäyttölle. Veden laatututkimus ei myöskään kyennyt orientoitumaan uudelleen, mitä humusongelman ymmärtäminen olisi edellyttänyt. Tutkimuksen omat sidokset (EU:n ohjeistus, perinteet, teettäjät, etäisyys humusongelmista kärsiviin) muodostivat puskurin uudelleenorientoitumisen eteen.

Turpeenkaivun lisääntyminen ja virkistyskäytön ongelmien syveneminen pakotti niistä kärsiviä kuitenkin kehittämään diagnostista kehystä. Sen ytimeen nousi lisääntynyt turpeenkaivu ongelmien keskeisenä lähteenä. Kehystämistä edesauttoi ongelmille yhteisen paikallisyhteisöjen ulkopuolisen suuren syyllisen (Vapo Oy) esille nostaminen. Vapo oli ylivoimaisesti suurin turpeentuottaja. Voitiin tähdentää, että ongelmat sijaitsivat paikallisyhteisössä, mutta niiden aiheuttaja oli suuri paikallisyhteisön ulkopuolinen toimija. Myöhemmässä vaiheessa kehyyksen uskottavuutta viranomaisten silmissä vahvisti liikkeen aloitteesta toteutettu Keski-Suomen liiton rahoittama yhteiskuntatieteellinen kyselytutkimus, jonka tulokset osoittivat virkistyskäytön ongelmien olevan yleisiä Saarijärven reitin varren asukkaiden keskuudessa. Yhtäpitävästi liikkeen kanssa asukkaat nimesivät turpeennoston keskeiseksi syyksi ongelmiin. Tutkimus kykeni murtamaan vesien luonnontieteellisen laatututkimuksen tuottaman harhan, mikä merkitsi läpimurtoa PRV-liikkeen viranomais-suhteissa.

PRV-liikkeen strateginen ydin on kytkeytynyt viranomaisiin vaikuttamiseen ja viranomaisyhteistyön kehittämiseen. Tutkimuksen seurauksena avautui kokonaan uusi tila Keski-Suomen liiton tarjotessa yhdistykselle merkittävää roolia maakunnan luonnonvesien suojelussa. Liike hyödynsi avautuneen tilan tarttumalla nopeasti viranomaisen tarjoamaan poikkeukselliseen mahdollisuuteen. Protestiliikkeestä tuli tunnustettu yhteistyötoimija, joka nyt sai toiminnalleen lisää resursseja. Se kykeni laajentamaan toimintansa alaa turvetuotannon vastustamisesta kalavesien hoitoon.

Pelastetaan reittivedet -yhdistys tähdentää, ettei se uudessa roolissaan ole luopunut vaatimuksestaan turpeenkaivun lopettamiseksi, eikä ylipäätään itsenäisen yhdistyksen roolista. Kumppanuutensa viranomaisten kanssa yhdistys määrittelee itsenäisten toimijoiden yhteistyösuhteeksi. Ympäristönhallinnan alueella PRV:n saamaa vastuuta voi pitää osoituksena Keski-Suomen liiton vi-
ranhaltijoiden ennakkoluulottomasta ja innovatiivisesta kehittämisen tavasta.

Ympäristöoikeudenmukaisuus – ydinkysymys turpeen vesistökonfliktissa

Olemme tarkastelleet vesistöongelmaa ja turvekiistaa julkisen oikeuttamisen analyysin ja toimijaverkkolähestymistävän viitekehyksistä. Suuntaamme nyt yhteenvedonluonteisesti tarkastelun normatiiviselle alueelle *ympäristöoikeudenmukaisuuden* käsitteen näkökulmasta, onhan tutkimamme liike keskeisesti olemassa asukkaiden epäoikeudenmukaisuuden kokemuksen aikaansaamana. Oikeudenmukaisuuskysymykset ovatkin läsnä läpäisevästi koko kertomuksen kulun. Tutkimus on tuonut esiin lukuisia ympäristöoikeudenmukaisuuden käsitteen piiriin lukeutuvia ristiriitoja ja sosiaalisia mekanismeja. PRV-liikettä voisikin kutsua (paikalliseksi) ympäristöoikeudenmukaisuusliikkeeksi siinä merkityksessä kuin käsitettä on alan tutkimuksessa käytetty (ks. Schlosberg 2013).

Tässä yhteydessä ei ole tarkoituksenmukaista perehtyä ympäristöoikeudenmukaisuuden teoretisointiin. Käytämme hyväksemme käsitteen jakoa neljään lohkoon, jotka ovat jako-oikeudenmukaisuus, menettelytapojen oikeudenmukaisuus, tunnustetuksi tulemisen oikeudenmukaisuus ja toimintamahdollisuuksien ja kyvykkyyksien oikeudenmukaisuus³⁶ (Schlosberg 2007; Kortetmäki 2017).

Jako-oikeudenmukaisuus kohdistaa huomion siihen, miten erilaiset ympäristöhaitat, -riskit ja -hyödyt jakautuvat epätasaisesti ihmis- ja väestöryhmien kesken. *Menettelytapojen oikeudenmukaisuus* tarkoittaa periaatetta, että ympäristöön kohdistuvien toimien kohteena olevien ihmisten tulee päästä osal-

36 Käsite on Yhdysvalloissa kytkeytynyt alun perin vahvasti alistettujen ihmisryhmien, kuten alkuperäiskansojen ja mustien, diskriminointiin ympäristöä koskevia hankkeita suunniteltaessa ja toteutettaessa. Se on liitetty kansalaisyhteiskuntaisteluun ja rasismianalyysiin. Käsitteen jako-oikeudenmukaisuuden näkökulma oli vahvasti esillä. Myöhemmin käsitettä on eriytetty muun muassa yllä sanottuihin suuntiin. (Schlosberg 2013.) Vesistö-tematiikkaan on oikeudenmukaisuuden näkökulmasta perehdytty muun muassa Suomen Akatemian, Suomen Ympäristökeskuksen, Aalto-yliopiston ja Itä-Suomen yliopiston ENJUSTESS-hankkeessa (2012–2016). Siinä tutkittiin ympäristöoikeudenmukaisuuden toteutumista vesiympäristöjen käytön, saavutettavuuden ja suunnittelun näkökulmista Helsingin seudulla. Hankkeen tavoitteena oli ympäristöoikeudenmukaisuuden toteutumisen kartoittaminen, vesiympäristöjä uhkaavien tekijöiden ja konfliktien jäljittäminen sekä kaupunkiympäristön sinirakenteen (lähialueen vesiympäristön vihreä infrastruktuuri) suunnittelun ja hallinnan menetelmien kehittäminen. Tarkastelukulma oli siis toinen kuin meidän tutkimuksessamme, jossa se on oikeudenmukaisuusongelmia kokeneen ihmisryhmän.

listumaan asioista päättämiseen tai asioiden korjaamiseen. *Tunnustetuksi tulemisen oikeudenmukaisuuden* mukaan erilaiset rakenteelliset tekijät, kuten vallan rakenteellinen epätasainen jakautuminen ja eriarvoistavat käytännöt tuottavat epäoikeudenmukaisuuden kokemusta. Tunnustetuksi tulemisen oikeudenmukaisuudessa on kysymys marginaalisten ryhmien kokemusten sekä eriarvoistavien käytäntöjen näkyväksi ja tunnustetuksi tekemisestä. *Toimintamahdollisuuksien ja kyvykkyyksien oikeudenmukaisuudessa* kiinnitetään huomio ihmisten tarpeisiin ja mahdollisuuksiin voida hyvin, toimia ja toteuttaa itseään ilmastonmuutoksen maailmassa materiaalisten välineiden sijasta. Liitettyä tämän tutkimuksen teema-aiheeseen huomio kohdistuu vesistöihin niitä käyttävien ihmisten hyvinvoinnin lähteenä. Tutkimuksemme on tuonut näkyville ympäristöoikeudenmukaisuusongelmia käsitteen kaikilla neljällä ulottuvuudella.

Jako-oikeudenmukaisuus. Ympäristönsuojelulakia (27.6.2014/527) voi tulkita siten, että siinä ympäristöoikeudenmukaisuus asetetaan lähtökohdaksi määräämällä, että ympäristöä ei saa pilata (5 §) ja toteamalla (5 § kohta 2 d), että pilaantumisen tarkoitetaan myös ympäristön virkistyskäyttöön soveltuvuuden vähenemistä. Turvemaiden humusongelman kohdalla oikeudenmukaisuuden tämä lain aspekti ei toteudu. Turpeenkaivun ja muun turvemaiden muokkauksen vesistöhaitat koskevat turvekenttien alapuolisten vesistöjen varsien asukkaita, jotka kokevat epäoikeudenmukaiseksi vesistöhaittojen kohdistumisen heidän tärkeänä pitämäänsä elämäntilanteeseen. Haitankärsijöiden epäoikeudenmukaisuuden kokemusta lisää se, että he eivät pääse myöskään osallisiksi tuotannollista toiminnasta koituvista hyödyistä.

Laajempaan ihmisryhmään haitat koskettavat maaseudun asukkaita. Tällaisen epäoikeudenmukaisuuden tunne kiteytti eräs vuonna 2016 kyselymme vastaaja kirjoittamalla, että *“Tuntuu tosi turhautavalta, että vesistöä saa siksi tuhota, että Jyväskylän Energian turpeen on jostain tultava ja viranomaiset, Vapo ja yksityiset turvetuottajat ovat lepsuja”* (Möttönen, Konttinen & Salo 2016, 41). Vesistöhaitoista poiketen turpeenpolton ilmastoperspektiivi sen sijaan ulottaa turpeen energiapolton hiilidioksidihaitat koskemaan kaikkia.

Menettelytapojen oikeudenmukaisuus. Tällä oikeudenmukaisuuden alueella vallitsee syvä ristiriita. Turvekenttien humuspäästöistä kärsivät on tähän saakka käytännöllisesti katsoen ihmisryhmänä sivuutettu päätöksiä tehtäessä. Lain säädäntö ei riitä takaamaan turvetuotannon kaltaisten vesistöongelmien osalta haitankärsijöiden oikeutta ympäristönsä puhtauteen. Ekosysteemipalveluiden käsite on marginaalisessa asemassa turpeennostokenttien suunnittelussa silloin, kun sillä tarkoitetaan luonnon tarjoamia palveluita paikallisille asukkaille. Myös humuspäästöjen valvontaa on delegoitu päästöjä tuottaville yrityksille. Käytännössä haitankärsijöiden mahdollisuudeksi jää muistutusten ja valitusten sekä lopulta järjestäytyneen kansalaistoiminnan avulla koettaa vaikuttaa ongelmiin.

Tunnustetuksi tulemisen oikeudenmukaisuus. Myös tässä suhteessa vesien heikkenemisestä kärsivät kokevat epäoikeudenmukaisuutta. Erityisesti suuret toimijat omaavat resurssiensa turvin ylivoimaiset vaikutusmahdollisuudet poliitikkoihin vapaaehtoisyhdistykseen nähden, puhumattakaan yksityishenkilöistä. Suuret yritykset keskittävät vaikutusyrityksensä paljolti juuri tähän alueeseen voimallisella lobbaus- ja julkisuustoiminnallaan. Niiden sanoman ovat omaksuneet monet poliittiset avainpäättäjät, mistä kielii poliitikkojen yllättyneisyys heidän kuullessaan vesistöliikkeen käsityksen asiasta. Paikallisella tasolla vaikutusyritykset kohdistuvat myös valvonta- ja muihin viranomaisiin hienovaraisine keinoineen. Kansalaistoimijat joutuvat helposti alakynteen tällaisten vaikuttamiskeinojen kohteena.

Toimintamahdollisuuksien ja kyvykkyyden oikeudenmukaisuus. Pelastetaan reittivedet -yhdistys syntyi kollektiivisena yrityksenä vastata maaseudun asukkaiden tarpeeseen voida hyvin ja toteuttaa itseään. Organisoitun PRV-liikkeen muodostuminen viittaa itsessään syvään kokemukseen oikeudenmukaisuuden vajeista tässä peruskysymyksessä.

Arvot vesistökiistan taustalla

Humus on aiheuttanut turvetuotantokenttien visaisen kiistan, johon ei ole pysytty saamaan sopua. Tilanne ei ole kuitenkaan pysynyt staattisena. Paine turvetuotantoa kohtaan on lisääntynyt myös ilmastonmuutoksen torjumisen vuoksi ja turvetuotannon määrä on jo kääntynyt laskuun. Vastakkainasettelu turvetuotannon ja Pelastetaan reittivedet -yhdistyksen välillä jatkuu silti edelleen. Olemme käyttäneet turvekiistan tulkintakehyksenä julkisen oikeuttamisen analyysia (JOA). Sen mukaan yhteiskunnallisten ristiriitojen sovittelua auttaa, jos ymmärretään niiden taustalla olevat ajatusmaailmat ja arvot. JOA:n kehyksessä turvetuotannon ja sen tukijoiden ajattelu perustuu ekotaloudelliseen näkemykseen ympäristön ja vesien suojelusta. Siinä luontoa rasittavan taloudellisen toiminnan oikeutusta voidaan arvioida taloudellisten hyötyjen ja luonnolle aiheutuvien haittojen suhteella.

Ekotaloudellisessa näkemyksessä luonto on hyödyke, jolle voidaan laskea rahallinen arvo sen mukaan, kuinka paljon siitä voidaan saada tuottoa. Hyödykeajattelua ilmenee myös silloin, kun soiden myyntiin halukkaat maanomistajat neuvottelevat turvetuottajien kanssa siitä, millä hinnalla maanomistaja on valmis luovuttamaan suon turpeen nostoon. Toisaalta ekotaloudessa tunnustetaan myös luonnon käytöstä koituvat haitat ympäristön käyttöarvon vähenemisenä ja luonnon pilaantumisenä. Julkisen järjestelmän sovittelutehtävänä ekotaloudessa on yhtäältä pyrkiä varmistamaan taloudellisen toiminnan mahdollisuus

ja toisaalta vaikuttaa siihen, että luonnolle aiheutetaan mahdollisimman vähän haittaa. Joskus haitat voivat olla niin suuria, että toimintaa ei voida sallia tai sitä pitää rajoittaa. Pääperiaate on, että mitä hyödyllisempi taloudellinen toiminta on, sitä enemmän voidaan sietää luonnolle koituvaa haittaa.

Toisaalta on sellaisia luontoarvoja, kuten uhanalaisten eläin- ja kasvilajien suojeleminen, että niiden vuoksi lainsäätäjät ovat halunneet rajoittaa toimintaa tai kieltää sen kokonaan. Julkisessa poliittis-hallinnollisessa järjestelmässä on kehitetty mekanismeja, joilla pyritään sovittamaan taloudellisten arvojen ja luontoarvojen välistä ristiriitaa. Tarinassamme tulee esille esimerkkejä, miten erilaisilla ohjelmilla ja periaatteilla on sovitettu turpeen nostamista ja soiden luontoarvoja. Vaikka osapuolet (turvetuottajat ja luonnonsuojelijat) ovat olleet eri kannoilla, on pystytty yhteisesti tekemään kompromisseja.

Valtakunnanpolitiikassa turvetuotanto on katsottu hyödylliseksi taloudelliseksi toiminnaksi kotimaisena tuontia korvaavana polttoaineena, joka tuo työtä ja verotuloja. Poliittis-hallinnollinen järjestelmä on pyrkinyt vähentämään turvetuotannosta koituvia luontohaittoja kahdella tavalla. Ensinnäkin edellytetään, että eniten luontoarvoja omaavilta soilta turvetta ei saa nostaa. Toiseksi, turvetuottajilta on vaadittu parhaan käyttökelpoisen puhdistustekniikan (BAT) käyttöä.

Sovittelua on tehty valtakunnan tason ohjelmatyössä turvetuottajien ja luonnonsuojelijoiden kesken kohdistuen huomio ensisijaisesti ekotaloudellisen ja ekologisen arvonäkemyksen väliseen kiistaan. Vesistöliikkeen arvot perustuvat ensisijaisesti ”arjen ja tuttuuden” maailman näkemyksiin. Tässä tapauksessa ekotaloudellisen maailman arvot sekä ”arjen ja tuttuuden” maailman arvot ovat niin kaukana toisistaan, että ristiriita on syvempi kuin ekotaloudellisen ja ekologisen maailmojen välisten arvojen eikä sovittelussa ole edetty.

Tapauksessamme ”arjen ja tuttuuden” maailman näkemyksen mukaan luontoa ei voida arvottaa taloudellisena hyödykkeenä, koska ihmisillä on syvä luontosuhde ja he pitävät luontoa kaikille kuuluvana kollektiivisena oikeutena. Arkielämässä vesi- ja suoluonto koetaan ihmisen identiteettiin kuuluvaksi virkistyksen ja hyvinvoinnin lähteeksi. PRV:n tapauksessa julkinen järjestelmä on ollut kyvytön tunnistamaan ”arjen ja tuttuuden” maailman arvoja. Yhdistyksen mielestä julkinen järjestelmä ei ole tunnustanut tämän oikeutuksen edustajaa, kansalaisjärjestöä, turvekiistassa legitimiiksi neuvottelukumppaniksi. Huolimatta hallinnon eri tasoilla käydystä aktiivisesta yhteydenpidosta ei yhteistä neuvottelupohjaa ole löytynyt. Arvojen yhteismitattomuus on estänyt turvekiistan ratkaisevan kompromissin aikaansaamisen. Turvekiistan erityisyys tuli esille sillä tavoin, että yhteinen neuvottelupohja löytyi Keski-Suomen liiton kanssa, kun liitto ei enää ollut turvekiistan osapuoli.

PRV:n ”arjen ja tuttuuden” maailman ja Luonnonsuojeluliiton ”ekologisten” arvojen välillä on paljon yhtenäisyyksiä, mutta myös ristiriitoja aiheuttavia eroja.

PRV on katsonut, että SLL:n toiminnassa ekologiset arvot ovat sillä tavoin ensisijaisia, että liitto ei ole pystynyt samanaikaisesti tehokkaasti ajamaan ihmisten arjesta nousevia vesistöjen virkistyskäyttöä painottavia intressejä. PRV on myös esimerkiksi turvekaavan käsittelyn yhteydessä kritisoinut Luonnonsuojeluliittoa kaavan sisältöä koskeneen kompromissin hyväksymisestä. Yhdistyksen mielestä liitto ei ole riittävällä voimakkuudella puolustanut vesistöjen pilaantumisenestä kärsineiden asukkaiden etuja.

Vesistöliike edustaa näkökantaa, että ihmisten kollektiivisella oikeudella puh-taisiin vesiin ei voida käydä kauppaa. PRV-yhdistys on todennut, että sillä ei ole mandaattia neuvotella sellaisesta kompromissista, että se luopuisi puolustamasta joidenkin vesialueiden kollektiivista oikeutta vastapainoksi sille, että turvetuotanto sitoutuisi olemaan hakematta ympäristölupia jollakin toisella alueella. Poiketen PRV:n antroposentrisestä (ihmiskeskeisestä) näkökannasta Luonnonsuojeluliitto orientoituu pääosin ekosentrisesti (luonnon ja lajien näkökulma) ja katsoo, ettei nykytilanteessa ole realistista lähteä kaikkien soiden säästämisestä.

Onko turvekiistaan ratkaisuja?

On aiheellista pohtia, onko ekotaloudellisen ajattelun perustalta nouseva ristiriita ratkaistavissa. Voidaan ajatella, että niiden haitankärsijöiden kanssa, jotka näkevät vesien pilaantumisen tuottavan pääosin taloudellisia haittoja, sovittelu olisi mahdollista. Mökin omistaja voisi tyytyä siihen, että turvetuottaja lunastaisi mökin tai antaisi niin ison rahallisen korvauksen, että omistajalla olisi mahdollisuus hankkia uusi mökki puhtaan veden rannalta. Rahallinen korvaus saattaisi tulla kysymykseen myös niiden maanomistajien kanssa, joiden rantatonttien arvo laskee tai myynti tulee mahdottomaksi. Tällaista kompromissiesitystä ei ole kuitenkaan tehty ilmeisesti siitä syystä, että korvausneuvottelut hidastaisivat turvesoiden hyödyntämistä ja korvausten maksaminen pienentäisi turvetuotannon kannattavuutta. Kompromissi tarkoittaisi myös sitä, että turvetuottajat myöntävät sen, että niiden toiminta tuottaa haittaa paikallisille asukkaille.

Korvausten maksaminen ei turvekiistassa ole ollut kuitenkaan täysin tuntematonta. Ekotaloudellista perustetta on käytetty, kun Vapo Oy on määrätty maksamaan Liesjärven tapauksessa korvauksia rantojen pilaantumisesta.³⁷ Toisaalta Pelastetaan reittivedet -yhdistys on tuomittu maksamaan oikeudenkäyntikuluja, joita Vapo Oy on vaatinut sillä perusteella, että yhdistyksen valituksen

37 Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto (AVI) velvoitti 30.12.2016 tekemällään päätöksellä Vapo Oy:n maksamaan rannanomistajille korvauksia turvetuotannon vesien virkistyskäytölle aiheutuneista vahingoista. Päätös perustuu siihen, että Majasuon turvealue on aiheuttanut Liesjärven osissa järven virkitysarvon alenemista. Asian ratkaisu oikeusasteissa on vielä kesken.

vuoksi ympäristöluvan saannin viivästyminen on tuottanut taloudellisia menetyksiä (ks. PRV:n toimintakertomus 2015).³⁸

JOA-lähestymistavan mukaan kompromissin rakentamisessa pitää pystyä ottamaan huomioon eri oikeuttamisen maailmojen arvoja tasapuolisesti. Centeneri (2014) näkee, että sovittelu onnistuu vain, kun arvoissa on yhteismitallisuuden elementtejä eli on jotain sellaista yhteistä, josta voidaan sopia. Kun luontoa arvotetaan julkisella arenalla rationaalisilla ekotaloudellisilla perusteilla, ja kun toisaalta ihmisten luontosuhteeseen liittyvä ympäristötietoisuus vahvistuu, törmätään arvojen yhteismitattomuuden problematiikkaan. Syntyy tilanteita, joissa julkinen toimija ei pysty esittämään ympäristöongelman ratkaisemiseksi osapuolia tyydyttävää kompromissia.

Luonnon arvostaminen kollektiivisena oikeutena sisältyy myös käsitteeseen ”sosiaalinen toimilupa”, joka tarkoittaa sitä, että luontoon vaikuttaviin hankkeisiin tulisi saada paikallisten ihmisten hyväksyntä. Suuri osa paikallisista ihmisistä ei arvioi kantaansa hankkeisiin taloudellisten hyötyjen määrällä niin kuin monissa kaivoskiistoissa on todettu (esim. Jartti, Rantala ja Litmanen 2014). Sama asia tuli esille kyselytutkimuksessa (Konttinen, Salo & Möttönen 2018). Turvetuotanto oli menettänyt Saarijärven reitin varren asukkaiden sosiaalisen toimiluvan.³⁹

PRV-yhdistys perustettiin turvetuotantoa vastustavan protestiliikkeen perustalle ja sen toiminta lähtee siitä, että turvetuotannolla ei ole paikallisen väestön hyväksyntää. Keski-Suomen liiton tukemana yhdistys on laajentanut toimialuettaan yleishyödyllisiin hankkeisiin, joilla on laajaa kannatusta, ja joille paikallinen väestö on valmis antamaan sosiaalisen toimiluvan. Esimerkkinä tästä on hanke ”Taimen takaisin Saarijärven reitille”.

Jotta turvekiistassa arvojen yhteismitattomuutta saataisiin pienennettyä ja sovittelulle syntyisi edellytyksiä, ympäristön hallintajärjestelmän toimintatapaan tarvitaan muutoksia. Kansalaiset pitäisi ottaa laajemmin suunnittelu- ja päätöksentekoprosesseihin. Ihmisen arkielämästä lähteviä arvostuksia pitäi-

38 Myös tämä asia on kesken, koska PRV on valittanut tuomiosta.

39 Sosiaalinen toimilupa ei ole muodollista sopimista, vaan kyse on paikallisen asujaimiston ja muiden asianosaisten osapuolten hyväksynnästä jollekin hankkeelle. Hyväksyntä ja siis sosiaalinen toimilupa voidaan myös menettää hankkeen kestäessä. Moffat'n ja Zhangin (2014) mukaan luottamus on sosiaalisen toimiluvan keskeinen elementti. Sosiaalisessa toimiluvassa on aste-eroja. Hankkeen vaikutuksen alaiset voivat sosiaalisen toimiluvan voimassaolon alimmalla tasolla vastustaa ja enemmän tai vähemmän vastahakoisesti vain sietää hanketta, jonka tuntevat itselleen vieraaksi ja huomattavia haittoja aiheuttavaksi. Sitä korkeammalla tasolla hankkeeseen suhtaudutaan suopeasti eli se hyväksytään enemmän tai vähemmän selvästi myönteisenä asiana. Korkeimmalla tasolla hanketta arvostetaan niin, että siitä muodostuu jopa osa alueen ja asujaimiston identiteettiä (Mononen & Suopajarvi toim. 2016, 14). Tälle ylimmälle tasolle on ominaista paitsi kokemus hankkeen suurista hyödyistä, myös vahva luottamus hanketta ajavaan yritykseen ja sen toteuttamiin toimenpiteisiin hyötyjen hankinnassa.

si ymmärtää ja ottaa ne suunnittelussa huomioon. PRV:n tarinassa on käynyt ilmi, että ihmisen arvonnäkemykset ovat ympäristölupaprosesseissa taloudellisia ja luonnonsuojelullisia arvoja heikommassa asemassa. Ihmisten on vaikea tätä ymmärtää.

Turvetuotannon sääntelyn keskiössä olevassa ympäristölupaprosessissa kansalaisilla on lähinnä kuulijan osa. He voivat saada informaatiota lupahakemuksesta ja sen käsittelyvaiheista. Kansalaisten vaikutusmahdollisuudet rajoittuvat ympäristölain mukaisiin muistutus- ja valitusmenettelyihin. PRV on esittänyt, että kansalaisia pitäisi ottaa prosessiin mukaan, ei vain kuulijoina vaan myös toimijoina, jotka osallistuvat luvan edellytysten arviointiin sekä lupien valvontavaiheeseen. Sille työlle, jota ihmiset PRV:n ohjaamana tekevät omaehtoisesti, pitäisi antaa julkisen toimijan vahvistama asema.

PRV:n tarinassa on viesti myös tutkijoille ja tutkimusten teettäjille. Vakiintunut luonnontieteellinen vesien laatututkimus on liian kapeana soveltumaton huomioimaan vesistöjen käyttäjien kannalta oleellisia näkökohtia. Samalla kun luonnontieteellistä humustutkimusta tulee kehittää, tulisi panostaa myös yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen hyödyntämiseen. Arkielämässään vesiä virkistykseen käyttävät kansalaiset tarjoavat tärkeän tietolähteen vesistöjen arviointiin. Ympäristöhallinnossa pitäisi vahvistaa sellaista kansalaistutkimusta, jossa tutkimustulokset syntyvät ammattitutkijoiden ja kansalaisten yhteistyön tuloksena.

Turvetuotannon ympäristöhallinnan korporatiivinen malli

PRV:n tarina kertoo myös suomalaisesta ympäristöhallinnan mallista. Vesistöliikkeelle ja sen pohjalta syntyneelle Pelastetaan reittivedet -yhdistykselle tuli aikaisessa vaiheessa selväksi, että turvekiistassa ei ole mahdollista menestyä vain vastustamalla turvetuottajia. Pitää päästä vaikuttamaan siihen julkishallinnolliseen ympäristöhallinnan alajärjestelmään, jossa turvetuotantoa säännellään. Tästä pyrkimyksestä muodostui PRV:n strateginen tehtävä. Yhdistyksen johdolla on ollut taito tehdä yhteistyötä julkisen järjestelmän kanssa. Kun Keski-Suomen liitolta poistui tehtävä edistää turpeennostoa kaavaratkaisuilla, yhdistyksen ja liiton yhteistyö tiivistyi ja muuttui tuloksellisesti. Siitä todisteena on Järvipäivät 2019 -tapahtuman järjestämisvastuun ottaminen. Toiseksi, kun PRV laajensi toimintastrategiaansa yleishyödyllisen toiminnan suuntaan, yhteistyö sekä julkisten toimijoiden että elinkeinoelämän kanssa on tuottanut tuloksia, mistä ”Taimen takaisin Saarijärven reitille” -hanke on esimerkki.

Miksi sitten turvekiistan ratkaisussa Pelastetaan reittivedet -yhdistys ei ole saanut ovea auki julkiseen järjestelmään, vaikka yhdistys on osoittanut yhteis-

työkykynsä? Vastaus ei löydy yhdistyksen strategiasta ja toimintatavasta, vaan sitä on etsittävä suomalaisen ympäristönhallinnan mallista.

Vesistöliike ja PRV tunnistivat maakunnallisen turvetuottajien tukiverkon, jossa on selviä korporatiivisia piirteitä. Toimenharjoittajat otetaan mukaan asioiden valmisteluun ja toiminnan sääntelyyn, mutta kansalaisia ja niiden järjestöjä ei. Keski-Suomen energiapäivän järjestelyssä annettiin tilaa turvetuottajille, mutta vesistöliikkeen edustajaa vieroksuttiin. Turvekaavan valmistelussa turvetuottajien vaikutus oli vahva suhteessa kansalaisjärjestöihin. TASO -hanke toteutettiin lähinnä virkakoneiston ja tuottajayritysten yhteistyönä ilman niiden ihmisten edustusta, jotka kokevat kärsivänsä vesien pilaantumisesta. Suljetun piirin yhteistyö oli tullut tutuksi PRV-yhdistyksen perustajalle Olavi Niemelle hänen omalla työurallaan, kuten hän ”Takinkääntäjän tarinassaan” kertoo.

Yhdistyksen mielestä turvetuotannon tukiverkko on suojannut turvetuottajia ympäristölupien myöntämis- ja valvontaprosessissa. Yhdistys on saanut pieniä läpimurtoja vastustaessaan oman toimijaverkkonsa kanssa lupien myöntämisiä ja vaatiessaan lupien tiukempaa valvontaa. Suurta käännettä ei kuitenkaan ole tapahtunut.

Yhdistys törmäsi järjestelmän ytimeen, kun se suuntasi katseensa valtakunnalliseen vaikuttamiseen. Siellä näytti tulevan totaalinen seinä eteen. Kun paikallinen virkakoneisto kuunteli PRV:n edustajia, valtakunnan tasolla suhtautuminen yhdistykseen on pääasiassa ollut torjuva. Suuri osa poliitikoista on paikallisista ongelmista tietämättömiä. Ihmisten vesistöhuolet eivät ole heitä kiinnostaneet, koska he olivat saaneet viranomaisilta ja toimenharjoittajilta tiedon, että ongelmia ei ole.

Vesistöliike on tunnistanut turvetuottajien edunvalvontajärjestön Bioenergia-yhdistyksen (ent. Turveteollisuusliitto) tiiviit yhteydet poliittisiin päättäjiin ja paheksunut muun muassa järjestön PR-toimintaa. Turvetuotannon hallintajärjestelmän ytimeen kurkistamalla yhdistykselle on selvinnyt toimintapa, jolla turvetuotantoa koskevia poliittisia päätöksiä valmistellaan ja turvetuotannon ympäristönsuojelua koordinoidaan.

Kerroimme aikaisemmin, että ympäristöministeriö asetti toimikaudelle 13.8.2001–31.5.2002 turvetuotannon ympäristönsuojeluohjeen valmistelutyöryhmän, jossa oli valtion viranhaltijoiden lisäksi edustus sekä Suomen turvetuottajat ry:stä että Turveteollisuusliitosta. Turvetuotannon edustusta vielä vahvistettiin, kun vuonna 2003 Ympäristöministeriö asetti ”Turvetuotannon ympäristönsuojelun kansallisen koordinoitiryhmän”, jossa viranhaltijoiden ohella oli edustettuna turvalan yrityksiä ja niiden edunvalvontajärjestöjä. Yrittäjät olivat päässeet mukaan, mutta ympäristöjärjestöjä työryhmässä ei ollut. Suomen luonnonsuojeluliitto otettiin työryhmään vuonna 2014.

Nimi yhteistyöryhmä tuntuu harhaanjohtavalta, koska turvetuotannon tuottamia ympäristöhaittoja havainnoivien ja niistä kärsivien kansalaisten edusta-

jia ryhmässä ei ole ollut. Nimi symboloi sitä, että kansalaiset eivät ole osallisia turvetuotannon ympäristönsuojelussa. Ihmisten havainnoilla ja kokemuksilla ei ole merkitystä turvetuottajien aiheuttamien ympäristöhaittojen hallinnassa.

Vielä selvemmin turvetuotannon vaikutus on näkynyt turvetuotannon ympäristönsuojelua ja tarkkailua koskevien ohjeiden valmistelussa. Turveteollisuuden edustajien lisäksi ohjeita valmisteleivassa työryhmässä on ollut vain ministeriöiden alaisia viranhaltijoita. Näissä työryhmissä turvealan yritykset olivat 2000-luvulla etujärjestöjensä lisäksi edustettuna myös suoraan: Vapo Oy:llä ja Turveruukki Oy:llä oli edustaja sekä vuoden 2006 turvetuotannon tarkkailuoppaan että vuoden 2008 ympäristöoppaan valmistelleessa työryhmässä. Jälkimmäisessä Turveruukki Oy:n edustaja toimi ryhmän puheenjohtajana.

Kansalaiset ovat yleisesti katsoneet, että turvetuotannon valvonta on puutteellista (esim. Jankkari 2012, Möttönen, Konttinen & Salo 2016). PRV on toistuvasti tuonut esimerkein esille, että turvetuottajat eivät noudata ympäristölupaehtoja ja vaatinut tiukempaa valvontaa. Valvontajärjestelmä, jonka luonnissa ja ohjeistamisessa turvetuotanto on itse ollut mukana, ja jossa turvevesien tarkkailu on siirretty pääosin turvetuotannon toimenharjoittajien vastuulle, ei ole yleisesti uskottava. Turvetuottajat ovat olleet mukana luomassa turvetuotannon ympäristönsuojelun käytäntöjä ja ohjeita, varmistamassa sitä, miten virkakoneisto saa heitä valvoa ja vaikuttaneet käytännön valvonnan siirtämiseen turvetuottajien itsetarkkailuksi.

Turvetuotannon tapauksessa valtionhallinnon hierarkkisella ohjauksella varmistetaan paikallisten viranomaisten harkintavallan kapeus. Paikallisen jouston puuttumisen vuoksi kansalaisia ei voida ottaa valvontaan mukaan. Se, että valvontajärjestelmä on hyväksytty poliittisessa päätöksenteossa, viittaa siihen, että Suomessa on voimassa yleisemminkin rutiinikorporatiivinen ympäristönhallinnan malli.

Lähdeluettelo

- Alapuro, R. (1988). *State and Revolution in Finland*. Berkeley: University of California Press.
- Alapuro, R. (1997). Mielenosoitus. Teoksessa Alapuro, R. (toim.) *Suomen älymystö Venäjän varjossa*. Helsinki: Tammi, 25–54.
- Albrecht, E. (2018). Peatland politics in Finland – Local movements, deliberative environmental governance and arguments. *Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Social Sciences and Business Studies 177*. Joensuu: University of Eastern Finland.
- Albrecht, E. & Ratamäki, O. (2016). Effective arguments for ecosystem services in biodiversity conservation – A case study on Finnish peatland conservation. *Ecosystem services 22*, 41–50.
- Arjoranta, J., Hirsjärvi, I., Kovala, U., Saresma, T. & Ruotsalainen, M. (2017). Turvetta tupaan: faktat, valheet ja affektiivinen vastaanotto Turveinfo-mainoskampanjassa. *Media & Viestintä 40 (3–4)*, 76–99.
- Bendell, J. (2000). Civil regulation: A new form of democratic governance for the global economy? Teoksessa Bendell, J. (toim.) *Terms for Endearment: Business, NGOs and Sustainable Development*. Sheffield: Greenleaf Publishing, 239–254.
- Benford, R. D. & Snow, D. A. (2000). Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment. *Annual Review of Sociology 26*, 611–639.
- Boltanski, L. & Thévenot, L. (1999). The Sociology of Critical Capacity. *European Journal of Social Theory 2(3)*: 359–377.
- Callon M.(1991). *Techno-economic networks and science and technology policy (Part I - II - III)*, OECD.
- Callon, M. (ed.) (1998). *The Laws of the Markets*. Blackwell Publisher. London.
- Carson, R. (1962). *Silent Spring*. Boston: Houghton Mifflin.

Centemeri, L. (2012). The Contribution of the Sociology of Quantification to a Discussion of Objectivity in Economics. Teoksessa Castro Caldas, J. M. ja V. Neves (toim.) *Facts and Values in Economics*. London: Routledge, 110–125.

Centemeri, L. (2014). Reframing problems of incommensurability in environmental conflicts through pragmatic sociology: From value pluralism to the plurality of modes of engagement with the environment. *Environmental Values* 24(3), 299–320.

Energiatallisuus (2019). Suomalaisten energia-asenteet 2019. https://energia.fi/files/4313/Energiatallisuus_-_Energia-asenteet_2019.pdf

Granberg, K. & Saukkonen, S. (1998). Lievestuoreen lipeälampi. Teoksessa Hakkari, L. & S. Saukkonen (toim.) *Päijänne: Suomalainen suurjärvi*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 108–109.

Goodwin, J., Jasper, J. M. & Polletta, F. (toim.) (2001). *Passionate Politics: Emotions and Social Movements*. Chicago: University of Chicago Press.

Hanhilahti, V. (2016). Turpeeseen sidotut. Suomalaisen turvepolitiikan etujärjestövaikuttaminen ja vallan etupiirit. Tampere: Tampereen yliopisto. Poliittikan tutkimuksen pro gradu -tutkielma.

HE 147/2015 vp. Hallituksen esitys laeiksi ympäristönsuojelulain ja jätelain 89 ja 108 pykälän muuttamisesta.

Hokkanen, K. (1998). Päijänteen vesiensuojelu. Teoksessa Hakkari, L. & S. Saukkonen (toim.) *Päijänne. Suomalainen suurjärvi*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 90–97.

Högmander, P. & Pehkonen, T. (toim.) (2014). Turvetuotannon ja metsätalouden vesiensuojelun kehittäminen. TASO-hankkeen loppuraportti. <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/133806/TASOHankkeen%20loppuraportti.pdf?sequence=2>

Jankkari, J. (2012). Arjen ja byrokratian rajapinnalla: Tapaustutkimus kansalaisten kuulemismenettelyn vakiintumisen haasteista ja mahdollisuuksista vesienhoidon suunnittelussa Varsinais- ja Keski-Suomessa. Tampere: Tampereen yliopisto. Ympäristöpolitiikan ja aluetieteen pro gradu -tutkielma.

Jartti, T., Rantala, E. & Litmanen, T. (2014). Sosiaalisen toimiluvan ehdot ja rajat. Uudenmaan, Pohjois-Karjalan, Kainuun ja Lapin maakuntien asukkaiden näkemykset kaivannaistoiminnan hyväksyttävyydestä. *Sophi 126*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Järvi, S. (2015): ALKU ympäristöhallinnossa. Aluehallintouudistus 2010 ympäristöasiantuntijoiden näkökulmasta. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1526*. Tampere: Tampere University Press.

Karjalainen K. 1989. Poliitiikka, talous ja energiatalouden ohjaus Suomessa. *Imatran Voima Oy Tutkimusraportteja IVO-A-13/89*. Helsinki: Imatran Voima Oy.

Keski-Suomen liitto (2018) Keski-Suomen maakuntaohjelman toimenpidesuunnitelma 2019-2020. Jyväskylä: Keski-Suomen liitto. <https://keskisuomi.fi/wp-content/uploads/sites/3/2020/08/25746-A46.pdf>

Keski-Suomen metsäbiotalous - Suomen metsäsäätiö. (2016). <https://www.metsasaatio.fi> (PDF)

Konttinen, E. (1994). "Päijänne puhtaaksi – reittivedet raikkaammiksi." *Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 57*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Konttinen, E. (1998). Hävinneetkin voittajia Päijänteen ympäristökamppailussa. Teoksessa Hakkari, L. & S. Saukkonen (toim.) *Päijänne: Suomalainen suurjärvi*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 110–122.

Konttinen, E. (2012). Kansalaisyhteiskunta ja kollektiivisen toiminnan koordinaatit – tarkastelussa ympäristöliike. Teoksessa Nikula, J. & L. Granberg (toim.) *Talonpoikaisuuden ja postsosialismin jäljillä – Todellisuuksia tutkimassa Ilkka Alasen seurassa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 161–177.

Konttinen, E. & Peltokoski, J. (2004). *Ympäristöprotestin neljäs aalto: Eläinoikeusliike ja uuden polven ympäristöradikalismi 1990-luvulla*. Jyväskylä: Minerva Kustannus.

Konttinen, E., Salo, M. & Möttönen, S. (2018). Turvetuotannon sosiaalisen toimiluvan menetys Saarijärven reitillä. *Alue Ja Ympäristö 47(1)*, 62–78.

Koppinen, J. (2017). Esitelmä turvesoilta valuvan veden mittausarvoista PRV:n seminaarissa 07/2017.

Kortetmäki, T. (2017) Justice in and to Nature: An Application of the Broad Framework of Environmental and Ecological Justice. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 587. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kurri A-K. (2011) Humuksen karakterisointi ja analytiikka. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Kemian pro gradu -tutkielma.

Laitinen, K. (2012). Humus. Teoksessa Niemi, O. (toim.) *Tämäkö olemme menettämässä?* Jyväskylä: Pelastetaan reittivedet ry.

Laitinen, K. & Honkanen, V. (2020). Taimen takaisin Saarijärven reitille. Teoksessa Möttönen, S. & O. Niemi. (toim.) *Järvipäivät 2019. Järvet, joet ja suot – elämäniloa, terveyttä, virkistystä ja elinvoimaa.* Jyväskylä: Pelastetaan reittivedet ry, 25–28.

Law, J. (1999). Actor Network Theory and After. Oxford: Blackwell.

Latour, B. (1988). The Pasteurization of France. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Latour, B. (2005). Reassembling the social – An introduction to Actor-Network Theory. Oxford: Oxford University Press.

Leinonen, A. (toim.) (2010). Turpeen tuotanto ja käyttö: Yhteenveto selvityksistä. *VTT Tiedotteita - Research Notes No. 2550. VTT Technical Research Centre of Finland.* <http://www.vtt.fi/inf/pdf/tiedotteet/2010/T2550.pdf>

Lilleberg, T. (2015). Turvekiistan anatomia: Sukellus Suomen julkiseen turvekeskusteluun. Helsinki: Helsingin yliopisto. Ympäristöbiologian pro gradu -tutkielma.

Litmanen, T. & Salo, M. (2020) Järvipäivät sosiologin silmin – Kansalaisaktiivit ja tutkijat demokraattista ympäristöhallintaa uudistamassa. Teoksessa Möttönen, S. & O. Niemi (toim.) *Järvipäivät 2019. Järvet, joet ja suot – elämäniloa, terveyttä, virkistystä ja elinvoimaa.* Jyväskylä: Pelastetaan reittivedet ry, 63–68.

Lonkila, M. & Lehtonen, T-K. (2013). Laurent Thévenot ja oikeuttamisteoria. *Alusta!-verkkolehti*. 25.4.2013. <https://alusta.uta.fi/2013/04/25/laurent-thevenot-ja-oikeuttamisteoria/>

Luhmann, N. (2004). *Ekologinen kommunikaatio*. Helsinki: Gaudeamus.
Alkuteos: *Ökologische Kommunikation* (1986), suomentaneet Seppo Raiski ja Sam Krause.

Luhtakallio, E. & Ylä-Anttila, T. (2011). Julkisen oikeuttamisen analyysi sosiologisena tutkimusmenetelmänä. *Sociologia* 48: 1, 34–51.

Meriläinen, J. & Hamina, V. (1993). Recent environmental history of a large, originally oligothropic lake in Finland: a paleolimnological study of chironomid remains. *Journal of Paleolimnology* 9, 129–140.

Moffat, K. & Zhang, A. (2014). The paths to social licence to operate: an integrative model explaining community acceptance of mining. *Resources Policy* 39, 61–70.

Mononen, T. & Suopajärvi, L. (toim.) (2016). *Kaivos suomalaisessa yhteiskunnassa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Mustonen, T. (2014). Power discourses of fish death: Case of Linnunsuo peat production. *Ambio* 43:2, 234–243.

Möttönen, S., Konttinen, E. & Salo, M. (2016). Ei vettä rantaa rakkaampaa – Asukkaiden arvioita Saarijärven reitin tilasta ja muutoksesta. Jyväskylä: Keski-Suomen liitto.

Möttönen, S. & Niemi, O. (toim.) (2020). *Järvipäivät 2019. Järvet, joet ja suot – elämäniloa, terveyttä, virkistystä ja elinvoimaa*. Jyväskylä: Pelastetaan reittivedet ry.

Möttönen, S. (2020). Paneelikeskustelu ”Humus, turvemaiden vesistöjen ongelma”. Teoksessa Möttönen, S. & O. Niemi (toim.) *Järvipäivät 2019. Järvet, joet ja suot – elämäniloa, terveyttä, virkistystä ja elinvoimaa*. Jyväskylä: Pelastetaan reittivedet ry, 45–50.

Niemi, O. (2018). Takinkääntäjän tarina. Pidetty lukuisissa julkisissa tilaisuuksissa.

Niemi, O. (2012). Tämänkö olemme menettämässä? Rapotti Saarijärven Summassaassa pidetystä Keski-Suomen 3. vaihemaakuntakaavaa (turvekaava) koskevasta seminaarista. Jyväskylä: Pelastetaan reittivedet ry.

Niemi, O. (2018). Muistio Järvipäivien järjestämisestä (21.10.2018).

Nisula, J. (2016). Miten turvejättiläinen häädettiin Martinjärveltä. Esitys Kangasniemellä Puula-seminaarissa 7.7.2016.

Palmroth, A. (2004): Käännösten kautta kollektiiviin. Tuuliosuuskunnat toimijaverkkoina. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 241. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Perälä, S. (2011). Lipeälampi – sitkeä vastustaja. Tapaustutkimus keskisuomalaisesta ympäristökonfliktista. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma.

Pölönen, I., Tahvanainen T., Kauppila J. & Meriläinen H-K. (2017). Haitankärsijät turvetuotannon vesistövaikutusten valvojina – Linnunsuon tapaus. *Ympäristöjuridiikka* 1/2017, 8–41.

Pelastetaan reittivedet ry (2019). Turvetuotanto lopetettiin Kalmunevalla – mikä vaikutus vesistöön? <http://reittivedet.fi/yleinen/turvetuotanto-lopetettiin-kalmunevalla-mika-vaikutus-vesistoon/> Reittivedet.fi.

Riipinen, P. (2018). Halukkuus osallistua vesienhoitoon Saarijärven vesireitin alueella. Kyselytutkimus Saarijärven vesireitin asukkailla. Jyväskylä: Jyväskylän Ammattikorkeakoulu. Maaseutuelinkeinojen tutkinto-ohjelman opinnäytetyö.

Ristaniemi, O. (2018). Muistio pintavesien suojelun toteutusohjelmasta. Jyväskylä: Keski-Suomen liitto.

Rittell, H. & Weber, M. (1973). Dilemmas in General Theory of Planning. *Policy Sciences* 4:2, 155–169.

Roberts, N. (2000). Wicked Problems and Networks Approaches to Resolution. *International Public Management Review* 1:1, 1–19.

Ruonavaara, H. (2005). Millä tavoin sosiologia voi olla historiallista? Teoksessa Andersson, M., A-H. Anttila & P. Rantanen (toim.) *Kahden muusan palveluk-*

nessa. *Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat*. Historia mirabilis 4. Turku: Turun historiallinen yhdistys, 81–100.

Ruostetsaari, I. (2010.) *Energiavalta: Eliitti ja kansalaiset muuttuvilla energiemarkkinoilla*. Tampere: Tampere University Press.

Ruostetsaari, I. (1998). *Energiapolitiikka käännekohtassa – järjestöt ja yritykset vaikuttajina vapautuvilla energiemarkkinoilla*. *Politiikan tutkimuksen laitos, julkaisuja* 8. Tampere: Tampereen yliopisto.

Ruuskanen, E. (2010). *Suosta voimaa ja lämpöä: Turve Suomen energiapolitiikassa 1940–2010*. Jyväskylä: Vapo Oy.

Sairinen, R. (2009). *Ympäristöhallinnan monet teoriat*. Teoksessa Massa, I. (toim.) *Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa*. Helsinki: Gaudeamus, 130–150.

Salo, M. (2014). *Uusiutuva energia ja energiajärjestelmän konsensus. Mekaaninen näkökulma liikenteen biopolttoaineiden ja syöttötariffin käyttöönottoon Suomessa*. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Sciences* 499. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Salo, M. (2015). *Energiäkäännö: Saksan ja Suomen energiapoliittiset valinnat*. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto ry.

Schlosberg, D. (2007). *Defining Environmental Justice. Theories, Movements and Nature*. Oxford: Oxford University Press.

Schlosberg, D. (2013). *Theorising environmental justice: the expanding sphere of a discourse*. *Environmental Politics* 22 (1), 37–55.

Selänne, A. & Kalliokoski, K. (2018). *Lupamääräysten muuttaminen reduktio- tai raja-arvojen vuoksi. Turvetuotannon ympäristön- ja luonnonsuojelun koordinoinnin yhteistyöryhmä 21.2.2018*. https://api.hankeikkuna.fi/asia-kirjat/da6c8136-73ad-4ab6-afb3-16e859b67d5e/f4f2433a-4564-44e8-ae88-5c71546166de/LIITE_20190118082042.pdf

Siisiäinen, M. (1986) *Intressit, yhdistyslaitos ja poliittisen järjestelmän vakaisuus*. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 57. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Siisiäinen, M. & Kankainen, T. (2009): Järjestötoiminnan kehitys- ja tulevaisuuden näkymät Suomessa. Teoksessa Kankainen, T., H. Pessala, M. Siisiäinen, L. Stranius, H. Wass & N. Wilhelmsson (toim). *Suomalaiset osallistujina. Kat-saus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen*. Oikeusministeriön julkaisuja 5. Helsinki: Oikeusministeriö, 91–138.

Stenius, H. (2010). Nordic Associational Life in a European and Inter-Nordic Perspective. Teoksessa Alapuro, R. & H. Stenius (toim.) *Nordic Associations in a European Perspective*. Baden-Baden: Nomos, 29–88.

Storhammar, E. & Tohmo, T. (2018). Turvetuotannon aluetaloudellinen merkitys – turvetuotanto ja sen vaihtoehdot. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kaup-pakorkeakoulu.

Syrjämäki, E. (2013). Mikä on oikeaa tietoa? Turvetuotannon diskurssit paikallisen tiedon näkökulmasta Saarijärven reitillä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma.

Tilastokeskus (2020). Suomen virallinen tilasto (SVT): Energian hankinta ja kulutus [verkkójulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/ehk/2018/ehk_2018_2019-12-12_tie_001_fi.html

Tupala, A-K. (2014). Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin tehostaminen maakuntakaavoituksessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Ympäristötieteen ja -tekniikan pro gradu -tutkielma.

Vartiainen, P., Ollila, S., Raisio, H. & Lindell, J. (2013). Johtajana kaaoksen reunalla. Kuinka selviytyä pirullisista ongelmista. Helsinki: Gaudeamus.

Vesa, J., Kantola, A. & Skorkjær Binderkrantz, A. (2018). A Stronghold of Routine Corporatism: The Involvement of Interest Groups in Policy Making in Finland. *Scandinavian Political Studies* 42(4), 239–262.

VNK (2019). Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Helsinki: *Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31*.

Vuori, K-M. & Korjonen-Kuusipuro, K. (2018). Kolme kertomusta järviemme tilasta. Vesistömuutokset kansalaisten, limnologisten mittausten ja ympäristöhallinnon näkökulmasta. *Alue ja Ympäristö* 3/2018, 50–61.

Väyrynen, T., Aaltonen, R., Haavikko, H., Juntunen, M., Kalliokoski, K., Niskala, A-L. & Tukiainen, O. (2008). Turvetuotannon ympäristönsuojeluopas. Oulu: Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskus.

Willamo, R. (2005). Kokonaisvaltainen lähestymistapa ympäristönsuojelutieteessä. Sisällön moniulotteisuus ympäristönsuojelijan haasteena. *Environmentalica Fennica* 23. Helsinki: Yliopistopaino.

Ylä-Anttila, T. & Luhtakallio, E. (2016). Justifications Analysis: Understanding Moral Evaluations in Public Debates. *Sociological Research Online* 21(4), 1–15.

Ylönen M. (1996). Ympäristökonflikti valtasuhteiden muodostumisen näkökulmasta. *Jyväskylän yliopiston sosiologian julkaisuja* 61/1996. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Ylönen, M. (2011). Saastumisen kontrollin ideologia. Vesien saastumisen ja vesirikosten kontrolli Suomessa vuosina 1960–2000. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 424. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Ympäristö.fi (2014 ja 2020): Pintavesien elologinen tila. Keski-Suomi. (Julkaistu 31.10.2013, päivitetty 28.10.2019): [https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Vesi/Pintavesien_ekologinen_tila__KeskiSuomi\(27080\)](https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Vesi/Pintavesien_ekologinen_tila__KeskiSuomi(27080))

Asiakirjalähteet

EU (2003). Biopolttoainedirektiivi 2003/30/EC. Brysseli: Euroopan komissio.

Haavanlammi, K. & Lohilahti, H. (2016). Ympäristöministeriön vastine ympäristövaliokunnalle asiassa HE 147/2015 vp. Ympäristöministeriö. 15.3.2016.

Keski-Suomen liitto (2012). 3. vaihemaakuntakaava: Turvetuotanto, suoluonto ja tuulivoima. Keski-Suomen liitto.

Keski-Suomen liitto (2015). Keski-Suomen 3. vaihemaakuntakaava. Kaava-selostus. Jyväskylä: Keski-Suomen liitto.

Laki ympäristönsuojelulain muuttamisesta (327/2016). <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20160327>

Länsi- ja Sisä-Suomen AVI (2019). Päätös asiassa LSSAVI/4189/2016 Kalmunevan turvetuotannon aiheuttamien liettymien ja virkistyskäyttöhaittojen selvittäminen, kunnostaminen ja korvaaminen, Keuruu. <https://ylupa.avi.fi/fi-FI/asia/1322604>

Maa- ja metsätalousministeriö (2011). Ehdotus soiden ja turvemaiden kestävän ja vastuullisen käytön ja suojelun kansalliseksi strategiaksi. Työryhmämuistio.

Suomen ilmastopaneeli (2019). Suomen ilmastopaneelin lausunto eduskunnan ympäristövaliokunnalle. Asiassa HE 29/2019 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2020. 15.10.2019. <https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2020/06/HE-29-2019-vp-YmV-16.10.2019-Suomen-ilmastopaneeli-Asiantuntijalausunto-Valtion-talousarvio.pdf>

Suomen luonnonsuojeluliitto (2011). Suomen luonnonsuojeluliiton lausunto 3. vaihemaakuntakaavan luonnoksesta 28.12.2011.

Ympäristöministeriö (2001). Turvetuotannon ympäristönsuojeluohjeen valmistelutyöryhmä, asettamispäätös. YM030:00/2001. 13.8.2001.

Ympäristönsuojelulaki (527/2014). <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140527>

Valtioneuvosto (2019). Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Sanna Marinin hallitusohjelma 2019. Valtioneuvoston kanslia.

Valtioneuvoston periaatepäätös soiden ja turvemaiden kestävästä ja vastuullisesta käytöstä ja suojelusta (30.8.2012).

Lehdistölähteet

Hartikainen, J. (HS 16.3.2017). Turvealan huomiota herättänyt mainoskampanja vilisee virheitä – HS perkasi keskeiset väitteet asiantuntijoiden kanssa.

Hilli, M. (Ksml 5.3.2009). Turvetuotannon todelliset päästöt.

Hämäläinen, T. (Ksml 25.2.2008). Turpeen haitat tutkittava.

Keskisuomalainen (26.1.2010). Turve ja puu ovat Suomen suuri energiareservi.

Keskisuomalainen (24.3.2010). Keljonlahden voimala etenee sotkusta toiseen.

Keskisuomalainen (8.5.2020). Erittäin uhanalainen järvitaimen ui pian takaisin Saarijärven reitille – Hietamalle kalaportaat jo tänä keväänä.

Kivimaa, A. (HS 5.4.2012). Turvetuotanto on Suomessa pieni kuormittaja.

Martikainen, A. (HS 21.8.2016) Turvetuotannon sosiaalinen toimilupa ansaitaan teoilla. (johtaja, viestintä ja yhteiskuntasuhteet)

Mervola, P. (Ksml 29.8.2013). Vapo jäi yksin.

Möttönen, S., Konttinen, E. & Salo, M. (HS 15.8.2016) Turpeen nosto on menettänyt sosiaalisen toimilupansa.

Niemi, O (Ksml 10.11. 2013). Tulokset julkistetaan. Pelastuvatko reittivedet?

Pöntinen, P. (Suomen Kuvalehti 13.11.2015). Tummissa vesissä.

Rönberg, R. & Autere, A-K. (Ksml 28.1.2008) Energiantuotannosta Jyväskylän seudulla.

Salminen, T. (HS 7.9.2014). Kalmuneva on syytön Martinjärven ongelmiin.

Salminen, T. (21.8.2016). Turvetta ei voi osoittaa syylliseksi

Tynkkynen, K. (Ksml 18.1.2008). Kysymyksiä vihreille.

Tynkkynen, K. (Ksml 4.2.2008). Keljonlahden voimalapäätös uusiksi!